

137
50024
50024

BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉG
1924-OKT. 24.
ÁTVETTE

AKADÉMIAI

É R T E S Í T Ő

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR.

XXXV. KÖTET.

20.
409—414. FÜZET. 1924. JAN.—JUNIUS.

FOLYÓIRAT
24125 1-16

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1924

TARTALOM.

	Oldal
I. Az Akadémia belső tagjai	1
II. A M. T. Akadémia LXXXIV. ünnepélyes közülése.	
1. <i>Az új nemzetközi jog. Concha Győző</i> ig. és r. t. másod- elnök elnöki megnyitó beszéde.	5
2. <i>Beöthy Zsolt emlékezete. Négyesy László</i> r. t.-től	16
3. <i>Véres kárpáti virágok. József főherceg</i> ig. és t. t.-től	36
4. <i>Főtitkári jelentés, Balogh Jenő</i> r. t., főtitkártól	53
III. A M. Tud. Akadémia munkássága 1923-ban.	67
IV. Jelentések a bizottságok működéséről	70
V. Bizottsági jelentések a pályázatok eldöntéséről.	
1. Jelentés a Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról	73
2. Jelentés a Szilágyi István-jutalomról	79
3. Jelentés a Kugler Mihálytól alapított Rákosi Jenő-díjról	81
4. Jelentés a Rákosi Jenő örökös alapítványi jutalomról	82
5. Jelentés a Makfalvay-alapítványból kiadható jutalom odaítélése tárgyában.	83
6. Jelentés a Sámuel-Kölber-díjról	85
7. Jelentés az 1924. évi Nádasdy-jutalomról	86
8. Jelentés Budapest székesfőváros jutalmáról	87
9. Jelentés a Bródy-jutalomról	88
10. Jelentés a Wahrmann-féle alapítvány jutalmára nézve	91
VI. A M. Tud. Akadémia Kant-ünnepe.	
1. <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t., elnök megnyitó beszéde 1924 április 28-án	96
2. Kant, ünnepi előadás <i>Pauler Ákos</i> r. t.-től	98
VII. Gróf Bercsényi László francia marsal élettörténete. Kivonat <i>B. Forster Gyula</i> ig. és t. t.-nak 1924 május 12-én tartott előadásából	103
VIII. Kérelem a M. Tud. Akadémia összes tagjaihoz.	110
IX. Nekrológok.	111
X. A M. Tud. Akadémia jutalomtételei.	116
XI. Pénztári számadat 1923-ról.	126
XII. Költségelőirányzat 1924.	
1. I. félévre	137
2. II. félévre	141
XIII. A másodelnöki megnyitóbeszéd francia kivonata	145
XIV. Adományok folyt. jegyzéke	148
XV. Újabb kiadványok	149

TARTALOM

I. Előadások és cikkek.

	Oldal
Berzeviczy Albert: „Az abszolútizmus kora Magyarországon“ c. művének II. kötetéből	157
Concha Győző: Az új nemzetközi jog	5
Báró Forster Gyula: Gróf Bercsényi László francia marsal élettörténete	108
József főherceg tábornagy öfensége: Véres kárpáti virágok (Töredékek háborús naplóból)	36
Pauler Ákos: Kant	98

II. Jelentés a pályázatokról.

Bródy-jutalom (Balogh Jenő)	88
Budapest székesfőváros jutalma (Császár Elemér)	87
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár jutalomdíja (Czettler Jenő)	177
Farkas-Raskó-pályázat (Zlinszky Aladár)	167
Gróf Karátszonyi-pályázat (Szász Károly)	171
Kőrösy-pályázat (Kovács Alajos)	181
Kugler Mihálytól alapított Rákosi Jenő-díj (Fináczy Ernő)	81
Nádasdy-jutalom (Papp Ferenc)	86
Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom (Horváth János)	73
Névtelen alapítványból kiadható jutalom (Horváth János)	83
Oltványi-pályázat (Áldásy Antal)	176
Péczely József-alapítvány (Domanovszky Sándor)	177
Pesti Hazai Takarékpénztár-Egyesület Fáy András-alapítványa (György Endre, Bernát István)	178
Rákosi Jenő-díj (Fináczy Ernő)	81
Rákosi Jenő örökös alapítványi jutalom (Fináczy Ernő)	83
Rökk Szilárd-alapítvány (Domanovszky Sándor)	181
Sámuel-díj	85
Szilágyi István-jutalom (Áldásy Antal)	79
Gróf Teleki József-pályázat (Császár Elemér)	174
Vojnits-jutalom (Szász Károly)	161
Wahrman-jutalom (Matlekovics Sándor)	91

III. Akadémiai ügyek.

Balogh Jenő: Főtitkári jelentés	53
Jelentés a M. Tud. Akadémia 1923. évi munkásságáról:	
I. Ülések	67
Nagygyűlés	183
Az Akadémia halottjai 1924-ben	205
Jelentés a választásokról	204
II. Jelentések a bizottságok működéséről	70
A M. Tud. Akadémia pénztári számadása 1923-ról és költségvetése 1924-re	125

	Oldal
Költségvetés 1925 január—június hónapokra	220
Alapítványok	202
Adományok	148, 218
Jelentés a pályázatok eldöntéséről	73, 161
A M. Tud. Akadémia jutalomtétellei	116
A M. Tud. Akadémia megalapításának századik évfordulója	191
Kiadványok	149, 219
Kérelem a M. Tud. Akadémia összes tagjaihoz	110
Összeállítás a nemzetközi értelmi együttműködés tárgyában kiküldött Magyar Nemzeti Bizottságnak 1922 novemberből 1924 december végéig kifejtett munkásságáról	192

IV. Alkalmi és üdvözlőbeszédek, nekrologok.

Berzeviczy Albert elnök megnyitóbeszéde a M. Tud. Akadémia Kant-ünnepén	96
— megemlékezése id. Szily Kálmán ig. és t. tag főkönyvtárnok elhunytáról	151
— válasza Némethy Géza r. t. osztályelnök üdvözlésére	154
— megemlékezése Csernoch János ig. t. ünnepséről, gróf Apponyi Sándor ig. és t. t. könyvadományáról, Fraknói Vilmos ig. és t. t. elhunytáról és Szabó Károly r. t. születésének századik évfordulójáról	155
Concha Győző másodelnök üdvözlőbeszéde Dobó Sándor igazgató-tanítóhoz	159
Csánki Dezső r. t. osztályelnök beszéde Nagy Gyula l. t. ravatalánál	114
— beszéde Fraknói Vilmos ig. és t. t. ravatalánál	215
Finkey Ferenc l. t. beszéde Ferdinandy Géza l. t. ravatalánál	209
Hóman Bálint l. t. beszéde Tagányi Károly r. t. felett Ilosvay Lajos ig. és r. t. beszéde id. Szily Kálmán ig. és t. t. ravatalánál	211
Kozma Andor t. t. beszéde Lehr Albert t. t. ravatalánál	113
Négyesy László r. t.: Békefi Remig r. t. ravatalánál	111
— Beöthy Zsolt emlékezete	16
Némethy Géza r. t. osztályelnök üdvözlőbeszéde Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úrhoz	154
— beszédei az I. osztályban tartott székfoglalók alkalmával:	
Zlinszky Aladár l. taghoz	194
Szász Károly l. taghoz	195
Voinovich Géza r. taghoz	196
Schmidt Henrik l. taghoz	199
Thiememann Tivadar l. taghoz	200
Zolnai Gyula r. taghoz	201
ifj. Szily Kálmán l. t. beszéde Tötössy Béla l. t. ravatalánál	206

BETÜRENDES NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

(*-gal megjelölt számok a jegyzőkönyvben foglalt adatokra utalnak.)

	Oldal
Adományok jegyzéke	148, 218
A k a d é m i a belső tagjai	1—4
— halottjai	205
— jutalomtételei	116
— költségvetése 1924 január—júniusra	137—140
— „ „ július—decemberre	141—144
— „ „ 1925 január—júniusra	220—224
— megalapításának századik évfordulója	191
— munkássága	67
— pénztári számadása 1923-ról	126—136
— új tagjai 1924-ben	204
— vagyonmérlege	136
Akadémiai jutalomtételek	116—123
Alapítványok	148, 202, 218
„Anjou-ház küzdelmei Magyarország birtokáért“ c. mű kidolgozására megbízást kap Patek Ferenc	177
Áldásy Antal, az Oltványi-jutalom bírálója	176, 186*
— a Szilágyi-jutalom biz. előadója	184*
Gróf Apponyi Albert kapja a Rákosi Jenő-díjat	81, 184*
Gróf Apponyi Sándor könyvadománya a M. Nemzeti Múzeum részére	155
Államsegély emelése	54—55
Balogh Jenő főtitkári jelentése	53
— jelentés a Bródy-jutalomról	88
Bartóky József „Őszi esték“ c. műve jutalmat kap	87, 185*
Beöthy Zsolt emlékezete	16
Gróf Bercsényi László élete	108
Bergson H.	192, 194
Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök kapja a Szilágyi-jutalmat 79, 184*	
— megnyitó beszéde a Kant-ünnepen	96
— megemlékezése id. Szily Kálmán ig. és t. tag főkönyvtárnok elhunytáról	151
— megemlékezése gróf Apponyi Sándor ig. és t. t. könyvadományáról	155
— megemlékezése Csernoch János ig. t. ünnepléséről	155
— megemlékezése Fraknoi Vilmos ig. és t. t. elhunytáról	155
— megemlékezése Szabó Károly r. t. születésének centenariumaról	155
— válasza írói munkásságának 50-ik évfordulója alkalmából a hozzáintézett üdvözlőbeszédre	155
— „Az abszolutizmus kora Magyarországon“ c. műve II. kötetéből Az olaszországi háború és Bach bukása c. részt letet olvassa fel	157
— felajánlja a Szilágyi-jutalmat Beöthy Zsolt síremlékének alapja javára	184*
Békefi Remig ravatalánál nekrológ	111

Bizottsági jelentések I. jelentések	
Bródy-jutalomról jelentés	88
Bródy-díjat báró Wlassics Gyula kapja	185*
„Budapest főváros demografiai és társadalmi tagozódása“ pályamű	181
Budapest székesfőváros jutalmáról jelentés	87, 185*
Buday László megbízást kap „A középosztály helyzete Magyarországon“ c. pályamű megírására	178, 186*
Centennárium	191
Commission de Coopération Intellectuelle	192
Concha Győző másodelnök megnyitó-beszéde	5
— beszéde a Wodianer-jutalom átadása alkalmából	159
Coopération Intellectuelle	192
Csánki Dezső a Bródy-bizottság elnöke	88—91
— beszéde Fraknól Vilmos ravatalánál	215
— beszéde Nagy Gyula ravatalánál	114
Császár Elemér a gróf Teleki-bizottság előadója	174
Csernoch János bibornok-hercegprímás ig. tag üdvözlése	155
Csüry Bálint „A szamosháti nyelvjárás“ c. művének segélye	141
Czettler Jenő az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár jutalomdíja tárgyában kiküldött bizottság előadója	177, 186*
Domanovszky Sándor a Péczeley-jutalomdíj biz. előadója	177
Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár jutalomdíjából Glogoni Andreich Jenő megbízást kap pályamű megírására	186*
Értelmi együttműködés Magyar Nemzeti Bizottsága	192
Farkas-Raskó-jutalomról jelentés (Zlinszky Aladár)	167
Fáy András-jutalom	178, 186*
Ferdinandy Géza ravatalánál nekrológ	209
Finkey Ferenc nekrológ Ferdinandy Géza ravatalánál	209
B. Forster Gyula Gróf Bercsényi László c. előadása	108
Fraknói Vilmos	
— Elnök úr megemlékezése Fraknól Vilmos elhunytáról	155
— Csánki Dezső r. t. osztályelnök beszéde ravatalánál	215
Francia fordítások, illetőleg kivonat	145
Glogoni Andreich Jenő	177
Gyenes László a gróf Teleki-bírálóbizottság tagja	176
Halmos Izor-jutalomdíj	121
Heinrich Gusztáv r. t. főtktár érdemei	62
Hosszú Nándor-alapítvány ügyrendje	203
Hóman Bálint „A hun hagyomány és monda“ c. művéért Röck Szilárd-díjat kap	181
— beszéde Tagányi Károly ravatalánál	213
Horváth János a Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom bizottsági előadója	73, 183*
— a névtelen alapítvány jutalma bizottsági előadója	83, 185*
„Hun hagyomány és monda“ c. mű Röck Szilárd-díjat kap	181, 186*
Ilosvay Lajos beszéde id. Szily Kálmán ravatalánál	211
Janicsák József könyvjutalmat kap	188*
J e l e n t é s e k	
— az Akadémia munkásságáról	67
— a bizottságok működéséről	70
— a pályázatok eldöntéséről	73—96

József főherceg tábornagy Ófensége ig. és t. t. nagygyűlési előadása	36—53
Kant-ünnep	96—108
Gróf Karácsonyi-jutalomról jelentés (Szász Károly)	171
Kiadványok	149, 219
Kiss Eszter könyvjutalmat kap	188*
Gróf Klebelsberg Kunó t. t. ig. taggá választatik	189*
Klein Gáspár könyvjutalmat kap	188*
Báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány ügyrendje	202
Kovács Alajos l. t. jelentése a Kőrös-pályázatról	181
Költségvetés	
— 1924 január—júniusra	137—140
— „ június—decemberre	141—144
— 1925 január—júniusra	220—224
Könyvjutalmak kiváló és szorgalmas egyetemi hallgatóknak	187*—188*
Kőrös-pályázat alapján Thirring Gusztáv megbízást kap „Budapest demografiai és társadalmi tagozódása“ c. jutalomtétel kidolgozására	181, 186*
Kozma Andor beszéde Lehr Albert ravatalánál	113
Kugler Mihálytól alapított Rákosi Jenő-díj	81, 184*
Lehr Albert ravatalánál Kozma Andor beszéde	113
Ligeti Lajos könyvjutalmat kap	187*
Magyarországi Tanítóegyesületek küldötte a Wodianer-bizottságban	159
A Marczibányi-mellékjutalmat Szabolcska Mihály kapja	77
Makkfalvay Géza (ezelőtt Névtelen)-alapítványból kiadható jutalmat Riedl Frigyes „Petőfi Sándor“ c. műve kapja	83
Meddő pályázatok	187*
Mihályfi Károly Teleki-bíráló a Nemzeti Színház részéről	176
Nagygyűlés (jegyzőkönyve)	183*—190*
Nagy Gyula ravatalánál nekrológ	114
Nagyjutalmat Vargha Gyula kapja	73—79, 183*
Nádasdy-jutalomról jelentés	86, 185*
Négyesy László emlékbeszéde Beöthy Zsoltról	16—35
— búcsúbeszéde Békefi Remig ravatalánál	111
Nekrológok	206—218
Nemzetközi értelmi együttműködés M. Nemzeti Bizottsága	192
Némethy Géza üdvözlőbeszédei a székfoglaló tagokhoz	194—202
— Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök ötvenéves frói jubileuma alkalmából	154
Névtelen alapító alapítványának jutalmát néhai Riedl Frigyes hátrahagyott munkája kapja	185*
Nyomdai költségek	219
Oltványi-jutalomról jelentés (Áldásy A.)	176, 186*
Osztályok ülései 1923-ban	67—70
Összes ülések 1923-ban	70
Palló Margit Sámuel Kölber-díjat kap	85, 185*
Papp Ferenc egyik Rákosi-díjat kapja	82, 185*
— a Nádasdy-jutalom bizottsági előadója	185*
Patek Ferenc megbízást kap a Péczely-jutalomból a pályamű megírására	177, 186*

	Oldal
Pauler Ákos ünnepi előadása Kantról	98
— a Commission de Coopération Intellectuelle párizsi ülésén	192
Péczely-jutalomról jelentés	176, 186*
Pénztári számadás 1923-ról	126
Pleidell Ambrus könyvjutalmat kap	188*
Pfítzner János könyvjutalmat kap	188*
Rákosi Jenő-jutalomról jelentés	81, 184*
A másik Rákosi-díjról jelentés	82, 185*
néhai Riedl Frigyes egy hátrahagyott műve kapja a névtelen alapító alapítványának jutalmát	185*
Római Magyar Történeti Intézet megnyitása	60
Rökk Szilárd-jutalmat Hóman Bálint kapja	181, 186*
Russo Illés Wahrmann-jutalmat kapja	186*
Sámuel Kölber-díjról jelentés	85, 185*
Szabó Károly centennáriuma	155
Szalay Gyula János megbízást kap „A Domonkos-rend tör- ténete“ megírására	176, 186*
Szász Károly jelentése a Karácsonyi-díjról	171
— jelentése a Vojnits-díjról	161
Szilágyi István-jutalmat Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök kapja	79, 184*
id. Szily Kálmán ig. és t. tag főkönyvtárnok elhunytáról Ber- zeviczy Albert ig. és t. t. elnök megemlékezése	151
— ravatalánál nekrológ	211
ifj. Szily Kálmán l. t. beszéde Tötössy Béla ravatalánál	206
Tagányi Károly r. t. ravatalánál nekrológ	213
Tagok (belső)	1
— irodalmi munkássága	I—XXXIV
Új tagok	190, 204
Gróf Teleki-jutalom tárgyában jelentés (Császár Elemér)	174
Thirring Gusztáv megbízást kap a Körösy-pályázat alapján jutalomtétel kidolgozására	181, 186*
Történelmi Bizottság működése	70—72
Tötössy Béla ravatalánál nekrológ	206
Új nemzetközi jog (Concha Győző másodelnök úr megnyitó- beszéde)	5—16, 145—148
Ünnepi közülés	5—67
Vargha Gyula a Nagyjutalmat kapja	73, 183*
„Vasúti kamatgaranciák“ jutalomtétel	177
„Véres kárpáti virágok“ József főherceg tábornagy ig. és t. t. nagygyűlési előadása	36—73
Vietórisz József a Nádasdy-jutalmat kapja	185*
Vojnits-jutalomról jelentés (Szász Károly)	161
Wahrmann-jutalom Russó Illésnek adatik ki	91, 186*
Báró Wlassics Gyula a Bródy-jutalmat kapja	88, 185*
Zárszámadás	126—136

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: BALOGH JENŐ.

XXXV. KÖTET.

1924 jan.—június.

1—6. FÜZET.

Az Akadémia belső tagjai.

Elnökség.

Berzeviczy Albert, ig. és t. t., elnök.

Concha Győző, r. t., másodelnök.

Balogh Jenő, r. t., főtitkár.

Igazgató Tanács.

Az Igazgató-Tanács választottjai:

Gr. Dessewffy Aurél
Gr. Apponyi Sándor, t. t.
József főherceg, t. t.
Gr. Apponyi Albert, t. t.
Plósz Sándor, t. t.
Csernoch János
Hg. Batthyány-Strattmann
László, t. t.
Gr. Károlyi Gyula
Szmrecsányi Lajos
Gr. Széchenyi Emil
Gr. Teleki Pál, l. t.
12. Popovics Sándor

Az Akadémia választottjai:

Id. Szily Kálmán, t. t.
Fraknói Vilmos, t. t.
B. Wlassics Gyula, t. t.
B. Forster Gyula, t. t.
Pauer Imre, t. t.
Gr. Andrássy Gyula, r. t.
Hosvay Lajos, r. t.
Rákosi Jenő, t. t.
Fröhlich Izidor, r. t.
Herczeg Ferenc, t. t.
Szinyei József, r. t.
12. Gr. Klebelsberg Kunó, t. t.

Tiszteleti tagok.

I. osztály.

Gr. Apponyi Sándor, ig. t.
Rákosi Jenő, ig. t.
Herczeg Ferenc, ig. t.
Kozma Andor
Hubay Jenő
Vargha Gyula
7. Pasteiner Gyula

II. osztály.

Gr. Apponyi Albert, ig. t.
Darányi Ignác
B. Forster Gyula, ig. t.
Plósz Sándor, ig. t.
Berzeviczy Albert, ig. t., elnök
Fraknói Vilmos, ig. t.
Pauer Imre, ig. t.
B. Wlassics Gyula, ig. t.
9. Gr. Klebelsberg Kunó

III. osztály.

Lenard Fülöp	Koburg Ferdinánd
József főherceg, ig. t.	Id. Szily Kálmán, ig. t.
Hg. Batthyány-Strattmann	6. Hauszmann Alajos
László, ig. t.	

A rendes és levelező tagok alosztályok szerint csoportosítva.

I. Nyelv- és széptudományi osztály.

A) Nyelvtudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Vári Rezső
Szinnyei József, ig. t., osztálytitkár	Pápay József
Hegedüs István	Tolnai Vilmos
Munkácsi Bernát	Bleyer Jakab
Némethy Géza, osztályelnök	Láng Nándor
Melich János	Vikár Béla
Petz Gedeon	Schmidt József
Gombocz Zoltán	Darkó Jenő
8. Zolnai Gyula	Horger Antal
	Mészöly Gedeon
	Förster Aurél
	Németh Gyula
<i>Levelező tagok:</i>	Husztai József
Bánóczy József	Kmoskó Mihály
Kúnos Ignác	Schmidt Henrik
Gyomlay Gyula	19. Jakubovich Emil

B) Széptudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Ambrus Zoltán
Badics Ferenc	Horváth Cyrill
Ferenczi Zoltán	Viszota Gyula
Négyesy László	Szinnyei Ferenc
Csengery János	Pintér Jenő
Császár Elemér	Horváth János
Voinovich Géza	Vargha Damján
7. Dézsi Lajos	Solymossy Sándor
	Papp Ferenc
	Zlinszky Aladár
<i>Levelező tagok:</i>	Szász Károly
Gr. Zichy Ágost	Thienemann Tivadar
Szabolcska Mihály	Petrovics Elek
Pekár Gyula	Kéky Lajos
Divald Kornél	19. Jakab Ödön

II. A bölceleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya.

A) Bölceleti és társadalmi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Bernát István
Concha Győző, másodelnök	Finkey Ferenc
Földes Béla	Polner Ödön
Nagy Ferenc	Angyal Pál
Gr. Andrassy Gyula, ig. t.	Jankovich Béla
Gaal Jenő	Schneller István
Matlekovits Sándor	Buday László
Balogh Jenő, főtítkár	Illés József
Magyary Géza	Fellner Frigyes
György Endre	Kornis Gyula
Prohászka Ottokár	Kovács Alajos
K. Kováts Gyula	Hegedüs Loránt
11. Pauler Ákos	Heller Farkas
	Székely István
<i>Levelező tagok:</i>	Erekly István
Óvári Kelemen	Kolosváry Bálint
Grosschmid Béni	Czettler Jenő
Reiner János	Dékány István
Thirring Gusztáv	Holub József
Kunz Jenő	Kováts Ferenc
Balogh Arthúr	28. Kenéz Béla

B) Történettudományi alosztály.

<i>Rendes tagok:</i>	Kuzsinszky Bálint
Károlyi Árpád	Mihalik József
Zsilinszky Mihály	Erdélyi László
Csánki Dezső, osztály- elnök	Sebestyén Gyula
Karácsonyi János	Áldásy Antal
Ballagi Aladár	Szeremlei Samu
Szádeczky Kardoss Lajos	Mahler Ede
Márki Sándor	Hornyánszky Gyula
Fináczy Ernő, osztálytitkár	Barabás Samu
Angyal Dávid	Hodinka Antal
Tagányi Károly	Gr. Teleki Pál, ig. t.
11. Kollányi Ferenc	Domanovszky Sándor
	Varjú Elemér
<i>Levelező tagok:</i>	Jancsó Benedek
Szentkláray Jenő	Szentpétery Imre
Marczali Henrik	Hóman Bálint
Komáromy András	Pilch Jenő
Wertheimer Ede	Lukinich Imre
Szendrei János	Eckhart Ferenc
Takáts Sándor	Iványi Béla
	Hekler Antal
	28. Gerevich Tibor

III. Matematikai és természettudományi osztály.

A) Matematikai és physikai alosztály.

<i>Rendes tagok :</i>	Bodola Lajos
Fröhlich Izidor, ig. t., o.-titk.	Buchböck Gusztáv
Réthy Mór	Klupathy Jenő
Ilosvay Lajos, ig. t.	Wittmann Ferenc
Rados Gusztáv	Fejér Lipót
Kövesligethy Radó	B. Harkányi Béla
Farkas Gyula	'Sigmund Elek
Kürsehák József	Fényi Gyula
Tangl Károly	Riesz Frigyes
Winkler Lajos	Steiner Lajos
Szarvasy Imre	Oltay Károly
11. Rejtő Sándor	Rybár István
	Konek Frigyes
	Pogány Béla
<i>Levelező tagok :</i>	Ifj. Szily Kálmán
Balló Mátvás	Mikola Sándor
Zipernowszky Károly	Zelovich Kornél
Bugarszky István	Pekár Dezső
Hoor-Tempis Mór	24. Zemplén Géza
Schlesinger Lajos	

B) Természettudományi alosztály.

<i>Rendes tagok :</i>	Böckh Hugó
Horváth Géza, oszt.-elnök	Pálfy Móric
Koch Antal	Degen Árpád
Lenhossék Mihály	Filarszky Nándor
Mágocsy-Dietz Sándor	B. Nopcsa Ferenc
Méhely Lajos	Kenyeres Balázs
Schafarzik Ferenc	Marek József
Istvánffy Gyula	Magyary-Kossa Gyula
Hutýra Ferenc	Zahlbruckner Sándor
Zimányi Károly	Vitális István
Preisz Hugó	Cholnoky Jenő
11. Mauritz Béla	Papp Károly
	Vámossy Zoltán
<i>Levelező tagok :</i>	Zimmermann Ágoston
B. Kétly Károly	Kerpely Kálmán
Hollós László	Vendl Aladár
Tuzson János	Verebély Tibor
Ifj. Entz Géza	Bókay János
Richter Aladár	Gelei József
Buday Kálmán	Jakabházy Zsigmond
Schaffer Károly	Kaán Károly
Krompecher Ödön	30. Moravcsik Ernő

A M. Tud. Akadémia
LXXXIV. ünnepélyes közlése

(1924 május 11).

Elnöki megnyitóbeszéd

Concha Győző másodelnöktől.

Az új nemzetközi jog.

A tudomány akadémiáit, így a M. Tud. Akadémiát is, az emberi tudás végső problémái izgatják. Ennélfogva és elfogulatlanságuk lehető megóvása érdekében is távortartják magukat a pillanat, a nap, szóval az aktualitások tárgyalásától.

Az emberi életet azonban nem lehet — a kioltása nélkül — szétbontani, benne pedig a tudásnak nagy funkciója van. Sőt az emberi élet vad állapotából emberivé abban a mértékben válik, amint abban a tudás erőre kap.

Bármily nagy legyen a buvárra az elért, az újat talált tudás gyönyöre, a személyes nyomoruságot számba nem vevő boldogsága, hiába menekszik a végső elvek, a tiszta tudomány elefántesont-tornyára, le kell számolnia a környező külső világ aktualitásaival, váratlan fordulataival.

Igy a buvárok, kutatók, rendszerezők társaságai, az akadémiák sem vonhatják ki magukat akár a természeti, akár a szellemi világ titkainak fölfedezésére irányuló munkájukban az aktualitások hatása alól.

Ily alkalmakkor különösen vigyázniok kell működésük határaitra, melyet annak a tudás, az igazság elismert legfőbb elvei vonnak. Ez az elv lesz szavaimnak is zsinórmértéke.

A szellemi világ körében a nemzetközi élet alapelvei jutottak oly válságos pontra, hogy mellettük a tudomány a maga testületi alakjában, az Akadémiában nem haladhat el szó nélkül.

Szabadjon nekem, midőn ünnepélyes közülésünket megnyitni szerencsém van, a nemzetközi élet lényegénél,

ennek legfőbb szabályozó elveinél multat, jövőt illetőleg néhány percre megállanom.

A keresztény világ a XVI. századig a pápa és a császár felsőbbségében látta a nemzetek megféréseinek és együttműködésének legbiztosabb iránytűjét. Ennek a bár egy hiten nyugvó, de különböző hatalomnak, a sacerdotiumnak és imperiumnak nem egyszer támadt viszálya ez iránytűt sokszor zavarta s az emberiségnek bizonytalan, labilis egyensúlyt biztosított. A hitegység megtörésével a tisztán hatalmi, belső mértéknélküli egyensúly elve lett végleg uralkodóvá az 1648-i westfáliai béke óta.

De már előbb ez vezette a nagyobb hatalmokat. VIII. Henrik angol király, V. Károly császár és I. Ferenc francia király versengésére célozva, festette magát, jobb kezében mérleget tartva, melynek serpenyőjében Károly birodalma és Ferenc országa egyensúlyban voltak s tőle függött, merre billentse az egyiket a balkezeiben fogott súllyal. „*Cui adhaereo prodest*” volt mondása (Réal, Die Staatskunst. 1767. VI. köt. 586. old.). Tudor Erzsébet Sully államszövetségének gondolatát az egyenlő erőmegosztás elvével igazoltnak vélte.

Az egyensúly durva elve az idők folyamán letompult a jól felfogott kölcsönös érdekek parancsává. A francia forradalom exponense, Napoleon, a nemzetek szabadságának és szövetségének jelszava alatt az egyensúly helyében világszövetségi tervekkel boldogította Európát.

Napoleon legyőzése után az európai emberiség a maga rendes életfolyását a legitimitás s az államok belügyeibe való intervenció elvével próbálja megtalálni. Vezető nemzetei 1815 szeptember 26-án a legitimitás elvét „az államok egymásközötti viszonyaikban követendő eljárás alaptétéleivel, azokkal a fenséges igazságokkal látják kiegészítendőnek, melyekre az Isteni megváltó örök vallása tanít.

Az államoknak így keletkezett „szent” szövetsége az egymást követő kongresszusokban szervezett kormányzatot létesít a nagyhatalmak akarata végrehajtásának biztosítására.

Tizenöt év, a juliusi francia, az augusztusi belga forradalom képében már erősen kikezdi e szervezetet s a nemzetek életét újból a hatalmi egyensúly ingatag elvére veti vissza.

Hogy ez az elv némileg megnyugtatólag hasson, új formát kellett magának a XIX. században találnia.

Ez a forma az emberiség elvi érdek- és jogközösségének alattomban értetendő elismerése mellett, államok szövet-

ségéből, azok állandó békés együttműködésének concert-jévé alakult át, a kormányok állandó érintkezése vagy a konferenciák és kongresszusok kivételes apparátusával.

Az emberiségnek a szent szövetség után újra felkapott ez a külső, mechanikus, ingatag egyensúlyi életelve egy nagy igazságot mégis takart. Ez az igazság nem benne, hanem mögötte volt.

Az emberi életnek új helyzeteket, új erőmegnyilatkozásokat, új személyiségeket színpadra dobó hatalma volt ez az igazság. Az emberiség életviszonyainak ez az örökös mozgalma volt az áthághatatlan korlát, mely az egész civilizált világ békés együttműködését kívánók erkölcsi, jogi, utilitárius igényei elé valóságos sziklaként meredezett.

Mint hozzon egyensúlyba előbb nem ismert új erőket, milyen új jelentkezőket vegyen be a világ vagy legalább is Európa concertjébe? Ehhez az egyensúly mechanikus elvében nem volt belső érték szerint igazodó mérték.

Pedig az emberiséget folytonos tömegmozgása, részeinek örökös minőségi változása állandó tűzveszedelemmel fenyegeti. Lehet-e tüzek támadását erkölcsi, jogi normákkal megelőzni, terjedésüket mással, mint fizikai erővel elfojtani, lehet-e a távoli részeket az oltásba oly biztosan belevonni, mint a tőszomszédokat?

E bonyolult problémát kellett volna az egyensúly elvének megoldani.

Az új kornak politikai és társadalmi új kikezdések, új törekvések, hit, erkölcs, tudomány világában legmozgalmasabb százada a XIX. Ebben a XIX. században az egyensúly elvét s a rája épített jogi és politikai rendet erősebb próbára tették mindezek a mozgalmak, mint a megelőző századok dynastiáinak, kereskedő respublikáinak, vallási felekezeteinek és szociális osztályainak küzdelmei.

És pedig annál fogva, mert az előbbi századokénál sokkal egyetemesebb erővel ragadták meg az emberiséget.

Az abszolút monarchiákban az alkotmányos szabadság kiküzdése, a több állam közt szétszórt nemzet egységének megteremtése, a más nemzetbe ékelt külön népegyéniségek vulkanikus kitörései, a hit és tudás erős harca, az egyéni tulajdonra alapított társadalom helyén csak kollektív tulajdont ismerő társadalmi szervezet fölépítése voltak azok a főáramlatok, melyeket fékezni, a jog, az emberség határai között tartani lett volna az egyensúly elvének és a rája alapított európai concertnek hivatása, mely a délamerikai gyar-

matok függetlensége, az európai államok ázsiai és afrikai hódító iránya következtében mindinkább világ-concertté vált.

Az egyensúly elvére alapított nemzetközi életrend, jogrend ingatagságát a görög, a belga, az olasz, a német, a szerb, a román, a bolgár és a délamerikai államok keletkezése mutatja legjobban, melyek mind a nemzetközi jogrend ellenére vívták ki helyüket a nemzetek társaságában.

A nemzeti erő diadalmaskodott *jure armorum* a pozitív nemzetközi jog fölött, magával rántva, magához kapcsolva, magának alárendelve az emberiség nagy szellemi, vallási, erkölcsi irányait, a társadalmi szerkezetnek alapjában való átalakítását célzó szocialisztikus törekvéseket.

A nemzeti erő parancsa, impériuma került a nemzetközi jog felé. Ennek esett áldozatul a pápaság nemzetközi állása, ez nyomta le a kollektív tulajdonon nyugvó új társadalmi szerkezetet követelő internacionalet, midőn ennek sikerült, bár rövid időre, 1871-ben Párisban a *Commune* alakjában magát a francia köztársasággal szemben önálló állammá emelni.

A világháború győztesei az egyensúly ingatag elvén nyugvó nemzetközi életrend helyére a biztosabb, igazságosabb, egészen új szellem hordozta életrendet ígérnek.

Álljunk meg néhány percre s nézzünk szemébe ez új szellem új tényeinek.

Az eddigi nemzetközi jognak alapintézménye az államok területi fensége tekintetében a háború, a fegyveres erő volt. Ennek kényszerítő hatalma alatt történtek a területi cseréket megállapító nemzetközi szerződések.

Eddig azonban ily szerződések a felek tárgyalásai alapján keletkeztek. Az új jog az egyezkedések nélküli szerződések rendszerét léptette életbe, melyek veszedelmes rokonságot mutatnak az ősrégi, nemzetközi jog hódításaival, a *debellatio*val, az *occupatiobellio*val, amidőn államterület a másik fél akarata, hozzájárulása nélkül szereztetik meg.

Az eddigi nemzetközi jog az egyik fél ily egyoldalú akaraturalmát jogalapítónak, a meghódított területet jogilag megszerzettnek nem ismerte. A fegyverek jogán bár, de a legyőzöttel való egyezkedés után keletkezett egyezkedéses béke helyére a jogot erősebben hátraszorító béke, az egyoldalú kényszerbéke intézménye vonult be ezzel az új nemzetközi jogba.

Európa nemzeteinek a mai békék szabályozta életrendjében a fegyverek hatalma, a hódítás jogalkotó ereje nagyon emelkedett az előző időkhöz képest.

Emelkedett nemcsak a legyőzöttekkel egyezkedés nélkül kötött szerződések következtében, hanem főleg azért, hogy e szerződések a népszövetség oltalma, garanciája alá helyezettek, hogy e népszövetségi szerződés a legnagyobb kihatású versaillesi szerződés kiegészítő részévé tétetett.

A népszövetség első, igen helyes célja, a háborúk lehető megakadályozása ekként egyuttal a kényszerbékék, a fegyverek erejének biztosításává lett minden más jogcím ellenében.

Az új e részben, amit a nemzetközi jogalkotás hozott, nem jobb, sőt rosszabb a réginél.

A népszövetség ismétlődése a szent szövetségnek más, alkalmasabb berendezéssel, más, sok tekintetben helyesebb célok elérése végett. Alapjában véve azonban ez is, mint amaz a nemzetközi gyámság intézménye, melyet a nagy nemzetek a kisebbek fölött gyakorolnak. Magas rendőri őrszem, melynek discretionárius hatalma önrendelkezésüket, szabadságukat bizonytalanná teszi oly viszonylatokban is, melyek a nemzetek együttműködését nem érintik, minők az államforma, alkotmány, társadalmi szervezet intézményei, szabályai.

Amily türhetetlen volt a szent szövetség intervenciós irányzata bizonyos vonatkozásban, hasonlóvá válhat a népszövetség intervenciója akár szociális, akár nemzetiségi szempontból. Ha nekünk magyaroknak opportunitásból örünnünk kell tőlünk elszakított véreink miatt a kisebbségeknek biztosított népszövetségi védelem fölött, elvileg épp oly helytelen az, mint amilyenek voltak a szent szövetség rendszabályai a népek alkotmányi törekvései ellen. Merő expediens a kényszerbékék teremtette új államok lehetetlen népösszetételének valamelyes korrekтурájára, kiserlet heterogén elemek valamelyes megférésének biztosítására.

A négy éves világháború győztesei az autokráciák és hadseregeik megszüntetésének, a demokrácia uralomra juttatásának, a nemzeti önrendelkezésnek, az emberiség solidaritásának, a jog, igazságosságnak jelszavai alatt vívták harcaikat. Briandnak 1917 január 10-én az Északamerikai elnökhöz nevükben intézett jegyzéke boldogan állapította meg, hogy az autokrácia tipikus képviselője, az orosz cár öfelsége is osztozik az e jelszavak mögötti célokban, Lengyelországot illetőleg is.

Magából a népszövetség létrejött alkotmányából — hisz célja: a nemzetek együttműködését fejleszteni, részükre a békét és biztonságot garantálni, megvalósításra szorul — pozitív eredményül mi egyéb marad vissza? mint a nagyha-

talmaknak a többiek rovására juttatott hatáskör, amazoknak ezek fölötti gyámsága.

Wilsonnak, a népszövetség sugallójának szelleme, amint ezt saját személyes megnyilatkozásaiból *Lansing*, *Baker*, *Tardieu* írásaiból ismerjük, huzódik meg ez alkotmányban, ha rendelkezéseiben egyenesen kifejezve nincs is. Megteremtése végett kész volt a versaillesi szerződésnek személyes elveivel ellenkező több pontjához járulni, hogy a világbéke, a demokrácia, a népek önrendelkezésének úgy vélt sziklavárát felépíthesse.

Abból indult ki, hogy a nagyhatalom az érdekek szférája fölött áll. Hazája, az Északamerikai unió szolgáljon az emberiségnek (Baker, *Memoir*-jai, német kiadás, I. k. 25. lap), legyen szolgálatot teljesítő nagyság (Ugyanott 26. lap.) Ugy nézte a nagy nemzeteket, hogy azok a világnak inkább szolgálni, mint tőle szolgálatot követelni jöttek össze a békekonferenciára. (Ugyanott II. 406. lap.) A népszövetség célja — úgy mondta — jóhiszemű kísérletet tenni, hogy minden nemzet a jog egyenlőségének alapjára helyeztessék abban a reményben, hogy a nagyobb nemzetek a kisebbeket tőlük lehetőleg segítik. (Ugyanott II. 181. lap.)

A szent szövetség atyáskodó kormányai helyére az atyáskodó nagy nemzeteket akarta behelyezni a többi fölött gyakorlandó gyámi tisztbe.

A patriarchalis uralom elavult formájának látszatát kerüendő és az amerikai demokrata pártnak Jeffersonra visszavezethető radikális mentalitása szerint különös súlyt helyezett a népek és *kormányaik* éles megkülönböztetésére. Magát is a nép, nem az amerikai kormány képviselőjének tekintette, (Baker I. k. 90. lap) értve az amerikai kormány alatt az unió képviselőházát és senátusát, szemben az amerikai nép egészével. Őt az amerikai polgárok egyeteme választotta, így gondolkodott, képviselőházát, senátusát ellenben a választókerületekbe szétszórt töredékei csak. A népszövetség gyámsága ily értelemben tetszetősebb színben mutatkozott, mint a kevesekből álló kormány gyámsága, de valóságos különbséget nem jelentett.

Magán kellett tapasztalnia a nép és kormány szembehelyezésének illuzorius, egyben forradalmi jellegét, mely a versaillesi béke kigondolásának is egyik fegyvere volt a kemény feltételek megokolásában.

Az amerikai nép nevében, nem képviselőházára és senátusára tekintettel cselekedett a szerződés kötésekor. A baj csak az volt, hogy ez a nép akaratát egyedül választás út-

ján birta kifejezni és olyan senatust választott, mely megtagadta a népszövetségi szerződés ratifikálását.

Az atyáskodó nagyhatalmu népek törvényesített gyámsága, *Wilson* kormánya valósággal pedig azt eliminálná az emberiség alkotó elemeinek, a nemzeteknek életéből, amin a külön nemzetek erkölcsi élete, értéke megfordul.

Két pilléren nyugszik ez: lelkiismeretükön és létük rizikójának, az érte való felelősségnek állandó érzetén.

Nagyhatalmu, atyáskodó kormányok, nagyhatalmu, atyáskodó népek egyaránt *elpusztítják a kisebbek emberiségi értékét.*

Hozott-e az új nemzetközi jogrend ennek a népszövetségben szervezett közös akaratnak részére — legyen az gyámi vagy társulati, vagy szuverén jellegű, ezzel nem foglalkozhatom — új az előbbinél erősebb jogrendet?

Mert ilyet várt a pacifisták tábora, ilyet ígért a háború alatt és annak végén a győztes fél.

A szövetségi okmány megokolása, mely bevezetésében, hogy régi törvényeink nyelvén szóljak, praefatiojában, előbeszédében az első cikk előtt foglaltatik, kimondja mindenekelőtt, hogy a nemzetek együttműködését fejleszteni, részükre a béke és biztonságot garantálni akarván, erre a célra a háborúk megelőzése érdekében szükségesnek látja a résztvevők kötelezettségvállalását, hogy háborúhoz nem folyamodnak.

Mindenki üdvözölni fogja oly kötelezettségek vállalását, melyek az emberiség életének e végső eszközét a lehetőség legvégső határáig kitolni alkalmasak. A kérdés az, mennyire jobban fog ez a szövetségi szervezet működésének a háborúindítás új szabályai alapján sikerülni. Erre a feleletet csak az élet próbája adhatja meg. Bármiféle célszerűségi, valószínűségi számítás e részben hiába való.

Ennek a célnak elérésére, mondja tovább az előbeszéd, szükséges a nemzetek között az igazságosság és becsületre alapított érintkezésnek nyilvánossága, a nemzetközi jog rendelkezéseink szigorú megtartása, az igazságosság uralma, a szerződési kötelezettségeknek hajszálíg pontos teljesítése.

Hozott-e újat az előbeszéd megokolása, illetőleg a szerződés határozmányjaiban van-e újítás az eddigi nemzetközi joggal szemben?

Csakis a nemzetközi érintkezés nyilvánosságára nézve. Természetesen itt is nem az actiók, egyezmények készülöben levő folyamára, hanem azok végelhatározására nézve, ami- ben a népszövetséget előkészítő békekonferencia tizes, majd

négyes tanácsa adott sokak illuzióját eloszlató, de természetes praecedentst.

Ide lehet még sorozni a szövetségi okmányban kifejezett, akkor még csak tervezett, azóta valóra vált, állandó nemzetközi törvényszék fölállítását, mely a nemzetközi viszonylatoknak jogilag rendezett részét birói oltalom alá helyezte.

Maga a nemzetek érintkezésének normája egészében mégsem változott.

Ez érintkezés egy része jogi, más része és pedig a döntő fontosságú része ezentul is nem jogi normák alatt maradt.

Maga a praefatio, midőn ez érintkezésben elkülöníti az igazságosság és becsület normáit a nemzetközi jog normáitól, még inkább, midőn 11., 12., 13., 14., 15. cikkeiben a nemzetek közti ellentétek megoldásának három módját különbözteti meg.

Ugyanis ily ellentét esetében vagy a szövetségi tanács, vagy az érdekeltek választotta arbiterek vagy az állandó bíróság határozhat. Az első opportunitási, célszerűségi, adott helyzetekből folyó szükségességi tekintetek szerint határoz, a választott arbiterek esetleg hasonló felhatalmazással vagy ha jog alapján vannak is hivatva határozni, a méltányosság, az aequitásnak is helye lehet határozataikban, arbitriumukban, melyek ex aequo et bono indokolhatók. A rendes állandó bíróság ellenben iudiciumot, ítéletet hoz a jog szabályai szerint.

Mire céloznak a nemzetek érintkezése tekintetében az igazságosság és becsület alapján vállalandó kötelezettségek? Arra, amit az eddigi nemzetközi jog az állam meghatározhatlan létérdekének, existentialis követelményeinek, prestigiének nevezett, amelyekre nézve magát felső hatalom ítéleteinek alá nem vetette. Az igazságosság és becsület nevével lettek a nemzetközi életnek ez alapelvei újra keresztelve.

Mert hogy az igazságosság mást jelent, ahogyan már Aristoteles óta tudjuk, mint a jog, azt a népszövetségi paktum is kijelenti, midőn a nemzetek viszonylataiban az igazságosság mellett külön pontban kötelezi a szövetség tagjait a nemzetközi jog szabványainak és a szerződéseknek hajszálnyi pontos megtartására. Alapjában véve megmaradt a nemzetközi viszonylatok két különböző rétege, amelyek egyikében a szigorú jog, a szerződési kötelességek jogi jellege uralkodik, a másikában új név alatt az államok jogilag szabályozhatlan létérdeke, becsülete az irányadó.

Szétfoslott az illúzió, mely a nemzetek szövetségébe lépett emberiség életét a maga egészében jogi szabályozás alá vehetőnek, nemzetközi bíróság által jogi határok közé szoríthatónak hitte.

De szétfoslott a wilsoni illúzió is, mely a békét nem jogi, hanem csupán erkölcsi elvekre akarta alapítani, mely a különböző nemzeti érdekek összekötése és limitálása helyett az igazságosság homályos gondolatától, a nagy nemzetek nagylelkűségétől várta az emberiség sorsának javulását.

Miért nem lehet az emberiség megféréését és együttműködését annyira is a jog uralma alá hajtani, mint az egy államba tartozó egyeseket? Mindenekelőtt azért, mert a jog csak regulatív, nem produktív erő. A jog lelki, erkölcsi követelmény, az emberiség pedig tényleges valóság. Az emberiség részeinek elütő lelki jellege, e részek existenciájának összehasonlíthatatlan feltételei miatt általános normák alá még sokkal kevésbé helyezhető, mint egy nemzet alkotó elemei.

Az emberiség vulkanikus kitörései sokkal gyakoribbak, mint egy állam jogrendjét megbontó forradalmi. A jog az emberiség őrzőangyala, de szárnyai még az államban sem érnek el az államtagok igen lényeges, az állam, a társadalom békés együttműködésére döntő kihatású viszonyaiig! Csak egy ilyet említek. Annyi másra ki nem terjeszkedhetem. A házasságot, a családot csak kis részben tartja össze a jog: Amikor ez intézmények éltető gyökerei kiszáradnak s a jog parancsa miatt szét nem bomlanak, már csak műházasság, műcsalád az, ami megmarad és vegetál.

Amennyiben pedig államot és társadalmat a jog szabályozni és szabályozásával fenntartani tudja, ez onnét van, mert az államban igen egyszerű módon megállapítható ki tartozik az állami jogközösségbe, ki partner abban, ki jogalany, ki szünt meg jogalany lenni?

A felelet igen egyszerű. Aki emberi ábrázattal jó a világra, sőt ennek föltevése mellett világrajötte előtt, az anyaméhben is az, ott is szerezhethet nagy jogokat, örökségeket. Mikor szünik meg a jogalanyiság? A felelet még egyszerűbb: a halállal.

Az államtagok cselekvési hatalma miért rendezhető jogilag?

Mert minden egyes emberi lény vonatkozásainak özsege, melyeknek központja lehet, vagyis melyekben érdekel, külső jelekkel körülírható.

A jog az állambeliek, az egyesek érdekeinek pontos körülírása, az általános jó, az emberi és nemzeti eszmepontjából.

Lehetséges-e ez az emberiség partnerei, az államokká alakult nemzetekkel?

Nem lehetséges, mert államok születése és halála nem oly egyszerű tények, mint az egyes ember világrajötte és halála.

Az állami létre való érdemesség, annak megtartása, az államteremtő nemzetek születése külső jelekkel ép oly kevéssé írható körül, mint a meglévő nemzeteknek érdemtelenség okából való megcsonkítása, vagy épen kivégzése, más államok közti felosztása.

Még rosszabbul állunk az emberiség alkotó részeinek együttműködésével. Minden külön résznek, ha a többibe beolvadni nem akar, ha létéhez ragaszkodik, vannak létérdekei.

Ezeket nagy és kis nemzetekre úgy körülírni, mint az az egyesekét az államban a különféle jogszabályok teszik, lehetetlen, mert egy nemzet léte imponderabilis, külső jelekkel meg nem jelölhető erők viszonylatától függ. De ép oly kevéssé lehet azt külső jelekhez kötni, amit önértetük, becsületük elbír.

A jog a nemzetek viszonylataiban is csak azokat az érdekeket rendezheti, amelyek külsőleg megmérhetők, azt mondhatnám fungibilisek, külső jelekhez köthetők. Ez a nemzetközi jognak is a tere, ezt különítette el a népszövetség okmánya is az igazságosság és becsület közbeszúrt nevével az államok létérdekének, becsületének területétől.

Wilson ennek a lehetséges birói védelem alá helyezett jognak helyére az érdekek fölé emelkedő igazságosságot akarta helyezni. Azt hitte, hogy az érdekek csak szétválasztanak, elfeledte azonban, hogy igazságosság jog nélkül nincs, hogy érdek és jog elválaszthatatlanok, mert mindegyik mire vonatkozik? Valamely külön lény külön személyi létének működésének biztosítására.

A jog a külön lények, egyesek és nemzetek érdekeinek határát vonja meg s ha a jog s a mögötte rejlő érdek elválaszt is egy oldalról, egyesít az objektív közérdekben, az általános jóban.

Amíg külön lények, külön nemzetek lesznek, lesznek, sőt szükséges, hogy érdekeik legyenek, addig kell jognak is

lenni, mely külön létüket biztosítja. Ezt, mint Wilson vélte, a morál belső erejére, az érdekföletti nagylelkűségre, érdektől, jogtól megtisztultnak álmódott igazságosságra bízni nem lehet. (Baker Memoirjai I. k. 30, 151. lap, II. k. 206. lap.) A békekonferenciáján járt kálváriáján magán kellett tapasztalnia a nagy nemzetek érdekfölöttiségének hamisságát. Annyi bizonyos, hogy küzdött az unió érdekeiért Japán ellen, hogy ez Shantungot, Kína 36 millió lakosságú részét a versaillesi szerződésben meg ne kapja; de küzdelmében elbukott.

De végeznem kell szavaimat.

Az államok egy megreformált új jog, továbbá az igazságosság és becsület, végül mindenkifölött a fegyverek védelme alatt állanak.

A győzőkre, a célhoz jutottakra tiszta öröm, boldogság, a célhoz nem értékre merő gyász, szenvedés.

Embersors azonban mindeniké, ha a célhoz jutás mámorán, a célhoz nem érés bánatán túlpillantunk.

Az egyes, mint a nemzetek úgy hiszik, létük biztosítása, működésük szabadsága, értékük elismertetése végett kell, hogy egész testi, lelki erejüket megfeszítsék céljuk elérésére.

De igazi-e e cél? Megfelelőek-e eszközei, meiyekkel a óélnak lelküket betöltő gondolatát az éió, kü'ső, tárgyi való-ságba átviszik? Az ezernyi célok világbirodalmába il'esztik, vagy legalább megkísértik?

Mindez egyénnél, nemzetnél egyaránt bizonytalan s az emberi léleknek nyugtot nem ad.

Az elért cél sem, mert a genie-e is — a legnagyobb nemzeteké is — az ember teljes céljának csak része és lelkének az egész után vágyódását megköti, szárnyát szegi. A célhoz nem ért pedig balsikerén kétségbeesik.

Tisztán látta ezt Madách, midőn egyén és nemzet céljáról énekelt.

„A cél voltaképpen mi is? — így kiált fel az Ember Tragédiája XIII. színében. — A cél megszűnt a dicső csatának, a cél halál, az élet küzdelem. Az ember célja a küzdés maga.”

Az emberi cél hiúságának ily hideg szemlélete és az örök küzdés apotheozisa, sokaknak gáncsával találkozott, akik elfeledték, hogy Madách nem isteni színjátékot, hanem ember-sorsot állított elénk.

Amazt madártávlatból Arany írta meg 1851-ben „Gondolatok a békekongresszus fölöt” cím alatt, midőn így kezdi:

A mult időnek bölcsői
 Századokon keresztül
 Örök-mozgót követeltek
 A véges emberésztül:
 Az új kor bölcsesége, mely
 Amazokat neveti,
 Az örök béke, nyugalom —
 Vessző-lovát kergeti.”

Majd látnoki bölcseségével a nagy mindenség céljának magaslatáról tekintve egyesek és nemzetek céljait, küzdelmeit, látva az elért kultúra nyugtató hatását, „midőn a polgárosodás fordul ránk csapásul“ így szól:

„Isten egészbe' működik,
 Egészre fordít gondot”.....

és így végzi:

„Hagyjátok a meddő vitát!
 Bölcs Isten az, ki rendel;
 Az ember tiszte, hogy legyen
 Békében, harcban ember.
 Méltó képmása Istennek,
 S polgára a hazának,
 Válassza ott, válassza itt
 A jobbik részt magának.”

Beöthy Zsolt emlékezete.

Négyesy László r. tagtól.

Komor évszakok dermeteg napjai is el szoktak telni egymásután, s már két éve múlt, mikor odalent, e terem alatt, a nemzeti gyász emlékeitől megszentelt csarnokban Beöthy Zsolt földi alakjától búcsúztunk. Óh, hogy fáj, mily fokozott mértékben fáj, akkor minden ilyen veszteségünk, mikor a régi időknék egy-egy jelese, a lelki szépségnek és nagyságnak egy-egy példánya kidőlt közülünk, akik velünk együtt túlélték szörnyű bukásunkat s akiknek a méltatlanságokban velünk osztozása enyhítette megaláztatásunk keservét, megszentelte szenvedéseinket és dacra acélozta szívünket a sors mostohasága ellen! És hogy fáj, mikor Beöthy Zsolt elhagyott bennünket, mikor e negyvenöt éven át szellemi ott-honául szolgált palotából utóljára távozni láttuk, s mikor e kifosztott hazából végleg olyan országba költözött, amelyben nincs tél és gyász, nincs erőszak, rúttság és igazságtalan-

ság! Megilletődve álltak ravatalánál még egykori, igen kevés ellenfelei is, akik talán voltak, mély bánattal mind-azok, szám nélkül, akik — közelebbi vagy távolabbi helyzetben — szerették, akik őt egyetlennek érezték, vagy épen, akiknek az ő halálával szívük egy darabja szakadt ki.

Ma itt fent, e ragyogó terem ajtai tárulnak fel előtte, melynek márványoszlopai annyiszor hallgatták az ő szép magyar szavának férfias zengését s díszes falai annyiszor visszhangozták az elragadtatás felviharzó tapsait. Úgy nyílnak ma meg szellemi alakja és testi képmása előtt, mint egy nemzeti Pantheon ajtai. Ez a terem nem a gyász csarnoka, hanem a magyar tudomány főszentélye, s bár a hozzátartozókban, barátokban, tanítványokban holtig sajog is az érte való bánat, itt nem az ő bármily jogos fájdalmuk kér szót, hanem a folyton élő és örökkön élni akaró nemzet tudományossága üli ünnepest, és aki itt az Akadémia parancsából a szolgálatot végzi, annak el kell nyomnia személyes fájdalmát s nem siratnia kell azt, ami elköltözött, hanem ünnepeinnie azt, ami a dicsőültből itt maradt.

E hosszú, sokágú és gazdag életpálya rajza nem fér egy rövid ünnepi szózat keretébe, ennek könyv kell s a könyvet már írja szerető és avatott tanítványi kéz. Még a pálya eredményeit is csak nagy vonásokban lehet összefoglalni. Az is kétségesnek látszhatik: mit tekintünk ebben az Istenáldotta lélekben legfőbbnek: a tudóst-e vagy az íróművészt, vagy a tanárt, és a tudásban az irodalomtörténet vagy az eszhetika művelőjét-e? és alkotásait vegyük-e pályája főeredményének, avagy egyetemes hatását; egyéni, írói, tudós alkotását-e, vagy pedig irodalmi vezérkedését, szervező, sugalló, irányító közrehatását? De nem jutok zavarba, t. Hallgatóság, e sokféleséggel és gazdagsággal szemben, mert látom e szétágazó működésben a kompozíció egységét, látom azt a vezérszöveget, mely mindennemű tevékenységét egy cél felé irányozta, mely először csak sejtelve előtt derengett, de később egyre tisztább, ragyogóbb világszállal gyűlt ki tekintete előtt. Csak tehetsége volt sokoldalú s az alkalom és a tér sokféle, de a szellem és a cél ugyanaz volt mindenkor és mindenütt.

Sem lelki szervezete nem volt egyszerű, sem pályája tipikusan egységes. Ebben jellemző eltolódást látunk, mely azonban kibontakozásnak bizonyul, amabban finom bonyolultságot és összetettséget, melynek azonban egy az eredője. Ritka szellemi erőt nyert a gondviseléstől, éles ítéletet, gyors és leleményes ésszt, eleven fantáziát, fogékony szívet

és gazdag kedélyt, mely szokatlan változatait tárta fel az érzelmeknek, a lelkesedésnek ép úgy, mint a humornak, a jókedvnek ép úgy, mint a meghatottságnak; nyert mindenkifölött művészi ösztönt, mely ép úgy volt ízlés, mint formálás. Szóval tudósnak, költőnek, műélvezőnek és charmeurnak született. A szeretetreméltóságnak valóságos genieje testesült meg benne, ha szabad e paradox kifejezéssel élnem. Szívének, eszének, cselekvésének minden nyilvánulását, külső alakjának minden mozdulatát önkéntelenül is úgy tudta formálni, hogy az bizonyos egyéni ígézetet nyert. Neki minden jól állt, a szó, a mozdulat, az öltözék, jól állt még az esetleges hanyagság is egyikben-másikban. Bizonyos írói könnyűvérségből is volt kedélyében némi csekély töredék, mintha nagybátyjának, az 50-es évek vidám és népszerű humoristájának, Beöthy Lacinak kedves könnyelműségéből egy csepp az ő ereiben is keringett volna; de ez csak kedélyében mutatkozott, nem jellemében, és arra való volt, hogy lelkének szárnyaló és érzelmes irányát szeretetreméltóan mérsékelje, és csak baráti társaságban nyilvánult meg, ahol kedélyének egész színpompája nemes fesztelenséggel kibontakozott; az életben és irodalomban a felelősségérzetnek és kötelességtudásnak igazi mintaképe volt. Cselekvésének, gondolkodásának, írói tevékenységének főihletője a szép volt, a jót és az igazat is ellenállhatatlan vágygal szerette, de azt is mintegy a szépségi oldaláról vette. Művészlélek, de mindig az igazat akarta kifejezni és a jót cselekedni. Ahhoz a szellemtipushoz tartozott, mely a gondolatot nemcsak logikailag termeli, hanem intuícióval is felismeri, képben is látja s aki a megtalált, a felismert eszmét, mint egy kedves szerzeményt örömmel ajándékozza oda másnak is, mindenkinek, hogy azok is érezzék, milyen szép, azok is örömeiket találják benne. Az eszmét meglátni, kifejteni mint a tudós, testbe önteni, mint a művész, és tovább adni, közkincesé tenni, mint az író és a mester, kivételes erővel tudta.

E képességei nem hátráltatták, hanem segítettek egymást s természetes harmóniába olvadtak. Született lelki tulajdonságait jóságos, szerető, gondos nevelés, családi hagyomány, kedvező társadalmi környezet, tanulmány, a lelki művelődés minden alkalmának megragadása fejlesztette, finomította. Lényét úri előkelőség hatotta át, mely ép úgy volt öröklött, mint gyarapított birtok, a magyar közélet legnemesebb példányainak szemléletével kialakítva és nagyvilági európai kultúrával befejezve. Műveltsége genuin

magyar alapú volt, de az egyetemes nagy kultúra eredményeivel kereszteződött. Az európaiságot nem szenvedte, nem mázlként viselte, hanem lelki valójába felvette és magyarságába olvasztotta. Kevés ember szeretett jobban utazni, mint ő. Olaszország majdnem második hazája volt, nagy gyűjteményeit apróra ismerte, félreeső helyeken levő múkincseit is felkereste; látogatta Angliát, Német- és Franciaországot, felkereste Skandináviát, Orosz-, Spanyol-, Görögországot, Afrika északi partjait, Egyiptomot és Palesztinát. Éveken át a tél közepén, az egyetemi szünetek alkalmával, mint a költöző madár, szárnyára kelt és Egyiptomba vándorolt, hogy a kultúra őshazáját is meglakja. Az Ermitagetől a Pradóig a legfontosabb gyűjteményeket ismerte. Összeköttetésbe lépett az illető országok embereivel is, tudósokkal, művészekkel, közéleti előkelőségekkel. Olvasta a főbb európai népek irodalmát. Szobái a múkincseknek és érdekes tárgyaknak egy kis múzeuma voltak s egyiptomi gyűjteményének, melyet letétkép a budapesti egyetemnek engedett át, tudományos értéke jelentékeny. De minden világlátottsága és egyetemes műveltsége mellett vérbeli magyar író, tudós és tanár maradt. Minél többet utazott, minél többet látott, annál szenvedélyesebben magyar. Őt nem a nagyvilág kulturája nyelte magába, hanem ő homosította azt át lelkében, mint egykor Bessenyei és Széchenyi, az ő kedves és nagy alakjai. A magyar nemzet, a magyar lélek, a magyar föld szeretete volt alapvető érzése. Mint a nemzet történeti osztályának sarja, előkelő nemesi ház gyermeke, mintegy véreből örökölte a történeti érzéket. Élte delén is emlegette, hogy egyszer egy magyar történetet szeretne megírni a zsenge ifjúság számára. A magyar nemzeti szolidaritás érzelme a XIX. század derekának hatalmas lendületéből érkezett hozzá a legközvetlenebb forrásokból, mint kész egyéniséget is állandóan és bensőleg érdekelte a nemzet egyetemes élete, s bár politikai szerepet nem vállalt, személyes összeköttetésben állt nem egy vezető államférfival. Át is élte nemzeti történelmünknek talán legdicsőségesebb és leggyászosabb korszakait. A szabadságharc kitörésekor született, gyermekéveit az abszolút korszak keserősége, humora, reménykedései és vívódásai közt élte, a 60-as évek derengő korszakában fejlett ki nemzeti eszmélete, a kiegyezés utáni első évtizedben vett pályája nagy ívű lendületet, résztvett az újabb korszak nemzetépítő munkájában a vezetők közt, átszenvedte a nagy ítéletidőt és nemzetünk új katasztrófáját, elvesztette szép, fiatal, hős repülőtiszt fiát, elvesztette életének utolsó

eszményképét, nagy barátját: Tisza Istvánt, romba látta dőlni a század alkotásait és szétfoszlaní az emberiség haladásába, az emberiség térhódításába vetett illúzióit, s a romok lassanként meginduló tatarozása közben hunyta örök álmra más perspektívákhoz szokott szeméit. De minden emelkedés és bukás, lelkesedés és keserűség, a küzdelem minden emléke ide fűzte s utolsó szavával is a nemzeti folytonosság eszméjét hirdette.

És eleven hagyományban átvette és személyesen is átélte a magyar irodalomtörténet leggazdagabb korát is. Családjában írói levegő vette körül: atyjának, a reformkor kedvelt lírikusának, nagybátyjainak, Beöthy Lacinak és Szinnyi Józsefnek példája; egy éltesebb rokonának, a novellaíró Kovács Pálnak személye Kisfaludy Károly és az Auróra korával kapcsolta össze, családja ősi fészke, Komáromnak hagyományai Péczeli, Székér Joakhim és Csokonai korát hozták közelébe; nagy földijét, Jókait az ő nagyanyja tartotta keresztvívre. A 60-as évektől fogva pedig haláláig maga ismert úgyszólván minden jelentékeny írónkat, úgy hogy személyes emlékei és élményei a XVIII. század végétől a XX. század elejéig átfogták irodalmunkat. Ez az egész hosszú és gazdag fejlődés nem elméleti anyag volt rá nézve, hanem eleven szemlélet, Deáktól és Kossuthtól, Aranytól, Toldytól, Gyulaitól fogva Tisza Istvánig, sőt a legújabbban fellépett írókig. Közvetlen szeretet buzgott benne újabb és meleg kegyelet régibb irodalmunk iránt; az irodalom levegőjét szívtá, magában az irodalom lelkét érezte; azért lett az ő irodalomtörténetírása olyan szervesen élő, olyan minden szavával képeket ébresztő.

Mindezek a szálak oldhatatlanul belefűzték őt a magyar szellemi életbe. A maga írói kísérletei zsenge gyermekkorába nyúlnak. Mióta tizenhároméves korában egy komáromi levelet a Nefelejts c. lap kiadta, azóta évről évre követték egymást közleményei s már tizenhét éves korában egy önálló füzet elbeszélést is bocsátott közre az ifjúság számára. Első, felnőtteknek szóló elbeszéléskötete 1871. évszámmal, 1870-ben jelent meg, amely évben jogi tanulmányait végezte. Ettől fogva emelkedése rohamos.

Életpályául egyelőre a tisztviselőit választotta. A pénzügyminisztériumba lépett be s ott tehetsége, készsége, társadalmi műveltsége előtt a legkecsgetőbb emelkedés nyílt meg, hiszen mint fiatal segédfogalmazót is kiváló tapintatot kívánó megbízásokkal tüntették ki. De néhány év múlva ott hagyja a jól megalapozott miniszteriális pályát, a nagy-

állású biró fia tanári vizsgálatot tesz s egy budapesti reáliskolán foglal el tanszéket. Mi viszi erre a lépésre? Jövő hitvatásának érzete. Ellenállhatatlan ösztöne annak, hogy ami lélek és műveltség benne van, azt másokba is átültesse, mentül többekbe. És csoda történt, az igénytelen pályán csakhamar fontosabb szolgálatot tett és fényesebb dicsőséget aratott. És nem bánta meg, hogy pályát változtatott. Maga hálás szívvel gondolt e pályán szerzett örömeire. Megfordította a régi mondást, amely szerint akit az istenek gyűlöltek, tanítómesterré tették, ő a Strobltól mintázott, kitűnő reliefképmása alá ezeket a szavakat vésette: Dii me amavere; az istenek szerettek engem.

Hasonló elhajlás mutatkozott ugyanakkor, az 1870-es évek közepén írói pályáján is. Sőt ezen a pályán még jelentősebb kezdeményt hagyott el. Az 1870-es évek első felében ő már kiváló szépirodalmi helyet vívott ki. Egy novella-gyűjteménye, három kötet regénye és egy kötet rajza jelent meg, melyek őt a fiatalabb elbeszélőgárda első sorába emelték; mint irodalmi publicista is nagy erkölcsi sikerrel működött, 1873-ban megalapítva az Athenaeum című hetilapot, nem hírszolgáltatásra, hanem revueszerű tartalommal, azzal a céllal, hogy a tudomány és irodalom értékeit átvigye a közműveltségbe s az új külföldi szellemi mozgalmakról tájékoztassa közönségünket. Két év múlva a lap a közöny miatt megszűnt, de erkölcsi sikere nevezetes volt. Munkatársai közt ott találjuk az akkori idősebb és fiatalabb írók nagy részét, szépírókat és szaktudósokat, Jókaitól és Gregusztól kezdve az akkor feltűnő Wlassics Gyuláig, Rákosi Jenőt és másokat, s a lap becses emlékjele nemcsak Beöthy pályájának, hanem a kor művelődési törekvéseinek is. Még nevezetesebbek voltak azonban saját elbeszélő művei. Huszonhároméves korában adta ki első regényét, a *Biró Mártont* és utána két év múlva a kétkötetes *Kálózdy Bélát*, a magyar vidéki élet, a kisvárosi és megyei nemesség, honoráciorosztály, arisztokrácia, polgárság és nép köréből vett alakokkal; az álneveken szereplő Komárom és Győr vidékének színterével. A fiatal író önállóságát mutatja, hogy nem a Jókai romantikáját követte, akinek varázsa alatt nevelkedett, hanem maga szemével figyelte meg az alakokat, az élet után rajzolt, elemző lélekrajzot adott, Kemény és Gyulai és az angol regényírók példája nyomán; nem kivételes jellemek ábrázolásában, hanem a szokott méretű emberek lelkébe való elmélyedésben keresi és találja meg az érdekességet. Meglepő: honnan vette a fiatal szerző a lélek-

ismeretnek azt a jelentékeny bőséget, a típusoknak azt a kép-tárát, mely e két regényében, különösen a másodikban élénk tárul? Nem egy alakja valóságos pasztell, oly finoman és elevenen van kidolgozva. *Névtelenek* című kötetének darabjainal angol példák után ő honosította meg a novellának rövidebb változatát, az egy aktra szorító rajzot. Ebben a műformában ő nem kisebb íróra volt hatással, mint Mikszáth, s általa a szépirodalmi realizmusnak egyik nemes úttörője volt nálunk. A Kisfaludy-Társaság 1876 elején mint szépirodalmi író választotta őt tagjává s mindjárt másodtitkárává is.

De alig jelenik meg nagyobb regénye és rajzkötete, sikereinek azt a színhelyét is elhagyja, az irodalomban is pályát változtat s a tudományos irodalom művelésére tér át. Még egy-egy gyűjteményt azután is adott ki, így egy kötet rajzot 1879-ben, egy szép verses elbeszélést, a Ráskai Leát, ezt az irodalomtörténeti tanulmányaiból költői képzeletével kiemelt megható költeményt, de egészben véve tudós lett s teljesebb mértékben felhagyott a költészettel, mint Gyulai Pál, aki szintén a novella és a líra kertjéből lépett a kritika és az irodalomtörténet mezejére. Kissé nehezebben, de bátran kimondhatjuk erre a lépésre is, hogy jól tette: novellistáink, regényíróink támadtak, akik pótolták őt vagy folytatták kezdeményét, de az irodalomtörténetben az ő munkáját nem végezte volna el senki más. Itt is a csillag mutatta meg neki az utat, amerre a nemzeti erőt a legmaradandóbb hatással gyarapíthatta.

A kiegyezés utáni korszak reprezentatív embereit még nem méltatta kellőleg a magyar szellemtörténet. Szinte epigonokat láttunk bennök s nem vettük eléggé figyelembe, hogy az a nemzedék, mely a 60-as évek vége felé és a 70-es években lépett munkába, minő nagy dolgot végzett. A kiegyezés után szervezett államélet kiépítése, a kereteknek tartalommal megtöltése, az önállósult közélet, a művelődési és a gazdasági élet temérdek köre munkát és munkásokat kívánt, a keservek és vágyak eszményi lendülete után, a közélet hőskora után következett a reális munka prózája. E munka hőseinek feje körül hiányzott a martirkoszorú és a romantika nimbusza. De végzett munkájuk megérdemli a tiszteletet. Csak a művelődési élet körében is, a nyelvtudósok és a filológusok, a történetírók, jog- és államtudósok, a természet-tudósok és a technikai tudományok képviselői, a paedagógusok, a költők, írók, publicisták mennyi új és nagyhatású kezdeményt, organumot, intézményt, művet termeltek!

Beöthy is ebbe az új munkára sorakozott szellemi gárdába került. Mint tudóst, hajlama és készülsége két munkakör felé vonzotta, a magyar irodalomtörténet és az eszthetika felé. Amahhoz vonta rendkívül fejlett historicensusa és magyar érzése, emehhez a szépnek benne élő kultusza és a művészetek iránt érzett szeretet. Szelleme elég gazdag volt arra, hogy mind a két oltáron áldozzon. Mikor a tudományos pályára áttért, elsősorban az irodalomtörténetírás terén várt reá hivatás, az, hogy az új tanulmányi rend szellemében, mely a középiskolai tanítás tengelyévé a magyar nyelvet és irodalmat tette, megírja Toldy elavult kézikönyve helyett a magyar irodalom történeti ismertetését. Mikor ezt a feladatot megoldotta, egy nagyobb irodalomtörténeti monográfia megírásába mélyedt, a szépprózai elbeszélés történetébe, amely legterjedelmesebb irodalomtörténeti műve maradt. De már néhány év múlva a másik tudomány szak kívánta sürgősen munkaerejét. 1882-ben meghalt Greguss Ágost, az egyetem kitűnő eszthetika-tanára s az egyetem a helyettesítéssel Beöthy Zsoltot bízta meg, addig is, míg később a tanszéken rendszeresítették. Attólfogva haláláig ezen a tanszéken maradt, noha Gyulai félrevonulása után a bölcsészeti kar a legmegtisztelőbb módon ismételten felkérte őt az irodalomtörténeti tanszék elfoglalására. Hamarosan megbízása után egy nagyszabású eszthetikai monográfiát írt, *A tragikum* c. könyvet, mely viszont eszthetikai munkái közt maradt a legterjedelmesebb. Állandóan művelte mind a két tudomány szakot azután is, különösen a kettő synthesisét, az irodalom-esztetikát; de kevésbé nagy monográfiák és összefoglaló művek alkotásával, mint inkább a tanulmány és az irodalmi beszéd formájában; szépirodalmi és tudós társaságainkban tartott felolvasásai, különösen a Kiszfaludy-Társaság ünnepi közülésein 1901 óta mondott beszédei őrzik ebbeli munkásságának eredményeit.

Egy akadémiában bizonyára elsőrendű kérdés: mi a jelentősége ilyen előkelő munkának az illető tudomány szakok történetében?

Már első tanulmánya: „Az első magyar politikai színmű és kora“ című szigorlati értekezése történeti és lélektani módszerével s a rajz művészi eszközeinek egy régi irodalmi tárgy feldolgozásában való alkalmazásával ujdonság volt.

Iskolai magyar irodalomtörténete, *A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése*, egyenesen korszakos jelentőségű. E könyv a magyar irodalmi tanítás átalakítását

jelentette. A súlypontot Beöthy áthelyezte a Kazinczy-Kisfaludy Károly koráról, mely Toldynál Vörösmartyval záródott, a Vörösmartyval kezdődő korszak hőseire, Petőfira és Aranyra, Eötvösre, Keményre, Jókaira és Madáchra. Kazinczy és Kisfaludy Károly történeti értéke is kidomborult, de a nemzeti és művészi elem egybeolvadása korának esztetikai és történeti értékelése sokkal plasztikusabb lett. Amellett Beöthy szakított Toldy kategorizáló hajlamával, a műfajok szerinti túlságos elaprózással, ő az írókról adott eleven képeket s egységben mutatta be hatásukat, így működésük rajzában az alkotás személyi mozzanata jobban érvényesült, a tárgyalás az egyéniségek körül csoportosult. Felfogásában sokkal nagyobb teret nyert a lélektani és az emberi érdek. A lélektani felfogás mélyülése és elevenülése, az esztetikai értékelés fokozott finomsága, jellemzetessége és találó ereje, mindannyi előnye volt a könyvnek. A Toldy óta, főleg Arany, Gyulai, Kemény, Salamon, Szász Károly munkássága nyomán alakult felfogást Beöthy értékesítette először és önállóan iskolai könyvben. Kiváló előnye volt a könyvnek a nyelv és stílus szinte szépirodalmi jellege. Irodalomtörténeti és történeti könyveinkben hagyomány volt a szép stílus. Beöthy előadása ép oly méltóságos, mint a Toldyé, de egyúttal közvetlenebb is, árnyaltabb, színesebb, fordulatossabb, melegebb, selymesebb fényű. Ritka kulturát mutató, de magyar gyökéretű nyelv ez, választékos és nemes, jellemzetes és sokatmondó. Hat a szívre és a képzeletre s a fogékony tanuló felismeri és megszereti benne a magyar nyelv kifejezésbeli gazdagságát és művészi használatát. Közéletünk nem egy kitűnőségétől hallottam, hogy a magyar próza szépsége iránt ez a könyv gerjesztette fel érdeklődését. A könyv hatása kisugárzott az irodalomtörténet körén túl az egész magyar irodalmi tanításra, ki az egész középiskolai oktatásra, sőt tizennégy kiadásából láthatólag az egész magyar értelmiségre. A másoktól újabban írt irodalomtörténetek is az ő tárgyaló módszerét követik és értékeléseihez ragaszkodnak; egyet bizonytalannal nem érnek el: izlését. Újabban az a sajnálatos helyzet állott elő, hogy noha egyetlen magyar irodalomtörténet sem versenyezhet máig sem az övével, Beöthy műve kiszorult a középiskolák legmagyobb részéből. Ezt bizonytalannal nem fogja e kor szellemi történetének írója középiskoláink és tankönyvpolitikánk érdeméül feljegyezni s félek, hogy a megdöbbenés, mit e tény fölemlítése ebben a teremben okoz, zavarni fogja az alkalom ünnepi hangulatát. De nem hall-

gathatom el. Az egyetlen érdemlegesnek látszó ok, amit felhoznak, az, hogy a könyv stílusa nehéz, hogy sokkal művészebb, semhogy a tanulók megtanulhassanak. Mai tanárnak tudni kell, hogy a tanítás nem a tankönyv szövegének megtanultatásában áll; ha pedig valaki megtanulásra ad fel tankönyvi fejezetet, inkább tanultasson klasszikus szöveget, mint egyszerűség és világosság örve alatt talán jellem nélküli, ha nem épen lapos prózát. Nem olyan könyvre van az iskolában szükség, melynek egyetlen becsvágya, hogy leszálljon a legfejletlenebb agyú növendék értelméhez, — hiszen mirevaló akkor a tanár? —, hanem olyan könyvre, amelyet megérthet ugyan a gyengébb is, de benne a legfejlettebb agyú ifjú is termékenyítő hatásra talál. És egyáltalán nem azt az időt éljük, hogy kulturánk legbecsesebb, legkísérletesebb eszközeit félredobjuk.

Beöthy Zsolt könyve a magyar középiskolának valóban központi tárgyává emelte a nemzeti nyelvet és irodalmat. Ő még egy kiadványával vett részt a középiskolai irodalmi tanítás emelésében, Greguss Ágost Arany balladáihoz írt magyarázatainak a *Magyar balladák* című könyvvé átforgatásával, mely Beöthytől eredő magyarázataival és a ballada művoltának összehasonlító irodalomtörténeti megvilágításával az iskolának is, de poétikai elméletünknek is jelentős szolgálatot tett. Az irodalomtörténet pedig egyetemes hatása mellett tudományos szempontból is nevezetes, mert egészen napjainkig voltaképp vezérfonalul szolgál a tudományos irodalomtörténeti munkásságban is.

A szépprózai elbeszélés története, mely két kötetben 1886—88-ban jelent meg Akadémiánk könyvkiadóvállalatában és a XVIII. század végéig halad, eredeti tudományos búvárlatok gazdag eredményeit adja s a maga terén úttörő munka. Ez a mű emeli ki először a homályból régibb szépprózánk számos művelőjét és figyelemreméltó alkotását. Középkori kolostori irodalmunk novellisztikus elemei itt vannak először méltatva ép oly tudós felismeréssel, mint melegszerű művészettel. A XVI., XVII., XVIII. század több elfeledt vagy lappangott szépirodalmi terméke új életre kelt. Itt van először XVIII. századi szellemi életünk is az európai eszme- és izlésáramlások sodrában bemutatva. Minden írónak, minden terméknek pontos figyelem és meleg érdeklődés jut, egy-egy alakjára, Heltaira, Rozsnyai Dávidra, Mikesre, Toldira, Báróczi-ra, de különösen Bessenyeire sok fény esik. A szerző a szépíró tollával jeleníti meg hőseit. Azok a lapok, melyeket a középkori apácák életéről, Besse-

nyei vívódásáról, Voltairehez való viszonyáról ír, az íróművészetnek elismert remeklései. Stiluselemzése is alapvetők. A tárgyba való módszeres elmélyedés és a kutatás alapossága tekintetében e könyv mintaképen hatott; tartalmi részében ma is nélkülözhetetlen, előadásáért pedig irodalomtörténetírásunk terén klasszikus emlék marad. Beöthy stílusának szépségei irodalomtörténeti és eszthetikai dolgozataiban még jobban érvényesülnek, mint regényeiben.

Még egy összefoglaló irodalomtörténeti műve van: *A magyar irodalom kis tükré*, melyet az ezredévi ünnep alkalmára írt, a Magyarországot ismertető, több nyelven közölt nagy állami kiadvány számára. A külön is megjelent mű annyira megragadta a közönség figyelmét, hogy a szerző életében öt kiadása került forgalomba, egyes módosításokkal, bővítésekkel. A kis tükör természetesen csak nagy távolságból adhatja az irodalom képét s a fővonásokra szorítkozik. De nem is olyan tükör ez igazában, mely az irodalom felszínét láttatja, hanem amely mintegy az irodalmi tájkép geológiai szerkezetét tünteti fel, mintha az irodalmi élet belsőjét átvilágító Röntgen-sugarakat fogna fel. Az irodalomtudós alapos tudományára ép oly szükség volt e mű megírásában, mint az irodalombölcsező intuiciójára és az előadóművész alakító és közlő ihletére. Keresi és meglátja az irodalmunk életében működő egységes erőt, azt a lelki típust, amely a magyar irodalmi termelés mindennemű változásában, a korszellem és az idegen hatások módosító erejével szemben is azonos maradt a honfoglalástól mostanig. Azt találja, hogy a mai magyar nemzet történetileg alakult, de a magyar faj alakította s a maga képére alakította. Azzal a csodálatraméltó jelenséggel állunk szemben, hogy míg alig van Európában nemzet, mely a legkülönfélébb népelemeknek oly erős és szinte szakadatlan vegyülését mutatná: alig van egyszersmind olyan is, mely mindennek ellenére az alapító faj lelki típusát oly híven és félreismerhetetlenül megőrizte volna. Ennek a tételnek legklasszikusabb tanújául mutatja be irodalmunkat, mely annyi mindenféle hatás után és közben is, végre is, a XIX. század közepén teljes nemzeti eredetiséggel alakult ki. Mindnyájunkban van egy csepp vér az ősmagyar lovas véréből és ez a csepp jellemző eleme irodalmunknak; uralkodó vonás e lélekben az összetartozás eleven érzése. És a nemzeti lélek, melyet irodalmunk fenntartott: *nemzeti erő*. Ezt a gondolatot párolja le az író a maga tudományos elgondolásával az irodalom életéből, ezt

ábrázolja a Volgamenti lovas szállóigévé vált képében és rajzolja meg az irodalom egyes alakjainak klasszikusan tömör bemutatásában, az egész művön végigvonuló, hatalmasan egységes érzelmi lendület erejével. A könyv egy kis műremek, annál értékesebb, minél kisebb; újabb tudományos irodalmunknak igazi gyöngye.

De Beöthynek egész irodalmi tanítását ezek a terjedelmesebb művei se össze nem foglalják, se ki nem merítik. Az ő tanítása azokban a nagyszámú tanulmányokban van elosztva, melyeket említettem s melyek közül néhány önállóan is megjelent, mint *Horatius és Kazinczy*, *Széchenyi és a magyar költészet*, *Munkácsy Krisztusa*, *Vörösmarty Mihály*, *B. Wesselényi Miklós és Jókai Mór emlékezete*, *Irói arcképek*; de a legtöbb a Budapesti Szemlében, a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban, az Akadémiai Értesítőben, a Képes Irodalomtörténetben, egyes kiadványok élén mint bevezetés és sok-sok más lapban és gyűjteményben jelent meg. Jó, hogy a szerző halála után kiadott *Romemlékek* két kötetében jelentékeny részük most együtt található. Irodalmunk sok jeleséről és sok részletéről nyilatkozik e dolgozatokban, némelyikről többször is, de mindig új, meg új szempontokból. Gyulai sem adott több íróról értékelést emlékbeszédeiben; de Gyulai, ha másodszor kellett nyilatkoznia, mint Vörösmartyról, régibb megállapításait ismételte. Beöthy tovább fejleszti Gyulai megállapításait is, továbbfejleszti a magáéit is. Ahányszor Vörösmartyról szól, pedig sokszor teszi, mert nagyon szereti és genialitásának Petőfiével, Aranyéval való egyenranguságát mintegy újra kivívja, mindannyiszor új meg új szépségeket lát benne. Egy-egy költeményét *A rom*-ot, az *Utóhang Cserhalomhoz*, a *Mikes búja* c. elegiákat világ-irodalmi mérték alá állítja s az elemzés és meggyőződés erejével mutatja ki abszolút értéküket. Ilyen kedves hősei Arany és Petőfi, Kemény és Jókai, Zrinyi és Mikes, Besenyei és Kazinczy, Csokonai és Berzsenyi, Eötvös és Madách, Széchenyi és Deák. S nem lehet eléggé figyelmeztetnem irodalomtörténetíróinkat és tanárainkat, hogy ez eszmekeltő fejtegetéseket állandóan tartsák figyelemben, ha kell, vitassák meg. Bizonyos, hogy e tanulmányok Gyulai emlékbeszédei mellett tudományos tartalmuknál és művészi formájuknál fogva olyan emlékei korunk irodalomtörténetírásának, melyekkel számolnia kell annak, aki a bennök érintett írókról ezután írni fog. Ítélete kevésbé sommás, olykor kevésbé plasztikus, mint Gyulaié, de lélektani elemzése behatóbb és szabatosabb, egyetemes irodalmi vonatkozásai sokkal mesz-

sebb ágazók. Az irodalom elvi kérdéseit, az író és a mű lelkiségét tette első sorba, abba mélyed el, s a nemzet lelkével a kor lelkével való kapcsolatát emeli ki. A nemzeti lelkét tette az irodalomtörténet mozgató erejévé s határozottabban érvényesítette a folytonosság gondolatát. Mindezeknél fogva a művekben és írókban gyakran mélyebb jelentőséget talál, mint Gyulai. Összehasonlító szempontokat is állandóbban alkalmaz, nem folklorisztikus és filológiai irányban, hanem irodalompszichológiai összefüggések és analógiák szerint. Összefoglaló kép a magyar irodalom történetéről ma is az van előttünk, amelyet ő megmintázott iskolai könyvében és Kis tükrében.

Az a két kötet színbíráló is, melyet a *Színműírók és színészek*, továbbá *Színházi esték* címmel 1882-ben és 1895-ben közzétett, dramaturgiánk elsőrendű termékei közé tartozik s drámatörténelmünk becses forrása lesz. Pályázati jelentései, tagajánlásai az Akadémiában és a Kisfaludy-Társaságban számos írónak magvas értékelését adják.

Nincsenek közkinccsé téve az egyetemen több ízben tartott irodalomelméleti előadásai. De a róluk készült könyomatos jegyzetek megvannak s tanúságot tesznek a tudós tanár igen széleskörű világirodalmi műveltségéről, ritka elemző művészetéről és szempontjainak átfogó erejéről. Az irodalmi fejlődés tényezői, amint megállapítja: a nemzeti erő, a korszellem ereje, a hagyomány, az egyéniség, végül a mű esztétikai ereje, mely a mű hatását biztosítja. A nemzeti erő tényezői viszont a faj, a természeti viszonyok, a közélet, a nyelv. Ép így részletezi a korszellem, a hagyomány és az egyéniség jegyeit, az utóbbinál a lángész elméletére is kitérve. Mindezeket gazdag szellemtörténeti és irodalomtörténeti példákkal állapítja meg, az emberiség és a magunk művelődése köréből. Ez előadások kitűnően megfeleltek annak a célnak, hogy az egyes irodalmakról szóló egyetemi előadások közt, másrészt az irodalmi, történelmi, művelődéstörténeti és művészettörténeti előadások közt összefogó erőül szolgáljanak. Rendkívül képző és nevelő hatásuk azok a fejtegetések, melyekben a korszellem szakaszában a renaissance, a reformáció, az antireformáció, a felvilágosodás, a klasszicizmus, a romanticizmus világáramlatait ismerteti; tudományos szempontból is újak és jelentékenyek íróinkról, sok helyen a világirodalom nagy íróiról, pl. Shakespeare-ről adott fejtegetései, továbbá maga az irodalomelméleti rendszer, amely csonkának tetszik ugyan, de

ami belőle kész, az méltó figyelmet kíván. Hogy nem a Taine elmélete ez, az első tekintetre is látszik. Nem is más külföldi elmélet visszhangja. Ez elméleteket ismeri s többek közt Ten Brinkét ismételtlen idézi is, de az eddigi elméleteket átalakítja, tovább fejleszti.

Működése az eszthetika körében is igen jelentékeny, mindenesetre versenyez elődeinek bármelyikével, termékenyítő hatása mindegyikét meghaladja. Nem ad rendszert, mint Greguss, aki rendszerező elme volt. Beöthy a magyar eszthetikai felfogás számára nem adott olyan vezérfonalat sem, mint az irodalomtörténeti felfogás számára. A rendszerezést nem kerüli, de nem is keresi, még kevésbé erőszakolja. Nagy monografiájában, a *Tragikum*-ban van ugyan rendszer, de a meghatározást, melyet Greguss annyira szeret, teljesen mellőzi, a tragikum fogalma az egész könyvben meghatározva, körülírva nincs, csak a mű egészében van formái, változatai, megjelenései szerint ismertetve. De eszthetikai gondolkodása tárgyiasabb és konkrétebb volt, mint a Gregussé, a művészi jelenségeknek sokkal elevenebb érzéséből táplálkozott s az egyetemes művészet alkotásainak aránytalanul nagyobb szemléletére támaszkodott. A *Tragikum* új, üdítő fuvallatot hozott a magyar eszthetikai irodalomba. A fiatal szerző kerülte a fogalmakból induló s így a tényeket kereső okoskodást. A tények elemzéséből indult ki s így nyert megállapításai tartják a rendszer gerendázatát. A hazai és az egyetemes irodalom, a szóló- és képzőművészet hatalmas területéről szedi össze példáit, minden aprólékos filológiai pedantéria nélkül, de annál gondosabb és elegánsabb lélektani és eszthetikai elemzéssel. Effélett, ilyen mértékben még magyar könyvben nem kaptunk. Kicsiben egész irodalmi és művészeti encyclopédia volt s jóformán bevezetés az egyetemes irodalomba is, amellelt sokkal közelebb hozta a magyar elméhez az eszthetikai gondolkodást. Hatását mutatja, hogy irodalmi visszhangjai is támadtak, először is Rákosi Jenő könyvében.

Hosszas elméleti eszthetikai foglalkozásából a *Tragikum*-on kívül csak keveset tett közzé irodalmilag, mint a *Képesség, Képösszetétel és hangulatváltozás, A poétika útja és célja* című tanulmányokat a 90-es évek elején. Inkább más eszthetikusok hivatkozásaiban, így Pekár Károly Positív eszthetikájában, Jánosi Bélának a magyar eszthetika történetéről írt áttekintésében és a tanítványok dolgozataiban találjuk idevágó gondolatait érintve vagy ismertetve. Gondolatainak összefüggő kifejtését az előadásairól készült

könyvmatros jegyzetek őrzik. Ezekben sem adott teljes és zárt rendszert, hanem inkább monografiákat; legtöbbet az esztetikai szemlélet és a művészi alkotás kérdéseivel foglalkozott. Ismételtlen tárgyalta az alaptanokat, az asszociációk tanát, a művészi képzelet tanát; továbbá a tragikumot és a tragikái művészetet, a stílust, régebben a poétikát, melynek különösen történeti részét dolgozta ki. Történeti jelentőségük ez előadásoknak, hogy a magyar esztetikai elmélkedést pszichológiai alapra vezették át; elméleti jelentőségük pedig, hogy néhány fontos tételt formuláltak. Ezek közt legnevezetesebb az esztetikai alap törvénye, mely mintegy párhuzamosan kiegészíti a Fechner-féle esztetikai küszöb törvényét. Ép úgy az érzéki benyomására vonatkozik az esztetikai jelenségnek, mint az, de nem a kvantitására, hanem a kvalitására, a milyenségére. A Beöthy elve azt mondja ki, hogy az esztetikai jelenség, pl. a műalkotás, érzéki benyomása a maga tisztán érzéki sajátosságában alkalmas alapja legyen az illető mű tartalmi hatásának, e hatás sajátlagos jellemének és hangulatának. A képen a színhatás derültsége vagy komorsága, a költeményben a versforma fürgébb vagy méltóságosabb jelleme feleljen meg az ábrázolt tárgy vagy a költemény belső hangulatának, annak vessen alapot. A normál is gondolt tétel fontossága azon az alapon fog szembetűnni, hogy az esztetikai szemlélet időbelileg legelső, mintegy külső fázisnak tekinthető mozzanata az érzéki benyomás. Jánosi is azt írja róla, hogy az asszociáció fajainak a művészi tevékenység oldaláról való kibővítésével túlmént Fechner megállapításain, új, termékeny szempontokhoz jutott s új eredményeket talált. Haladást jelent a „kapcsolatok világos megértésének“ és az „esztetikai közösségnek“ törvénye is, mely azt kívánja, hogy a szemlélő lelkében a képzetek és hangulatok kapcsolódása a művész lelkében végbement analog folyamatokhoz hasonlóan történjék.

A külföldön, főleg a németeknél divatozó kísérleteket ő nem honosította meg, a kísérleti módszerek eredményeire sem igen hivatkozott; talán mert ezeket az eredményeket egyelőre igen elemieknek és nyersekknek találta. Laboratóriumot nem állított, ellenben tanszéke mellett szép esztetikai gyűjteményt szervezett, jelentékeny könyvtárral. Erős oldala ez előadásoknak is a gazdag példakészlet az egyetemes irodalom és minden művészet köréből. Mikor a műalkotásokat a connaisseur kedvével és a tanult mütörténész készségével ismertette, akkor igazán elemében volt. Mintegy ihlet vett rajta erőt, ha a Disputát, az Athéni iskolát, az

Utolsó vacsorát vagy pl. az eszthetikai alap törvényének példázására az Assuntát fejtegette. De a jegyzetekben mily gazdag gyűjteménye van az antik és modern művészi alkotások és irodalmi művek elemzésének! Nem a németek nyomán halad, kik a modern pszichológiai alapú eszthetikában vezetnek. Ő ismeri a forrásokat és ismeri az angol, az olasz és francia eszthetikai gondolkodást is, szeret hivatkozni a XVIII. század angol eszthetikai gondolkodóira, első sorban Humera. Képzőművészeti hivatkozásaiban mindig a forrásokra utal. Széles, nagy és mély az a perspektíva, melyet hallgatói előtt feltárt. Talán a rendszer befejezetlen, talán itt-ott hézagos is, de a gondolkodás és a szellem mélységesen eszthetikai. Imponáló nyomatékot adott tanításának az átfogó műveltségi háttér és a rendkívül nagy területre kiterjedő kultúra.

Felejthetetlenül szép és vonzó előadásai eszmei tartalmukkal, finom elemzéseikkel, nemes formájukkal lebilincselték hallgatóit. Előadásának ünnepi színezete volt, a közvetlenség nem csábította pongyolaságra, bizonyos nemes méltóságot tartott meg, de színezésébe beleöntötte lelkesedését, a műértő tudós egész eszthetikai gyönyörködését s ezt szuggerálta hallgatóiba. Előadásainak különösen mintegy az epizódjai, a betétei voltak, megkapók és maradandó hatásúak; ha pl. Fiesole festményeit vagy a Colleoni-szobrot, esetleg Hogarth rajzait, vagy a *Macbethet* vagy *A két szomszédvárt* fejtegette. De hány ilyen kedves témája, kedves festője, szobrásza, költője és elmélkedője volt! Nem teljességre törekedett, hanem jellemzetességre és elmélyedésre. Ez a tanári hatás nem betűkben van megörökítve, hanem élő erőként a fiatalabb nemzedék vérébe ment át s az eszthetikai nevelésben mutatkozik maradandóan.

A percek sietése ínt s le kell mondanom arról, hogy Beöthy Zsolt működését a magyar szellemi élet számos más körében és intézményében ismertessem, hogy méltassam munkásságát a tanárvizsgáló-bizottságban, melynek elnöke, a tanárképző intézetben, melynek igazgatója, az országos közoktatási tanácsban, melynek ügyvezetője volt, a szabad lyceumban, az országos középiskolai tanáregyesületben, a Szabadoktatási tanácsban, az első leánygimnázium szervezésében, melyben maga is tanítást vállalt s a tanítás mintáját adta, a képzőművészeti jurykben, a Mária Dorothea egyesületben, a műbarátok körében, a szabadoktatási kongresszus vezetésében és egy sereg más intézményben, ahol szellemével és szavával irányítólag közreműködött. Pedig

mindezekkel az újabb évtizedek magyar művelődéstörténeti mozgalmában elsőrendű része volt. A középiskolai tanterv reformját ő indította meg. Eötvös, Wlassics, Berzeviczy, Jankovich minisztersége idején az oktatásügyi kormányzat a legmesszebbmenőleg élt tanácsaival. Az a tizennegyedik esztendő, melyet az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület élén töltött, ez egyesület történetének fénykora volt, melyhez a tanárság közszellemének, tudományos és erkölcsi színvonalának és társadalmi tekintélyének emelkedése fűződik. Ez egyesület közgyűlésein tartott elnöki megnyitói az ország közművelődési központjain a kulturális élet megannyi eseményei voltak. Mellőznöm kell sok más testületben végzett munkáját, épúgy főrendiházi működését is.

Csak egyetemes hatásának legfőbb köréről, irodalmi vezérkedéséről szeretnék néhány szót mondani. Gyulai félrevonulása után, e század elejétől fogva ő vette át a magyar irodalom primátusát. Ő állt a Kisfaludy-Társaság élére s neki volt a szépirodalom és széptudomány terén a legnagyobb tekintélye. Tudományán és alkotásain kívül egyénisége is képesítette őt erre a hivatásra. Ő benne testesült meg a legnagyobb és legmélyebb gyökerű irodalmi képesség. S az ő egyénisége volt a legalkalmasabb összefogó kapocs. Nemcsak tudománya és tehetsége, hanem személyiségének varázsa is vonzó és összetartó erő volt. Emlékeztetett néhai elődére, Kisfaludy Károlyra, époly szeretetreméltó, époly úr, világfi, társai is ép úgy elismerték tekintélyét és oly szeretettel csüggöttek rajta. Ki ismert valaha gazdagabb szívű embert nála? Ki ismert olyat, aki annyiaknak tudott volna juttatni kedvességéből, szeretetéből? Hányan álltak és állunk közvetlenül közel szívéhez, idősebbek, egykorúak és fiatalabbak, kiesinyelk és nagyok! Hányan vagyunk, akik azt hihettük, hogy bennünket szeret legjobban, mert egyenként annyi szeretetet vettünk tőle, mint a legszorosabban hozzánk tartozókon kívül senkitől! Hányunk előtt nyitotta az utakat, nem a pártfogó módján, hanem a szerető atya kéretlen jóságával! Még ha tetszeli szívességet nem vett is tőle valaki, közelében azt a hatást érezhette, mintha jót tett volna vele. S valóban jót is tett, valami tiszta, szellemi, épen azért nem muló jót. Lényének e sajátos hatóereje mintegy az aestheticumnak érdektelenül is boldogító varázsa vonzott hozzá mindenkit. Mily kedvesek voltak azok az órák, melyeket körében töltöttünk, mennyi szellem, kedély és lélek sugárzott szét szeméből, szívéből és ajkáról mindnyájunkra! Barátsága mily emelő, nemesítő lelki viszony volt s mennyi

nemes, ösztönző hatás forrása! Ő nemzettevőknek mondja közéletünknek azokat a nagyjait, akik a nemzet életében gondviselésszerű szerepet vittek. Őt az irodalomtevők közé kell soroznunk, a Kazinczyak, Kisfaludyak, Toldyak, Gyulaiak utódául.

Élete eredményeinek azonban egyik legfontosabbika írói művészete. Nincs magyar tudós, aki elevenebb műérzékkel írt volna nála. Csak Kazinczy, Kölcsey, Gyulai azok, akiket az előadás művészetére nézve elődeiül említhetünk. Az ő tudós művei megannyi szépprózai alkotások is, a szónoki, filozófiai és értekező próza gyöngyei. Mint tudós stilisztát Gyulai mellé kell őt helyezni. Gyulai prózájának világosságával, szabatoságával, egyszerű, nemes tisztaságával és ritmusosságával szemben nála a kifejezés finomsága, ékessége, választékossága, hímessége tűnik fel. Nem elégszik meg Gregussnak franciás ellentétezéseiével, gondolatkihegyezéseivel. Nála többféle alakzata van a stilművészetnek, a láncolat, a fokozat, a synonymika, az allusio, az allegoria, a symbolika és sok egyéb. A kifejezés sejtető fátyolszerűsége, csipkeszerű művészete nem kiszámítottság nála, hanem többretű, állandó érzelmi hullámlások közt képekben gondolkodó szellemének önkéntelen terméke. Ő nem tud máskép írni. A gondolatot e maguktól szövődő virághímek gazdagsága feldíszíti, kapcsolatukat olykor el is burkolja s egy-egy beszédének, fejtegetésének tagozódását elleplezik a felületes figyelem előtt. Prózájának e sajátossága elődeié közül legjobban emlékeztet Kölcseyére, ép úgy ritmusának hullámlása is, de frazeológiájában több a jellemzően magyar elem. Gyulaiénál egy fokkal pathetikusabb és színezettebb. Hangja is egyéni. Különben nem alkalmazza azt az egész hangskálát, melyre képes s amelyet szép irodalmi műveiben, beszédeiben, felköszöntőiben élvezhettünk. Mintha féltene az irodalmi szószék és a katedra méltóságát, még tréfát sem enged meg magának, pedig beszélgetései, felköszöntői tele voltak csapongó szellemmel s élcei, anekdotái szájról-szajra jártak. De változatossá teszi irodalmi beszédeit a tárgyak, eszmék és szempontok sokfélesége, a képek változatossága, a szónak mindenkor frissen fakadó meleg varázsa.

Ez a stílus csakugyan tükrözi az ő egyéniségét, lelkének összetettségét, nemes emelkedettségét, költői erejét s mindenekfölött szíve melegségét, az áhítatos szeretetet tárgya iránt, melyben lelki kincseket talál, és azok iránt, akikhez szól vagy akiknek ír s akiket a lelki kincsekkel bol-

dogan megajándékoz. Rá is illik az a keleti történet, melyet ép e helyen mondott el és Szász Károlyra alkalmazott. Az öreg tudós sejk, ki megtanult mindent, amire emberi elme képes s amit a szent könyv tudni enged, amint tanítványaitól körülvéve ült a meceset oszlopánál s a tudomány és bölcseség méze folyt ajkairól: az ifjak álmélkodásukban azt kérdezték tőle: „Mester, hogyan tanulhattál te meg mindent, hogyan tudhatsz te mindent?” A sejk mosolyogva pillantott rájuk és így felelt: „Mert mindent szerettem.” — Ez a sugalló, mindenható szeretet van meg az ő munkájának is bámulatos egészében és minden nagy emlékében. Szeretete egyrészt tárgya iránt, az emberi szellem és művészet, a kultúra iránt, másrészt magyar nemzete iránt. Ez a kétféle szeretet pályájában összeszövetkezik, erős művelődésvágya szolgálatába áll még erősebb nemzeti érzésének. Annak az erős, hatalmas érzésnek, amelyet ő a magyar irodalom eredendő jegyének és a magyar psyche ősvonásának ismert fel. Irodalmunk hősei közt hányszor ünnepelte épen azokat, akikben a művelődési és a nemzeti eszme kapcsolata kiváló jellemzetességgel és messzeható erővel érvényesült: Apáczai Cseri Jánost, a tanárt, Bessenyei Györgyöt, a testőrirt, Kazinczyt, az új magyar irodalom szervezőjét, Széchenyit, a mágnást, az egész magyar élet reformátorát. Különösen Széchenyit. „Széchenyi szellemében forr össze — úgymond — legtökéletesebben a nemzetiség és a művelődés gondolata... Az ő szelleme győzi meg nemzetét teljesen és véglegesen a magyarság és a haladás érdekeinek benső, elválaszthatatlan kapcsolatáról, arról, hogy élet-halál kérdése ránk nézve. hogy magyarságunkban műveltekké, műveltségünkben magyarokká legyünk.” Hányféleképpen tudta ő fogalmazni a nemzeti műveltség gondolatát! Hányszor hangsúlyozta művelődésünk forrásainak kettősségét, de összeolvadó kettősségét: „készen fogadni a művelt világ szellemi mozgalmából a haladásnak minden tényezőjét, de őrizni és kifejtetni a magunk ősi valóját, ehhez, ennek eredetiségéhez idomítani mindent, amit idegenből veszünk. Az emberi haladáshoz kapcsolni nemzeti haladásunkat s ennek érdekében fáradszlanul értékesíteni amazt. Elni a művelt emberiség életét, de a magunk módján!”

Ez volt az ő pályájának is vezérsillaga. Ez adta meg száz téren, száz ágazatban és formában folyó munkásságának az állandó egységet. Egyéni munkájában kulturértékeket vett föl, dolgozott át egyéni szellemével s adott át a magyar közléleknek, és nyomozta, nyilvántartotta, őrizte,

ápolta, gondozta a magyar szellem történetileg megnyilatkozott eredetiségét; vezérlő munkájában is ez eszméknek volt a mi napjainkban legihlettebb és legnagyobb hatású apostola. Méltó tanítványa Akadémiánk halhatatlan alapítójának, a nagy Széchenyinek.

És sehol Beöthy szellemét alkalmasabban ünnepelni nem lehetne, mint e teremben. Nemcsak azért, mert e márványoszlopok, amióta állnak, senkinek több szónoki diadalát nem látták, mint neki, és senkitől szebb zengésű magyar prózát nem hallottak, mint tőle, hanem azért, mert gazdag és szépséges pályájának alap gondolatát, a nemzeti erőnek és nagyságnak a műveltség eszközeivel való szolgálatát innen hirdette legtöbbször és leghathatósabban. Mintha ékesszóló ajkai csak a szöveget adták volna meg a terem falait ékesítő festményekhez: a Szent István és Mátyás, Bethlen Gábor és Pázmány szellemét ábrázoló jelenetekhez. Magát a Széchenyi programja egyik végrehajtójának érezte. Igen, a magyarság és a kultúra szövetkezésének, az örök magyar lélek eszményi törekvésének hitét formulázta dogmává és hirdette a Széchenyi szellemétől és az egész magyar irodalom szellemétől ihletett ajakkal. Mióta a műveltség nevében magyarságunkat kezdték ostromolni, ezt a hitét annál szentebb, szinte fanatikus hevülettel képviselte. Hogy a magyarság a legfelsőbbrendű kultúrára képes, hogy a jól fel dolgozott kultúra nemzeti erőtlőke, hogy nemzeti eredetiségünk és művelődésünk nem ellenkező, hanem egymást kiegészítő és egymással összeható erő, — ez legbensőbb hitvallása volt. Utolsó szózatában, nagy katasztrófánk után is a nemzeti folytonosság valóságát és jövő lehetőségét, nemzeti egyéniségünk és művelődési haladásunk összekapcsolásának kötelességét hangoztatta. És a hitet, a cselekvő, alkotó hitet erkölcsi parancsul tüzte elének.

Tartsuk meg a szerető-és hívő szív e szent hagyományát. Ápoljuk egész lelki örökségét. Szelleme már részévé vált a magyar erőnek, maradjon ezután is életető forrása. Őrizzük meg hitét és cselekedjünk az ő szellemében!

Véres kárpáti virágok.

(Töredékek háborus naplóból).

Dr. József főherceg tábornagy, ig. és t. tagtól.

Egy kis csokrot kötöttem véres virágokból, melyek Kárpátjaink ősrendetegében megszámlálhatatlan fakereszteskéek körül viritottak. Összeszedtem egynéhányat, hogy el ne founyadjanak s új gyökeret verjenek magyar testvéreim lelkében; mert ha a honszeretet e virágai nem fakadnak újra: akkor mindenkorra meghaltak azok, kik szent hazánkért elesve, örök őrségen maradtak ott.

Mutassa meg e pár jegyzettöredék magyar testvéreink kálváriáját a Kárpátokon úgy, ahogy azt az események friss benyomása alatt leírtam, a magyar hősiesség szívárványát, mely ma is ott világít, mint isteni ígéret a vérzivatar sötét égboltján.

Miért nincs költő, ki méltóbban énekelné meg ezt, mint én? — Hiszen gyenge tollam az események vad forgatagában csak úgy hamarost oda-oda veté azt, amit láttam, ami szívemet oly sokszor szorongatá.

Miért nincs egy Petőfi vagy Arany, ki örök emléket emelne millió és millió hős mártírunknak, kik ott messze a Kárpátok rengetegében elfelejtve, várnak arra, hogy az ő édes, szerető testvéreik ismét megtalálják ismeretlenné lett sírjukat, mely most oly fájósan hideg nekik és oly elérhetetlenül messze nekünk.

Kárpáti hőstettekről beszél naplóm, melynek kiszakított néhány lapja így szól:

Luzek Gorny, 1914. X. 17.

Nagypéntek van-e ma? A krisztusi szenvedések legborzasztóbb napja, melyen a halál uralkodik minden fölött. Nagypéntek, melyen pusztá az oltár s a kereszt az egyedüli, ami az éj sötétjéből felénk világít. A kereszt, mely alatt nyögünk s kínlódunk mind s mégis e borzasztó szenvedések közepette egy jobb jövő halvány reményét sugározza csüggedő szívünkbe.

Mi a sokszorta erősebb ellenség folytonos támadásait elkéseredett tusában mindannyiszor visszaverve, küzdünk a végkimerüléshez közel állva. Az orosz mindenáron keresztül akarja törni vonalaimat. Olyan a lárma, hogy nem is sejtem, hogy mi történik szomszédaimnál.

Windisch-Grätz Ottó herceg százados rövidke üzenetet hoz Böhm-Ermolli hadseregparancsnoktól: „Mindenki lelkesedésteli bámulattal tekint a hős 31. hadosztályra!” Bár volna itt a sok hős, aki ezen szép elismerést áldott vérével oly drágán vásárolta meg. Alig egy ezred erejű ma délceg hadosztályom; és mégis megmásíthatatlan a kemény parancsom: „Az utolsó emberig kitartani!” A kocka el van vetve: „győzni vagy meghalni!” Úgy a mi, mint az oroszok jel-szava. És minden támadás a muszkák patakzó vérében fagy meg.

A szomszéd hadosztályt az ellenség messze viasszaszorította és közénk ékelődött.

Az enyémekek hőiesen állják az oroszok tengerének hullámverését; szünet nélkül folyik az elkeseredett harc és temérdek hősnék kihülő teteme borítja a vérittas földet.

Déli 12 órakor a válság tetőpontjára hág. Bámulatos fehérvári 69-eseim tüzzel és szuronnyal harcolnak megszakítás nélkül. Nincs egy tétlen ember sem, nincs egy csendes puská, egy néma ágyú, egy száraz szurony. A Lisyj magaslatán megint friss erővel támadja az orosz annyira megtizedelt hős 32-seimet. Félix tbnk., dandárparancsnoknak meghagyom, hogy ha csak teheti, tolasson át néhány ágyút Lisyjre, Zalarskira az Osjekoviec magaslatról. Másképen nem tudok segíteni, nincs egy szál ember tartalékomban. A Lisyj védőrségének pedig azt üzenem: „Az én hős 32-seim vitézül ki fognak tartani az utolsó emberig, mindnyájan itt halunk meg vagy győzelmesen visszaverjük az ellenséget.”

Megint közeleg az este, egy félelmes, lélekzetefogyott, halálos este. Lassan ereszkedik le és sápadtan oltja el a napalt a bús szürkület, színehagyottan fakul a haldokló alkony-pír. A harc mind dühösebben tombol, mintha az utolsó ítélet volna. Istenem, mily borzasztó órák, midőn a halál kéjelegve kaszálja legjobbjaimat, szívtelenül letaposva Magyarország-nak reményteli virágos kertjét.

Egy sebesült 44-es kezét gránát zúzta össze és hamarost bekötötték, veszi puskáját és sietve megy az ütközetbe. „Hé! hova szaladsz, fiam! Te kórházba mégy, hisz kezed el van törve!” Feszesen tiszteleg és jelenti: „A 44-es vagy harcol vagy meghal.”

Megszólal a telefon: „Lisyj-Zalarskij igen nagy túlerőjű ellenség által ismételtén megtámadva, a leghősiesebb védelem dacára, vonalaink áttörve; az utolsó tartalékkal hosszú, kétségbeesett kizitusában az ellenség nagyon véresen visszaveretett és menekülése közben üldöző tüzünkben

óriási veszteségeket szenvedett. Csapataink nagyon ki-
merülve, de hangulatuk lelkes." — Áldva legyen hőseim kis
csapata!

Régen elkongták otthon harangjaink az esti imát és az
alkony utolsó zsarátnoka is hideg szürkébe dermedt már,
midőn a sáros úton állva, hallgatom a megújuló harci zajt s
a gránátok zuhogását, mint jönnek le a csillagos égből.
Ott a göncöl szekerétől nem messze, mint lehellet, mint álom-
kép áll az üstökös és halványan fénylik, akárcsak egy
mennybe szálló lélek volna.

*

1914 november hó 22-én a szegedi 46. ezredbeli Weiss
zászlós járórével egy éjjeli vállalkozás alkalmával az Uzso-
knál eltévedt és valahol Fenyvesvölgynél orosz fogságba esett.
Az oroszok a járórt más foglyokhoz Takosányba vitték.
Szeles Ferenc szakaszvezető, kit ez az elfogatás keservesen
bántott: azon törte fejét, hogy egy szökési tervet eszeljen ki.
Nem volt ez olyan egyszerű, mert erős őrizet alatt a major-
ban el voltak zárva. Tervébe 13 embert avatott be. Ezek min-
dent megfigyelték és megfontoltak. Hol állanak rendesen
őrszemek, hol tartják az oroszok fegyvereiket, hol található
lőszer. A pajtában, hol többnyire be voltak zárva, egy helyi-
séget fődöztek föl, melyben mindenféle szerszám volt elraktá-
rozva; ezen rekeszt azonban az oroszok mindig gondosan el-
zárták s a kulcsot magukkal vitték.

A derék összeesküvők észrevették, hogy a többi foglyok-
kal szemben olyan óvatosságra van szükségük, mintha oroszok
volnának azok. A népfölkelők között sok cseh és szerb volt,
akik a magyarokat mindig lesték és az oroszokat figyelmez-
tették, hogy a magyarok terveznek valamit. Ezóta megduplá-
zott szigorral őriztették a magyar foglyok. Az árulók azt aján-
lották a muszkáknak, hogy ne adjanak nekik enni: „hadd
dögöljenek éhen a kutyák!” Egyik arcul köpi Szeles Ferenc
szakaszvezetőt és azt mondja: „Most füttyülök rád! Ez itt
megszűnt Magyarország lenni.”

A magyarok Weiss zászlós parancsára szomorúan
tették volt le fegyvereiket, midőn ő kardját átadta az
oroszoknak. Most szerették volna az árulókat azonnal le-
bunkózni, de az okosság elővigyázatra inti őket és ameny-
nyire rosszul esett nekik, mégis meghunyászkodva, szótla-
nul türték még azt is, hogy kirabolták őket. Éheztek és türe-
lemmel vártak az előnyös pillanatra, melyben a most végleg
megállapított szökési tervet végrehajthatják.

Éjjel, mikor a többiek aludtak, apránként a legnagyobb óvatossággal meglazították a szerszámrekeszbe nyíló ajtót. Midőn már csak egy erős lökés kellett az ajtó kiemeléséhez: az összes magyarok s a románok jóra való része be lett avatva a nagy titokba. Kiki megkapta a maga szerepét. Először is a szerszámok birtokába kell jutni. Egy részük az orosz fegyvereket veszi magához, melyek egy kikénlét helyen nem messze vannak. A készültséget azonnal foglyul kell ejteni vagy leütni, azután a kastélyon rajtaütni, az ott levő fogoly tiszteket kiszabadítani és így a mind jobban közeledő csatába sietni.

A pillanat itt van: az alkalom kitünő. Erős gyalogsági tüzet hallani a távoból. A muszkák nyugtalanok, kevésbé szigoruan vigyáznak, hiszen harc vonaluk mindjobban hátra szorulva, közeledik.

Egy roppanás és a szerszám tár nyitva van; az őrszemek bezúzott koponyával rognak össze. A készültséget letéperik s lefegyverzik. Odébb 38 orosz kész fegyverrel előrohanva, rövid harc után elejti fegyvereit s megadja magát. Két immár felfegyverkezett magyar fiú marad vissza a foglyok őrizetére. A hős Szeles szakaszvezető futólépésben a kastélyhoz vezeti „századát“. Berontva, néhány védekező muszkát agyonlőnek s ime egy egész ellenséges század fölemelt kezekkel megadja magát és a magyar hősök picinyke csoportja 238 orosz fogollyal az erdőbe menetel, ahol a heves küzdelem az ellenség megfátrálásával éppen elnémult.

Szeles Ferenc szakaszvezető foglyait áthozza hozzánk és átadva őket, jelentkezik.

Hogy mi lett az árulókból, azt csak az én jó bakáim tudják.

*

Egy ragyogó téli napon jelentés jött Le Beau tábornoktól, hogy egy súlyosan sebesült 39-es részére sürgősen kéri az I. osztályú ezüs vitézségi érmet. Detrich főhadnaggyal kocsin Sztropkóra sietek. Az iskola előtt Le Beau tábornok és a derék Biró törzsorvos várnak és együtt megyünk be az ott berendezett operációs szobába.

Egy kiesi vézna ember ül ott; acélszürke szemeiben valami keménység tükröződik. Jobb karja sínek közé van kötve a gézzel nyakába akasztva. Bal felső combját kötik éppen be; s mikor ez elkészül: a kis sovány emberke fölugrik és katonásan tiszteleg, míg hideg, szürös, szürke szemeivel

keményen szemembe néz. Kimerültségtől fojtogatott recsegő hangon felel kérdésemre, hogy három nap óta súlyos gyomorhurut gyötri, mely nagyon elgyengítette és nyomorultul érzi magát; azért jött le az orvoshoz, hogy csillapító szert adjon az; ő azonban semmi esetre sem fog kórházba menni, ellenkezőleg, azonnal visszatér a tűzvonalba.

Kérdésemre, hogy mi van két lőtt sebével, egykedvűen azt feleli, hogy ezek miatt nem jött volna le, hiszen már maga bekötözte volt és legkevésbé sem akadályozzák őt kötelessége teljesítésében.

Ekkor a tábornok közbeszólva jelenti, hogy felső combját öt nappal ezelőtt lőtték át és karjába, melyet a lövés a könyök és kézesukló között hosszában ütött át, az egyik karcsontot összezúzva, több mint négy hete kapta a golyót. Mindkét súlyos sebet igen gyatrán maga kötözte be és nehéz szolgálatát hírszerző járőrében naponta kiváló vitézséggel tovább végezte. Arvai Imre endródi szegény napszámos fiú a vitéz, ki szerényen jelenti nekem: „Csak kötelességemet teljesítettem és nem is fájt olyan nagyon!”

Sztropkó, 1915. I. 26.

A muszkák nagy eréllyel ismételten sok helyütt támadták állásaimat, de mindenütt igen nagy veszteségek mellett visszaverettek; csakis a Csertész magaslaton szorították ki csapataimat nagy túlerejű rajtaütés által. Ezen főörsöm a szemben levő magaslatra volt kénytelen visszahúzódni.

Déltájban az oroszok úgyszólván egész hadtestem védelmi állását közel háromszoros túlerejével támadják meg. Hat egymást követő hullámszerű harcvonalba nyomulnak példás rendben rohamra. Mindannak dacára, hogy az első két harcvonalkat gépfegyvereim teljesen lekaszálták, föltartózatlanul folytatják a többiek vérbenúszó rohamukat. A Kobilár magaslatát körülzárják; az aknamezőkbe kerülnek, egész osztagaik semmisülnek meg a nagy robbanásoktól; támadásuk pillanatnyilag megreked; gyalogságom irtóztatóan pusztító tűzében temérdek vitéz orosz esik el s mégis a következő rohamhullámok szuronnal iramodnak neki a hős védőknek.

A főörs vitézsége emberfölötti. Nem adják meg magukat a nagy túlerő által körülkerítettén sem; szuronnal védekezve, egytől egyig hősi halálukat lelik a dicső magyar fiúk.

Azután halotti csend lesz a Kobiláron, csak a halodklók fájdalmas vergődése kiált égbe igazságért, a halottak sokasága fekszik a piros hóban, mely alatt a hideg anyaföld vár arra, hogy itt e nagy sírkertben csendes nyughelyet adjon hazánk legmemesebb fiainak s vérükből ezer nefebejts és millió illatozó virág fakadjon. Csendes elhagyott nagy magyar temető, hol csak a jó Isten fogja meglátogatni örök álomban szunnyadó gyermekeit. El fog ő jönni hozzájuk a tavaszi virány pompájában, a csendesen susogó, halkán regélő zöld erdőkön át, hogy minden tavasszal új virágocskákat fakasszon s illatozó, színpompás takaróval fődje őket s a reggeli harmat gyémánt koronájával illesse mártir fejüket; szeretettel megóvja örök békés nyugalomban alvó hőseit, míg a tél rettenetes viharjai dúlva rázzák a sírva zokogó erdőt.

Helyzetünk rendkívül válságos, mert hadtestem összevissza alig egy dandár erejét képviseli, melyet négy egész orosz hadosztály támad és szorongat, 6—7-szeres túlerővel döngetve hős magyar csapataim gyér vonalát.

Nagy Pál tábornok dicső honvédjei szilárdan állva, verik egymásután vissza a hatalmas orosz támadásokat. Ott a 21 éves Oláh Sándor hármashonvédtizedes, midőn századparancsnoka elesett, a parancsnokságot átvéve, a muszkákat századával megtámadja, vonalukat áttöri és az elősiető tartalékukból 200 embert elfog; amiért az arany vitézségi érmet kapja.

Le Beau tábornok csoportjának közepe a leghősiesebb ellentállás dacára át van törve. Veszteségeink rendkívül súlyosak.

Kínos lelkitusámba kerül a föltétlenül szükséges visszavonulást a 2. állásba elrendelni, az oly sok drága vérrrel megvédett magyar határt föladni. Vezérkari főnököm sürgeti s könyörög, hogy ne halasszam, mert minden perc óriás veszélyt rejt magában, minthogy csapataim a legszorongatottabb helyzetben vannak. Belső küzdelmem fölött alig tudok úrrá lenni, hiszen szent hazám ezer éves határaitól van szó. Az alezredek lelkiállapotomat látva, részvételin, ellágyulva szól: „Császári fenség! ez talán életünknek legnehezebb pillanata, de más menekvést nem látok. Vissza kell mennünk, ha nem akarunk teljesen megsemmisülni!” — „Várjon egy pillanatig!” — Halálos csend picinyke szobámban. Eisner sóhajtván vár, az ajtó kilincsét fogva; arca fémh. Lelkemben tombol a vihar, mint a jeges havasokon odakint,

midőn a tél jön vagy megy! Életem legnehezebb vihara ez! Magyar hazám szent határát ellenségnek átengedni! — Soha! S mégis muszáj, mert ha kieroszakolja, akkor már sehol sem tudom megállítani őt. El vagyok tökéelve s mégis nehezen küzködve, tudom a szót ajkamra kényszeríteni: „Vissza a Ladomérvágása—Belejöc-i vonalba!” — Eisner Bubna csendesen meghajtja magát és szótlánul elhagyja kis szobámat. És én nem tudok olvasni, mert a betűk táncolnak és nem értem a szavakat; csak a sok holtat és haldoklót látom, kik ott maradnak szent határainkon, mintha csak integetnének és kiabálnának, hogy miért hagyjuk egyedül őket?! Látom, hogy mily temérdeken fognak még elesni azért, hogy a most elhagyott állást újra rohammal visszaszerezzük. Nyugtot nemelve, föl s alá járok, kérve az Istent, hogy ne hagyjon egészen el ezen oly rettenetes napokban.

Több mint két óra mulik el ezen idegölő letargiában, midőn ajtómon kopog valaki. Vezérkari főnököm; arcán nagy öröm tükröződik. Tán egy váratlan napsugárka bukkanat elő a legsötétebb nehéz viharfelhők közül? Az édes reménynek jóleső napsugárkája?

Örömtelien jelenti: „5 óra 30 perckor keltezett jelentés most érkezett Le Beau tábornoktól, hogy hős csapataink legalább 10 hatalmas ellenséges támadást — melyek hihetetlen makacssággal ismétlődtek — a duklai műúttól nyugotra az oroszok rettenetes veszteségei mellett visszavertek. Mindenekfölött kiválóan küzdöttek és kikutintették magukat a Jami magaslaton levő szegedi 46-osok. Ismételten három oldalról átkarolva, sikerült nekik részben pusztító tűzzel, részben elkeseredett kéztusában a támadásokat visszaverni és így állásainkat megtartottuk; az áttörés jóvá van téve.

Kisietek hős csapataimhoz, de addigra újból kezdődik a véres csata, mely késő éjjel is még kétségbeesett elkeseredéssel folyik a mind erősbödő havazás és koromsötétség dacára.

Virrad! Hatalmas bús zúgással vonul a dühöngő vihar az erdőkön tova és átláthatatlan tömegekben kergeti a sűrűn hulló havat. Sárgás-barna égre ébred a komor reggel és sötét a meztelen erdők didergő rengetege. A hó szemmelláthatólag növekszik, míg a fékevesztett szélvész tombolva orgonázik, megrázó gyászindulóját az örökkévalóságba harsogva. A Kárpáti nagy telet temetik tán? Vagy az emberek rettentő művét látva, menekül sikoltva? Vagy tán a gondos anyatermesztet temeti az én megdicsőült szeretett hős bajtársaimat

a mártírok tiszta gyolcsát borítva rájuk? melyet a vihar sietve szó a rohanó felhőkből.

*

Egy huszár járőr az állások előtt orosz kelepécebe került. Mind a három lovaszt lelőtték lovaikról. Kettő holtan terült el és egy a fején súlyosan megsebesülve maradt ott. Szegény: térdein s kezein állva kinlódik, míg arcáról csak úgy patakszik a vér. Alig hogy az egészségügyi járőr kimászik az állásból; azonnal gyilkos tüzet kezdenek a muszkák és több egészségügyi katona elesik. Hiába minden próba, a szegénynek ott kell pusztulnia.

Ekkor két huszár jelentkezik, hogy ők behozzák a sebesültet, csak két szál deszkát kérnek. A parancsnok lebeszéli őket, hiszen rájuk is csak a hiábavaló halál vár ott. De a két vitéz csak erősködik, hogy ha a kért két deszkát megkapják, akkor nem lesz bajuk és a sebesültet is behozzák, mert az Isten nem fogja megengedni, hogy bajuk legyen. Végre, midőn a két szál deszkát megkapták, belőlük egy nagy, messze látható keresztet csináltak, magasra emelték azt, fölegyenesedve födetlen fővel, fegyver nélkül, lassan lépve haladnak az orosz állás felé, melynek közelében fekszik a két halott és kezeire támaszkodva térdel a súlyosan sebesült huszár.

Halálos csend! nem lő rájuk senki! Ellenkezőleg, az oroszok fölállanak állásukban és sapkájukat leveszik. A két hős fölemeli a sebesültet s a keresztet magasra tartva, visszajönnek. Az Isten valóban nem engedte meg, hogy bajuk legyen.

*

1916. XII/2-án több mint 300 kilométer szélességben Körösmezőtől végig a Kárpátok gerincét támadta az orosz egészen a Békásig. Ember ember ellen, elkeseredett tusában verik meg vitéz csapataim a támadót és vetik őt minden rohamánál vissza. 7. hadseregem Kövess Hermann vezérezredes parancsnoksága alatt e hatalmas csatában legyőzi a 8. orosz hadsereget, míg másik két hadseregem tovább szorítja ki a románt Erdélyből. Jobb szomszédom, Mackensen tábornagy addig biztos léptekkel közeledik Bukarest felé.

1916. XII/4.

A legnagyobb elkeseredéssel folyik a küzdelem és az őserdei csata a Kárpátokban ide-oda hullámszik. Az oroszok

nagy túlerőben vannak; de én nem aggódom, hiszen számtalan erdős hegyből áll a Kárpátok bevehetetlen bástyája. A jó Isten a magyaroknak építette ezt a becses hegyövet és hős magyarok védik azt a német szövetségessel együtt.

*

Az olvadó hóban a Kárpátok ormán állok, midőn egy súlyosan sebesült magyar vitézemet hordágyon elviszik mellettem, kezében egy tűzike-csokrot tart s felém nyujtja kérve, hogy fogadjam el és bocsássak meg érte, hogy kissé véresek a virágocskák, az ő vére cseppent véletlenül rájuk. Tovább viszik. Visszamenet utolérem, de akkor már le van fődve az arca, kiszenvedett. Egy véres kárpáti virágocskát elteszek emlékül, a többit örökre elcsendesült keblére szórom szeretettel. Egy muló nyirfa-kereszt jelzi sírját, mely egy év múlva többé nem lesz föltalálható a Kárpátok zúgó rengeteiben.

*

Egy pillanatra el kell a napló szövegétől térnem, hogy az alábbi pár rövid idézet érthető legyen. Ezek Erdély legkeletibb csücskének visszafoglalására vonatkoznak, ami egészen külön kis hadjárat volt, melyről tán kevesen tudnak, mert a világrendítő nagy események forgatagában elkerülte figyelmüket.

1916 december 26-án kezdődik és a Kárpátok rengetegein át sok kis, különálló oszlopom nyomul elő egymástól a terep által teljesen elválasztva, mindegyik külön hadjáratot folytat és csak a magasabb vezetés által összhangba hozatva és vezetve, képez egy egységes nagy vállalkozást, csatát, mely mindjobban kiszélesedve azáltal, hogy a szárnnyakkal szomszédos völgyekben s hegyeken folyton újabb támadó oszlopaik indulnak, december 29-én már 150 kilométer széles, 40 kilométer mély éket szorít az ellenség arcvonalába, aki kénytelen magyar földünket elhagyni s ezzel a csata végleg áttevéődik Moldvába.

Ezen rendkívül nehéz, a háború történetében úgyszólván egyedülálló, mindvégig győzelmes téli offenzívában az 1. lovas hadosztály 4 huszárezrede és Goldbach tábornok hadosztálya a 82. székely gyalogezreddel halhatatlan, dicsőségteli babérokat szerez a magyarságnak.

E dicső kis hadjárat győzelmesen fejeződik be s én a koronázás napján hős csapataimmal román földön állok.

Csíkszereda, 1916 XII. 28.

Minden oszlopom a szomszédjaitól teljesen elkülönítve s messze nyomul elő a Kárpátok zordon hegyei között, minden egyes hegyhátat külön, rohammal foglalva el, önállóan küzd, nem sejtve, hogy két oldalt mi történik. Hátulról értesítjük őket és tartjuk összhangzásban a sok kis hadműveletet.

Itt most megint egy újabb csatában vagyunk! Meg sem tudnám mondani, hogy hányadik csatám ez a Kárpátokban.

Az Ojtost és Putnát elfoglaltam; most a Gyimes völgyből kezdem majd meg az előnyomulást és azt remélem, hogy az egész támadó csoportom néhány napon belül a Kárpátok keleti oldalán ki fog lépni a hegyek közül. Igaz, hogy akkor jön majd a pillanat, midőn az orosz minden rendelkezésére álló erejével tán erre a célra odahozott friss csapatokkal is nagy ellentámadást fog megkísérelni, hogy engem a Kárpátokba visszaszorítson. Már ma is nagy heveséggel támadott, óriási veszteségeket szenvedve, de a legcsekélyebb eredményt sem tudta elérni.

A 218. német hadosztálynak baloldali oszlopa délután elfoglalta az ellenségnek erős állásait a Putna-völgytől északra; ugyanekkor az én vitéz 7. huszárezredem dicsőséges lendülettel keserves tusában a Munti Sboina Neagra melletti hegyet.

Hogy sejtelve lehessen az embernek arról, hogy vitéz csapataim mily teljesítményeket végeznek, ismerni kell az Erdélyi Kárpátok alig elképzelhető nagy telét, az óriási hideget, a sokméteres havat, az úgyszólván legyőzhetetlen utánszállítási akadályokat a jégborította vadon, szakgatott, teljesen útnélküli sziklahegyeken és ősergetekben, a turistát s a természetimádót elragadóan vadregényes Kárpátok lelket dermedtő vadonát.

Csíkszereda, 1917 I. 5.

Támadásom a leírhatatlan nehézségek dacára, az ellenéget mindenütt megverve, oromról-oromra őt visszaszorítva, szépen halad. Az ellenség dühös ellentámadásokkal iparkodik helyzetét megmenteni, de vitéz csapataim mindegyikét véresen visszaverik; és remélem, hogy céomat nemsokára el fogjuk érni.

Fáradt csapataim, gyaloghuszárezredeimet is beleértve, a legnehezebb terepen lépésről-lépésre magukat előre küzdve, jégben, hóban emberfölöttieket teljesítenek. Ennél

kiválóbbakat csapat nem is művelhet. Folytonos súlyos küzdelemben, a legborzasztóbb időben, óriási hóviharak közepette, 35 fokos hidegben kínlódnak, fázva napokig éheznek, mert az utánszállítás teljesen elakadt, sokszor a mélységbe zuhant és a málhásállat vezetőjével együtt agyonütötte magát. A tüzérseget a legénység rettenetes erőmegfeszítéssel kénytelen jégborította sziklákon 60—70 fokos meredekségű partokon fölvonszolni.

De támadó csoportom most már a Kárpátokon túl, a dombos vidéken küzdi magát előre, részben pedig a Serezh medencéjében van már. Legközelebb meg fognak állni és védelemre rendezkedünk be.

Segesvár, 1917 I. 10.

A tegnapi nap dicsőségteljes volt az én hadseregeim arevonalán. Támadó hadseregem az összes célul kitűzött, erősen elsáncolt ellenséges állásokat rohammal elfoglalta és az oroszoknak meg a románoknak dühös és szünni nem akaró ellentámadásait egytől-egyig mind visszaverte. Elkeseredett párviadalban vertük meg az ellenségnek friss csapatait, azoknak súlyos veszteségeket okozván.

Támadásom be lévén fejezve, vitéz csapataim most hosszú időre beássák magukat.

Gyergyószentmiklós, 1917 II. 11.

Hatalmas hóvihar, csakúgy esörömpölnek ablakaim; hőmérőm 29 fokot mutat a fagyponthoz alatta. Kimegyünk a Gyilkostóhoz, szenvedő vitéz csapataimat meglátogatni, onnét a Békás völgyébe. Megkapó egy látvány! Óriási sziklafalak merednek fenyegetőleg fölénk, rajtuk félig elhalt fenyők tengetik sanyarú életüket és sok méter hosszú, comb vastagságú jégcsapok lógnak le a kiálló sziklákról, mintha jéggé fagyott boszorkányok mutogatnának hosszú ujjakkal ránk. Másutt sorokban, akárcsak hatalmas orgonásipok, függenek, mintha egy téli tündér az átlátszó tengerkőből faragott, csillogó sípokat beillesztené a természet nagy orgonájába, hogy majdan a tavaszi föltámadásra a viharok riadójukat játszassák rajta. Pompás sudár fenyőktől beárnyazott vad sziklafalak, jéggédermedt vízesések és a szelid, tiszta hó puhán ágyazott vánkosai e hideg téli napot a legfőbbesőbb természeti csodává varázsolják. Leut, jeges sziklák körül, vadon zúgva rohan tova a Békáspatak, minduntalan a vastag jégréteg alatt el-eltűnve s megint elő-

kerülve, a mindinkább szűkülő nagyszerű sziklahasadékba sietve. Elbűvölően nagyszerű e zordonan vad vidék.

Balra kanyarodva elhagyjuk e vadregényes hasadékot s meredeken fölkapaszkodunk majdnem járhatatlan vad sűrűségek között a legfölségesebb luc- és jegenyefenyő őserdejének megkapó templomába. A napfényben csillogva ragyogó tisztásokról a fenyvesek végtelen bársonyosan hullámozó tengerét látni, közülük mint hatalmas babkoronák emelkednek ki a hófödte sziklaormok.

Az útnélküli ősrendeteg méla vadonában gyalogolunk a Lapos havas sarka felé. Vezetőnk egy jóképű izmos 32-es küldönc Benes, ki polgári életében bádogos üzletét vezeti Budapesten, mellén a nagy ezüst vitézségi érem fénylik.

A melegen tűző napon a mély hóban fölkapaszkodunk a kopár havasi legelőn. Az orosz tüzérség tüzel. Főnt Hindy Iván, a vitéz főhadnagy jelentkezik, mint az ott lévő 32-es századnak parancsnoka. Itt 280 vitézem 2800 méter széles terepszakaszt véd az igen nagy számbeli túlerejű orosz ellen.

Egy más zászlóaljnál egy előretölt táboriőrshöz s annak egyik figyelő őrszeméhez megyek. Néhány orosz puskalövés csattanik, de a golyókat nem hallani. Az őrszem, egy nyulánk magyar fiú, kéri, hogy a vastag fenyőhöz lapuljak, ez az ő hűséges oltalmazója s mutatja a sok muszka golyót, melyet fölfogva életét megvédte a délceg fenyő. A hideg szél ágazatából a hónap ragyogó porát suhogva el-el kapja. Bakám megeirógatja az ő fa érdes kérget és meleg kifejezésteli tekintettel mondja: „Igen jó barátok vagyunk mi: ez a fenyő meg én!” Olyan elmondhatatlanul sok rejlett vitézem egyszerű szavaiban. Ő és az évszázados fenyő egymást kiegészítve hűségesen őrzik hazánk szent határát, 20–30 fokos hidegben és gyilkos orosz tűzben. Egy egész hősköltevény van ezen apróságban. És e csendes viharedzett, komoly férfi tudja egyedül, hogy mily nehéz keresztet kell viselnie. Mindenféléről kérdezgetem őt és midőn otthonára kerül a szó, könny jelenik meg szemeiben:

6 gyermeke van, akiknek anyja három hete, hogy meghalt, ő a szabadságtilalom miatt nem mehetett haza, hogy szegény feleségét eltemesse. Hűségesen állt őrt gondtól és fájdalomtól dagadó kebellemel, sajgó szegény szívvel.

Századparancsnoka kérésére a nagy ezüst vitézségi érmet tűzöm mellére, eddigi rendkívüli vitézsége miatt és az én felelősségemre 4 heti szabadságot kap a tilalom dacára.

Ráhó, 1917. II. 25.

A Tatárhágón pergőtűz van. Biztosan megismétlik az oroszok tegnapi hiábavaló támadásaikat. Fölmegek az 1008-as háromszögelési pontra. Innét a körösmezei medencét a Tatárhágóval és a Wisna-Prelukkával jól látom. Ott békéscsabai 101-es bakáim előretolt támpontjában a legsúlyosabb küzdelem dúl. Két magyar század több orosz zászlóalj ellen küzd. Ezek folyton rohamoznak, míg végre részben betörnek állásainkba, honnét elkeseredett kézitusában verik ki őket a számtalan halottak közül. Látom előtörő gyenge tartalékomat, 101-eseim maroknyi kis hős csapatát a vad pergőtűzben ellenrohamra iramodni s az én hőseim holt soraiba behatolt ellenséget vad dulakodásban kiverni és a már-már rossz fordulatot vevő küzdelmet javunkra eldönteni. Azután megint pergőtűz ott a Wisna-Prelukkán, minden reng a dübörgéstől és a végtelen völgyek s az ős rengeteg vadon ordítják a zengő visszhangot. Az egész hágó füstbe van burkolva és az erdőből mindenfelé kis lángok csapnak föl. A muszkák „urra-urra“ kiáltásait idehordja a szellő. Visszafojtott lélekzettel figyelem a mind sűrűsbödő füstöt, azt remélve, hogy még látok valamit.

Elvonul a füst, elcsendesül az éktelen lárma és a dicső 101-esek ott a kivédett Prelukkán békésen temetik elesett bajtársaikat, miután az oroszot véresen megverték.

*

Koromsötét éjjel egy 46-os káplárral kimegyek az állásokba. Lent a völgyben már messziről egy tárogató bús dalát hallok, — oly szép és szomorú a borongós kuruc nóta. Szinte érzem, hogy az, aki fújja, sír és szívének egész bánatát panaszolja el hangszerén. Feléje tartok. A honvédek temetőjének szélén, a sűrű beláthatatlan kereszterdő felé fordulva ül egy 4-es honvéd és oly csodálatosan megkapóan muzsikál halott bajtársainak. Megállok és soká hallgatom bánatos dalaát, majd — általa észre nem véve — csendesen tovább megyek. Még hallok a bús magyar dalokat a völgyön végig sóhajtani, midőn a pitymalat, akár csak a nagy magyar ravatal mécseit, kioltogatja a csillagokat.

Csikszereda, 1917. VIII. 8.

Még fiammal a Steineichi hegyén állok és a küzdelmet figyeljük, erős harcizajt hallunk a Casinului hegyéről.

Vadan zuhog az ellenséges pergőtűz és a gépfegyver meggyalogsági harc. A románok francia vezetés alatt igen nagy tömegekkel rohamoznak, míg a mi állásunk a pergőtűz által teljesen megsemmisül. Pár nap alatt 30-adszor ismétlődik meg a tömegroham. Összesen nem tudom hányadik támadás ez e magaslat ellen. Hős székely ezredem halhatlan szívóssággal védekezik. A Casinuluj tája egy vastag füstgomoly, csak gránátokat látni villogni. Nemsokára csendesül s megjön a várt jelentés: „A 82. székely ezred a nagy tömegrohamot az ellenségnek iszonyatos veszteségei mellett tökéletesen visszaverte. A mi veszteségeink is sajnos elég súlyosak“. — Elrendelem, hogy ezen hatalmas küzdelem legvitézeseit küldjék hozzám.

Az illatozó ősrengeteg fenyvesében fiammal elibük sietünk! Egy tiszt öt 82-es vitézt vezet elélem. Jóképű legények a hősök e hősei. Lerakatom szerelvényüket s azután a tiszt előadja nekem csodálatos fegyvertényeiket.

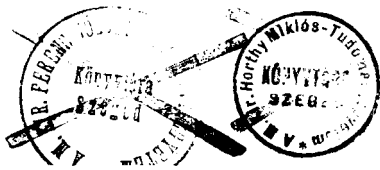
Egyik, midőn látta, hogy zászlóalját minden oldalról szorongatják és a legnagyobb veszély fenyegeti azt s nagy veszteségeket szenved; saját elhatározásból nyolcadmagával, mindent megkockáztatva megkerüli az ellenséget, négy vitéze elesik; néhány megmaradó emberével a románok oldalába rohan, kézigránátokkal megdobálja s fölgöngyöli azt úgy, hogy az 50—100-szorta erősebb ellenség kénytelen visszahuzódni. A második, mint tábori őr 12 emberével öt napon át 2—3 ellenséges század folytonosan megismételt támadásait mind visszaveri. A harmadik néhány emberével hallatlan pergőtűz után az ellenségnek 23 gyors egymásutánban következő rohamát visszaveri és a menekülő románok után iramodik három megmaradt emberével és kézigránátokkal neki még nagy veszteségeket okoz.

Mind csupa párját ritkító hőstett, amit Illyés Péter, Sztrátyi József, Mózes Miklós szakaszvezetők, Cseszthe Sándor és Bodó Lajos közlegények végrehajtottak.

Midőn az arany vitézségi érmet mellükre tűzöm, azt kérik, hogy annak dacára, hogy Királyunk az aranyérmesek hazavitelét rendelte el, szeretett Erdélyüket továbbra is védhessék.

Borszék, 1917. X. 11.

Reggel gróf Pálffy Lászlóval automobilon Maros-hévízről Borszékre megyek. Az erdő véрпиros, aranysárga jegenyefenyők sötét bársonyába vegyülve s az ég felhőtlen sötétké. A légnek csekély lehellete sem mozdul. A juhar-

fák aranyos levelei sűrűn hullanak s az anyaföld keblén halk sóhajjal mulnak ki. Mindent csendes haldoklás, egy szóttan halk elmúlás tölt el. A nyárnak utolsó halvány mosolya halt el az ébredező tél jeges csókjai alatt. Leirhatatlan szinpompában, legteljesebb szépségben szenderül át téli álmába a természet.

Csak az emberiségnek nincs nyugta. Isten büntető keze nehezedik rája irgalmatlanul. Mint egykoron Sodoma és Gomorrha szörnyű sorsát sem könyörgés, sem ima nem volt képes elfordítani, úgy most is a legborzasztóbb átok teljesül az emberiség minden alkotását romba döntve.

Az ősx letépte már az aranysárga leveleket a fákról; a háború is letépte az emberiség fájáról a legszebb, reményteli virágokat.

Borszékéről föllovagolunk a Pietra Arsa lábáig egy szűk, vadregényes völgyben, évszázados, fiatalostól környezett jegenyefenyők alatt, buja mohák s páfrányok zöld szőnyegén, ledólt, mohborította, keresztül-kasul heverő vén törzsek torlaszai fölé emelkedő meredek hegyoldalak mentén, melyeken lázalmokban látott sziklaóriások merednek fölénk, mintha csak arra várának, hogy ránk zuhanjanak. Derék csapataim által kiépített úton a legnagyobb vidéken át lassan emelkedve, a Tiblesulmicre érünk föl 1665 méter magasságba. Szemben a törpefenyővel sűrűn benőtt hatalmas Grintiesul Mare az oroszok gerincállásával; mellette a hosszú Piciorul-Paltinisului és odébb a vadon szakgatott óriás sziklahegy, a Toca. Az első állásban vagyunk. Sötét erdő, halálos csend, feszülten figyelő őrsők, itt az ellenség nagyon közel van. A Munti Stegen, egy sziklán egy nagyszerűen alkalmazott gépfegyverfészek, pár ember s nagyon vitéz parancsnokuk, Bagoly Dániel káplár. Kimegyek hozzájuk, kik a rengetegben, mint szirt a tengerben, őrzik határunkat s ha támad az orosz, vagy győzve visszakergetik, vagy itt halnak meg ránd, mert innét nincs meg-hátrálás. Mosolyogva néznek rám szent határunk hűségei őrei, úgy, mint mosolyogva néznek a halál szemébe, mosolyogva, mert büszkéek arra, hogy életükkel védhetik eszményünket: hazánkat. Meg akarom egyiket szólítani, de ő szóttanul egy közvetlen közelben lévő széldöntésre mutat. Nem látok semmit, de gallyak recsenését hallom, majd pedig egy orosz tányérsapkát látok egy pillanatig s azután eltűnik. Az őrszem sűgva mondja, hogy egy muszka járór van ott, mely ma már többször próbált bejönni. Míg beszél, megpendül a drótakadály és hallom a sercegést, amint a tuskés

drót a benne megakadt ruhát elszakítja. Azután csend. Az oroszok elmentek. Bakámat a vadászláz csak úgy kirázza s mosolyogva mondja: „úgy be fogok nekik fűteni, hogy többé nem mennek el innét!”

Közben sűrű felhők emelkednek a mély völgyekből s a levegő fülledt s nemsokára elkezd sűrűn, csendesen esni.

Kolozsvár, 1917 XI. 7.

Tegnap Dobronoutzon és a mult évek nagy csataterain vitt át utam. El sívár kép mélyen meghatott. Dobronoutztól húzódik orosz földön tova Rzewieny-n, Gromeszi-n át Szylowcy-re. Hullámos vidék, széles enyhépartú völgyekkel és lapos hátakkal, ott, hol kétségbeesett tusák folytak, fátlan, egyes kis tanyák kertecskéikkel s megszenesedett gyümölcsfákkal körülgyászolt törmelékarmadák. A hideg őszi szél fagyos ködöket kergetve, sóhajt s a holt fák letördelt ágazatát zörgeti. Azután megint messze-messze terjedő hullámos, lankás vidék, hol egy talpalatnyi föld nincs bevetve, megfagyottszürke kóró és aszat burjánzik mindenütt, összelőtt drótakadályok szelik keresztül-kasul és sántikáló, görbe spanyol lovasok rozsdás roncsai piroslnak mindenfelé, a határbarázdákra bogános borult s azt is megölte már a négy esztendő óta itt egyedül uralkodó halál. Eső és vihar lassan betemeti a temérdek lövészárkok omladozó labirintusát, melyeknek pusztuló sorozatai jelzik hős csapataink lépésről-lépésre való visszaszorulását és elvérzését. Sirhant a sirhant mellett, rég elkorhadt keresztcskék roncsaival. Egy koszorú lóg egy letört, ferdén álló keresztben; csak egy száraz levélkét berreget rajta a csipős szellő; e halk zöreje a sívár csendet még lelketlenebbé teszi. Varjak csapatait hordja a szél e siralmasan kiveszett csatatér fölött el, nem károg, mind hallgatnak s a félelemtől kergetve, vágódnak tova. Egy keresztben már alig olvasható betűket látok: „Hatvani József, őrmester!” Bizony itt is csak magyar nevek. És elfeledve, elhagyatva, elveszve a temérdek sir s a talaj földulva, akárcsak a holdnak tája, mélyen fölszántva a pergőtűz okádatá gránátveréstől. Osontszilánkok szanaszéjjel szórva. Ameddig a szem ellát, csak szürke, holt táj és rémséggel telt pusztaság. Mélyen megindulva látom mindezt, ami oly beszédesen, oly komoran s megrázóan áll előttem. Ott a ködben egy összelőtt ház kormos ablakaival mereszti tekintetét önkívületben a holt tájra, mintha csak attól rettegne, hogy még a halottak is elhagyják.

Véráztatta sivatag, vérben burjánzó dudva, lelkeha-
gyott vidék szörnyü rémei; hol a balsorsu némaságban ret-
tegni lehetne; az emberiségnek mérhetetlen sírja, mely
bosszuért lihegve pusztul. A könnyeknek országa te, hol
minden gyengéd érzés, mely a szívben él, a sírba száll; te
lekötsz engem, megdermesztve megállítasz s nem tudok
tőled megválni. Oroszországban, messze hazánktól állok,
örökre elcsendesült magyar szeretett testvéreim között, itt
a nagy temetőben, hol elhagyatva, elfelejtve, martyrok még
a halálban is idegenek maradtok és tőlünk testvéreitektől,
szeretett hazánktól oly távol pihentek. Legyetek megváltá-
sunk, hogy magyar hazánk fölviruljon, hogy gyermekeitek
boldogabbak legyenek, mint mi vagyunk. Nem félelem,
nem irtózat, óh nem; elmondhatatlan szent áhítat száll lel-
kemre e holt pusztaságon. Itt e megszentelt sírkertben, hol
ma már csakis a halotti béke viraszt.

*

És Keleten a színlelt béke csalóka délibábja szállott
alá Kárpátjaink vérszentelte bástyáira és fehér lobogókat,
melyeket ármány tűzött oda, lengetett a jeges Nemere.

*

Engem a sors elvitt, lelkeimmel, szívem minden dob-
banásával védett Erdélyünk áldott országából, el hős esa-
pataimat a délnyugati határ, a Piave távoli lapályaira.

Automobilom végig száguld egész nagy Magyaror-
szágon. Kedves, erdős vidékeken, hegyen-völgyön, alföldön,
rónán s rengetegeken keresztül az én szeretett szép hazá-
mon át, hol minden lehullott levélkét szeretek; minden he-
gye-völgye, minden patak vagy szikla, minden öreg fa vagy
csendes völgyi rétecske, minden viskó, falu vagy város: sa-
ját énemnek egy részét jelenti. Gyorsan áthaladunk kopasz
s meztelenül a jeges téli szellőben didergő erdőn, melyek
elsárgult fűvek jégcsipkézte vánkosaira szórták régen
utolsó lombjukat s az Alföld pacsirtadalos, akácillatos,
lelket andalító végtelene most oly fagyosan, oly holtra der-
medten alussza sűrű köddunyhák alatt hosszú téli álmát.
Tán, ha a jó Isten megengedi s újra erre jövök, a duzzadó
rügyeket s bimbókat szeliden cirógató tavaszi szellő, elcsó-
kolta e jeges álmat?

Hej és mikor fakad a te tavaszod én édes szeretett

magyar hazám? és mikor csókolja el terólad e téged holtra bénító rettentően fagyos, jeges téli álmat?

És mikor cirógatand az éltet ébresztő, virágbontó májusi szellő, a dicső föltámadás első lehellete?

A Kárpátokból visszhangzik ott maradt hős bajtársaimnak fájdalmas válasza:

„Majd ha mindnyájan újra, igaz, önzetlen, egyetértő hazafiak lesztek!”

Főtitkári jelentés

Balogh Jenőtől.

I. A nemzeti ébredés és ujjászületés dicső korszakának közeledte egybeesik százados évfordulóknak hosszú sorával.

Akadémiánk kegyeletes és nemzeti kötelességét teljesítette, mikor az utóbbi hónapokban több centennáriumról megemlékezett.

Mult évi ünnepélyes közülésünket kizárólag *Petőfi Sándor* halhatatlan emlékezetének szenteltük. (A. É., 1923—4. évf. 4—46. lap.)

A Himnus megírásának centennáriuma alkalmából 1923. június 8-án a főtitkár résztvett Szatmármegye törvényhatóságának ünnepi közgyűlésén s a következő napon beszéd kíséretében Társaságunk babérkoszoruját helyezte el néhai nemeslelkű, kitűnő társunk, *Kölcsey Ferenc* sírjára. (A. É. 1923. 135—136.)

Október 7-én *Madách Imre* (A. É. 1923. 146—151), 15-én *Ipolyi Arnold* (A. É. 1923. 151—160.), november 26-án pedig Pasteur születésének századik évfordulója alkalmából tartottunk ünnepi üléseket.

Az elnök úr 1923. évi február hó 26-án a nagy államférfihoz méltó szép beszédben méltatta *gróf Andrássy Gyula* ig. és t. t. érdemeit születésének százados évfordulója alkalmából (A. É. 1923. 145—146.); november 26-án pedig *Csokonai Vitéz Mihály* születésének másfélszázados évfordulóján a kitűnő költőről emlékezett meg.

Nem feledkeztünk meg egyéb évfordulókról sem, de kerülni óhajtván az ünnepi üléseknek igen nagy számát, csak fokozott, szakadatlan munkával és kegyeletes megemlékezéssel gondoltunk több társunk születésének centennáriumára.

Különös hálával emlékeztünk néhai nagynevű társunkra. *Csengery Antal* ig. és r. tagra, aki nagy tehetségű sokoldalú jeles tudós és közéletünknek több téren fáradha-

tatlan munkása volt. Ezenfelül Csengery Antal évek hosszú során át az Akadémia jegyzője volt, később, Szalay László halála után három évnegyedig, amint Deák Ferenc sajtókezű írásával jegyzőkönyvünkben megörökítette, „a titoknoknak számos és terhes teendőit ernyedetlen szorgalommal teljesítette” és azután több mint három évtizeden át különböző munkakörben, mint másodelnök is, mindnyájunk köszönetére méltó módon mozdította elő Társaságunk érdekeit.

Ez évekre esett még több érdemes társunk *születésének* századik évfordulója:

Galgóczy Károly l. t. (1923. január 27.) a mezőgazdasági statisztikának s általában a mezőgazdasági irodalomnak buzgó és érdemes munkása, aki 58 évig volt Akadémiánk tagja, hosszú időn át Nestorunk, Akadémiánk javára alapítványt is tett;

Tomori Anasztáz l. t. (1823—1894. Erdemeit annakidején Vadnay Károly l. t. méltatta meleghangu megemlékezésben [A. É. 1894. évf. XII. f.] szerb származású, de tüzes magyar érzésű szerény tanár, nemzeti irodalmunknak nemcsak rokonszenves mecénása;

Kerkapoly Károly l. t. (1823—1891) korábban a történelembölcselet, bölcsészet, publicisztika, majd az államtudományok és pénzügyi studiumok művelője, aki különösen mint tanár fejtett ki jeles munkásságot.

II. Habár, tekintettel az Elnök úrnak kifejezett óhajára, külön ünnepet nem rendezhettünk, bizalmas, családi körben annál nagyobb bensőséggel fejeztük ki nagyrabecsülésünknek és ragaszkodásunknak kiváló másodelnökünk által pompás tömör beszédben tolmácsolt érzéseit Berzeviczy Albert elnök úr iránt, aki a múlt év nyarán életének egyik szakához ért.

A magyar állam ez alkalomból emlékérmet veretett, de érezzük, hogy Berzeviczy Albertnek nemcsak Akadémiánk, hanem egész Magyarország érdekében végzett fáradozásai alapján az ő érdemeinek emléke, különösen közművelődésünk terén, sokkal maradandóbb, mint az az érc, amelyre a művész az ő képmását véste volt.

III. A kegyeletes ünnepek mellett az utolsó éveknek Akadémiánk szempontjából jelentős eseményei voltak még a következők:

1. A kormányzó úr Ö Főméltóságának 1922. június 28-án kelt magas elhatározása alapján tisztelt társunk, gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter úr

1922-ben összesen 6,000.000 (hat millió) korona rendkívüli államsegélyt utalt ki Akadémiánk részére.

Az 1923. évi I. t. c. megalkotásával a törvényhozás Akadémiánk számára évi 12,000.000 (Tizenkettőmillió) K államsegélyt biztosított. E törvény alapján Akadémiánkknak hat kisebb tisztviselője és nyolc altisztje állami alkalmazottá neveztetvén ki, illetményeiket 1923-tól kezdve az állami költségvetésből kapták.

Társaságunk mindig hálásan fog visszagondolni a magyar törvényhozás tényezőire, akik nehéz időkben lehetővé tették, hogy hosszabb, kényszerű szünet után folytathassuk tudományos munkásságunk eredményeinek 1918-ban megszakadt közzétételét.

Ez államsegély és a társadalom több rétegének áldozatkész érdeklődése alapján 1921-ben 22, 1922-ben 16, 1923-ban pedig közel 38 millió korona költséggel közel 36, tehát három év alatt 74 kiadványunk jelent meg, köztük terjedelmes kötetek és különösen egyes folyóirataink a régi méretekben.

Folyóirataink közül az utóbbi években a következőket adhattuk ki:

Akadémiai Értesítő (1921. évf. 320 o., 1922. évf. 288 o., 1923. évf. 250 o.).

Nyelvtudományi Közlemények (1923. évf. 160 o.).

Irodalomtörténeti Közlemények (1921. évf. 296 o., 1922. évf. 168 o., 1923. évf. 216 o.).

Történeti Szemle (1921. évf. 190 o., 1923. évf. 196 o.).

Archaeologiai Értesítő (1921. évf. 144 o., 6 melléklettel és 20 képpel, 1923. évf. 144 o., 28 képpel és 20 ábrával).

Hadtörténelmi Közlemények (1921. évf. 224 o., 1923. évf. 497 o., a Hadtörténelem c. lappal egyesítve).

Mathematikai és Természettudományi Értesítő 1921. évf. 455 o., 1922. évf. 323 o., 1923. évf. IV és 326 o., 2 táblával és szövegekőzti ábrákkal).

Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn (1923. évf. 117 o.).

Ezeken kívül a M. Tud. Akadémia támogatásával jelent meg a *Budapesti Szemle* (újából évek óta havonként 5 iven, július és augusztus kivételével); a *Magyar Paedagogia*, a *Kőrösi Csoma-Archivum*; Berlinben az *Ungarische Jahrbücher* (eddig I—III. k. és IV. k. 1. f. 125 old.) és Párisban a *Revue des Etudes Hongroises et Finno-ougriennes* (I. k. 223 old.), valamint némely egyéb kiadványok.

Mihelyt Akadémiánk pénzügyi helyzete lehetővé tette, széles keretekben folytattuk kiadványaink közrebocsátását.

Habár tagjaink munkásságának összes eredményeit nem állt még módunkban kiadni, eddigi kiadványaink is bizonyítják, hogy tagtársaink több fontos kérdésre nézve állandó, beható kutatásokat végeztek.

Nyelvtudósainkat, párhuzamosan egyes történetíróinkkal, a magyar őshaza, az őskori magyar műveltség és ezzel összefüggő ethnografiai, történelmi és földrajzi tanulmányok is foglalkoztatták. E körbe tartozó munkálatok: *Gombocz Zoltán* r. t.: A magyar őshaza és a nemzeti hagyomány című tanulmánya, folytatólagos részlete a Ny. K. XLVI., 1—33; A bolgár kérdés és a magyar humnonda (M. Ny. XVII., 15—21.); *gróf Zichy István*-tól: A magyarság őstörténete és műveltsége a honfoglalásig (M. Ny. Kk. I. 5. 82 o., két térképpel) és *Hóman Bálint* l. tagtól: A magyarok honfoglalása és elhelyezkedése (M. Ny. Kk. I. 7, 50 o.) s végre *Németh Gyula* lev. tagtól: Hunok, bolgárok, magyarok. (B. Sz. 195. k. 167—178 o.).

A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve című nagyszabású kiadványsorozatban *Gombocz Zoltán* r. tag mintaszerűen fejtegette a nyelvtörténeti módszertant (I. k. 1. f. 44 o.), *Pápay József* l. t. pedig a magyar nyelvhasznítás történetét (I. k. 3. f. 48 o.) és a finnugor népek és nyelvek ismertetését (I. k. 4. f. 60 o.) írta meg.

Munkácsi Bernát r. t. folytatólagosan kiadta a Vogul népköltési gyűjtemény II. k. 3. füzetét (XII. 0497—0756., 435—772 o.).

A hazai német nyelvjárások című gyűjtemény 8. füzeteként *Schwartz Elemér* cisterci tanárnak: Bevezetés a hazai német nyelvjáráskutatásba című értekezése (88 o.) jelent meg.

Zsolnai Gyula l. t. a *si* képző eredetét fejtegette (Érték. a Ny. és Szépt. K. XXIII. k. 10. f. 36 o.).

A *Gragger Róbert* által egy németországi könyvtárban megtalált s *Jakubovich Emil* által is fejtegetett Ó-magyar Mária-siralom-ról szóló tanulmányt Akadémiánk ülésén *Gombocz Zoltán* r. tag mutatta be (M. Ny. XIX. 1—13.).

A *Classica Philologia* köréből *Némethy Géza* r. t. osztályelnök folytatta Ovidius és Persius tanulmányait (Érték. a Nyelv és széptud. XXIV. k. 2. f. 70. o.; 3. f. 49. o. és 6. f. 14. o.).

Darkó Jenő r. tag *Laonici Chalocandylae Historiarum Demonstrationes* címen a Hunyadiak-korabeli görög történetíró művéből dolgozott fel két kötetre valót (I. k. XXVI. és 206 o.; II. k. 146 o.).

Förster Aurél l. t. Aristoteles kiadásához végzett újabb tanulmányokat.

Gyomlay Gyula l. t. *Epilegomena ad Homerum* (Ért. a Nyelv. és Széptud. köréből XXIX. k. 4. f. 64 o.) címen latin nyelven a Homeros kérdést fejtegette.

Vári Rezső l. t. *Sylloge Tacticorum Graecorum* című nagyszabású gyűjteményes munkájában Leo császár Tacticájának folytatólagos részeit adta ki (II. k. 1. f. 160 nagy folio oldal).

Irodalomtörténetíróink közül *Badics Ferenc* r. t. Gyöngyösi István összes munkáinak II. kötetét (504 o.) rendezte sajtó alá és közzétette tanulmányát Gyöngyösi ismeretlen elbeszélő költeményeiről (Ért. a Nyelv. és Széptud. köréből XXIV. k. 1. f. 38 o.).

Horváth Cyrill l. tag Középkori magyar verseinket új feldolgozásban adta ki a Régi Magyar Költők Tára második kiadásának I. kötetében (532 o.).

Császár Elemér az irodalmi kritikáról szóló tanulmánnyal foglalt széket. (Külön kiadás Budapesten 1923.)

Irodalmunk régi tartozását róttá le *Papp Ferenc* l. t., amikor B. Kemény Zsigmondról, a kitűnő államférfi, publicista és regényíróról nagy szorgalommal folytatott hosszú buvárlat alapján két kötetes munkát fejezett be (I. 455., II. k. 585 old.).

Bölcseleti, társadalmi és történeti tudományi osztályunk tagjai közül *Buday László* l. tag a Statisztika munkakörét (Ért. a Phil. és Társad. II. k. 7. f. 36 o.) fejtegette.

Dékány István l. t. társadalombölcseleti, *Erekly István* l. t. közigazgatási jogi tanulmányt mutatott be. *Finkey Ferenc* l. t. Büntetés és nevelés címen a penologia alapvető kérdéseit tárgyalta. (Ért. a Phil. és Társad. II. k. 4. f. 97 o.)

Magyary Géza r. t. nemzetközi jogi tanulmányát terjesztette elő. *Pauler Akos* a rendszer fogalmát fejtegette (B. Sz. 1923. évf. 21—31 o. és A. É. 1923. évf. 182—184.).

Székelly István l. t. az Apokalyptika a világirodalomban című becses tanulmánnyal foglalt széket. (Ért. a Phil. és Társad. k. II. k. 5. f. 46 o.)

Hivatott bírálók kedvező javaslata alapján adtuk ki *Varga Béla* kolozsvári tanárnak A logikai érték problémái című terjedelmesebb monografiáját. (Ért. a Phil. és Társad. köréből II. k. 6. f. 150 o.)

Történettudósaink közül *Ballaqi Aladár* r. t. összegyűjtötte a XII. Károly svéd királynak és a svédeknek

Magyarországon átvonulására vonatkozó történeti anyagot és azt terjedelmes kötetben (446 o., 3 táblával) dolgozta fel.

Domanovszky Sándor I. tag a Szepesi városok árúmegállító jogát tárgyalta és fejtegetéseit terjedelmes okmánytárral külön kötetben tettük közzé (522 o., 1 térképpel).

Történetíróinknak fáradhatatlan buzgalmú, kiváló Nestora, *Fraknói Vilmos* ig. és t. t. folytatta a Corvinákra és a Corvin-könyvtárra vonatkozó buvárkodását, melynek eredményéből a Corvina-könyvtár alapításáról szóló fejezetet Akadémiánk ülésén is bemutatta (B. Sz. 1924. 97—107).

Karácsonyi János r. t. megírta Szent Ferenc rendjének történetét Magyarországon 1711-ig. E jutalmazott pályamunkából néhai Várady L. Árpád kalocsai érsek úr adományának felhasználásával is az I. k. (564 o.) hagyta el a sajtót.

Nagy Gyula I. t. szerkesztésében az Anjou-kori Okmánytár VII. kötete (704 o.) jelent meg.

Szádeczky Kardoss Lajos r. t. gróf Bethlen Miklós kancellárnak fogságában írt két ismeretlen művét mutatta be Akadémiánk ülésén (B. Sz. 193. k. 1—34 o.).

Szentpétery Imre I. t. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke című nagyszabású művéből az I. füzetet (XIV. és 176 nagy folio oldal) adhattuk ki.

A Történelmi Bizottság megbízásából *dr. Závodszy Levente* feldolgozásában megjelent a Hédrváry-család oklevéltárának II. befejező kötete részletes névmutatóval és térképpel (493 o.).

A *Nemzetgazdasági Bizottság* megbízásából szerkesztett Magyar Közgazdasági Könyvtár XXII. kötete gyanánt jelent meg *Laky Dezső* egyetemi tanárnak Csonkamagyarország megszállásának közgazdasági kárai című műve (468 o.), amely gazdasági köreinket is kiválóan érdekli.

Természettudományi (III.) osztályunk kiadványai a következők voltak:

Gelei József kolozsvári tanár tanulmánya a chromosomokról (254 o., 6 táblával); néhai *Lechner Károly* I. tag székfoglaló értekezése (Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában, 32 o.); *Schaffer Károly* I. t. gróf Széchenyi István idegrendszerét tárgyalta (24 o.); *Sigmond Elek* műegyetemi tanár. I. t. jutalmazott pályaműve: A hazai szikések és megjavítási módjaik (303 o., ábrákkal és táblázatokkal); *Veress Elemér* egyetemi tanár értekezése a myologia köréből (87 o. 12 ábrával).

A III. osztályban Akadémiánk tagjaitól és a vendégektől felolvasott, illetőleg bemutatott értekezések egy-kettő kivételével közöltettek a *Mathematikai és Természettudományi Értesítő 1922-ben és 1923-ban kiadott XXXIX. és XL. kötetében* (326 o., két táblával). Több értekezés német kivonatát közzétette a *Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn XXXII. kötete* (117 o.).

A Könyvkiadó Vállalat kiadványai között Papp Ferencnek említett művén felül befejeztetett Fournier osztrák történetírónak Napoleon életrajzát tárgyaló műve (III. k. 508 o.).

A *Keleti Bizottság* javaslatára kiadatott *Németh Józsefnek* Szerbia egyetemes leírását tartalmazó műve (XX. és 482 o., térképpel).

E Bizottság Balkán-kutatásainak tudományos eredményei közül gróf Károlyi Lajosné Széchenyi Hanna grófnő 1,800.000 (Egymillió nyolcszáz ezer) koromás áldozatkész adományának felhasználásával kiadatott néhai *Lóczy Lajosnak* Szerbia geológiáját ismertető műve (német kiadásában *Geologische Studien im westlichen Serbien* címen; 147 nagy folio oldal, két terjedelmes geologiai táblával és geologiai profilokkal); továbbá megjelent *Csiki Ernő* muzeumi igazgató állattani kutatásai Albániában c. művének első része (176 o., 10 táblával és 14 szöveg közti rajzzal).

Az Országos Tisza István Emlékbizottság által Akadémiánk folyószámlájára átutalt összegek felhasználásával kiadatott *Gr. Tisza István t. t. összes munkáinak* I. kötete (1923., 708 oldal).

Az *ünnepi előadások* közül megjelent Prohászka Ottokár r. tag székfoglaló értekezése *Dante*-ről.

Emlékbeszédeket irtak: Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr:

Benczur Gyuláról (1922. évi ünnepi közülésünkön; Ak. Ért. 1922. évf. 154–174 o.) és

Pasquale Villari k. tagról (Emlékbeszédek XVIII. 9. 16 oldal).

Aldásy Antal l. t.: Lamprecht Károly k. tagról (22 o.) és Fejérpataky László r. t. osztálytitkárról (23 o.).

Badics Ferenc r. t.: Endrődi Sándor l. tagról (34 o.).

Hutyra Ferenc r. t.: Lord Láster k. tagról (22 o.).

Kozma Andor t. t.: Berezik Árpád t. tagról (14 o.).

Lóczy Lajos t. t.: Gróf Széchenyi Béla ig. és t. tagról (30 o.).

Márki Sándor r. t.: Kozma Ferenc l. tagról (10 o.).

Nagy Ferenc r. t.: Vécsey Tamás t. tagról (16 o.).

Pálffy Móric l. t.: Lörenthey Inre l. tagról (15 o.) és Inkey Béla l. tagról (14 o.).

Petz Gedeon r. t.: Paul Hermann k. tagról (40 o.).

Schafarzik Ferenc r. t.: Déchy Mór l. tagról (16 o.).

Schaffer Károly l. t.: Jendrassik Ernő r. tagról (21 o.).

Szentkláray Jenő l. t.: Ortway Tivadar r. tagról (55 o.).

IV. A m. kir. kormány hivatalos lépése, valamint Berzeviczy Albert elnök úr erélye, az olasz hivatalos körökben élvezett nagy befolyása és egyéniségének súlya a mult év folyamán kivívta, hogy a Római Magyar Történelmi Intézetnek a világháború alatt az olasz kormány által zár alá vett helyiségei visszaadassanak. Ennek megtörténte után a Római Magyar Történelmi Intézet bizottsága megállapította az első évi költségvetést, amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak 1923. október 13-án 6084/1923. eln. szám alatt kelt irata szerint a m. minisztertanács elfogadott akképpen, hogy a vallás- és közoktatásügyi tárca az 1923—1924. költségvetési évre 32.720 (Harminckettőezerhétszázhusz) lirát és 5000 (Ötezer) koronát fog az intézet fenntartására a M. Tud. Akadémia rendelkezésére bocsátani.

Ezen az alapon Berzeviczy Albert elnök úr 1923. október havában olasz útja alkalmával a magyar kormány megbízásából értesítette az illetékes olasz tényezőket ez intézet működésének tényleges megkezdéséről és egyuttal közölte, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Akadémiánk bizottságának javaslatára az intézet igazgatásával dr. Gerevich Tibor l. tagot, nemzeti muzeumi igazgató-órt, egyetemi magántanárt bizta meg. Az intézet megnyitásának hivatalos notifiálása diplomáciai úton később történt.

Az intézetben a rendszeres munka 1924 elején megindult és az ösztöndíjas helyek betöltettek.

V. A Nemzetek Szövetsége által alapított Commission Internationale de Coopération Intellectuelle (C. I. de C. I.) irata alapján Akadémiánk 1922. dec.-ben hajlandóságát fejezte ki aziránt, hogy Magyarországot illetőleg elvégzi azokat a tennivalókat, amelyek a nemzetközi tudományos együttműködés keretében fel fognak merülni. (Ak. Ért. 1922. évf. 285—286 lap.) Akadémiánk ez ügyek intézése végett Magyar Nemzeti Bizottságot alakított, amelyben a vallás- és közoktatásügyi, valamint külügyi miniszteriumok, a Külügyi Társaság és a Tudománymentő Bizottság is képviselve van. Ez a bizottság a magyar tudományos világ munkásai közt széleskörű adatgyűjtést folytatott, annak eredményét a

Nemzetközi Bizottsággal közölte s közvetítette az állandó érintkezést a külföldi és hazai bizottságok közt. A Nemzetek Szövetségének meghívása alapján a bizottság képviselőjében Pauler Akos I. t. résztvett a C. I. de C. I.-nek 1923. december havában Párisban tartott ülésén (Ak. Ért. 1923. évf. 197. l.).

VI. Az I. és II. osztály munkásságának külföldön is hozzáférhetővé tétele végett ez osztályok javaslatára Igazgató-Tanácsunk megfelelő összegeket utalt ki a Gragger Róbert berlini egyetemi tanár szerkesztésében megjelenő *Ungarische Jahrbücher* című folyóiratnak, valamint a Baranyai Zoltán és Eckhart Sándor egyetemi tanár által szerkesztett és Párisban 1923-ban megindult *Revue des Etudes hongroises et finno-ougriennes* c. folyóirat támogatására.

VII. Szemben a kedvező fejleményekkel, szomorú kötelességem megemlékezni súlyos veszteségekről, amelyek Társaságunkat érték.

Beöthy Zsolt ig. és r. tag elköltözésével egyúttal fájdalmas búcsút kellett vennünk nemzeti irodalmunknak egy fényes korszakától, amely a fejlődő, nyugodt kulturmunkának boldog időszaka is volt.

1887-ben, amikor Beöthy Zsolt nyelv- és széptudományi osztályunknak legfiatalabb tagjaként megjelent Akadémiánkban, még Arany János, Jókai Mór, Greguss Ágost, Gyulai Pál, Szász Károly, Szigligeti Ede, Lévay József, Arany László és mások voltak Társaságunk tagjai közt. Mily nagy és minő fényes csillagtábor a magyar költészet és irodalom egén s annak a kornak mily sok irodalmi és tudományos terméke volt maradandó emlékü! 1877 egyúttal Arany János költői termésének egyik legdúsabb esztendeje; akkor írt annyi örökbecsű költeményt s egész sorát a remek balladáknak. Most, hogy Beöthy Zsolt is elment, még egyszer felújul lelkünkben Akadémiánkban mindez a dicsősége.

Beöthy Zsoltot Akadémiánk legkiválóbb tagjai közé emelte egyetemes nagy műveltsége, ritka tájékozottsága a szép-, sőt a társadalmi és történelmi tudományok különböző ágaiban, az egész világirodalomban és a művészetek terén, éles ítélő tehetsége, szónoki készsége és nagy írásművészete, melynek legszebb termékei, elnöki ünnepi beszédei, egymagukban is maradandóvá tennék nevét.

Irodalomtörténeti, esztétikai, szépirodalmi és kritikai dolgozatai a kutató tudós s az író munkáját örökítik meg. Mint tanár a középiskolában, az egyetemen és a szabad oktatás terén le tudta kötni hallgatói teljes érdeklődését. A tárgyalt kérdéseket a művész ihletével világította meg.

De, habár egyformán otthonos volt Egyiptom ősi művelődésének emlékei és az örök város műremekei között, valamint ez utóbbinak gazdag gyűjteményeiben, habár jól ismerte a külföld, főleg Itália természeti és művészeti szépségeit s a külföldi könyvtárakat, — világműveltsége mellett lelkében az erős nemzeti érzés tüzes lánggal lobogott.

Negyvenöt éven át nemcsak állandó érdeklődéssel, hanem igaz szeretettel vett részt Akadémiánk munkásságában.

Egész munkássága alapján valóban diadalmat vett az elmuláson, beírta nevét a magyar tudomány történetébe, sőt a magyar történelem évkönyvébe is, mert mint tanár és író közreműködött a magyar néplelek helyes fejlesztésén és művelt társadalmá osztályaink kialakulásában.

Beöthy Zsoltot, mint a nemzet halottját, Akadémiánk oszloposarnokából temettük és ravatalánál Berzeviczy Albert elnök úr megkapó szép beszédben adott gyászunknak kifejezést.

Rendkívüli és érdekes egyéniségük folytán egész tudományos életünkre nagy veszteség több más társunk elhunytá is.

Heinrich Gusztáv r. t., nagy tudású, szellemes, széleskörű általános műveltséggel rendelkező férfi, a philológiának és irodalomtörténetnek pedig kitűnő művelője volt, aki mint a tudományegyetemnek évtizedeken át kiváló tanára, a nemzedékeknek egész sorát oktatta, Akadémiánkban pedig korábban mint az I. osztálynak rendkívül munkás tagja, aki a szépirodalmi jutalomtételek elbírálására kiküldött bizottságnak előadói teendőit is sokáig végezte, később mint az I. osztály osztályelnöke, végre tizenöt éven túl, mint főtitkár kiváló érdemeket szerzett.

Ezekre való tekintettel az Akadémia a Megboldogultat a maga halottjának tekintette, a gyászszertartás a palota oszloposarnokából folyt le és ravatalánál Petz Gedeon r. t. szép beszédben méltatta a megboldogultnak kiváló érdemeit.

Akadémiánk hosszú időn át Nestora, *Semsey Andor* úr kilencvenedik évében költözött el közülünk. Az újabbkori Magyarország történetében egészen páratlan az a bőkezű áldozatkészség, amellyel ő hazánkban a természettudományi buvárkodást előmozdította.

A maga nemében példátlan, változatosságában érdekes, egész lefolyásában a magyar ifjúság számára példát adó az az életpálya, amelyet rozsnyói *id. Pekár Imre* t. tag futott meg. A gépészmérnöki oklevél megszerzése után kék munkás-zubbonyban dolgozik a gyárak munkatermeiben, majd a gaz-

dasági akadémia tanszékén, később a kutató tudós laboratoriumában s különösen a mezőgazdasági gyáripár, a közlekedési vállalatok, az elevátor és hajózás terén mint szakférfi, mint vállalkozó, majd kereskedelmi társaság vezérigazgatója és új vállalatok alapítója, szakadatlanul tett és alkotott. Foglalkozott a búzaszemeknek szövettani tulajdonságával, ismertette a magyar búzának vegyi összetételét s ezáltal fedezte fel azt az eljárást, melyet az ő neve után világszerte „pekározás“-nak hívnak. Lobogó fajszeretete, gyakorlati érzéke, nagy műveltsége, tudásvágya és fáradhatatlansága nagyszerűen tükrözik vissza a fajunkban rejtőző kiváló tulajdonságokat.

Az utolsó két évben elhunytak még következő tagtársaink:

Bánki Donát l. t., műegyetemi tanár, a gépszerkezettan-nak kiváló munkása és az elméleti géptan kutatója. Az ő vizsgálatainak néhány eredményét a nemzetközi irodalomban is felhasználták;

Kolosváry Sándor l. t., a kolozsvári egyetemen évtizedeken át a magyar magánjog tanára, aki különösen a *Corpus Statutorum Hungariae Municipalium* hat terjedelmes kötetének kiadása által szerzett érdemeket;

Apáthy István l. t., az állattanak és összehasonlító bonctannak világszerte ismert kitünő művelője, aki elsősorban a histológia és mikrotechnika terén végzett tanulmányaival és vizsgálataival, továbbá újabb kutatási eredmények megállapításával, sőt a mikrotechnikának, mint tudománynak megalapozásával maradandó emléket biztosított magának a természettudományok történetében;

Gárdonyi Géza t. t., a kitünő költő, író és mesemondó, a magyar néplélek kiváló ismerője, aki pompásan ismerte nyelvünket és mint történelmünk egyes korszakaiknak költői feldolgozója, valamint a magyar népszínmű irodalmi munkása is maradandó érdemeket szerzett;

Bezold Károly külső tag, a heidelbergi egyetemen a keleti nyelvek tanára;

Kertész Kálmán l. t., a rovartan, főleg a dipterologia lankadatlan buzgalmi és nagyhatású munkása;

I. Albert k. t., monacoi fejedelem, a francia Institut tagja, a biológia és oceanografia munkása;

Ernest Lavisse k. t., történetíró, a Sorbonne tanára, aki hazai oktatásunk ügyének a B. Eötvös József-Collegium szervezésétől fogva mint az École normale supérieure igazgatója is kiváló szolgálatokat tett.

Fejérpataky László r. t., osztálytitkárnak 1923 március 6-án történt elhunytával különösen súlyos veszteséget szenvedett Társaságunk. A megboldogult közel 40 esztendőn keresztül kiválóan szakavatott, rendkívül odaadó s kötelességtudásban is mintaszerű tevékenységet fejtett ki Akadémiánk körében. Már mint levelező tag a Történelmi Bizottság előadójának fontos munkakörét töltötte be, majd évek hosszú során át mint osztálytitkár állandó érdeklődésével, igaz szeretetével, aggodalmainkban és kevés számú örömeinkben részvételével bizonyította, mennyire együtt érez azokkal, akik Akadémiánk munkásságát nemzeti hivatás betöltésének tekintik;

1923 június 30-án hunyt el *Posch Jenő* l. t., a bölcséleti tudomány alapvető problémáinak finom elemzője és fáradhatatlan kutatója;

augusztus 5-én *Jagic Vratislav* k. t., Bécsben a szláv filológia tanára, aki a Magyar Honfoglalás Kútfőinek kiadásában a kevés számú külföldi szakértő között nagy odaadással működött közre;

augusztus 26-án *Báró Podmaniczky Géza* t. t., a csillagászati tudomány áldozatkész pártolója és csendes, szerény munkása;

szeptember 2-án *Tötössy Béla* l. t., az ábrázoló geometria műegyetemi tanára;

november 9-én *Pecz Vilmos* r. t., a classica filologia buzgó művelője, aki számos önálló tudományos munkával és sok értékezéssel igazi tudós tevékenységet fejtett ki;

november 16-án *Giesswein Sándor* l. t., akit a nyelvtudomány, a vallás- és történelembölcsélet, az ethnografia és ethnologia körében végzett munkássága, valamint a szociológiai problémák körül kifejtett kutatásai alapján választottunk társaink közé;

november 21-én *Hankó Vilmos* l. t., a kémiai tudományoknak mind a szakszerű buvárkodás, mind a tudomány népszerűsítése terén buzgó munkása;

1924 január 15-én gróf *Zichy Géza* t. t., akit mint a magyar drámai zene munkását választottunk meg, mert operáival a magyar fajiságot szólaltatta meg. Sokan meríthetnének íhletet abból az *izzó nemzeti* érzésből, amely teljesen áthatotta ezt a világlátott férfit, aki korának sok nagyságával, különösen Liszt Ferencsel szoros barátságban élt. Bár minél többen vennének példát az ő önzetlenségéből, vasakaratóból, munkakedvéből és nemes emberbaráti érzéseiből is!

Március 15-én vesztettük el *Ferdinándy Géza* I. tagot, a magyar alkotmányjognak és alkotmánytörténelemnek buzgó és kiváló művelőjét.

Elhunyt tagtársaink mindegyikének emlékezetét kegyelettel őrizzük; többen közülük munkásságukkal biztosították nevük fennmaradását a tudomány és a szellemi élet fejlődésének történetében.

VIII. Legnagyobb elődöm, Arany János, az 1867-ben tartott nagygyűlésen mintegy panasz gyanánt kiemelte azt, hogy Akadémiánkban, amely „keletkezésekor túlnyomólag szépirodalmi erőkből alakult, a szépirodalmi szak voltaképen már azt sem tudja, mi a dolga.“ (A M. Tud. Akadémia Évkönyvei XI. kötet, VII. darab, 9–10 lap.)

Arany János egyúttal ugyanekkor kifejtette, hogy a szépirodalmi szak volna hivatva „a nyelv gyakorlati használatának ellenőrzésére, hivatva arra, hogy szervezett munkáság által gátot vessen” a nyelvrontásnak.

Ezen a feladatán felül (joggal kiemelhetem), büszkeségünk, hogy több kitünő költőt és író-t számíthatunk Társaságunk tagjai közé; hisz a mélységben, ahova nemzetünk jutott, különösen szükségünk van az ő hazafias irodalmi munkásságukra és ennek bizakodó hangjára. Helyes és indokolt volt tehát, hogy Társaságunk megragadta az alkalmat és ügyrendünk módosítása alkalmával a nagyjutalmat egyik évkörben *kizárólag a szépirodalmi szak* munkásainak tartotta fenn.

Most pedig különösen jól esett lelkünknek, hogy a *nagyjutalmat*, amelyet korábban (igaz, csak a nyelvtudományok körébe beosztva) Kisfaludy Sándor, Vörösmarty Mihály, Kazinczy Ferenc, Petőfi Sándor költeményei, négy ízben Arany János és legutóbb Lévy József kaptak, ebben az évben a *költő Vargha Gyulának* ítéltettük oda, aki mint *tudós* is, a társadalmi tudományok osztályában Akadémiánk egyik díszje volt és tudományos munkásságáért annak idején a Marczibányi-mellékjutalmat kapta.

A nagyjutalmi bizottságnak a költőhöz *méltó* szép jelentése, amelyet *Horváth János* társunk kitünő tollal írt, behatóan méltatja Vargha Gyulának nemes és épen az utóbbi évtizedekben erőteljes emelkedést tanúsító költészetét, amely biztosan reméljük, még évek hosszú során újabb nagy értékkel fogja gazdagítani irodalmunkat.

A *Marczibányi-mellékjutalmat Szabolcska Mihálynak* Válogatott versek könyve című költemény-kötete kapta.

Szabolcska több mint 30 év előtt tünt fel néhány kedves, igazán megkapó versével, amelyeket Beöthy Zsolt méltatással üdvözölt s néhány újabb költeménye révén is azok közé tartozik, akiket igen nagy közönség ismer és szeret.

Nagy örömünkre szolgált, hogy a *Szilágyi István-díjat*, amely az utolsó tíz évben Magyarország történelme köréből írt legkitünőbb munkának volt kiadható és amelyet korábban is jeles történetírók, többek közt Pauler Gyula és Fraknói Vilmos kaptak, a bizottság és a II. osztály egyhangú javaslatára *Berzeviczy Albert* íg. és t. tagnak ajánlhattuk fel „*Az abszolútizmus kora*” című nagyszabású művének 1922-ben megjelent I. kötetéért, csodálva elnökünk fáradszaktatlanságát és azt, hogy az ország javára végzett sokoldalú egyéb teendői mellett módjában volt ilyen nagyszabású tudományos és irodalmi munkásságot is kifejtenie.

Kiváló íg. és t. társunk, Rákosi Jenő tiszteletére Kugler Mihály mérnök Rákosi Jenő-alapítványt tett. Ezt a most első ízben kiosztandó Rákosi Jenő—Kugler Mihály-díjat, amely az alapító által kifejezett óhaj értelmében azt illeti, aki „az utolsó évben a magyarság ügyének a legnagyobb szolgálatot tette”, gróf *Apponyi Albert* íg. és t. tagnak ítéltük oda, méltatni óhajtván „az ő társadalmi és tudományos munkásságát, különösen Amerikában tartott előadásait, melyekben mintegy a történeti szemlélet magaslatáról ismertette Európa jelenlegi helyzetének keretében hazánk közjogi, társadalmi és gazdasági viszonyait s ezáltal a legnagyobb elismerésre és hálaára kötelezte az egész magyarságot.”

A *Bródy-jutalmat* *Báró Wlassics Gyula* íg. és t. t. kapta, tekintettel évtizedekre terjedő kiváló publicisztikai munkásságára is, de különösen Deák Ferencről szóló nagyobb tanulmányáért, amelynek kitüntetésével Akadémiánk egyúttal felelevenítette azoknak a nagy erkölcsi értékeknek nemes emlékét, amelyeket egykori halhatatlan társunk, Deák Ferenc, aki épen most száz éve kezdte meg Zala vármegyében közéleti pályafutását, nemzetére örökségül hagyott.

A többi jutalmak odaítélésének adatait a Nagygyűlés jegyzőkönyve (I. A. É. jul.—dec.-i füzet) tartalmazza.

IX. Ezen a nagygyűlésen két igazgató, két tiszteleti, három rendes, két külső tagot és hét levelező tagot választottunk. Tisztelettel és tagtársi melegséggel szerencsém van őket üdvözölni azzal az óhajtással, hogy további munkásságuk is Akadémiánk javára váljék.

X. Amikor most már újabb százados évfordulók megünneplésére készülünk, méltó dolog megemlékezni még egyről a már elteltek közül.

1823-ban a Hébe folyóirat hasábjain jelent meg Aranyosrákosi Székely Sándornak a *Székelyek Erdélyben* című éposza. Az epikus tehetségekkel megáldott derék székely lelkész költeménye ráfrányította Vörösmarty Mihály figyelmét a magyar nemzeti hősköltemény forrásaira, a mondákra.

Így azután Székely Sándornak ma már elfeledett hőskölteménye közrehatott arra, hogy száz év előtt Vörösmarty búbájos nyelven írt, gyönyörű verssorokat és kedves epizódokat vet papírra a *Zalán futásában*, amelynek egyik-másik részlete hányszor jut ma eszünkbe, amikor a szörnyű összeomlás után (épen úgy, mint száz év előtt a halóporában is áldott halhatatlan költő), újra átérezzük az új honalapítás hangoztatásának szükségét.

Bizonyára érthető volna, ha a magyar költő, író és tanár, visszaemlékezve szellemi életünk fejlődésének több fényes korszakára, amelyek közül, egyik-másiknak omlékét Lotz mester keze e teremnek falain örökítette meg és tapasztalva mindennapi nehézségeinket, — borongva kérdezné: „Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban!”

De a magyar írónak és tanárnak manapság *ki kell törölnie* szótárából a csüggedés szót.

Amíg munkába állhatunk, mindhalálíg, lankadatlanul be fogjuk tölteni azt a nagy nemzeti hivatást, amelyre a Gondviselés Akadémiánkat rendelte volt!

A M. Tud. Akadémia munkássága 1923-ban.

A M. Tud. Akadémia ülései 1923-ban.

I. osztály: *I/8.* 1. Kmoskó Mihály l. t.: Gog és Magog. (Székfoglaló.) 2. Szinyei Ferenc l. t.: Kármán József és az Uránia névtelenjei. *II/5.* *Császár Elemér* r. t.: Az irodalmi kritika. (Székfoglaló.) *III/5.* 1. Huszti József l. t.: Platonista törekvések Mátyás király udvarában. (Székfoglaló.) 2. Hankiss János vendég: A hangzók közötti mássalhangzók története a román nyelvekben. *IV/16.* Németh Gyula l. t.: Hunnok, bolgárok, magyarok. (Székfoglaló.) *V/7.* 1. Némethy Géza r. t.: Újabb adalékok Persius magyarázatához. 2. Mitrovics Gyula bemutatja Rendszeres eszthetikáját. *VII/11.* 1. Mahler Ede l. t.: A Hammurabi-törvények 128. §-ának filológiai megfejtéséhez. 2. Moravcsik Gyula vendég:

Szent László leánya és a bizánci Pantokrator-monostor. (Bemutatta Darkó Jenő l. t.) *X/8*. 1. Zlinszky Aladár l. t.: Az euphemismus. (Székfoglaló.) 2. Ferenczi Zoltán r. t.: Jelentés Bornemissza Péter Elektrája teljes szövegéről. *XI/5*. Szász Károly l. t.: A színészeti kritikáról. (Székfoglaló.) *XII/3*. Némethy Géza r. t.: Az ész tragédiája (Verses világhistória, hódolattal Madách emlékének.)

II. osztály: I/15. Kolosváry Bálint l. t.: A birtokreform és magánjogunk. (Székfoglaló.) *II/12*. Buday László l. t.: A statisztika munkaköre. *III/12*. 1. Gerevich Tibor l. t.: A régi magyar művészet európai helyzete. (Székfoglaló.) 2. Pitkó János vendég: Az alvilági élet az ó-kori egyiptomiak felfogásában. *IV/23*. Szádeczky Kardoss Lajos r. t.: A székeliek oláh eredetének meséje. *V/14*. 1. Pauler Ákos l. t.: A rendszer fogalma. 2. Hornyánszky Gyula l. t.: A görögség és közvéleménye. *VI/18*. Gyalóky Jenő ezredes mint vendég: Jellachich hadműveleti tervei 1849 május havában. *XII/12*. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök: Az absolutismus enyhül se. (1856—1858). Egy fejezet „Az absolutismus kora Magyarországon“ című műnek készülő II. kötetéből. *XII/17*. K. Kováts Gyula r. t.: Pázmány Péter egyetemének alapításáról és fejlődéséről főleg vagyoni jogi tekintetben. (Székfoglaló.)

III. osztály: I/22. 1. Lechner Károly † l. t. hátrahagyott székfoglalója: Közérzéseink az értelmi munka szolgálatában. Előterjeszti Schaffer Károly l. t. 2. Vendl Aladár l. t.: Magnetites gnájsz a Sebes völgyében. (Székfoglaló.) 3. Császár Elemér vendég: A Planck-féle sugárzási formula kísérleti vizsgálata fényelektromos uton. Előterjeszti Fröhlich Izidor r. t. 4. Pacsu Jenő vendég: Acylezett phenolcarbon-savak részleges elszappanosításakor jelentkező acylvándorlásról. I. A para-di-β-resorcyilsav és a parabenzolylpyrogallol-carbolsav synthesise. Előterjeszti Bugarszky István l. t. 5. Buzágh Aladár vendég: A kaliumpermanganat és a chloralhydrat egymásra hatásának sebességéről. Előterjeszti Bugarszky István l. t. *II/19*. 1. Zimmermann Ágoston l. t. (székfoglaló): Adatok a szívizomzat-ingervezető rendszerének összehasonlító anatómiájához. 2. Mauritz Béla l. tag, Vendl Miklós és Harwood vendégek: A ditrói szienit újabb típusai. 3. Farkas Béla vendég: Adatok az evezőlábú rákok bélsővének szövettanához. Előterjeszti Méhelý Lajos r. t. 4. Gelei József vendég: Az előrelátó tehetség és a szervi szétkülönülés. Előterjeszti Méhelý Lajos r. t. 5. Tihanyi Miklós vendég: Nem-

lényeges discriminans-osztókról. Előterjeszti Rados Gusztáv r. tag. 6. Zsivny Viktor vendég: A végardói sanidin chemiai összetétele. Előterjeszti Zimányi Károly r. t. 7. Went István vendég: Az immun-szerumok bakteriotrop és agglutináló hatásának egymáshoz való viszonya. Előterjeszti Preisz Hugó l. t.: *IV/9*. 1. Mikola Sándor l. t. (székfoglaló): Kísérleti adatok a dielektromos anyagok elektromozásához. 2. Schaffer Károly l. t.: Gróf Széchenyi István idegrendszere szakorvosi megvilágításban. 3. Vendl Aladár l. t.: Kőzetalkotó ásványok a Déli Kárpátok kristályos paláiból. 4. Zemplén Géza vendég személyes előterjesztése: A monoklórecetsav hatása szénhidrátokra. 5. Kerékjártó Béla vendég: A gömbfelület leképezéseinek véges csoportjairól. Előterjeszti Kürschák József r. t. *IV/30*. 1. Zimányi Károly r. t. (székfoglaló): Kristálytani vizsgálatok Krassó-Szörény vármegye pyritjein. 2. Verebély Tibor l. t. (székfoglaló): A mai sebészet irányelvei. 3. Rados Gusztáv r. t.: Egész szám osztóinak quadratikus karaktere. 4. Schaffer Károly l. t.: bemutatja: a *Hirnpathologische Beiträge* c. a gyűjteményes munka harmadik kötetét. 5. Klug Lipót vendég: Kúpszeletbe írható háromszög közös magasságponttal. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. 6. Stachó Tibor vendég: Analytikus függvényeket ábrázoló Riemann-Stieltjes integrálokról. Előterjeszti Kürschák József r. t. 7. Boros Ádám vendég: A dráva-balparti síkság flórájának alapvonalai. Előterjeszti Degen Árpád l. t. *V/14*. 1. Zelovich Kornél l. t. (székfoglaló): A vasutak üzemi költségeiről. 2. Horváth Géza r. t. A Fertő-tavának és közvetlen környezetének Hemiptera-faunája. 3. Mauritz Béla r. t. és Vendl Miklós vendég: Adatok a ditrói nefelin-szienit-tömzs abisszikus kőzeteinek ismeretéhez. 4. Klug Lipót vendég: Kúpszelet körül írt háromszögek közös magassági ponttal. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. 5. Kuntz János vendég: Adatok a Solanaceák alkaloida tartalmának ingadozásához. Bemutatja Mágoesy Dietz-Sándor r. t. *X/22*. 1. Rejtő Sándor r. t.: A maradó alakváltozások mechanikájának alkalmazása a textiliparban és Textilipari technologia című munkája bemutatása. (Székfoglaló.) 2. Méhely Lajos r. t.: A Bakony- és Bükk-hegység planáriái. 3. Mauritz Béla r. t. és Vendl Miklós vendég: A ditrói szienit további petrokémiai adatai. 4. Schaffer Károly l. t.: Az agyi barázdaképzésről újabb vizsgálatok alapján. 5. Klug Lipót vendég: Másodrendű felületbe írható tetraéderek adott magassági ponttal. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. *XI/19*. 1. Bókay János l. t.: Az övsömörbárányhimlő kérdése. (Székfoglaló.) 2. Pálffy Móric l. t.:

A rudabányai hegység geológiai viszonyai és vasérctelepei.
3. Dudich Endre vendég: A Phymatida-család nemeinek rokonsági viszonyai. Előterjeszti Horváth Géza r. t. 4. Varga Ferenc vendég: Adatok a növényi belsejtek elhalásának ismeretéhez. Előterjeszti Mágocsy-Dietz Sándor r. t. *XII/10.* 1. Vitális István l. t.: A *Notidanus primigenius*, Ag. fogazata. (Székfoglaló.) 2. Klug Lipót vendég: Másodrendű felület köré írt tetraéderek közös magassági ponttal. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t.

Az összes ülések fontosabb tárgyai a következők:

I/29. Elnök úr megemlékezése Petőfi és Madách születésének, Kölcsey Himnus-a megírásának századik évfordulójáról és a Pasteur centenariumról. Gragger Róbert: Ómagyar Mária síralom, bemutatja Gombocz Zoltán r. t. Császár Elemér r. t.: Jelentés a Vojnits-díjról. Főtitkári jelentés az 1922. évről. *II/26.* Hutýra Ferenc r. t.: Emlékbeszéd Lord Lister k. tagról. Solymossy Sándor l. t.: Jelentés a Farkas-Raskó-jutalomról. *III/19.* Márki Sándor r. t.: Kozma Ferenc l. t. emlékezete. Szinnyei Ferenc l. t.: Jelentés a gróf Telekypályázatról. *IV/23.* A báró Wodianer-díjak átadása. Voimovich Géza l. t. jelentése az Ormódy Amelie-jutalomról. *V/28.* Cholnoky Jenő l. t.: Stein Aurél k. tag utazásainak ismertetése különös tekintettel Serindia c. művére. *X/1.* Megemlékezés a nyári szünet alatt elhunyt tagtársakról. *X/29.* Szinnyei Ferenc l. t.: Jelentés a Péczely-jutalomról. *XI/26.* Ünnepi ülés Pasteur születésének századik évfordulója alkalmából. Sigmond Elek l. t., Preisz Hugó r. t. és Hutýra Ferenc r. t. ünnepi előadása. Utána összes ülés. Horváth János l. t.: Jelentés a Kóczán-jutalomról. *XII/17.* Császár Elemér r. t.: Jelentés az Ordódy István-jutalomról. A főtitkár ismertette a Commission Internationale de Coopération Intellectuelle megkeresése alapján alakított Magyar Nemzeti Bizottságnak az utolsó hónapokban végzett munkáját.

Jelentések a Bizottságok működéséről.

I. *A Történelmi Bizottság.* Súlyos veszteség érte a bizottságot nagyérdemű volt előadójának, *Fejérpataky Lászlónak elhunytával.* Teljes negyedszázadon keresztül vezette bizottságunk ügyeit azzal a körültekintéssel és ritka tapintattal, amely tudományos és hivatali munkásságát egyaránt jellemezte. Azok az eredmények, melyeket bizottságunk működésében ezen idő alatt elért, jórészt az ő fáradság

hatatlan tevékenységének, ügybuzgalmának, mindenre kiterjedő figyelmének köszönhetőek. Halála pótolhatatlan veszteséget jelent a bizottságra, mely emlékéért mindenkor kegyelettel fogja megőrizni.

A bizottság összetételében az elmúlt évben annyiban állott be változás, hogy Holub József segédtag a nagygyűlés által levelező taggá választatva meg, a bizottság rendes tagjai sorába lépett.

A bizottságot tudományos munkásságának kifejtésében a közviszonyok kedvezőtlen alakulása, a nyomdai áraknak lavinaszerű növekedése a legnagyobb mértékben kedvezőtlenül befolyásolta. A nehézségek dacára sikerült a bizottságnak mégis két nagyszabású munkának egy-egy részét megjelentetni. Az egyik Szentpétery Imre biz. tagnak műve, az Árpádkori kir. oklevelek regestáinak első füzeté, mely II. Endre haláláig terjed. A másik Karácsonyi János műve Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig első kötete. Fedezet hiányában a bizottság nem adhatta nyomdába Hóman Bálintnak a Szt. László korabeli Gesta Hungarorum-ról szóló forráskritikai művét, melynek kiadását a bizottság az elmúlt évben elsősorban kívánta eszközölni.

A bizottság az elmúlt évben három ülést tartott: január 5-én, április 5-én és május 25-én, melyen a folyó ügyeket intézte el. A bizottság tett javaslatot a Vigyázó- és Szilágyi-alapítványokból kiírandó pályázatok szövegezésére, valamint a Flór-alapítvány fölemelt kamatainak hovatfordítására, melyeket dr. Zsinka Ferencnek szavazott meg török oklevelek összegyűjtését célzó levéltári kutatásaira. A bizottság ezenkívül ugyanerre a célra még külön 10.000 koronát szavazott meg, melynek egy része a jutalomdíjak rovatából nyert fedezetet.

A bizottság másolatgyűjteménye az elmúlt évben a Zsigmondkori oklevéltárnak néhai Fejérpataky László gyűjtötte anyagával gyarapodott, mely a már kiadott oklevelek regestáin kívül mintegy 10.000—12.000 db. kiadatlan oklevél-szöveg másolatát tartalmazza.

A bizottság által régebben megindított munkálatok közül Szentpétery Imre tovább folytatta az Árpádkori királyi oklevelek regestáinak sajtó alá készítését. Emellett a Történelmi Társulat kiadásában megjelenő Magyar Történettudományi Kézilékönyv részére az Oklevéltan megírásával foglalkozott, melynek megjelenté a közeli időre várható. Levéltári kutatások végzésére az elmúlt évben a körülmények kedvezőtlen alakulása következtében nem került a sor.

A Történeti Bibliographia előmunkálatait Lukinich Imre és Hellebrant Árpád tovább folytatták s az Akadémia könyvtárában lévő diplomatariumok és folyóiratok további kicédulázását végezték. Lukinich Imre szerkesztő a folyó évre a már eddig összegyűjtött anyag szakok szerinti rendezését vette tervbe.

Dr. Zsinka Ferenc tovább folytatta török oklevelek összegyűjtésére vonatkozó kutatásait. A lefolyt évben Esztergom, Eger, Nagykőrös, Jászberény, Keszthely, Tiszafüred, Hatvan, Debrecen és Vác levél- és könyvtáraiban végzett kutatásokat, melyek eredménye 495 db. török oklevél meglétének megállapítása volt.

A bizottság kiadásai az elmúlt évben 647.000 koronát tettek ki. Karácsonyi művének nyomdaköltségei 1,191.583 koronát tettek ki, mely összeghez az Akadémia 590.583 koronával járult hozzá. *Aldássy Antal*, előadó.

II. *A Hadtörténelmi Bizottság* kezdeményezésére 1923. január hó 1-től a M. Tud. Akadémia által kiadott Hadtörténelmi Közlemények s a M. kir. Hadtörténelmi Levéltár által kiadott Hadtörténelem című folyóirat egyesített olyképen, hogy a Hadtörténelem című folyóirat megszűnt.

Az új folyóirat szerkesztőjévé a Hadtörténelmi Bizottság Gyalóckay Jenő ezredest jelölte ki, miután az eddigi szerkesztő, Pileh Jenő levelezőtág a szerkesztői teendők alól felmentését kérte. A folyóirat szerkesztőbizottságának elnöke Angyal Dávid r. tag, tagjai pedig: Domjanovszky Sándor, Lukinich Imre és Pileh Jenő l. tt., továbbá Keresztes Kálmán vezérkari ezredes, dr. Rákosy György és Bengyel Sándor vezérkari alezredesek.

A folyóirat kiadója a M. Tud. Akadémia marad s a folyóiratt felerészében a legújabbkori magyar hadtörténelem köréből merített dolgozatok fognak közzétettni.

III. *A Nemzetgazdasági Bizottság* az 1923. év során elvégezte az Akadémia által rábizott teendőket, véleményeket adott a hozzá utalt kérdésekben és megszövegezte a Bizottságot illető kérdéseket.

Az év folyamán tagjai sorába választotta *Kováts* Ferenc levelező tagot, ellenben sajnálattal kell megemlékeznie *Giesswein* Sándor tagjának elhunytáról. A Bizottság ebben az évben a Magyar Közgazdasági Könyvtár XXIII. kötete gyanánt közrebocsáthatta hosszú szünetelés után háború utáni kiadvány-programmjának első darabját, dr. *Laky* Dezső egyetemi tanár művét „Csonkamagyarország

megszállásának közgazdasági kárai” címen. Ez a munka — amely a magyar háborús veszteségek oly rejtelmeibe hatol be, amelyről eddig semmiféle nyilvános közlés, nem volt — valódi gazdaságtörténeti forrásmunka számba megy s kiadásának szükségességét az iránta megnyilvánult nagy érdeklődés is tanúsítja.

A Bizottság tovább is foglalkozik a háború alatti és utáni gazdaságtörténeti eseményeknek megrögzítésével, bárha munkálatainak közzétételét anyagi akadályok gátolják is meg.

Bizottsági jelentések a pályázatok eldöntéséről.

Jelentés a nagyjuttalomról és a Marczibányi mellékjuttalomról.

Az 1915. okt. 25-i összes ülés határozata a Nagyjuttalom ügyrendjét akként módosította, hogy 7 szak és 7 éves ciklusok helyett 9 szakot és 9 éves ciklusokat állapított meg. Ez új rend jóvoltából vált külön jutalmi szakká a szépirodalom, mely addig a széptudományokkal, sőt korábban a nyelvtudománnyal volt egy szakba társítva. Ezuttal tehát először illeti a nagy- és mellékjuttalom kizárólag a szépirodalmi szakot, még pedig ennek legutóbbi 9 évi, 1915-től 1923-ig terjedő évkörét.*

Nem a szépirodalom, inkább a széptudományok érdeke kívánta meg a jelzett elkülönítést, hiszen korábbi összekapcsolatásuk idején éppen nem a szépirodalom húzta a rövidebbet. Tudományos munka az egyesített csoportból utoljára 1873-ban kapott nagyjutalmat (Hunfalvy Pál: A kondai vogul nyelv), azóta mindannyiszor költőnek jutott e szép kitüntetés (Arany János; Lévy József és Szász Károly együtt; ismét Arany J.; Jókai; Mikszáth; Lévy József). Ugyane szakescsoportból a Marczibányi-mellékjuttalmat utoljára 1894-ben kapta tudományos munka (Beöthy Zsolt: A szépprózai elbeszélés története, II.), de azóta ezt is mindannyiszor költő nyerte el (Szász Károly, Endrődi Sándor, Berczik Árpád). Mindez egy *tudományos* Akadémia részéről valóban nem elfogultságra vall, amivel pedig Akadémiánkat éppen szépirodalmi részről szeretik olykor vádolni.

* Az utoljára 1916-ban kinyomatott *Ügyrend*, valamint a tavalyi *Akad. Értesítő*ben közzétett nagyjutalmi hirdetés tévesen mond „1914—1923” évkört. Az 1914. évnak u. i. nemcsak széptudományi, hanem szépirodalmi termését is számbavette s elintézte már az 1915-i nagyjutalmi jelentés.

Az ezúttal kiküldött bizottság (Ferenczi Zoltán, Négyesy László, Császár Elemér r. tagok, Szinnyi Ferenc, Horváth János l. tagok) helyzete, minthogy csak a szépírodalommal kell számolnia, jelentékenyen könnyebb, mint volt elődeié. De könnyű egyébként is. Mert, bár jutalomra méltót többet is ismer a lefolyt kilenc év írói és költői között, a nagy- és mellékjutalomra könnyen ki tudja jelölni azt a kettőt, kiknek *ebben* az évkörben is a *mai* viszonyok között, egyidejű kitüntetését hitünk szerint nem csupán a Tekintetes Akadémia, hanem az egész irodalmi közvélemény, s a kitüntetendőknek egyenrangú, kiváló írói társai is egy szívvvel-lélekkel helyeselhetik.

Jövőre lesz ötven éve, hogy a Budapesti Szemle közzétette *Vargha Gyula* első dalait. E később (1881.) kötetben megjelent dalok, valamint lapokban, folyóiratokban szórványosan közzétett, de többnyire a felolvasóasztalnál elhangzott költeményei és részben gyűjteményesen is megjelent jeles műfordításai (Schiller költeményei, 1890), a koronázás emlékére írt s akadémiai száz arany jutalmat nyert Ódája (1892), a Kisfaludy-Társaság pályázatán megjutalmazott regényes dalműve (A boszuló kard, 1897) s némely népszerű verses kiadványai már rég becsültté tették nevét a komoly irodalmiság, az erkölcsi és művészi fegyelmeztség tisztelői körében s a Kisfaludy-Társaság már 1883-ban tagjává választotta. Nemcsak a költőnek, hanem a tudósnak is szólt már az akadémiai levelező tagsággal (1892), majd pedig a Marczibányi-mellékjutalommal való kitüntetésével (A magyar hitelügy története c. munkájáért, 1899). Akadémiánk 1907-ben rendes, tavaly pedig tiszteleti taggá választotta meg az I. osztályba, mely lélek szerint őt úgy is rég a magáénak vallja.

A terhes hivatal gondja, melyet ő évtizedeken át példaszzerű köteleességtudással hordozott, el nem némitotta, de mintha jó időre háttérbe szorította volna benne a költői megnyilatkozás ösztönét. Egyszerre azonban éppen a jutalmi évkör kezdetén, költészetének szívet-lelket gyönyörködtető, pompás, új kivirágzásával lepte meg a hatvan éves férfiú az irodalmi világot. 1915-ben jelent meg *Költeményei* vaskos kötete a Kisfaludy-Társaság kiadványaként, melyben 1871-től 1914-ig írt költeményeit gyűjtötte össze. Bármily tisztelet és megbecsülés övezte az ősz költőt már megelőzőleg is: ez a kötet tárta fel és tette nyilvánvalóvá először nyomatékosan az ő rendkívüli költői értékét. E kötet anyagának mintegy kétharmada még 1900 előtti szerzemény volt s bár

az azt követő évek termése csak kisebb harmada a kötetnek, szembetűnő, erőteljes emelkedésről nyújtott bizonyítékot.

Újabb meglepetést szerzett második, *Ködben* c. nagy kötete (1922), mely mindössze hét újabb év (1915—1921) költői termését takarította be. Anyaga mennyiségre nézve felér az előbbi kötetével, értékre nézve pedig az annak második felében már megindult mélyülést és emelkedést nagy arányokban folytatja tovább. Ihlete azóta sem csappant meg. A mult évben adta ki *Vitézi énekek Thury Györgyről* című románcfüzérét s újabb kis füzetben (*A végtelen felé*) 1922-ből való kisebb költeményeit.

Költői pályájának már csak ez időrendileg vázolt alakulása méltán reá irányítja a megkülönböztető figyelmet. Összes költészete *csak a jutalmi évkörben* vált egymást követő gyűjteményes kiadványokban ismeretessé s *ez évkör* folyamán érte el költői pályája, nemcsak termékenységben, hanem belső értékben is legszebb, legvirágzóbb beteljesülését.

Arany lelki rokonának s tanítványának tartja a köztudat. Nem ok nélkül. De rokona s tanítványa ő a magyar költészet minden nagy és nemes képviselőjének. A nagy konzerválók közé tartozik, kik a multból oly sokat tudnak lelkükbe felszívni (onnét nőttek ki!) s mégis új, egyéni és eredeti színben tündökölnek. Nem rombolnak, hanem az erősnek bizonyult alapra építenek; nem újrakezdenek, hanem folytatnak; a fejlődés, a haladás legjótékonyabb képviselői ők.

Vargha Gyulában örökletes hajlam a történelmi folytonosság gondja. Élete legnagyobb fájdalmai, költészete leg-sötétebb hangjai a történelmi hűtlenség, a multtal szakítás, a történelmi kockáztatás szemléletéből fakadtak. Sötétén látó, baljóslatoktól kísértett, majd véres valóságokkal igazolt hazafiai aggodalom sugalmazta költészete egyik legszebb részét. S midőn a világháború élet-halál küzdelmeibe látta belesodródva nemzetét, lantjáról a féltő szeretet, a riasztó látomások, a régóta rettegett s most lesújtani készülő végzet bizonyossága, végül a szörnyű elbukás: fájdalmas, mély zunduléseket csaltak elő szünhetetlenül. E hazafias költészet párját ritkítja élményi mélységben; sötét, de nemes gyöngyszemei az átélt nemzeti izgalmaknak halhatatlan történelmi emlékeinként fognak öröklődni a jövő nemzedékekre.

Benső erkölcsi közösséget érez ő az egész emberiséggel, de komor tapasztalatok sebeztek meg idealizmusát. Jól látja, ostromozza saját, magyar hibáinkat, de fájdalmat okoz

neki mindaz, mi az emberben bectelen. Ellenben szeretet, jóság, részvét vonja szívét minden szenvedőhöz, ártatlanhoz, naivhoz és egyszerűhöz; együtt érez, együtt él a természet szép világával, együtt tikkad, együtt szomjazik az asszú fűszállal s vele együtt örvend az áldott esőnek.

A bajos emberi világból fel tudja röpíteni lelkét nagy magasságokba, hol a bölcsélet végső kérdéseket intéz elméhez és szívhez a parányi emberről és végtelen világról. De legotthonosabb itt, az anyaföldön, gyermekemlékei egyszerű, de neki oly szép s fényben, színben, hangban és hangulatban oly gazdag színhelyén. Benyomások, érzéketek páratlan szabotossággal maradnak meg emlékezetében s őrzik magukkal egész hangulati értéküket. Ily finom és fogékony valóság-érzék nagy költőinknél is ritka. Neki a valóságnak nem annyira anyaga, tapinthatósága iránt van érzéke (bár plaszticitásban is kitünő tud lenni), mint inkább anyagtalansabb elemei — szín, hang, fény és árnyék bűvös játékaiban való jelentkezése iránt. E tekintetben senki sem versenyezhet vele. A természetesből, az igénytelenből, kertek, mezők, virágok, gyümölcsök, lepkék, bogárkák mindennapos látványából fénynek és színnek nagyobb, finomabb pazarságát alig itta fel még magyar költő szeme. Ilynemű szemléletei a magyar falu s a magyar nép életéből is emlékezetes darabokat ragadnak magukkal.

E finom, légies, tündéri szemléletek nem önmagukért vannak. Eszmények, ábrándok rajongójaként s emlékek bűvöletével igézetten járja s nézi ő a földet, Isten szép világát. Szemléleteiben színes, szép valóság s a lélek sejtelmei és nemes sóvárgása mindenkor vonzó és természetes, gyakran mély, szimbolikus egységben ölelkeznek.

Verselése a legszerencsésebben fejleszti tovább Arany János hagyományát s némely jelentékeny kezdeményét. Szabatos, gondos forma az övé, de tökélyével nem hivalkodó. Semmi mesterkéeltség, hideg kiszámítás nem érzik rajta. Ömlik lágyan, szépen, folyvást, dallamosan; ringat, szuggerrál, saját hangulatába varázsol. Szabályos anélkül, hogy feszes lenne s tud új, tud mai lenni, tud nem hallott, kedves zendületeket varázsolni elő anélkül, hogy szabályt törne, hagyományt sértene. A magyar verstörténet verselésünk legkitünőbb mesterei közé fogja őt sorolni.

A bizottság egyhangulag azt javasolja, hogy az *idei Nagyjutalmat Vargha Gyulának méltóztassék kiadni egész költészete méltánylásoképen.*

Vargha Gyula költészete egy hosszú költői pályának csak utóbbi évtizedében bontotta ki a maga teljes eredetiségét. Vele szemben *Szabolcska Mihály* csaknem legelső megszólamlásával a maga véglegességében mutatkozott be s kelte azonnal élénk figyelmet. Genfből 1891-ben a *Fővárosi Lapok*-hoz küldött néhány költeménye legott meghódította a nagy közönséget s Beöthy Zsolt méltatással sietett a felbukkant új tehetség üdvözlésére. Kötetei elég sűrű egymásutánban láttak azóta napvilágot, némelyik közülök több kiadást is ért, de a közvélemény, mely felőle első versei és kötetei alapján már kezdeti benyomásként kialakult, máig sem változott meg. Az 1915—1923. évkörben is jelent meg néhány újabb szép kötete (Szivem szerint, 1916; Eszmények és álmok, 1922), köztük egy *Válogatott versek könyve* c. kötet, melyben legszebb s legismertebb költeményei vannak szemelvényesen egybegyűjtve, mely tehát az ő költészetét egészben véve jellemzi és képviseli. A benne közölt versek túlnyomó részben a kijelölt évkör előtti időből származnak, de ilyenmő gyűjteményeket az Ügyrend nem zár ki a pályázatból. Kizárná ellenben a régebbi szabályzat szerint az a körülmény, hogy évszám jelzése nélkül jelent meg. De az 1923 okt. 29-iki ülésnek egy idevonatkozó határozata ezt az akadályt is elhárítja; eszerint ugyanis keltezetlen mű is részt vehet a pályázatban, ha a bizottság kétséget kizárólag meg tudja állapítani felőle, hogy a kijelölt évkörben jelent meg. A szóbanforgó kötetről bizottságunk megállapította, hogy 1921 végére jelent meg (Hungária nyomda; Singer és Wolfner kiadása).*

Szabolcska a nemzeti irodalom hagyományainak nem azt az ágát sarjastja tovább, melyen Vargha Gyula költészete termett. Nem Arany, hanem Petőfi öröksége egy részének továbbbszarmasztatója ő: a naiv dalszerűségnek s az érzelmi és formai igénytelenségnek. Arany műgondja Vargha Gyula művészetében fegyelmezett folytatóra talált: Petőfinek a formát illető nagyobb szabadságát Szabolcska tette magáévá. Tovább lazított a szabályosság szigorán, de korántsem tévedt formátalanságba. Ma vannak, akik a formával s vannak, kik a formátlansággal üznek kultuszt. Sem az első szélsőség Vargha Gyulának, sem ez utóbbi véglet Szabolcskának nem sajátja. Sajátja ellenben mindkét egyoldalúság, mindig, az irodalom és költészet dekadenciájának.

* A muzeumi könyvtár Növedéknaplójában „1922. év 66. sz.” alatt —, az akadémiai könyvtáréban pedig az 1922. január 28-án beérkezett új kiadványok között van elkönyvelve.

Nem a szabályt kerüli Szabolcska, csak a sablont; nem a ritmust bontja meg, csak a szótagmérés feszességén enyhít; nem ír „szabad”, vagy éppen amorph verseket, hanem a stófa-alkatban enged magának — teljes joggal — szabad kezét. Nem követ kijegecesedett, megkötött mintákat, hanem azon melegiben maga önti ki ihletének megfelelő, saját, alkalmi formáit. E részben mindjárt felléptekor kivételesnek tünt fel az ő eljárása s fesztelen üdeségével hódított, vagy állítólagos pongyolaságával támasztott kifogást maga ellen. Ma már, a formális mesterkedések és a korcs formátlanságok bő tapasztalatai után, az ő kezdeményére visszanezve, világosabban érezzük jelentőségét. Szakitott ő mind a felléptekor divatos idegen formák pontoskodó kultuszával, mind pedig a nemzeti versidomnak sablonossá kövült szerkezeteivel. Jótékony ellenhatás volt ez mindkét irányban s verselésünk számára a formai lehetőségeket épp úgy szaporította, mint Vargha Gyula műgondja a másik oldalon.

Világosan érezzük azt is, — a Válogatott versek könyve elemi erővel érezteti — hogy formabeli sajátosságai az ő költészetének, liraiságának leglelkét, a friss és természetes igénytelenségét fejezik ki. Érzelmi világa nem változatos, de keresetlenül őszinte; szenvedély, heves emotio nem sajátja, de húrja könnyen, üdén, tisztán és kedvesen rezdül minden, csak fuvallatszerű illetésre is. Röpke hangulatokat egész lélekkel felfog és megörökít. Vágy, ha felsóhajt; emlék, ha visszafáj; öröm, ha felmosolyg: — már dalt sugallt neki. Mindaz, ami a legegyszerűbb életviszonyok közt s a mindennapi életben is nemes, tiszta, megható, áhítatos tulajdona lehet az embernek, igénytelen szépségben, ép izléssel s az őszinteség félreérthetetlen hangján szólal meg költészetében. Vallás, természet, szülőföld, család, haza és nemzet az ő szerelmei s kiváló költői tehetség bizonyítéka, hogy ez ősrégi, mű- és népköltészetben oly sokszor s remekül megnyilatkozott érzelmeknek eredeti és egyéni frissességgel tudott újra, meg újra hangot adni. „Emlékek, Szerelmek, Képek, Hírek a falunkból, Dalok hazulról, Áhitat, Szeretet, Természet”: a szóbanforgó kötet fejezeteimei s az olvasó lelkében mindenkire felel Szabolcskának egy-egy jól ismert verse. Különösen a „Hírek a falunkból” él a köztudatban a költő egyéni műfaji sajátjaként s valóban ebben a ballada és genre határán álló elbeszélő nemből liraiabb, dalszerűbb senki sem volt nála.

Nincs költőnk ma, kit nagyobb közönség ismerne. Ez a közönség tőle csak jót, nemest, tisztát és magyarost kapott

s ha hangulatos költészetét oly hamar megszerette, ennek az a magyarázata, hogy Szabolcska a magyarság egy igen nagy rétegének érzelmi világát korunkban mindenki másnál szerencsésebben és közvetlenebbül tudta költői kifejezésre juttatni.

A bizottság egyhangulag javasolja: a *Marczibányi-mellékjuttalommal Szabolcska Mihálynak Válogatott versek könyve c. költeménykötetét* méltóztassék kitüntetni.

Budapesten, 1924. április havában.

Ferenczi Zoltán, r. t.
elnök.

Horváth János, l. t.
előadó.

Négyesy László, r. t.

Szinnyei Ferenc, l. t.

Császár Elemér, r. t.
biz. tagok.

Jelentés a Szilágyi István-juttalomról.

A Szilágyi István-alapítványból az 1924. évre esedékes juttalomdíj odaitélése ügyében kiküldött bizottság javaslatát a következőkben terjeszti a tekintetes nagygyűlés elé:

A bizottság f. évi március hó 10-én tartott ülésében mindenekelőtt megállapította, hogy a juttalomra igényt tartó munka a kitűzött határidőig, 1923. évi december hó 31-ig a főtítkári hivatalba nem küldetett be.

A bizottság ezután szemlét tartott a lefolyt tíz évi időközben megjelent oly munkák felett, melyek Magyarország történetét a maga egészében, vagy egyes korszakai történetét tárgyalva, a juttalomdíjra az alapítványi szabályzat rendelkezései értelmében tekintetbe jöhetnek.

Az első csoportba tartozó munkák között a bizottság nem talált oly munkát, melyet a juttalomra javaslatba hozhatna. Az a munka, mely ezek között tekintetbe jöhetne, német nyelven jelenvén meg, ki van zárva a jutalmazásból, miután az alapítvány kifejezetten magyar nyelvű munkákra vonatkozik. A többi munka áttekintő összefoglalás és a bizottság véleménye szerint csak akkor jöhetne tekintetbe, ha az egyes korszakok történetét tárgyaló munkák között nem volna a juttalomdíjra ajánlható mű.

A Magyarország történetének egyes korszakait tárgyaló munkák között a bizottság néhány olyat talált, mely a juttalomdíj megítélésénél komolyabb figyelmet érdemel. Azonban e munkáknál is áll részben az előbb tett megjegyzés, hogy t. i. áttekintő összefoglalások, részben pedig nem

annyira történeti, mint inkább publicistikai természetűek lévén, az ezen munkára szóló pályadíjknál jöhetnek tekintetbe, s a bizottság ezért nem is kíván jelentésében e munkákkal bővebben foglalkozni. Véleménye szerint tudományos érték és feldolgozás tekintetében a lefolyt tíz évi időközben megjelent munkák között *Berzeviczy Albertnek Az abszolútizmus kora Magyarországon* (I. köt. Budapest, 1922.) című műve a legkimagaslóbb, mely a többi munkát messze tulszárnyalja.

Berzeviczy művének általánosan ismert volta felmenti a bizottságot attól is, hogy részletesebben megindokolja e műnek a Szilágyi-jutalomra javaslatba hozását. A mű alaki és tárgyi tekintetben mindenkép megfelel a pályázat feltételeinek. Alaki tekintetben, mert Magyarország történetének egy egész korszakára terjeszkedik ki, oly korszakra, melynek részletes történetét eddig még nem bírtuk s amely ezzel a munkával nyer első ízben teljes megvilágítást.

Tárgyi tekintetben a munka messze kimagaslik az utolsó tíz év tudományos művei közül úgy forrásanyaga, mint feldolgozási módja által. Berzeviczy e műben elsőnek használja fel azt a gazdag anyagot, melyet e kor történetére a hazai és a bécsi levéltárak magokban rejtenek. Évekre terjedő rendszeres kutatással aknázza ki e levéltárakat, egészen új világításban mutatva be azok anyaga alapján az ujabbkori magyar történetnek e gyászos korszakát. A szakkritika részletesen méltatta a munka jelentőségét. A forrásanyag és a kor irodalmának lelkiismeretes felhasználása, a műben nyilvánuló magas felfogás, mely teljes objektivitással igyekszik az eseményeket megvilágítani, maradandó tudományos értéket biztosítanak a munkának. Ehhez járul még a választékos irály, mely azt a művelt nagyközönség részére is élvezhető és tanulságos olvasmánnyá teszi.

A bizottság ennek következtében azzal az egyhangu javaslattal járul a tisztelt nagygyűlés elé, hogy az 1924. évre esedékes Szilágyi István-jutalommal *Berzeviczy Albertnek Az abszolútizmus kora Magyarországon* című művét tün-tesse ki.

Budapest, 1924. évi március hó 10-én.

Aldássy Antal l. t.,
előadó.

Dr. Csánki Dezső r. t.,
elnök.

Domanovszky Sándor l. t.

Angyal Dávid r. t.

Lukinich Imre l. t.

Jelentés a Kugler Mihálytól alapított Rákosi Jenő-díjról.

Kugler Mihály mérnök, nyug. máv. felügyelő a múlt évben Kugler Henrik, János és Mihály nevében Rákosi Jenő-díj címén 1.000.000 koronás alapítványt tett azzal a szándékkal, hogy az évi kamatokat, 1924-re 100.000 koronát, az 1924-ik év elején az Akadémia rendelkezésére fogja bocsátani, kérve, hogy a kamatok annak a magyar állampolgárnak ítéltesse-nek oda, „aki a magyarság ügyének az előző évben (azaz: 1923-ban) a legnagyobb szolgálatot tette.” Az alapítvány ügyrendje úgy intézkedik, hogy a díjat a nagygyűlés második napján az összes ülés szavazótagjai (vagyis az igazgató, tiszteleti és rendes tagok) itélik oda, titkos szavazással, kétharmad szótöbbséggel; továbbá, hogy az idő szerinti napi politika körébe eső működés jutalmazása ki van zárva s hogy a díjat bárkinek is csak egyszer lehet odaítélni.

Az ezen ügyben kiküldött vegyesbizottság elnöke az Ügyrend értelmében Rákosi Jenő t. tag volt; tagjai az Ig. Tanács részéről Concha Győző másodelnök, az I. osztály részéről Herczeg Ferenc t. tag, a II. osztály részéről Fináczy Ernő r. tag, osztálytitkár és a III-ik osztályból Fröhlich Izidor r. tag, osztálytitkár.

A bizottság két ízben, január 28-án és február 12-én foglalkozott a jutalomdíj odaítélésének ügyével, alapos szemlét tartva mindazokon az államférfiakon, tudósokon, írókon, művészekon és gyakorlati téren működő szakférfiakon, akik az alapítványtevő célzatai szerint érdemesek lehetnek a kitűzött jutalomdíjra. Bár mindazok, kik ez alkalommal szóba kerültek, kétségtelenül igen nagy szolgálatot tettek az elmúlt év folyamán a magyarság ügyének, a bizottság figyelme mégis leginkább gróf Apponyi Albert felé fordult, aki nagyon kiváló társadalmi és tudományos körök meghívására Amerikában tartott előadásaiival, melyekben a napi politika kizárása mellett mintegy a történeti szemlélet magaslatairól behatóan és vonzóan méltatta Európa jelenlegi helyzetének keretében hazánk közjogi, társadalmi és gazdasági viszonyait, a bizottság megegyező nézete szerint valóban a legnagyobb szolgálatot tette magyar hazájának és nemzetének.

Ehhez képest a bizottság egyhangulag azt javasolja a tek. Akadémiának, hogy a Kugler Mihálytól tett Rákosi Jenő-alapítvány 1924-ik évi kamatait gróf Apponyi Albertnek ítélje oda, aki fent jelzett társadalmi és tudományos munkásságával a legnagyobb hálára és elismerésre kötelezte

az egész magyarságot. A bizottság annak a hitének ad kifejezést, hogy e javaslatával nemcsak a Magyar Tudományos Akadémia, hanem az ország várakozásának is megfelelt.

De amily könnyűnek mutatkozott ebben az esetben a meggyezés, olyannyira érezte a bizottság, hogy a szóban levő jutalomdíjhoz kötött feltétel jövőben esetleg igen nehéz helyzetet teremthet, még pedig a jutalomtétel szerfölött tág köre és az alkalmazható mérték rendkívüli viszonylagosságánál fogva. Ezért a bizottság a jutalomdíj feltételének szövegezését módosítandónak tartja és pedig olyképen, hogy a „legnagyobb” szó helyébe e szavak „különös elismerésre méltó” tétessenek s a szöveg ekként hangozzék: „aki a magyarság ügyének az előző évben különös elismerésre méltó szolgálatot tett”, amely módosításhoz az ez iránt meghallgatott alapító eleve is készséggel hozzájárult. A bizottság tehát ez alkalommal arra is kéri a tek. Akadémiát, hogy az Ügyrendet a mondott értelemben módosítani méltóztassék.

Budapesten, 1924. évi február 12-én.

Rákosi Jenő t. tag,
elnök.

Herczeg Ferenc
tiszteleti tag.

Concha Győző
igazgató r. tag.

Dr. Fröhlich Izidor
ig. r. tag.

Dr. Fináczy Ernő
r. tag, előadó.

Jelentés a Rákosi Jenő örökös alapítványi jutalomról.

Az Európai Áru- és Podgyászbiztosító Részvénytársaság 1,000.000 koronát bocsátott Rákosi Jenő rendelkezésére, aki ezt az összeget, a magyar tudomány és irodalom céljaira alapítványképen a Magyar Tudományos Akadémiának ajánlotta fel. A tőke jövedelme évenként adandó ki, első sorban az 1923-ik évben akár a tudományok, akár a szépirodalom terén megjelent oly mű megjutalmazására, „mely a nemzeti irodalomban rendkívüli értéket jelent, irodalmunk dicsőségét gyarapítja és alkalmas arra, hogy azt határainkon túl is vigye“. A díjat a nagygyűlés második napján az összes ülés itéli oda titkos szavazással kétharmad szótöbbséggel.

Az 1924-ik évben esedékes jutalom odaítélésének ügyében a Magyar Tudományos Akadémia vegyes bizottságot

küldött ki, melynek elnöke Rákosi Jenő t. tag volt, tagjai az Ig. Tanács részéről Concha Győző másodelnök, az I. osztály részéről Herczeg Ferenc t. tag, a II-ik részéről Fináczy Ernő r. tag osztálytitkár, a III-ik osztályból Fröhlich Izidor ig. és r. tag, osztálytitkár.

A bizottság f. évi február 20-án egybegyűlvén, hosszabb eszmecsere után, mely az 1923-ik évben megjelent nevezetesebb munkákra kiterjedt, egyhangulag abban állapodott meg, hogy az Akadémiának Papp Ferenc: Báró Kemény Zsigmond című, 1923-ban befejezett kétkötetes művét, évtizedes lelkiismeretes kutatásnak és mélyreható elmélyedésnek gyümölcsét fogja jutalmazásra ajánlani. E műben finom finom lélektani elemzés nagy jellemző erővel, a tartalom alossága és gazdagsága, s különösen a korszak mind politikai, mind irodalmi viszonyaiban való kitűnő tájékozottság az előadás ritka művészetével párosul. A bizottság azt hiszi, hogy mindezeknél fogva Papp Ferenc munkáját az utóbbi években megjelent művek sorában a legelső helyek egyike illeti meg, miért is azzal a javaslattal járul a Tekintetes Akadémia elé, hogy a Rákosi Jenő örökös alapítvány 1924-ik évi kamatait jutalomképen Papp Ferenc: Báró Kemény Zsigmond című művének méltóztasék odaitéli.

Budapest, 1924. évi február 20-án.

Rákosi Jenő t. tag,
elnök.

Herczeg Ferenc
tiszteleti tag

Concha Győző
ig. r. tag

Dr. Fröhlich Izidor
ig. és r. tag.

Dr. Fináczy Ernő
r. tag., előadó.

Jelentés a névtelen alapítványból kiadható jutalom odaitélése tárgyában.

Tekintetes Akadémia! A „névtelen alapító jutalma” ezúttal adatik ki első ízben. E jutalmat „a nagygyűlés adja ki az előző két évben megjelent olyan műnek, amely tudományos *vagy* irodalmi jelentőségénél fogva *méltó* a jutalomra” (Ak. Ért. 1923. 87. l.).

Böles és szabadelvű feltételek ezek: régibb alapítványoktól eltérőleg kevésbé kötik meg a bizottság kezét; nem kényszerítik, hogy versenyre sorakoztasson fel egymás ellen tudományos és szépirodalmi műveket s nem a *legméltóbbat*,

hanem a jutalomra méltót jelölik ki, bármely területéről az akadémiái szellemű munkakörnek.

Az előző két év (1922—1923) mind tudományos, mind irodalmi szempontból több figyelemreméltó művel dicelkedhet. Nem egy már megkapta a nyilvános elismerés koszorúját, némelyik pedig eleve kiszemeltnek látszik egy-egy még ezután esedékes kitüntetésre.

De tud a bizottság egy művet, mely mind tudományos, mind irodalmi szempontból méltó e jutalomra; olyan művet, melynek szerzőjével a nemes alapítványtevő („közéletünknek egy kiváló és nagyérdemű munkása, aki azonban életében a nyilvánosság előtt ismeretlen óhaját maradni”) már csak azért is rokonszenvezhet, mert éppúgy, mint ő, kerülte a szereplést, a névszerinti feltűnést, de a maga szerény és nemes tartózkodásában tudott áldozni: munkát, verítéket, lelket, — eszményeinek.

Tekintetes Akadémia! A kiküldött bizottság (Berzevicsy Albert tt., akadémiái elnök; Fináczy Ernő rt., a II. osztály titkára; Fröhlich Izidor rt., a III. osztály titkára; Balogh Jenő főtitkár s a jelentéstevő) mély megilletődéssel, egyhangulag ajánlja megjutalmazásra néhai tagtársunknak, Riedl Frigyesnek *Petőfi Sándor c.*, a Kisfaludy-Társaság kiadványaként 1923-ban megjelent posztumusz művét.

Riedl Frigyes, kiben a tudós a szépíróval, az európai látkör szüntelen magyar érdeklődéssel, az objektív megfigyelő kedves, szellemes alanyisággal, az élesszemű kritikus az áhítatos műélvezővel ritka eredetiségben egyesült, műfajilag korszakos jelentőségű tanulmányt írt Arany Jánosról még fiatal korában. Rég készült reá s utolsó éveiben egyre fokozódó melegséggel, hogy hasonló tanulmánnyal áldozzon Petőfi költészetének is. Némely részleteket megírt, ki is adott belőle, másokat tamítványainak adott elő az egyetemen; de nem adatott meg neki, hogy teljesen megírja s maga rendezze sajtó alá. Többé-kevésbé kész kézírataiból és jegyzeteiből holta után állította össze kegyeletes tamítványi kéz a most jutalomra ajánlott könyvet.

E könyvet ily formában, amint előttünk van, nem ő véglegesítette. De ő írta a részleteket, melyekből saját tervzete szerint össze van állítva; s minden lapján, minden sorában felismerszik böles és gyermeteg, mély és szellemes, komoly és pajkos, eredeti, kedves írói és emberi egyénisége; felismerszik a műélvezetből szépművet alkotó tudós, Petőfi képe pedig, akit (ritkább elfogulatlanság, mintsem hinnők!) éppúgy megért, hódolva szeret és tisztel, mint Arany Jánost,

— Petőfi képe e nem kész, nem teljes és nem folytonos megvilágításban is igaz mivoltában, költészete élénk, eleven színeivel és mozdulataival áll előttünk. Ritka enyvi tárgyi hűség szubjektív modorban! Mi a koré, mi az egyéné; mi az európai és általános, mi annak magyar és személyes zendülete a költőben; mi benne öröklött, mi egyéni kezdemény: — e kérdésekre helyesebb, egyszersmind világosabb feleletet aligha találhatni a Petőfi-irodalomban. Riedl megfigyelése, még ha nem mély is, rendesen helyes; nem mindig új, de egyéni frissességű; nem mindig utolsó szó és kész bizonyosság, de igenis annál sokszor többet érő eleven ösztönzés, műérzéket, fogékonyságot nevelő példa és útmutatás. Műve nem tankönyv, nem száraz és nehéz regisztrálás, hanem mindig kedves, érdekes, szívet-lelket gazdagító olvasmány. A szaktudós látja töredékességét, de elérti jelzéseit is. Viszont a laikus könnyed modorban kapja meg tőle egy komoly és huzamos elmélyedés eredményeit; kuriózumok, ötletek, tréfák, érdekes apró tények, meglepő fordulatok szípcukái; világirodalmi és történelmi nagy műveltségből könnyűszerrel előpattanó associatiók; meg-megvillanó, borút, derút a lélekbe futólag belépő célzások; rapszodikus képek; színes, festői, sokat megértető megjelenítések; olykor a nemes rajongás megható felbuzogásai: kedves, pezsgő, fesztelen és hatványozottan fogékony hangulatot teremtenek az olvasó számára. Szórakozva, észrevétlen okul, aki ezt olvassa s költőben és magyarázójában egyaránt gyönyörködve élvez fensőbb szépségeket.

A mű nem kész, de szerzője egyénisége teljesen benne van, minden erényével. A kép, mit egyik legnagyobb költőnkéről fest, bevégzetlen, de jellemzetes, helyes és szuggesztív hatalmú.

Kegyeletes érzelmekkel kérjük, méltóztassák megtisztelni Riedl Frigyes nemes emlékét e posthumus műve megjutalmazásával.

Berzeviczy Albert
a bizottság elnöke.

Horváth János l. t.,
a bizottság előadója.

Balogh Jenő

Fináczy Ernő
a bizottság tagjai.

Fröhlich Izidor

Jelentés a Sámuel-díjról.

Az 1923. évi Sámuel-díj odaítélése ügyében a t. Akadémia javaslatlétételre Szinyei József r. t. elnöklété alatt

Melich János, Petz Gedeon és Gombocz Zoltán r. tagokból álló bizottságot küldött ki.

A bizottság, szemlét tartván a múlt év termése felett, egyhangulag azt javasolja, hogy a díj Palló Margit dr. „Kököresin“ c. cikkének ítéltesse oda, amely a Nyelvtudományi Közleményekben jelent meg. E mintaszerű módszerrel megírt értekezés nemcsak egy török jövevényszavunk eredetét fejtegeti, hanem a tör. *kügärçen* 'Taube' és *kök* 'blau' szavak alakitani viszonyát tárgyalva, gazdag és értékes adatgyűjteménnyel gyarapítja a török nyelvek denominális névszóképzéséről való hiányos ismereteinket.

Szinnyei József ig. és r. tag
Gombocz Zoltán r. tag

Petz Gedeon r. tag.
Melich János r. tag.

Jelentés az 1924-ik évi Nádasy-jutalomról.

A beérkezett kilenc pályamunka nagyrészt értéktelen, ízléstelen vers. Közöttük a Senki Pál című „Multa tulit fecitque“ jeligével ellátott elbeszélő költemény úgy tűnik fel, mint a poros lim-lom közé tévedt igazgyöngy.

Senki Pálban a pályamű szerzője a magyar életnek egyik névtelen hősét rajzolja, ki tanult, tanított, vidéki tanárrá és költővé lett, dolgozott családjáért, a magyar társadalomért, hazájáért, a világháborúban két katona-fia sorsán aggódott, majd oláh fogságot szenvedett. Minél egyszerűbb e tárgy, annál méltóbb az elismerésre az a keresetlen művészet, mely az igénytelen tárgy való értékeit hozza napfényre. A költői hatásnak különösen jelentős tényezői azok a vonzó lírai részletek, melyek az elbeszélést oly pazarul himezik ki; a költő ugyanis minduntalan érezteti, végül meg is vallja, hogy Senki Pál ő maga. Így valójában a pályamű nem is annyira lírai elbeszélés, mint inkább elbeszélő líra. Fő erénye a tiszta líraiság. Ez felejteti el velünk a szerkezet fogyatkozásait, ez foglalja jellemző egységbe a költő életrajzának lazán kapcsolódó részeit. Költőnk tud is, mer is dalolni. Van hozzá könnyed szellemessége, nemes kedélye, mozgékony lírai képzelete, kiművelt ízlése s ritka formai készsége. Hogy Byron lírai elbeszélő módját követi, hogy tanult Arany Jánostól, Gyulai Páltól s Arany Lászlótól, az csak érdem, mert nem másol, hanem híven, egyéni módon tükrözi vissza korának hangulatát és saját lelki világának mozgalmait. Még nagyobb érdem, hogy költői ízlését és világnézetét meg tudta őrizni a modern irodalmi individualizmus szertelenségétől, a formai radikalizmustól s a

hanyatló magyar költészetnek erkölcsileg poshasztó szellemi légkörétől.

Ezek alapján a bírálóbizottság igaz értéknek tartja a Senki Pált s egyhanguan ajánlja, hogy a tek. Akadémia tüntesse ki elismerésének koronájával, a Nádasy-díjjal.

Herczeg Ferenc

elnök.

Pekár Gyula

biz. tag.

Papp Ferenc

előadó.

Jelentés Budapest székesfőváros jutalmáról.

A M. T. Akadémia székesfővárosunk adományából 25.000 K jutalmat tűzött ki olyan 1921-ben vagy 1922-ben megjelent irodalmi becsű szépirodalmi munkára, mely a keresztény, magyar nemzeti eszmét szolgálja. Az I. osztálytól javaslattételre kiküldött bizottság — Ferenczi Zoltán r. tag, Ambrus Zoltán l. tag, Császár Elemér r. tag — szemlét tartván az 1921-ben és 1922-ben megjelent szépirodalmi művek fölött, egyhangulag Bartóky Józsefnek *Őszi esték* című elbeszélés-kötetét ajánlja a jutalomra.

Az *Őszi esték* elbeszélései egyszerű történetek a magyarság multjából és jelenéből. Amazok hősei a história nagyjai, emezeké mindennapi, szürke emberek, de mind azok, mind ezek sorsában nemzetünk életének egy szakasza tükröződik, s minden tükörképből a magyar lélek egy vonása villan ki. Ez teszi őket ízig-vérig magyarokká: mindegyik szellemében nemzeti, erkölcsi fölfogásában keresztény, s az a morál, amely az elbeszélésekből önként, erőltetés nélkül kisarjad, egy nemes, tiszta, magyar lélek emelkedett ethikai álláspontjára vall. Bartóky a lelkiismeret költője, a magyarság és az egyes ember lelkében vívódó kétségek vonzzák, — szíve a szenvedők és az élet hajótöröttjei felé húzza, bizonyos borús életnézettel, de a megértés és rokonszenv melegével rajzolja megpróbáltatásaikat.

E nagy ethikai értékek megfelelő művészi értékekkel párosulnak. Bartóky elbeszélései csak látszólag egyszerűek: meséjük eseményekben ugyan szegény, de annál gazdagabb lelkimozgalmakban, s ezeknek rajza mély is, megkapó is. Mintegy maguktól tárulnak elénk emberei lelkének egymás mögött rejtőző redői: egy-egy szavuk, egy-egy mozdulatuk bevilágít a legérdekesebb földi organizmusba. Minden hőse egy-egy plasztikus alak, nem megrajzolva, hanem ami többet jelent, a kis mese folyamán kirajzolódva. Jellemző, igaz ala-

kok, akárcsak az életből léptek volna bele a könyvbe s jellemző és természetes az a nyelv is, amelyen szólanak. Színtiszta magyar nyelv: gyökeresen magyar, minden népies sallang nélkül, egyszerű és természetes, s egyszerűségében és természetességében is — vagy éppen azért — művészi.

Annál nagyobb megnyugvással nyújtja a bizottság Bartóky Józsefnek a koszorút, mert az *Őszi esték* első szépirodalmi kísérlete volt, s újabb könyvei valóra váltották szerzőjükhöz fűzött reményünket. Ma, alig két évvel pályakezdő műve után, Bartókyt legjelesebb elbeszélőink sorában találjuk.

Ambros Zoltán
I. tag.

Ferenczi Zoltán
r. tag, elnök.

Császár Elemér
r. tag, előadó.

Jelentés a Bródy-jutalomról.

Tekintetes Akadémia!

1923. évi nagygyűlésén az Akadémia felszólította az 1921/23. évkörben nyomtatásban megjelent azon publicistikai művek szerzőit, akik a Bródy-jutalomra igényt tartanak, hogy munkájukat 1923. végéig a főtitikári hivatalhoz küldjék be. (Ak. Értesítő 1923. évf. 91. l.) Ez a felhívás eredménytelen maradt.

Ennek következtében az Ügyrendünk 94. §-nak 3/a. pontjában foglalt rendelkezés értelmében bizottságunk szemlét tartott az említett évkörben megjelent, de a pályázati határidő alatt be nem küldött publicistikai művek fölött és elsősorban azt tette vizsgálat tárgyává, hogy van-e közöttük olyan, amely a jutalommal kitüntethető. *A bizottság talált is több figyelemreméltó s tartalmilag értékes művet, de a döntést megkönnyítette az az örvendetes tény, hogy tagjai egyetértettek az elsősorban számbavehető munka kiválasztásában.*

A Magyar Jogászegylet ujonnan alakított Deák Ferenc Irodalmi Bizottságának felkérése alapján B. Wlaszics Gyula megírta Deák Ferencnek élet- és jellemrajzát, amely munka az említett bizottság kiadványainak I. kötete gyanánt 1923-ban jelent meg.

Közéleti bajaink mellett ez a mű valóban felemelő és vigasztaló érzéseket kelt bennünk, amikor visszavezet a nemzeti ébredés, ujjászületés és felemelkedés dicső korszakába s a XIX. század második és harmadik negyedének politikai történelméhez és közjogi küzdelmeihez.

Rövid bevezetés után a munka első része (9—101. lap) életrajzot ad.

Feltünteteti Deák egyéniségének fejlődését, a környezetet, amely reá gyermek- és ifjúkorában befolyást gyakorolt; azután tárgyalja Deáknak egész közéleti munkásságát, kezdve Zala vármegyében végzett szolgálatától haláláig.

Deáknak politikai működése az 1833—36-iki országgyűlésen akkor kezdődött, mikor azok a jelentős kérdések voltak napirenden, melyek az 1791. évi XLVII. t.-c. által kiküldött bizottságok széleskörű és nagyszabású munkaprogramja alapján tárgyalattak.

Wlassics ismerteti Deák álláspontját a vallásügyi, az úrbéri és a lengyel kérdésben, majd a hitbizományok, az örökváltság és a szólásszabadság ügyében, a Védegyelet tekintetében; azután az 1839—40-iki országgyűlésen a vegyes házasságok kérdésében, a büntetőtörvénykönyvi törvényjavaslatok előkészítése körül; távollétét az 1843—44-iki országgyűlésről és ennek Deák nemes lelkületét annyira jellemző okait; későbbi szereplését az 1847—48-iki országgyűlésen, az abszolutizmus korában; az 1861-iki országgyűlésen, annak feloszlatása után; végre az 1867. évi kiegyezés előtt és után haláláig.

A második rész (102—169. lap) Deák egyéniségének jellemrajza. Ennek főtárgyai: A halhatatlan államférfiu uralkodó gondolatai, emberi nagysága, erkölcsi jelleme, értelmi ereje, nagyszerű jogi és történelmi műveltsége, rendkívüli kulturális érzéke és ami a mi szempontunkból különösen kiemelkedő, állandó érdeklődése a magyar tudományos mozgalmak, főleg pedig nemzeti irodalmunk fejlődése iránt.

Ez a rész híven jellemzi Deák Ferencet, mint politikai vezért, államférfiut, kodifikátort és szónokot. Kifejti Deák értelmének rendkívüli mélységét s értelmi és erkölcsi tulajdonságainak egész teljességét.

Amit már Arany János is jelzett gyönyörű kis töredékében, azt Wlassics is kiemeli, hogy legnagyobb Deák Ferencben az ember. Idővel és térrel dacolva évezredek múlva is ragyogni fog Deák kiváló jellemszilárdságának, rendkívüli önzetlenségének, egyenességének és igazságérzetének, emberszeretetének és jószívűségének emléke.

A munka tartalma ugyan sokoldalú, de kétségtelen, *hogy tulnyomó része az államtudományok és történelmök,*

valamint a közjog körébe tartozik s így publicistikai műnek kell tekintenünk.

Báró Wlassics Gyula *kiváló sikerrel oldotta meg a rá bízott szép feladatot.*

Az egész munkát áthatja a nemes lelkesedés és igaz szeretet, amellyel Wlassics Gyula fiatalságától fogva ragaszkodik Deák egyéniségéhez, elveihez és eszményeihez.

Bár a szerző a laikust könnyen kifárasztó *nagy jogi és törvényhozási anyagot tárgyal*, mindenütt *teljesen leköti a figyelmet s az érdeklődést.*

Deák Ferencnek elvi álláspontja minden fontosabb kérdésben lehetőleg az ő saját szavaival van feltüntetve. A szerző szerencsésen válogatta ki Deáknak azokat a nyilatkozatait, melyek az ő elvi álláspontjának megvilágítására vagy egyéniségének jellemzésére legalkalmasabbak.

Az idézetekből nagyjelentőségűek mindazok, amelyek korunk nemzedékének is szólnak. Mennyire szükségünk van arra, hogy fokozzuk műveltségünket, mindenek felett szeressük és szolgáljuk a hazát, törekedjünk egyetértésre, dolgozzunk megfeszítetten, ne ismerjük a csüggedést és kötelességeinket minden nehézség között föltétlenül teljesítsük.

A bizottság megemlékezett arról, hogy B. Wlassics Gyula évtizedeken át érdemes publicistikai munkásságot fejtett ki. Ezzel a könyvvel a szerző Deák Ferenchez és a saját publicistikai multjához méltó emléket emelt a haza bölcsének.

A bizottság pedig, amikor e munkára irányítja a tekintetes Akadémia figyelmét, még egy kötelességnek tesz eleget.

Deák Ferenc 1839. óta mint tiszteleti tag, 1855-től kezdve mint Igazgató-Tanácsunk tagja egyik legfőbb dísz volt Akadémiánknak és 1853. óta nagy közéleti elfoglaltsága mellett is nagy odaadással és lelkiismeretességgel érdeklődött Akadémiánk ügyei iránt, sőt részt is vett Társaságunk munkásságában, amint születésének századik évfordulója alkalmával tartott ünnepi ülésünkön Szily Kálmán kiváló társunk (Ak. Értesítő 1904. évf. 280—84. l.) hálásan méltatta is.

Akadémiánk hálájának ad méltó kifejezést akkor is, amidőn újból megemlékezik néhai halhatatlan tagjáról épen most, amikor pontosan száz éve annak, hogy Deák Zala-vármegyében kihirdetvén ügyvédi oklevelét, közéleti munkásságát tényleg megkezdte.

Társaságunk méltó marad nemes hagyományaihoz, ha a maga részéről is hozzájárul ahhoz, hogy felelevenítessék az újabb időben kissé elhalványult dicső emléke azoknak az el nem muló erkölcsi értékeknek, amelyeket Deák Ferenc nemzetére örökségül hagyott.

Mindezek alapján a bizottság (Csánki Dezső osztályelnök, r. t., Concha Győző másodelnök, ig. és r. t., Ferenczi Zoltán és Balogh Jenő r. tt. és Papp Ferenc l. t.) javasolja, méltóztassék a f. évi Bródy-jutalmat *B. Wlassics Gyula Deák Ferenc című művének* odaitélni.

Csánki Dezső r. t., elnök Dr. Balogh Jenő r. t., előadó
Ferenczi Zoltán r. t. Papp Ferenc l. t. Concha Győző ig. t.

Jelentés a Wahrmann-féle alapítvány jutalmára nézve.

Akadémiánk 1924. évi nagygyűlése alkalmával a *Wahrmann-féle* alapítvány jutalma annak a magyar állampolgárnak ítélendő oda, aki az utolsó hat évben (1918—1923.) a kereskedelem terén akár a tudomány előbbrevitele, akár a gyakorlati találmányok, szerkezetek vagy *szervezetek és intézmények fejlesztése és felvirágoztatása* szempontjából legnagyobb érdemeket szerzett.

A kitűzött 1923. december 31. határnapig nem jelentkezett senki, aki a jutalomra igényt tartana, és így alulírott bizottságnak volt feladata a gazdasági életünk oly szomorú hat évére — mely a világháború, az októberi forradalom, az ú. n. tanácsköztársaság, az utódállamok foglalása és a trianoni békediktátum romboló és súlyos hatásában, kivált a kereskedelem terén a működés és fejlődés természetes alakulását megakadályozta és majdnem lehetetlenné tette — visszapillantani, és a közgazdaságunk minden terén visszamaradt romok közt kereskedelmünk helyzetét megvizsgálni és a jutalomra méltó polgártársunkat kikutatni.

Ismételt üléseken folytatott tanácskozásainkban *egy szervezet* tűnt elénk, mely a múlt évek szomorú kényszerhelyzetében az ország közgazdaságára döntő súllyal hatott, és terménykereskedelmének legnagyobb részét magábaszívta; ez a szervezet a *Haditermény Részvénytársaság*.

A Haditermény Részvénytársaság kereskedelmi, közgazdasági, sőt politikai jelentőségét a következőkben vizsgáljuk:

A világháborúban a szövetséges államok élelmezése elsősorban Magyarország mezőgazdasági helyzetétől füg-

gött. Németország rendes viszonyok közt nemesak Magyarországból, hanem különösen Oroszországból, Romániából, az Amerikai Egyesült-Államokból és Argentínából fedezte gabonahiányát. A világháborúban Németország élelmezésére nézve Oroszország mint ellenség nem jöhetett számításba, Románia a Dunán folyt háborúskodás miatt gazdag termésével nem tudott Németországba jutni; a Tengerentúl az elrendelt blokád miatt nem adhatott termést. A szövetséges államok és elsősorban a különböző frontokon küzdő seregek élelmezéséről tehát Magyarországnak kellett gondoskodnia. E nagy feladat kényszerítette a magyar kormányt azokra a rendkívüli intézkedésekre, melyek a békebeli gabonakereskedést teljesen átalakították. Már 1914 végén a gabona legmagasabb árát megszabja (maximál), ezzel a gabona árának természetes alakulása megszűnván, az árutőzsde működése megakadt; a gazdától a maximált gabonát katonai kényszer útján kell kieroszakolni (requirálni), a vasúti forgalomban a gabonaszállítást csak katonai élelmezésre korlátozza. Ez intézkedések végrehajtására a kormány az amúgy is teendővel túlhalmozott közigazgatási hatósági közegeket akarta igénybe venni, melyeket a központból — egy az érdekelt minisztériumok kiküldötteiből alakított és a földművelési minisztériumban ülésező „Országos Gazdasági Bizottság” — volt hivatva irányítani. Ez a rendszer azonban nem felelt meg a célnak és különösen nagy visszatetszést szült a gazdáknál a folytonos katonai requirálások miatt; a beszolgáltatások késtek és a szétosztás folytonos elégedetlenségre adott okot. Ezért a kormány az 1915. évi termés számára vármegyénként szervezett átvételi bizottságokat; de még kellő időben észrevette, hogy a sokfejű szervezet még nagyobb bajokat szülhetne és elhatározta magát, hogy *kereskedelmi szervezetre*: a Haditermény Részvénytársaságra bizza az élelmezés kérdését.

A Haditermény Részvénytársaság 1915 június 2-án tartotta alakuló közgyűlését. Alaptőkéje 20 millió korona volt, melynek felét az állam jegyezte, a másik felét a kereskedelmi miniszter kijelölése alapján városok, törvényhatóságok, nagybirtokosok, iparvállalatok és terménykereskedők jegyezték. A részvénytársaság elnöke a pénzügyi központ elnöke; alelnökei a vidéki malmok egyesületének elnöke és az országos gazdasági egyesület elnöke voltak. Az igazgatóság tagjai: a kereskedelmi, pénzügyi, belügyi, földművelési és horvát minisztériumok kiküldöttei, a főváros alpolgármestere, a Hangya vezérigazgatója, a szakszervezeti tanács

kiküldöttje, a Gazdaszövetség vezérigazgatója, a Hitelbank vezérigazgatója, a fővárosi malomegyesület elnöke, az országos gazdasági egyesület elnöke voltak. Az igazgatóság a magyar folyam- és tengerhajózási társaság igazgatója. Az igazgatóságban tehát a közgazdasági szervezetek összes vezetőférfiai ültek.

Ez a vállalat közvetlenül az 1915. évi aratás előtt vette át azt a feladatot, hogy a szövetséges államok hadseregét kenyérterménnyel ellássa és Ausztria és Németország lakóinak gabonaszükségletét, valamint Magyarország városainak, főkép a fővárosnak kenyérszükségletét kellően kielégítse. E nagy feladatát a vállalat helyes szervezetével úgy végezte, hogy a gabona- és terménykereskedőket, a malomokat és hitelintézeteket tevékenységi körébe befogadta és az ország terménykereskedőinek további közreműködését a háború által parancsolt kényszergazdálkodásban lehetővé tette. Mindjárt működése kezdetén 300 bizományossal (tapasztalt gabonakereskedőkkel) és 70 malommal üzleti szerződést kötött, az ország gabonájának forgalombahozatalára. Az 1915/16. gazdasági évben 20 millió métermáza gabona, hüvelyes és takarmány volt a vállalat forgalma. Az 1916. év tavaszán a kormány megbízta a vállalatot a leendő termésre adható előlegüzlettel; evégből a részvénytársaság 115 vidéki pénzüzettel és 284 bizományossal lépett érintkezésbe. Ebben az évben vette át a vállalat a román gabona-termés behozatalát, miután a szerb határon annyira haladt fegyveres harcok, hogy a Vaskapun át a hajóforgalmat meg lehetett indítani. Szeptember 16-ig (a román hadüzenet idejéig) 20 millió métermáza román gabona jutott forgalomba; ezt a forgalmat a német Zentral-Einkaufs-Gesellschaft (ZEG) együttes közreműködésével bonyolította le. Most már a gabonán kívül más élelmiszerek és szükségletek kerültek a vállalat működési körébe. Vaj, sajt, élőállatok, hús és sózott tengeri halak külföldről voltak beszerzendők és evégből külföldi kirendeltségeket kellett szervezni. Magában az ország különböző vidékein 40 kirendeltséget és a románoknak Erdélybe való betörése után egy kirendeltséget Erdélyben szervezett. Ezeknek feladatuk volt a vidék gazdasági állapotát folytonos figyelemmel kísérni és a központot az élelmezési szükséglet, valamint annak fedezetére nézve kellően tájékoztatni. Az 1915/16. terményévben a vállalat könyvszerű forgalma 28 milliárd korona (1916 júliusban a zürichi jegyzés 65.65 frc), körülbelül 180,000 drb áruszámla; a napi posta 25,000 darabra rúg; a központban 30 osztály, a

vidéken 50 kirendeltség; tisztviselőinek száma meghaladja az 1000-et.

Az 1916/7. terményévben a vállalat forgalma volt: 6,8 millió métermézsza buza, 1,6 millió q. rozs, 1,6 millió q. árpa, 3,1 millió q. zab, 4,2 millió q. tengeri és 330.000 q. hüvelyes; 400 gabonakereskedő mint bizományos állott rendelkezésére, s 163 halom, 1350 waggon napi őrlési képességgel dolgozott a haditermény számára és 9,7 millió q. őrlésményt szolgáltatott. Ebben az évben kívánta a kormány a zsiros olajok hiányának pótlására meghonosítani az Amerikában ismeretes azt az eljárást, hogy a tengeri szemekből a csirát kifejtik és ebből az olajat kipréselik, a csiramentes tengerit pedig lisztte őrlik. Ezt az eljárást kizárólag a Haditermény Részvénytársaságra bízta. Ez okból a vállalat 91 szárító üzemét rendezett be, 3,3 millió q. forgalommal.

A Haditermény r.-t. működését lassan-lassan kénytelen volt az ország népességének élelmezésére, különösen a főváros és a többi vidéki városok ellátására kiterjeszteni és a kormány, főképp pedig az 1916. október havában felállított közlelmezési hivatal (utóbb miniszterium) újabb és újabb feladatokkal bízta meg. Így az árpagyöngy, a köleskása, tézstaneműek, burgonyakeményítőliszt előállítására került működési körébe. Kender vetőmag, továbbá a repcemag, takarmány, bükköny, mák, lóhere és paprika forgalma kezeiben pontosult össze. Ugyancsak ebben az évben bízta meg a kormány a vállalatot a vám-malmok készleteinek ellenőrzésével. A 14226 vám-malom ellenőrzését külön kirendeltségek végezték.

Az 1917. évi termésre előlegeket ismét a vállalat adott, még pedig 1326 esetben, 1,032.000 q termésre 15,5 millió koronát. A kormány, különösen a közlelmezési miniszterium, a vállalatnak most már számos cikkre ad megbízást. A zsirszükséglet fedezésére 27 vármegyében sertés-átvételi állomásokat rendez be; ezek 25.700 sertést szereznek meg. Ugyanebben az évben a vállalat gondoskodik a csépléshez szükséges szénről és a beállt takarmányhiány következtében a külföldről takarmányt szerez be. Üzleteinek folytonos terjedése folytán kirendeltségeket állít fel Bécs, Teschen, Berlin, Hága, Kopenhága, Esbjerg, Christiania, Zürich, Genf, Rustschuck, Konstaninápoly, Smyrna, Belgrád és Bukarest városokban. A külföldről behozott árúk a következők: 24.000 q. sózott tengerihal, 50.000 q. szárított tengerihal, 65.000 hordó sózott hering, 38 ezer q. vaj, 30.000 q sajt, 23.500 q burgonyaliszt, 1,750.000 doboz kondenzált tej,

40.000 kg. tejpor, 1.300 láda tojás, 185.000 darab szarvasmarha, 27.000 q. zsir és 8.500 q. déligyümölcs. Ebben az évben megkezdődik a kereskedelmi forgalom az elfoglalt Romániával, Szerbiával, Lengyelországgal és a bresztli-tovszki béke után Ukrajnával. A vállalat üzletének óriási nagyságát a következő adatok jellemzik: naponként érkezett 16.000 levél, 7—800 távirat, kiadtak 25—30.000 választ, 5—600 táviratot; a könyvelt tételek száma 4,445.000, összesen 36 milliárd korona kiadással. 42 osztályban 1500 tisztviselő dolgozott a központban. Az üzleti év 6,913.000 K nyereséget eredményezett. Az 1917—18. üzletévben a könyvszerű üzletforgalom 62 milliárd koronára (a zürichi jegyzés 1917. júliusban 40. 75 frc.) és a tiszta nyereség 7,254.000 koronára emelkedett. Az 1918/19. üzletévben még az 1918. évi termés nagy részét a Haditermény Részvénytársaság hozta forgalomba. A háború befejezése után rendeltetésének főcélja a szövetséges hatalmak hadseregeinek élelmezése megszűnővén, az amúgy is bekövetkezett bomlás a vállalat rendszeres működését is megzavarta és a részvénytársaság feloszlását elhatározta. Leszámolója folyamatban van.

Ennek a hatalmas szervezetnek: a Haditermény Részvénytársaságnak, mely az ország terménykereskedésének legnagyobb részét felölelte, élén állott *Russo Illés*, mint a Haditermény Részvénytársaság vezérigazgatója. Előbb a fumei rizshántoló gyár vezető igazgatója volt, s a háború kitörésekor az élelmezési kérdések megoldása végett jött a fővárosba. Az ő terve szerint alakult meg a társaság. Ő állapította meg szervezetét, melynek alapelve a bürokratizmus teljes mellőzése és a kereskedelmi eljárás követése. Ő gondoskodott arról, hogy minden helyre a megfelelő, alkalmas, kereskedelmi képzettséggel bíró gyakorlati szakértő kerüljön. Ő választotta ki magának az ország kiváló közigazdái és kereskedői közül igazgató társait. Az ő vasakarata tartotta a szükséges fegyelemben a vállalat nagyszámú alkalmazottait. Az ő előzékeny modora tette kellemsé és gyorsá a hivatalos érintkezést a különböző polgári és katonai hatóságokkal. Az ő érdeme, hogy egy háborús szervezetből a kereskedő nem csak nem záratott ki, hanem ellenkezőleg, lehetőleg abban a foglalkozási körben, melyet a békében betöltött, a Haditermény szolgálatában találja további működését.

Az ő működése tette lehetővé, hogy közigazgatási hatóságaink az élelmezés terén a nekik idegenszerű kereskedéssel és közvetítéssel foglalkozni nem kényszerültek, és így nem

jöttek visszas helyzetbe az ország fő termelő közönségével, a mezőgazdákkal. Az ő érdeme, hogy Magyarország termékével nemcsak magát, hanem szövetséges társait, Ausztriát és Németországot, a blokád-rendszer ellenére is, élmicikkkel kellően el tudta látni. Ő kezdeményezte a Szalay-utcában fekvő nagy épület létesítését abból a célból, hogy a vállalat óriási személyzetét és irodáit az elfoglalt nagyszámú magánépületből középületbe helyezze el, és a vállalat pénzből juttatott az államnak irodai célokra alkalmas hatalmas épületet.

Megemlítendő még, hogy Russo Illés igen nehéz körülmények között az állami hadianyag értékesítő vállalat vezetésével is volt megbízva és e működésével nagy értéket mentett meg az ország számára.

Mindezeknél fogva Russo Illésnek (aki jelenleg is, mint a Nemzetközi Kiviteli Részvénytársaság vezető igazgatója, a magyar kereskedelem egyik dísze) ajánljuk a Wahrmann-féle alapítvány jutalmát kiadni.

Budapest, 1924. március 14.

Csánki Dezső r. tag.

Földes Béla r. tag

Hoor-Tempis Mór l. tag

Matlekovich Sándor r. tag, biz. előadó *Zelovich Kornél* l. tag

A M. Tud. Akadémia Kant ünnepe.

Berzeviczy Albert ig. és tt. elnök megnyitó beszéde
1924. április 28.-án.

Németország és vele az egész művelt világ a közel-múlt napokban ünnepelte *Kant Immanuel* születésének kétezázados évfordulóját. Akadémiánk örömmel vesz részt ez ünnepsében s adózik hódolatával a königsbergi bölcsész nagy emlékének.

Néhány hónap előtt a francia Pasteur emlékére gyűltünk össze. Biztató, jelképes jelentősége van annak, hogy a két nemzet, mely nemrég oly ádáz harcban állott egymással, most felváltva aratja a világ hódolatát nagy szellemei számára; annak igazságát példázza ez, hogy míg az anyagi erők küzdelme egyik vagy másik félre, sőt gyakran mindkettőre csak romlást hoz, a diadalok, melyeket a nemzetek nagy szellemeik által aratnak, békésen megállnak egymás mellett s túlélnek minden politikai összeütközést és változást.

Örömmre szolgál ma, midőn Akadémiánk a Kant emlékezetét ünnepli, körünkben üdvözölhetni az irántunk mindig barátságos német birodalom itteni hivatalos képviselőjét, gróf Welczek Hermann követ és meghatalmazott miniszter úr ő Excellentiáját s munkatársait, kik meghívásunkra ülésünket szives megjelenésükkel megtisztelték s kik tanui lehetnek annak a nagy tiszteletnek, mellyel a magyar tudomány a német szellem halhatatlan alkotásai iránt viseltetik. Tisztelettel köszöntjük őket és köszönetet mondunk nekik lekötelező figyelmükért.

Hivatott tagtársunk, Pauler Ákos fog ma a Kant jelentőségéről szakavatottan megemlékezni. E jelentőség tudata mindig élt Akadémiánkban s az idők folyamán számos elhunyt és élő társunk foglalkozott üléseinken és kiadványainkban a Kant kiterjedt eszmevilágával, mely tudvalevőleg a sajátképen vett philosophia körén túl is, az aesthetikát és paedagogiát, sőt a jogbölcseletet és nemzetközi jogot is magába foglalja, mert hiszen a nagy bölcsész munkássága mind e területeket megtermékenyítette, sőt a természettudományok művelésére is kihatott. Különösen Purgstaller József, Böhm Károly, Bánóczi József, Medveczky Frigyes, Alexander Bernát és Schneller István voltak azok, kik e tárgynak körünkben tanulmányokat szenteltek.

A Kant criticismusát vagy transcendentális philosophiáját úgy tekinthetjük, mint a XVIII. század nagy szellemi forradalmának befejezését s a XIX. század gondolkozásának egyik legjelentősebb irányítóját. Tanainak egy része ma kétségkívül meghaladottnak, elavultnak látszik, de nagy része beolvadt gondolkozásunkba, szellemi felszereltségünknek szinte öntudatlan alkotó részévé lett. Jelentősége így nálunk is, mint majdem mindenütt, túlhaladja az újkori bölcsészet legtöbb művelőjét. Ő is rombolt még s újra alkotott, de mindenesetre tisztítóan és emelően hatott a bölcséleti gondolkodásra, Korának és hazájának szigorúan vallásos és egyházas kormányzatával ő is összetűzésbe jutott, de az ellentét nem volt oly kiegyenlítettlen, mint több elődjénél. Ő ugyan az erkölcsöt a szabadság elve alapján függetlenítette a vallástól s biztosítani igyekezett elsőségét a vallás fölött, de nem tagadta meg a vallást s elismerte annak fontos nevelő erejét is. Így lett a tulajdonképeni vallás-philosophia megalapítója. Elméletéből az istenségben, a halhatatlanságban való hit s az emberi szabadság követelménye megerősödve került ki. Hatása alól

pedig nem vonhatták ki magukat még azok sem, kik más bölcseseti irányokat tűztek ki.

Hódolattal az ő szelleme s emléke iránt nyitom meg mai ünnepi összefüvetelünket s adom át a szót Pauler Ákos tagtársunknak.

Kant.

(Ünnepi előadás Pauler Ákos r. tagtól.)

Kétszáz éve annak, hogy a königsbergi böles megszületett s gondolatvilága még ma is élő hatalom közöttünk. Annál érdekesebb és jelentősebb körülmény ez, mert filozófiájának valódi értelme és helyes magyarázata még napjainkban is vitás. De talán épp ebben rejlik hatásának egyik titka. Nagy szellemi alkotások: a Divina Commedia, Shakespeare drámái, a Faust és az Ember Tragédiája épp azért árulják el kimeríthetetlen gazdagságukat, hogy az utókor epigonjai között alig akad szellem, aki egész mélységöket képes volna egységesen fölfogni. Legtöbb magyarázó e szellemi hegyóriásoknak csak *egyik* oldalát látja s ezért nem tudnak megegyezni értelmezésökben. E zavart lélektanilag elősegíti, hogy a nagy gazdagságból mindenki észrevesz valamit, amit legjobban ért, mert ő maga is megsejtette azt s ennek az egyoldalú szempontjából hajlandó az egész művet s a nagy szellem tanításának egész tartalmát felfogni.

Kant még ma is a legellentétebb megítélések tárgya. Napjainkban is találkozunk még oly gondolkodókkal, kik benne elsősorban a régi érzékfölötti metafizika lerombolóját látják: az „Alles zermalmende Kant” áll ma is sokak előtt elötérben. De az ellenkező végtelével is találkozunk: korunk egyik legkiválóbb bölesészettörténetírója, *François Picavet* szerint: „Kant est surtout chrétien, lutherien et piétiste”.

Ha immár történeti távlatból végigtekintünk a Kant-magyarázat közel másfélszázados multján, *egy* feltűnő mozzanatot mindenestre megállapíthatunk. Az interpretáció eleinte Kant művének inkább tagadó, destruktív irányát látja s csak későbbben veszi észre annak pozitív, építő tendenciáit. Ez utóbbi szempontból is *két* irányt kell megkülönböztetnünk. Az első — a nagy német idealizmus rendszereinek korában — Kant filozófiája továbbfejlesztésének címén oly következtetéseket vont le abból, melyek homlokegyenest ellenkeztek magának Kantnak álláspontjával. Hiszen Kant maga még életében tiltakozott (1799) az ellen, hogy *Fichte* tanítása a kriticismussal bármiképen is azonosíttassék.

A másik irány Kant tanításának pozitívumát oly módon iparkodik megállapítani, mely nem vezet annak keretein túl.

Kant alapvető műveinek megjelenési sorrendje is a magyarázatnak azt a módját segítette elő, mely eleinte bölcseletének negatív vonásait állította előtérbe. A kriticismus épületének alapjait bölcseleink a „Tiszta Ész kritikájá”-val rakja le. (1781.) E mű veleje annak a megállapítása, hogy ismeretgyarapító, azaz „synthetikus” ítéleteink csakis *szemlélet* alapján jöhetnek létre. Ámde nekünk csakis *érzéki szemléletünk* van, melynek formái a tér és idő. Ebből nyilván következik Kant szerint, hogy tudományos megismerés csak oly tárgyakra nézve lehetséges, amelyek a tér és idő szemléletében adhatók. Ily megismerés a mathemathika, mely a tér és idő tapasztalástól független, azaz a priori szemléleten alapszik — azután a matematikai természettudomány, mely ugyancsak tér- és időbeli tárgyakkal foglalkozik — s végre a tisztán empirikus tudomány, melynek tárgya tér- és időben *adatik* tapasztalásunkban. Mindebből viszont ama *negatív* tanulság vonható, hogy tehát tudományos megismerésre *nem* tehetünk szert oly tárgyakra nézve, amelyek megismerése érzékfölötti szemléletet kívánna, mert ilyenrel nem rendelkezhetünk. Nyilvánvaló tehát — így következtet Kant — hogy oly tudomány, mely érzékfölötti létezőket akar megismerni, nem lehetséges. Az érzékfölötti metafizika áltudomány, mert az emberi elme által elérhetetlen célokra törekszik. Elménk az érzékfölötti világ légtüres terében nem tud mozogni s csak sajnálatos illúziónak tulajdonítható ide irányuló minden meddő erőlködése. Racionális teológia, racionális kozmológia és racionális pszichológia általunk soha fel nem építhető tudományok. Isten létét vagy nemlétét, a lélek halandóságát vagy halhatatlanságát époly kevéssé dönthetjük el tudományosan, ahogy azt sem tudjuk megállapítani, vajjon a világ véges-e vagy végtelen. Ez utóbbi probléma megoldása ugyanis szintén oly megismerést tételez fel, melyet megfelelő tapasztalati alap nélkül sohasem szerezhetünk meg. Kant az érzékfölötti világ megismerésére törekvő elme illúzióját a galambéhoz hasonlítja, ki azt hiszi, hogy bármely magasságban is repülni tud, mert sikerült a földről felemelkednie, holott fájdalmas csalódással kell rájönnie arra, hogy nincsenek a térben mindenütt azon feltételek, melyekre támaszkodva eddig is a magasba szállhatott.

Ebben a mély rezignációban hangzik ki a Tiszta Ész kritikája. Az érzékfölötti világ örökké ismeretlen marad a

tudomány számára. Az a fausti hangulat következik ebből, mely szerint csak itt a földön vethetjük meg szilárdan lábunkat s csak a valóban eredményes munkától tart vissza bennünket, ha megismerésünk korlátait feledve a tapasztalatfölötti világot hiú ábrándokkal népesítjük be.

E negatív megállapításon felül azonban már a kortársak észrevettek a „Tiszta Ész Kritikájában” egyebet is. Miután tanui voltunk annak, hogy Kant miképen „rombolja le” az érzékfölötti metafizikát, föl kell vetnünk azt a kérdést, hogy *ha megismerhetetlen is az érzékfölötti világ, vajjon létezik-e?* És midőn Kant kortársai e kérdésre feleletet kerestek, meglepődve állapították meg, hogy *mialatt Kant tagadja az érzékfölötti világ tudományos megismerhetőségét, egyúttal a leghatározottabban állítja annak létezését.* Hogy e paradoxont megértsük, figyelembe kell vennünk a Tiszta Ész Kritikájának az előbb ismertetett gondolatmenetével párhuzamosan haladó másik tanítását, melyet eddig szándékosan mellőztünk.

Kant szerint tér és idő *szubjektív* szemléleti formák. Ez azt teszi, hogy érzékelésünk által a tárgyakról nem úgy értesülünk, amint azok *önmagukban* vannak, hanem amint azok a tér és idő merőben alanyi érvényű kereteiben nekünk megjelennek. A tárgy önmagában tehát nincs tér és időben, e formák reá nem vonatkoznak; tér és idő tehát csak az ember felfogási formái s voltaképen ezek eltorzításában érzékeljük a valóságot. De értelmünk felfogási formái, aminők a kategóriák (pl. mennyiség, minőség) — szintén csak alanyi érvényűek, azaz nincs jogunk azokat, valamint a belőlük összeszövődő a priori tételeket a lehető tapasztalat, tehát a jelenségvilágon *túl* alkalmaznunk. Például: az okság elve szintén oly, értelmünkben gyökerező, tehát „a priori” tétel, melyet nem szabad a létező világra annyiban alkalmazni, amennyiben az önmagában áll fenn, minden lehető tapasztalatunktól függetlenül. Csak a jelenségvilág körében szólhatunk okokról és okozatokról s csak ennek körében van jogunk az okság elvének érvényét állítanunk, mely szerint mindennek megvan az oka s minden oknak az okozata. A létezőre önmagában, tehát mint *magánvalóra* (Ding an sich) nem érvényesek sem szemléleti formáink, sem értelmünk kategóriái. Ezért is megismerésünk szempontjából a magánvaló teljesen megfoghatatlan és örökké ismeretlen marad előttünk. Mi csak jelenségvilágot, de nem abszolút létezőt ismerhetünk: tapasztalatunk tartalma valami megismerhetetlen magánvalónak megnyilvánulása. Ily módon

élesen elhatárolódik a jelenségvilág (phaenomenon) az örökké ismeretlen magánvalótól (noumenon). Az ember is *mindkét* világ tagja: amennyiben tér és időben jelenik meg, merő jelenség, de mint magánvaló ő is az örökké ismeretlen noumenon világának polgára. Bármennyire törekszik is Kant e két világ éles elhatárolására, ez *két* okból nem sikerülhetett. Elsőben is: *minmagunk* is a magánvaló világhoz tartozunk legbensőbb mivoltunk szempontjából s így előrelátható, hogy mindaz, ami lényünk legmélyéből fakad, valamiképen mégis hírt ad ez érzékfölötti világ rendjéről. másrészt azon mód, amint Kant a magánvalót a természetismerés körében is szerepelteti, meghiusítja azon vállalkozását, hogy a magánvaló s a jelenség területét teljesen elválassza egymástól.

Azt hallottuk fennebb, hogy az okság elve csak a lehető tapasztalat körére vonatkozik, tehát kizárólag a jelenségvilágra áll, de azontúl a magánvalóra nem érvényes. Ámde maga Kant is azt tanítja, hogy az érzéki világ képe bennünk a Ding an sich „afficiálása” nyomán alakul ki. Joggal kérdehetjük azonban: vajjon az „afficiálás” nem zár-e magába *oksági* kapcsolatot a magánvaló és az emberi szubjektum között? Hiszen aki „afficiálásról” szól, az más szóval azt állítja, hogy az afficiáló tárgy *oka* annak, hogy az afficiált alany tudatában ennek nyomán mint *okozat* jő létre az érzéki világ képe. Míg tehát Kant egyrészt tagadja, hogy a magánvaló és a jelenségvilág között oksági kapcsolat lehetséges — másrészt *állítja* ez oksági kapcsolatot, midőn a jelenségvilág felléptét tudatunkban a magánvaló *okozatának* tartja. Bölcselőnk tehát már a Tiszta Ész Kritikájában áttöri az önmelte korlátokat s nem tartja valójában oly mértékben ismeretlennek és megismerhetetlennek az érzékfölötti magánvaló világot, amint azt e mű ismeretelméleti végkövetkeztetése megkívánta volna.

E végkövetkeztetés alapján Kant valójában csak *két* utat követhetett. Vagy végleg kiküszöböli a magánvaló fogalmát s akkor bölcelete teljesen empirizmussá fejlődött volna, mely a lehető tapasztalat körén kívül fekvő érzékfölötti világgal többé nem törődik, s amelyre nézve annak létezése is közömbös — vagy pedig mélyíteni kellett ama kapcsolatot, mely a tapasztalható jelenségvilág s a soha empiriánk körébe nem zárható magánvaló között áll fenn. Kant ez utóbbi utat választotta, mert mély gondolkodása előtt nem maradhatott rejtve, hogy ha az ember nemcsak jelenség, de egyúttal magánvaló, ez utóbbi természete is

valamiképpen kell, hogy megnyilatkozzék az emberi tudatban. Minden további kutatása voltaképpen arra irányul, hogy megtalálja azon ösvényeket, melyek más úton ugyan, mint aminőt a régi metafizika követett, de mégis oly pontra vezethetnek, ahonnan kilátás nyílik az érzéki világból az érzékfölöttiség birodalmába. Kant további műveit csak ezen az alapon lehet úgy keletkezésükben, mint igazi értelmök szempontjából megmagyarázni. A mindinkább elmélyedő Kant az ember lelkiéletében fedezi fel azt az ösvényt, mely a Tiszta Ész Kritikájának tilalmát megkerülve ismét elvezet az érzékfölötti világba. Ez ösvényen megindulva úgy találja, hogy az csakhamar két irányba válik szét. Az egyik annak a felismeréséhez vezet, hogy az *erkölcsi parancs* szavában halljuk meg az érzékfölötti világ rejtelmes hangját; a másik a *művészi szemlélet* országa felé mutat, amely szintén összekapcsolja az érzéket az érzékfölöttivel. Kant mindakét ösvényt kifürkészi, s biztatóan int benünket arra, hogy felfedező útját folytassuk.

Az első utat vázolja alapvető etikai munkáiban: a „*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*“ (1785) s a „*Kritik der praktischen Vernunft*“ (1788)-ban. E két mű már nem negatív, hanem erősen pozitív és konstruktív jellegű. Itt már nem a *romboló*, de az *építő* Kantot látjuk munkáiban. Kant azon követői, kiket a Tiszta Ész Kritikájának azon törekvése nyert meg, mellyel a régi érzékfölötti, „dogmatikus“ metafizikát lehetetlenné akarta tenni — e művekben elhajlást és következetlenséget láttak. Így *Schopenhauer* szerint bennök az öregedő Kant aggkori piétizmusa kerekedett felül a Tiszta Ész Kritikájában már elért jobb belátás ellenére. Am aki mélyebben lát Kant gondolkodásába, könnyen felismeri, hogy itt egy pozitív irányú fejlődéssel van dolgunk, mely nem ellentéte, de koronája azon törekvéseknek, melyek már a Tiszta Ész Kritikáját létrehozták. Hiszen Kant maga nyilatkozott úgy, hogy az ész bírálatával a *tudást* meg akarta szüntetni, hogy helyet készítsen a *hitnek*. Hiszen magunk is már a Tiszta Ész Kritikájában rámutattunk azokra a gondolatcsirákra, melyekből az érzékfölötti világ új megismerési módjáról szóló tannak kellett kifejlődnie.

Kant etikájának lényege az a tanítás, hogy az erkölcsiség oly magatartást kíván tőlünk, mely a természet, vagyis a jelenségvilág rendjéből egyáltalán nem érthető meg. Erkölcsi öntudatunk szerint az etikai parancs feltétlen (azaz *kategórikus* imperativus), vagyis tudatában vagyunk annak, hogy kötelességünket minden körülmény között tel-

jesítenünk kell, még boldogulásunk, sőt életünk árán is. Ezzel szemben az ember mint természeti lény élete fenntartásáért és boldogságáért küzd. A moralitás *szabadságot* követel tőlünk, mert egyéni hajlam és képességre való tekintet nélkül mindenkitől megköveteli kötelessége teljesítését — a jelenségvilág rendje azonban az okság elvének érvénye folytán az ember akaratát egyértelműleg determinálja s így lehetetlenné teszi az akarat szabadságát. A kötelesség minden szubjektív érzelmi indoktól ment cselekvést kíván, melynek egyetlen motivuma az erkölcsi törvény tisztelete lehet — evvel szemben azonban az empirikus ember lelkiéletét affektív élete határozza meg. Az erkölcsi rend tehát más, mint a jelenségvilág rendje: a morális megfontolásnak semmi köze sincs a boldogság, a haszon vagy a rokonszenv és ellenszenv érzelmi mozzanataihoz. Az erkölcsi megítélés alapja is nem a cselekvés empirikus sikere, hanem egyedül a szándék: az orvos önzetlen kötelességteljesítése akkor sem veszíti el erkölcsi értékét, ha a beteg életét nem is sikerül megmentenie s az önfeláldozó katona is hős marad, ha a csatát el is veszítette. Az erkölcsi világban a *méltóság* eszméje uralkodik, a természeti rend szerint mindennek *ára* van. Az erkölcsi ember *autonóm*, mert a jót egyedül csak meggyőződésből teszi — a természetes ember akarata *heteronóm*, mert az eredmény szerint értékeli a cselekvést.

Kant éles és mélyenjáró tekintete észreveszi, hogy az erkölcsi életben a természetfölötti rend töri át a természeti élet rendjét: a kötelesség szavában az érzékfölötti világ hangját halljuk meg. Hogyan jut el hozzánk e hang? Azáltal, hogy az ember nemcsak a tér és időben elterülő jelenségvilág tagja, de egyúttal magánvaló, mely mint ilyen, nincs alávetve az érzéki világ formáinak, tehát tér és időnek s a tapasztalati világ rendjének, tehát az okság elvének. Az ember mint erkölcsi lény teljesen önálló (autonóm) és szabad, de mint a természeti (az empirikus) világ tagja, a természet relativizmusában van elmerülve s annak sodra ragadja tovább. Ámde a természet alapja a természetfölötti magánvaló: az ember mivoltának legmélyebb gyökere is az erkölcsiség és a szabadság. Ezért a gyakorlati ész, vagyis az erkölcsi ítélkezés bir primatussal a tiszta ész, vagyis az elméleti állásfoglalással szemben. Az erkölcsi élet a szellem minden ténykedésének legmélyebb alapja.

Az erkölcsi rendben tehát tudatára ébredtünk egy oly érzékfölötti viágnak, melyet tiszta ésszel, azaz tudományos

megismeréssel sohasem érhetünk el. De ha a *tudás* nem támogathat bennünket abban az irányban, hogy az érzékfölötti világba betekintsünk, milyen úton férközhetünk hozzá közelebb? Mert Kant tisztában van avval, hogy ha az ember az erkölcsi öntudatban felfedezi az érzékfölötti világot, azt többé figyelmen kívül nem hagyhatja, állást kell reávonatkozólag foglalnia, mert az erkölcsi élet alapvető jelentőségű reája nézve, jóllehet annak alapja kívül esik a tudományos megismerés körén.

Azt az utat, mely a tudománytól függetlenül az érzékfölötti világba vezet, Kant a *hitben* találja meg. Megállapítása azonban nem volna eredeti, ha „a hit” szóval csak a hagyományos értelemben vett vallási hitet értené. Kant idevágó koncepciójában *két* új mozzanatra kell rámutatnunk. Az egyik az, hogy az a hit, melyről Kant szól, nem esetleges és kívülről kapott valami, hanem *szükségképpen* fejlődik ki egyedül az ember öntudatossá vált erkölcsiségéből s épp ezért szilárd és megingathatatlan, ha az lelkében valóban gyökeret vert. Kant hite *erkölcsi hit*, mely belülről kifelé fejlődik, tehát épp oly autonóm, mint az igazi erkölcsiség. A másik eredeti mozzanat Kant tanításában az, hogy az így kibontakozó hittételek a gyakorlati ész szempontjából egyúttal *postulátumok*, azaz oly tételek, melyek bár nem bizonyíthatók be, de felvételök nélkül a megismerésükben felmerülő ellenmondásokat nem tudjuk megszüntetni. Az a hit tehát, mely Kant szerint az érzékfölötti metafizika lehetetlensége dacára átvezet bennünket az érzékfölötti világba, *erkölcsi hit*, mert a Jó abszolút uralmába és végső diadalába vetett bizalmat jelenti, de mégis *van logikai strukturája*, mert általa ellenmondásokat sikerül postulátumok formájában megszüntetnünk.

E hit a következőképpen alakul ki. Az erkölcsi meggyőződés — mint láttuk — élesen elválasztja az *erkölcsiséget* a *boldogságtól*, de mégis elkerülhetlenül megalkotja a „*legfőbb Jó*” fogalmát, mely úgy az erényt, mint a boldogságot egyesíti magában. Ez egyesítés csak oly akarat által lehetséges, mely az erény következtében boldogságot hoz létre. Ily mindenható, legtökéletesebb akaratú szellemi lény koncepciója egybeesik *Isten* eszméjével. Az erkölcsös ember, ha etikai meggyőződését öntudatosan végiggondolja, hisz Isten létezésében, mely végelemzésben azt a mélységes bizalmat jelenti, hogy a Jónak végül diadalmaskodni kell.

Az erkölcsi élet öntudatosítása másrészt szükségképpen arra vezet, hogy hiszünk a lélek halhatatlanságában is. Mert

az erkölcsi kötelesség szava tőlünk határtalan tökéletesedést kíván. Ámde ennek rövidke földi életünk keretein belül nem tehetnénk eleget: tehát aki komolyan akarja idevágó kötelességét teljesíteni, hinnie kell a sírontúli életben, tehát a lélek halhatatlanságában. Éppen úgy vezet az öntudatos erkölcsi-ség arra is, hogy hiszünk szabadságunkban, bár a tapasztalati világban ezt akaratumk oksági determináltsága következtében nem mutathatjuk fel.

Isten, halhatatlanság és szabadság a gyakorlati ész postulatumai, azaz oly eszmék, melyekben az öntudatos erkölcsiséggel bíró ember szükségképpen hisz. E hit által megszűnik szemünkben azon tátongó úr, mely a *létező* és a *kellő* világ között, a *természet* és *erkölcsi* világrend között tátong. Midőn Kant „megszünteti a tudást, hogy helyet készítsen a hitnek”, nem a vakhitet állítja helyre, mely oly könnyen csap át merő babonába, hanem az erkölcsi meggyőződésben mélyen gyökerező s így attól elválaszthatatlan hitet hirdet. Bár az erkölcsi meggyőződés nem azonos a vallási hittel, de a kettő mégis elválaszthatatlan, mert az öntudatos erkölcsi-ség szükségképpen a legmagasztosabb vallás eszmekörébe vezet.

De Kant az erkölcsi életen kívül még egy útra mutat, mely ugyancsak a metafizikai spekulációtól függetlenül, feltárja előttünk az érzékfölötti világot. Ez a *művészet* birodalma. Kant *Reinhold*-hoz írt egyik levelében (1787. dec. 18.) azt írja, hogy a lelkiélet oly felosztására jutott, mely immár biztos vezérfonalat ad rendszere további kiépítésére. E felosztás szerint „kedélyünk alaptehetségei”: a megismerőképesség (értelem), az érzelmi (kedv és kedvtelenség) s a vágyóképeség (akarat). Az értelem vizsgálatával a Tiszta Ész Kritikája foglalkozott, az erkölcsi életet, vagyis az akarat világát a „Gyakorlati Ész Kritikája” vizsgálta s így hátra van még az érzelem megfelelő elmélete. E levelében Kant még lehetetlennek tartja az „ízlés kritikáját”, de annyira bizik szisztematikájában, hogy fáradhatatlanul kutatja a mutakozó hézag betöltésének módját. Idevágó vizsgálatainak eredménye a „Kritik der Urtheilskraft”, mely 1790-ben jelent meg.

Ez Kant legnehezebben magyarázható munkája. A homályt ama mélység okozza, melybe itt lebecsátkozunk. Hiszen nem kevesebről van szó, mint arról, hogy a szellem és a természet végső közös gyökereit ragadjuk meg, melyek mélyen belenyúlnak az előttünk örökké ismeretlen magánvaló világba.

Természet és szellem közös mozzanata épp az, hogy mindkettő a magánvaló megnyilvánulása. Bármily kevésbé is tudjuk csak a jelenség-világra szabott szemléleti formáinkkal és kategóriáinkkal a „Ding an sich”-et megragadni: *egy* dolgot tudunk róla épp az erkölcsi öntudat közvetítésével, hogy t. i. ott a *szabadság* uralkodik szemben a jelenségvilággal, hol a *kauzalitás* határoz meg egyértelműleg mindent. Kant alapgondolata már most, melyet a „Kritik der Urtheilskraft”-ban fejt ki, az, hogy ha a szabadság szempontjából tekintjük az ember lelki életének érzelmi, azaz ízlésbeli megnyilvánulását, előáll az *aesthetikai ítélet* s a művészet, mely semmi egyéb, mint szabadságon alapuló alkotás: „Hervorbringen durch Freiheit”. Viszont ha a természetet tekintjük úgy, mint amelyben szabadság nyilvánul meg s nem causalis kapcsolat — akkor abban már nem okokat, de megvalósítandó *célokat* pillantunk meg, mert a szabadságon alapuló alkotás épp célkitűzésen alapszik. Ime, így kerül *egy* szempont alá Kant harmadik kritikájában az esztétika s a természeti teleológia problémáinak vizsgálata. Úgy a szépséget, mint a természeti célszerűséget eszerint nem a tiszta ész ítéletével ismerjük meg, de azért, hogy a szemlélt *egyes* dolgot úgy az esztétikai, mint a teológiai megállapításban alárendeljük valami általánosnak: épp ez az *ítéleterő* (Urtheilskraft) munkája. Ennek a működésében azonban két oly mozzanat kerül össze: a szemlélet és az ennek nyomán fakadó érzelmi élmény: az ízlés és az egyetemesség, melyeket első tekintetre lehetetlen egy szempont alá hozni. Innen azon antinómia keletkezik, hogy szépnek valamit *ízlés*, tehát *érzelem* alapján tartunk s mégis azt kívánjuk, hogy a szépséget mindenki elismerje, mert lelkünk legmélyén meg vagyunk győződve a szépség objektív alapjáról. Az ily természetű ellenmondások azonban rögtön megszűnnek, ha meggondoljuk, hogy minden ember mint magánvaló közös természettel bír s ez teszi látszólag szubjektív esztétikai ítéletét is olyanná, mely mindenki által való elismertetésre tarthat számot.

A művészet és a természet teleológiai szemlélete is tehát megnyitja előttünk az érzékfölötti világot, éppúgy, mint az erkölcsi öntudat. Ámde e két út között mégis lényeges különbség van. Talán nem hamisítjuk meg Kant gondolatát, ha az eltérést oly terminusokkal fejezzük ki, melyekkel ő maga e vonatkozásban nem élt. Az erkölcsiség az ész által megformulázott *hit* által mutat az érzékfölötti világ: az Isten, a szabadság és a halhatatlanság országa felé — az

esztétikai és teleológiai szemlélet ellenben megsejteti velünk az érzékfölöttiség birodalmát. És pedig azáltal teszi ezt, hogy a teremtő géniusz művében éppúgy mint a természet esodálatos célszerűségében valami olyannak a megnyilvánulását állítja elénk, amit az okok empirikus rendjéből maradék nélkül sohasem tudunk megmagyarázni. A géniusz teremtő ereje éppúgy átüti a természet rendjét, mint az erkölcsi világrend: az előbbiben az egyéniség deus ex machináját s a lángelme megfoghatatlan teremtőerejét bámuljuk. Midőn pedig a természet meglepő célszerűségét ismerjük fel, itt is csődöt mond kauzális magyarázathoz szabott elménk minden megfejtési kísérlete. Ámde sem a teremtő géniusz, sem a természet célszerűségének végső alapját nem ismerhetjük meg, mert ez a magánvaló mélysegeiben vész el, melyet elménk nem tud a megismerés körébe látni. Sőt erre még oly szerény mértékben sem vagyunk képesek, mint az erkölcsi öntudat kiépítésénél: ez utóbbi esetben legalább logikai strukturával bíró posztulátumokat tudtunk megformulálni, amire az képesített bennünket, hogy *önmagunkon keresztül* nyertünk betekintést az érzékfölötti világba. A Kritik der Urtheilskraft problémakörénél azonban nehezebb feladat előtt állunk: itt a természetben keresztül, tehát egy tőlünk idegen közegen át kellene a magánvalót megközelítenünk. Ezért itt posztulátumokban megformulázott hit helyett csak tapogatózó hittel kell beérnünk: a művészet és a természet szépsége és rejtelmes célszerűsége csak boldogító sejtelmekkel gazdagítja lelkünket az érzékfölötti világra nézve.

Ha Kant tanítását egy mondatban kellene kifejeznünk, azt mondhatnók, *hogy nem az ész, a tudomány, de az erkölcsi öntudat és a művészet tárja föl előttünk az érzékfölötti világot.*

Kant filozófiájának alaptémája tehát ugyanaz, mint Platon óta minden nagy bölcselőé: miképen lehet az érzékfölötti világot az érzéki világból megközelíteni. Mert Platon, Aristoteles, Aquinoi Szt. Tamás, Descartes, Spinoza, Bacon, Locke és Leibniz — éppúgy mint Kant — meg vannak győződve arról, hogy a tapasztalható világ önmagából nem érthető meg, hanem csak mint valamiféle megjelenése vagy produktuma annak a láthatatlan létezőnek, melyet minden mélyebb megismerés és vallás megsejt. Csak az útra nézve térnek el egymástól. Kant eredetisége abban áll, hogy az ösvényt a transcendens metafizikai speculációtól menten

iparkodott megtalálni az erkölcsi és a művészi öntudat területén.

Ez érdeme és eredetisége megmarad, bármiként is vélekedünk tanításának helyességéről. Ma már kevés bölcselő bizik abban, hogy a Tiszta Esz Kritikája valóban lerombolta az Aristoteles által megindított rendszeres metafizikai spekulációt s hogy a tapasztalat és a metafizika birodalmát valóban lehetne oly élesen szétválasztani, mint Kant akarta. Mindinkább felismerjük, hogy nemcsak a szintetikus ítélet ismeretgyarapító, s ma, a metafizikai gondolkodás újjáéledése korában több oly utat látunk, mely kivezet a lehető tapasztalat köréből, melyekre Kant nem gondolt s így kritikájával nem is zárhatott el. Amily mértékben szorul háttérbe Kant rendszerének e negatív tanítása, oly mértékben világít azonban mindinkább pozitív alkotása: etikája és esztétikája. Ezek mélységét úgyszólván csak századunkban fedeztük fel s még messze vagyunk attól, hogy a két utóbbi kritikában rejlő nagy kincseket teljesen felismerjük. Kant idevágó tanítása időtlen, mert alapjában azt fejezi ki, amit Platon óta minden mély bölcselő és minden magasabbrendű vallás: hogy a természetén kívül egy érzékfölötti világnak is polgárai vagyunk s így e földön is csak addig tudunk valóban nagyot és maradandót alkotni, amíg ezt a meggyőződést tesszük életünk alapjává.

Gróf Bercsényi László francia marsal élettörténete.

(Kivonat *Báró Forster Gyula ig. és t. tagnak* 1924 máj. 12-én tartott előadásából.)

A Rákóczi felkelés meghiusulása után gr. Berchény Miklósnak, Rákóczi fővezérének 22 éves fia 1712-ben XIV. Lajos francia király szolgálatába áll, ki őt az akkor létező huszárezredbe Ráttky György mellé alezredesnek nevezte ki. Majd 1720-ban XV. Lajos engedélyével Bercsényi maga is állít fel huszárezredet, mely egész a nagy forradalomig dicsőséggel viselte a Berchény-nevet. A francia huszárság Berchénynek köszöni szervezését, kit XV. Lajos annak főfelügyelőjévé, majd Franciaország marsaljává nevezett ki.

Midőn az 1904. évi királyi elhatározás és az 1906:20. t.-c. elrendelte Rákóczinak és híveinek a számkivetésből a hazába visszahozatalát és hamvaiknak a kassai székesegyházban örök nyugalomra helyezését, a magyar kormány Franciaország kormányától engedélyt kért arra, hogy a marsalnak tetemeit Magyarországra hozathassa és a szám-

kivetésből a hazába haló poraiban visszajutó atyja mellé a kassai székesegyházban helyezhesse örök nyugalomra.

A francia kormány a legnagyobb készséggel teljesítette a kérelmet és megengedte a luzancy-i templomban eltemetett marsal és hitvese tetemeinek exhumálását és a síremléssel és sírkövekkel Kassára átszállítását. A hadügyminiszter Etienne pedig egyidejűleg elrendelte, hogy a tetemeknek Luzancyból Magyarországra átvitelekor a Meaux-ban állomásozó huszárezred egy százada katonai pompával adja meg búcsúzásul a végtisztességet.

Magyarországban viszont az akkor éppen Budapesten állomásozó 16-ik, éppen az a huszárezred, mely utódja a *Berchény-ezred azon részének*, mely a marsal fiának, Ferencnek vezetése alatt a francia forradalom következtében a hazába visszajött, volt hivatva fogadni katonai pompával és tisztelegéssel a marsal hamvait.

A francia leányutódok azonban, kik a tényállást és annak körülményeit nem ismerték, ellentmondtak a tetemeknek a kassai székesegyházba leendő átvitele ellen, minek következtében a francia kormány engedélyét érvényre juttatni nem lehetett. Így történt, hogy a marsal és hitvese számára a kassai székesegyházban a sarkofág üresen maradt.

Berchénynek az ő bátorságát, kiváló parancsnoki tehetségét tanúsító fegyvertényeivel gazdag katonai pályája a spanyol örökösödési háború végétől a *pragmatica sanctio*, a lengyel örökösödés, az osztrák örökösödés miatt keletkezett háborúkon át a hét éves háború elejéig terjed. Ez időben 1757 máj. 15-én nevezi ki őt XV. Lajos a legnagyobb katonai rangra: Franciaország marsaljává, kiknek sorában ő az *egyedüli* magyar és az egyedüli huszár!

Berchény iránt nagy szeretettel és barátsággal viseltetett Szaniszló lengyel király, ki a tróntól megfosztása után szintén a francia királynál talált menedéket. A két száműzött között már az 1720-as évek elején kezdődött a rendkívüli meleg viszony, midőn Szaniszló XV. Lajos kegyéből még Visenbourghban, majd Chambordban lakott, midőn pedig a bécsi béke alapján mint Lotharingia fejedelme 1737-ben Lunéville-be tette székhelyét, Berchényt főlovászmesterévé, majd Commercy kormányzójává nevezte ki.

Berchény azután, hogy Mária Terézia és XV. Lajos kibékültek és szövetségi szerződést kötöttek, lépéseket tett, hogy a száműzetés alól feloldassék. A kérelmet XV. Lajos,

Mária királyné, Szaniszló király hathatósan pártfogolták és annak Mária Terézia helytadott az elkobzott birtokokra minden igény nélkül és hűségi eskü letétele mellett. Erre Mária királyné és atyja Szaniszló király kedvező alkalmul találták azt a megbízást, mellyel Berchényt kitüntették, hogy 1760-ban József főherceg és Pármai Izabella házasságához üdvkívánataikat Mária Terézia és a fiatal pár előtt Berchény fejezze ki.

Berchény a hadseregtől és így huszárjaitól is végleg az 1757. évi hadjárattal vonult vissza; midőn pedig Szaniszló király 1766-ban elhunyt és így a királyi udvartartás feloszlott, elhagyta Lunévillet és végleg Luzancybe költözött. Itt érte őt utól a halál 1778-ban 86 éves korában.

Huszárezrede vezetését 1755-ben Miklós fia vette át, midőn pedig ez 1761-ben csakhamar elhalálozott, a király az ő helyébe második fiát, Ferencet nevezte ki. A francia forradalom alatt Berchény Ferenc ezredének hozzácsatlakozó részével elhagyta Franciaországot és a Berchény-huszárok a királyi seregben harcoltak a forradalom és a respublika ellen, míg az ekkor már 1-ső számmal megjelölt huszárezrednek Franciaországban visszamaradt része újjászerveve, a francia köztársaság védelmében szerzett katonai babérokat.

Berchény Ferenc nálánál idősb két nővérével és serdülő fiával, Lászlóval Bécsbe költözött. Arról, hogy hol és mikor hunytak el, nincs biztos értesítés. Ferenc állítólag Londonban 1811-ben halt meg. Fia László belépett az osztrák hadseregbe és a napoleoni hadjáratokban nagyatyja példájára kitüntetéssel és nagy bátorsággal harcolt. Mint huszárezredes ment nyugalomba és 1835-ben 52 éves korában Kassán halt meg, ott is temették el. Vele a nagy család utolsó sarját tették sírba, melynek azonban ma már nyoma sincs, mert már a temető sem létezik.

Kérelem a M. Tud. Akadémia összes tagjaihoz!

A M. Tud. Akadémiának 1924 június 23-án tartott összes ülése a *Commission Internationale de Coopération Intellectuelle* (L. Ak. Ért. 1922. évf. 285—6. II.) bizottságának megkeresése és a nemzetközi tudományos együttműködés tárgyában kiküldött Magyar Nemzeti Bizottság javaslata alapján felkérte az Akadémia kiadásában megjelenő munkák szerzőit a következőkre:

1. Az olyan értekezésekhez, amelyek tudományos kutatás eredményeit tartalmazzák és a külföldet is érdekelhetik, a szerzők sziveskedjenek *kivonatot* készíteni.

2. Ebben a kivonatban feltüntetendő: *a)* a dolgozat rövid tartalma (*synopsis*); *b)* a dolgozat végén pedig I. a fejtetések sommás összefoglalása (*abstracts*) és II. a végső következtetések (*conclusions*).

3. A kivonatot idegen (francia, angol, német) nyelvű fordítással kell a főtítkári hivatalba küldeni, esetleg az illető folyóirat szerkesztőjének átadni. Ha fordítást nem mellékeltek, arról és minden esetre a fordítás költségeiről az Akadémia gondoskodik.

Nekrológok

Négyesy László r. tag búcsúbeszéde Békefi Remig zirci apát, r. tag ravatalánál 1924 május 27-én

A Magyar Tudományos Akadémia és a budapesti kir. Magyar Pázmány Péter tudomány-egyetem bölcsészettudományi karának koszorúit hozzuk ravatalodra, nagyemlékű, nemes, pályatársunk! — és velük hozzuk az egyetem tanácsának, a Szent István Társulatnak és a Szent István Akadémiának búcsúüdvözlését.

Éleled országára szóló nagy munkájának eredményein első sorban három nagy intézmény osztozott: a hazai ciszterci rend, az egyetem és az Akadémia. Az Akadémia műveidet történelmi irodalmunk java értékei közé számítja, meleg szívvel emlékszik munkásságában való állandó közreműködéséről, megilletődéssel gondol rá, hogy utolsó földi utadnak is egyik főcélja nagygyűlésünkben való részvétele volt és kevés nappal elhunytod előtt tagválasztó nagygyűlésünkön még körülvehettünk tiszteletünk nyilvánulásaival, szeretettől sugárzó szemedbe tekinthettünk és hűséges jobbotat szoríthattuk.

De rended után különösen a bölcsészettudományi karra borúl mélységes, valóban családias gyász, mely karunk tanszékén tizenegyedfél évig működtél az apáti trónuson töltött tizenharmadfél év előtt. És ha kormányzatodhoz a rend történetében fontos alkotások emléke fűződik, egyetemünk története is kegyelettel és büszkeséggel őrzi tanári és dékáni tevékenységed emlékét. A magyar művelődéstörténetnek úttörője voltál s tudományos módszerének alapvetője. S amíg főleg az oktatásügy történetére vonatkozó saját műveidben kiváló tudományos eredményeket halmoz-

tál fel, addig a forrásokból való lekiismeretes dolgozasmóddal, előadásaidal, szemináriumoddal, irányításoddal és buzdító példáddal iskolát is alapítottál. Megszervezted egyetemünkön a művelődéstörténelmi gyűjteményt és megindítottad a „Művelődéstörténeti értekezések“ sorozatát, mely aránylag nem is hosszú tanári működésed alatt több mint hetven értekezéssel gazdagította szakirodalmunkat. Egy egész tudós nemzedék lépett nyomaidba. Utódod is tanítványaid közül került ki. Nemcsak tudományos szellemed hatott pedig, hanem szerető szived is. Szereteted tárgyad iránt, hivatásod iránt és tanítványaid iránt, akik rajongva beszélnek lelkületed fennkölttségéről és szíved tiszta szeretetéről.

E fájdalmas percben kifejezést kell adnom karunk köszönetének veled szemben, és rendeddel szemben, amely Téged a tudomány számára nevelt és karunk szolgálatára átengedett. Pályád fényesen igazolta felvilágosult szellemű apát-elődöd messzelátó concepcióját, aki tudományos törekvéseidnek útját egyengette. A visszaállított magyar cisterci rend, mely addig a középiskolai oktatás mezején szerzett példás érdemeket, az ő neveltjei által, és elsősorban a Te személyed által az egyetemi tanítás, a felsőoktatás és a tanárképzés körében is méltó teret hódított. De midőn ő bened a magyar tudomány szolgálatába egy bajnokot állított, azzal rendeteknek is a legjobb szolgálatot tette. Mert amily kitűnő tudós vált belőled, ép oly példás hűséggel megőrizted lelkedben rended szent hagyományait. Egyesítetted magadban a tudós, a tanár és a szerzetes erényeit, a kutatás fáradhatatlanságát, a művelődési javak átadásának szennvedélyét, a lelki tisztaságot és mind ebben az örömmegtagadó kötelességteljesítést. Egyéniséged igénytelenségében csak kötelességeidnek éltél, törekény tested óvásával is hivatásod számára gazdálkodtál. Egyrészt megtestesült bened a cistercita gondolat a legteltesebb történeti eszméletességgel, másrészt magadban megmintáztad a művelődéstörténet magyar egyetemi tanáranak alakját. A dísz, melyet az egyetemen és a tudományban szereztél, rendednek is birtoka lett, annak erkölcsi tőkáját is gyarapítja, s mikor végül rended igényelte szolgálataidat, a legfelsőbb rendi hatáskörben, ott is méltó utóda lettél legnagyobb elődeidnek.

Mikor harmadfél évvel ezelőtt rendtársaid bizalmas tanszékünkről az apáti székbe szólitott, nem oldottuk szét a kötelekeket, melyek személyedet karunkhoz fűzték. Gondoskodtunk róla, hogy rendes tanári címed és jelleged meg-

tartásával napod leáldoztáig tagja maradj karunknak. Nem tudtunk tőled elszakadni s a drága kartársi viszonyt szeretettel fenntartottuk. Napod hamar leáldozott. Most már végkép el kell búcsúznunk egymástól. De mikor tiszta lelked szárnyaira kel és a végtelenség kékjén át az örökkévalóság fényessége felé emelkedik, mégis, fájdalomunkban is, úgy érezzük, hogy nem válsz el tőlünk most sem egészen, lényed nagy része, mint tudomány és példa, mint termékenyítő erő itt marad közöttünk, műveidben és hatásodban, pályatársaid és tanítványaid elméjében és szívében!

Aldásunk kísér utadra. Isten veled!

Kozma Andor t. t. beszéde Lehr Albert t. t. ravatalánál
1924. jun. 11.

Tisztelt gyászolók,

a M. Tud. Akadémia és a Nyelvtudományi Társaság nevében bucsuzom Akadémiánk nagyrabecsült halottjától és tiszteleti tagjától, Lehr Alberttől. Nemzetünk legdrágább kincsének, a magyar nyelvnek legtökéletesebb ismerőjét s legfanatikusabb őrállóját siratjuk benne, s nem épen csak a nyelvtudóst.

Amit Arany János szerint a nyelvész jobban tud, azt a költő jobban érzi. De Lehr Albertben az volt a különös, a legnagyobb, hogy benne a nyelvészi jobban-tudás a költői jobban-érzéssel egyesült. Bátran mondom ki, hogy én őt a magyar nyelv költői ihletettségű mesteréül csodálom. Nem azért, mert néha verselt is; nem is azért, mert Goethe Herman és Dorotheájának érdekes műfordítása hexameteireibe virtuóz módjára játszta bele népi nyelvünk némely eredeti kuriózumát. Azért tartom őt nyelvköltőnek, mert a magyar nyelv ős géniusza Isten-adta vele született tehetségül lobogott benne. Ő valósággal kijelentésszerűen, spontán röppentgetett világgá soha mástól nem olvasott és nem hallott szavakat, kifejezéseket és nyelvszerkezeti formákat, melyek feltétlenül találók, meggyőzők és minden kritikával szemben helytálló tiszta magyarosságaik voltak. Olyan formán termett benne tovább a magyar nyelv új virágokat és új gyümölcsöket, mint két legnagyobb nyelvköltőnkben: a magyar népben és Arany Jánosban. Ezért Lehr Albert nyelvészi vitakozásaiban sokszor és méltán élt azzal a tekintély-argumentummal, hogy bizonyságul a népre vagy Arany Jánosra hivatkozott. S ha a nép és Arany

János nem is mondta ki még azt, amit Lehr Albert, az ő kedves szava szerint „mérget lehet venni rá”, hogy Lehr Albert mondását a nép sem, Arany János sem mondta volna másképp, mint ahogy Lehr Albert mondta.

Nem az én hivatásom, itt a koporsó mellett Lehr Albert nyelvtudományát részletesen méltatni. Méltatta már azt Akadémiánk, amikor őt tagjává választotta, utóbb tiszteleti tagjává emelte, s egy művét nagyjutalmával is ki-tüntette. És méltatni fogja még az Akadémia és a Nyelvtudományi Társaság egész hosszú életének tudományos eredményeiért a jövőben is, mikor az ő megfáradt, kiszervedt teste már por és hamu lesz. Azt hiszem, az illetéke-sebb, tudósabb méltányolók is el fogják ismerni, hogy nem tévedtem, mikor Lehr Albertben legnagyobbnak az ő ősi eredeti magyar nyelv-tehetségét, mi, több genialitását találtam.

És most, mikor megbízóim nevében már elbucsztam Tőled, kedves halottunk, hadd mondjam meg Neked szerető szívem egész melegével, hogy épen az az akadémikus társad bucsuzik Tőled, akít Te ötven esztendővel ezelőtt, mint kis diákokat példátlan tanári gondjaidba vettél, elsőül méltá-nyoltál, egész életén át baráti érdeklődéssel kísértél, aki viszont mindig vidám, ünnepi szónokul szerepelt, ha Téged életedben ünnepeltek. Most, utoljára, mint mélyen meg-hatott szomorú szónok, a Te régi hálás, holtig hú diákokod mondja Neked az utolsó szót: Isten Vele!

Csánki Dezső r. t., osztályelnök beszéde Nagy Gyula lt. ravatalánál 1924 jun. 14-én.

Tisztelt gyászoló gyülekezet!

A magyar tudomány veszteségét és gyászát hirdetni jövök Nagy Gyula koporsójához.

Alig több egy évnél, hogy Fejérpataky László ravatalát állottuk körül, alig pár hete, hogy Békefi Remig távozott el örökre közülünk, és ime most a Nagy Gyula halálán kesergünk.

A magyar történetírói gárda pusztulását jelentik ezek az egymás után következő, úgyszólván váratlan halálesetek.

Ennek a gárdának immár a harmadik nemzedéke nő fel és működik. Az első még 1867 táján lépett fel, s nagy lelkesedéssel, munkára való szívós elszántsággal s tudós fel-készültséggel tűzte ki ma is élő céljául a magyar történelem-

nek levéltári és kritikai alapon való megvizsgálását és újrapépítését. A Horváth Mihály, Thaly Kálmán, Szilágyi Sándor, Nagy Imre, Deák Farkas, Véghelyi Dezső ezen első gárdájához tartozott a fiatal Nagy Gyula is, hogy azután, a múlt század utolsó évtizede óta, annak a ma élő idősebb generációnak előmunkása legyen, amely ime végzettszerű úton van, hogy munkáját egy még fiatalabb, harmadik nemzedéknek adja át.

Nagy Gyula igazi típusa volt egy ilyen mérlegelő, fáradságot nem ismerő buzgósággal, kritikai rendszerességgel és tudással dolgozó történetkutatónak. Elméje szakadatlan nyitva áll az új adatokban való gyönyörködésre, készen ezek felkutatására, magyarázására és közlésére. Az ígéretföldje — a levéltár, mely kimeríthetetlen forrása a hiteles adatoknak, s egyszersmind lehetősége egy egész, szép élethivatásnak és a közügy szolgálatának.

Nagy Gyula is ebben a gondolatvilágban: a múltban, a magyar múltban él. S holott külföldön is járt, látott és tanult, szinte érintetlen lélekkel őrizi, még külsőségekben is, egyéniségének, gondolkodásának tiszta magyar jellegét. Ez a vonás egyformán jellemzi benne az embert és a szaktudóst.

Tudományos munkássága csakugyan elsősorban a régi magyar levéltárak felkutatására és ismertetésére vonatkozik. E részben tudományos irodalmunknak örökre mintaszerű kiadványa lesz az ő kétkötetes gr. Sztáray oklevéltára, az Anjou-kori okmánytár kötete, s a XVII. századi Keczer Ambrus és Wass László naplója.

A magyarság, a magyar társadalmi élet régi és őstörténetének számos finom vonását látta meg és mutatta fel; puritán egyéniségét, szabályosságra, rendszerességre hajló lelkét ezenkívül a régi magyar törvények és ezekkel összefüggő intézmények története ragadta meg; az Árpád-házi királyok idejében latin nyelven alkotott törvényeinknek általa végzett magyar fordítása és magyarázása egyik fő- és örökbecsű műve.

A címer- és pecséttan, melyeket szintén sikerrel művelt, ugyanily, alakiságokban megjelenő tudomány. És számunkra, akik kevésbé éltünk az ő, apró részleteiben is történelmi magyar világában, valóságos felfedezés volt az ő Turul-ja, melyet, mint a magyarság ős jelképi madarát, ő támasztott új életre, s mintegy ajándékozott a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságnak, melynek nagy értékű folyóiratát immár nem is tudjuk helyesen elképzelni, csupán ez ősmagyar név alatt.

A régi magyar nyelvnek ma már gyakran csak a szakember előtt érthető anyagára vonatkozó kutatásai is az ő egyéniségének, a magyar mult iránt érzett, az ő szemében magától értetődő szeretetének kifolyásai.

Ezen ugyanegy forrásból eredő s mégis sokoldalú működése a Magyar Tudományos Akadémiában, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságban, a Magyar Nyelvtudományi Társaságban, főleg pedig a Magyar Történelmi Társulatban és az Országos Levéltárban folyt le. Az Országos Levéltárnak mintegy öt évig élén is állott, a Magyar Történelmi Társulatot pedig, mint titkára és folyóiratának szerkesztője, mintegy tíz éven át gazdolta és irányította. Munkálkodását mindenütt a részletekben való szigorú elmélyedés, az igazság aprólékos szeretete, a feltétlen becsületes fel fogás és kivétel s önkéntelen tárgyszeretet jellemzik.

Ily forrásból csak igazi értékek származhatnak.

Ezért halála e tudományos társaságoknak és intézeteknek is nagy veszteséget jelent.

Most ezek nevében búcsúzom Tőled, Nagy Gyula.

Műveid, a kicsik és nagyok, állandó becsűek; ezek túlélnek majd mindnyájunkat. De akik, mint én is, évtizedeken át tanui voltunk lelkiismeretes munkásságnak, épültünk értékes alkotásaidon, éreztük szélsőségektől meg nem háborított, inkább a kedély melegével eltelt lelkületed megnyilatkozását, amíg élünk, tisztelettel és szeretettel fogjuk őrizni emlékezetedet.

Isten Veled, pihenj csendesen.

A M. Tud. Akadémia jutalomtétélei:

1.

A M. Tud. Akadémia 1896 október 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy bármikor fog is gróf Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza akár kéziratban, akár kinyomatva, benyújtatni, ennek szerzője jutalomban fog részesülni. E jutalomdíj összege egy millió korona.

A pályaművek megbírálásában egy az Akadémia három osztályából kiküldött öt tagu bizottság előterjesztése alapján a nagygyűlés dönt. E bizottság elnöke a II. osztály elnöke, vagy akadályoztatása esetén valamely ilyenül megválasztott tiszteleti tagja, tagjai közül kettőt a II., egyet-egyet az I. és III. osztály választ. A jutalom odaítélése vagy ki nem adása iránti véleményes jelentést a bizottsági tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlésen.

2.

A M. Tud. Akadémia id. báró Wodianer Albert alapítványa kamatainak felhasználásával 300.000—300.000 K jutalmat tűz ki Magyarország bármely népiskolájában működő két legérdemesebb néptanítónak, tekintet nélkül az iskola-fenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia 1925. márciusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához nem lehet kérvényt beadni, mert csak a tanfelügyelőkötől a közoktatásügyi miniszterium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

Az I. osztályból

I. Új jutalomtételek:

3.

A gróf Teleki József jutalomért 1925-ben verses formában írt szomorújátékok pályáznak.

A legjobbnak ítélt pályamunka jutalma 500.000 K.

A megjutalmazott mű előadásra a Nemzeti Színház tulajdona, kiadásra a szerzőé marad.

Határnap 1925 szeptember 30.

4.

Az özv. Vojnits Tivadarné-jutalomra (a M. Tud. Akadémia Vojnits-érme) az 1924. évben Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Bármely más jutalmat nyert színmű nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1925. évi februári összes ülésben fog odaítéltetni.

5.

Az 1924-ben megjelent nyelvtudományi értekezések legjelesbiké a Sámuel Alajos (Kölber)-alapítvány kamatainak felhasználásával 100.000 K jutalomban fog részesülni. A jutalom odaítélése a nagygyűlésen fog kihirdettni.

E pályázatban részt vesznek az összes 1924-ben megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

6.

Az 1924-ben megjelent irodalomtörténeti értekezések legjobbjának megjutalmazására kitűzött Riedl Frigyes-díj (200.000 K) a nagygyűlésen fog odaítéltetni.

E díjnál figyelembevehetőek az összes 1924-ben megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

7.

A M. Tud. Akadémia elhatározta, hogy nyelvészeti kiadványaiból tíz kötetet jutalmul tűz ki mind a négy magyar tudományegyetemnek egy-egy, a nyelvészettel foglalkozó hallgatója részére, akit az illető kar szaktanárai e kitüntetésre mint legkitünőbbet ajánlani fognak. A jutalom odaítélése a nagygyűlésen fog kihirdettetni.

Már hirdetett jutalomtételek:

8.

A Péczely József alapította regénypályadíjra első sorban az 1923-ban és 1924-ben megjelent magyar történelmi tárgyú vagy háttérű regények pályáznak, másodsorban pedig olyanok, amelyek a magyar társadalmi életből veszik tárgyukat, akár komolyak, akár humorosak vagy szatirikusak.

Pályaműnek tekintetik minden az említett két évben nyomtatva akár önállóan, akár folyóiratban vagy hírlapban megjelent eredeti magyar történelmi vagy társadalmi regény. Minden munka azon évben megjelentnek tekintetik, amely első kiadásának (külön nyomtatvány, folyóirat vagy hírlap) címlapján van. Kelet nélkül megjelent művek ki vannak zárva a pályázatból.

A pályadíj csak úgy adatik ki, ha a bíráló-bizottság a pályaművek között jutalomra méltót talál. A pályadíj meg nem osztható.

Felhivatnak az ily regények szerzői, hogy műveiket 1924. évi december 31-ig a főtítkári hivatalba küldjék be. Azonban e figyelemzésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, amelyről a tagoknak tudomásuk van, ne pályázhatnék; sőt, ha az Akadémia könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző a beküldött munkával pályázni akar.

A jutalom 200.000 K.

9.

A magyar igekötők fejlődése a XV. század végéig alaktani és jelentéstani szempontból.

Jutalma a Marczibányi-alapítvány kamatainak felhasználásával 200.000 K.

Határnap 1925 szeptember 30.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik, ha ezt egy esztendő lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

10.

Gyöngyösi tanulmányozásának nyomai Arany János költészetében.

Jutalma Lehr Albert alapítványának felhasználásával 200.000 korona.

Határnap: 1925 szeptember 30.

A jutalom csak abszolút becsű műnek ítélhető oda. A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, aki azt egy év alatt kiadni tartozik. Ha egy év lefolyása alatt ki nem adná, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

11.

A magyar dráma története 1867—1896-ig.

Jutalma a Bésán-alapítvány kamatai felhasználásával 200.000 korona.

Határnap: 1925 szeptember 30.

Jutalom csak önálló (abszolút) becsű munkának adatik ki.

A jutalmat nyert munka tulajdonjoga a szerzőé marad; azonban egy év alatt köteles művét kiadni; ha ezt nem teszi, az első kiadás joga az Akadémiát fogja illetni.

12.

Homeros Magyarországon.

Jutalma a Lévy Henrik alapítvány kamatainak felhasználásával 200.000 K.

Határnap: 1925 szeptember 30.

A II. osztályból

I. Új jutalomtétellek:

13.

Az 1925. évi akadémiai nagyjutalom (kétfélmillió korona) és Marczibányi mellékjutalom (800.000 azaz nyolcszáz ezer korona) az 1916—1924. évközben megjelent történettudományi munkák legjobbainak lévén odaítélendő, az Akadémia figyelmezteti az ily munkák szerzőit, hogy műveiket 1924 december 31-ig a főtítkári hivatalhoz küldjék be, főljegyzvén röviden, amit munkájuk kiváló vonásának tartanak. Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha a be nem küldött munka, amelyről a tagoknak tudomásuk van, nem pályázhatnak; sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a beküldött munkával a szerző pályázni kíván.

2. Már hirdetett jutalomtétélek.

(Újból hirdetve felemelt jutalmakkal.)

14.

(Nyílt pályázat.)

A kisebbségek jogi helyzete a békeszerződések és egyéb nemzetközi egyezmények értelmében.

Jutalma a M. Tud. Akadémia adományából 500.000 K.

A munka tervrajza egy kidolgozott fejezet kíséretében 1925. december 31-ig küldendő meg. A legjobbnak ítélt tervrajz és mutatvány szerzője megbízatik a munka megírásával. A jutalom újabb bírálat után csak a teljesen kész és jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

15.

(Nyílt pályázat.)

A XVIII. századi csatornatervezgetések története Magyarországon közlekedéspolitikai szempontból.

Jutalma a Gorove-alapítványból 200.000 K.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1925. dec. 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához. A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

A jutalmazott munkát a szerző köteles kiadni; ha ezt egy esztendő alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

16.

(Nyílt pályázat.)

A fontosabb országokban a háború utáni kereskedelmi mérlegek egyenlegének és azok okának és jelentőségének ismertetése.

Jutalma a Dóra-alap kamatainak felhasználásával 500.000 K.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1924. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

17.

(Nyílt pályázat.)

Az erkölcsi norma természete.

Jutalma a Gorove-alapítvány kamatait kiegészítve 500.000 K.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1924. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

A jutalmazott munkát a szerző köteles kiadni; ha ezt egy esztendő alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

18.

(Nyílt pályázat.)

A magyar mezőgazdasági hitel történetének vázolásával fejtsék ki a hazai mezőgazdasági hitel jövő feladatainak és eszközeinek a módja.

Jutalma a Kautz—Schreiber-alapítvány kamatait kiegészítve 500.000 K.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1924. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap és a jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

19.

(Nyílt pályázat.)

Fejtsenek ki megfelelő elméleti megalapozással a Magyarországon követendő iparpolitika elvei.

Jutalma a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület Fáy András-alapítványának felhasználásával 500.000 K.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1924. évi december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap. A jutalom újabb bírálat után, csak a teljesen kész, jutalmazásra érdemes munkának adatik ki.

20.

A világháborúból és forradalmakból meríthető tanulságok köznevelésünk szervezésére nézve.

Jutalma a Halmos Izor úr adományát kiegészítve 100.000 K. Határnap: 1925 december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda.

21.

A diplomatika története Magyarországon.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítvány kamatainak felhasználásával — főlemelt összegben — 500.000 K. Határnap: 1924 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

22.

Fejtsenek ki a különböző elméletek, melyek a pénz természetere körül Knapp óta felmerültek.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 150.000 korona.

Határnap: 1924. december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

23.

A községi üzemek jelentősége közgazdasági és szociálpolitikai szempontból.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 150.000 K.

Határnap: 1924 december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

24.

A banderialis szervezet története Magyarországon.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítvány kamatai felhasználásával 500.000 K.

Határnap: 1925 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

25.

Fejtsék ki az áralakulás története Magyarországon 1913 óta.

Jutalma a Dóra-alapítvány kamatainak felhasználásával 500.000 K.

Határnap: 1924 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője tartozik kiadni; ha azt egy év alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

26.

Fejtsék ki a hatósági ármegállapítás közgazdasági hatása a háború alatt.

Jutalma a Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-adományából 500.000 K.

Határnap: 1924 december 31.

A pályadíj csak abszolút becsű műnek adatik ki. A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, aki azonban köteles azt egy év leforgása alatt közrebocsátani és egy példányt a Magyar Kereskedelmi Csarnoknak beküldeni. Ha azt a szerző egy év alatt ki nem adja, a munka az Akadémia tulajdonába megy át.

A III. osztályból
(Már hirdetett jutalomtétel.)
(Másodszor hirdetve.)

27.

Kivántatik mindazoknak a törvényhozási, hatósági és társadalmi intézkedéseknek ismertetése és kritikai méltatása, amelyek eddig a természeti emlékek megóvása és fenntartása érdekében bel- és külföldön tétettek. Ennek alapján tüzetesen kifejtendők és gyakorlati értékű javaslatok formájában megjelölendők a szükséges intézkedések arra nézve, hogy az osztatlan Magyar Birodalom területén található és az állat-, növény- és földtan körébe tartozó természeti emlékek a pusztulástól megóvassanak.

Jutalma a Vitéz-alapítvány kamatainak felhasználásával 200.000 K.

Határnap: 1924 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a kézirat-tulajdonjog az Akadémiára száll.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA 1923-RÓL
ÉS
KÖLTSÉGVETÉSE 1924-RE.

A Magyar Tud. Akadémia

Folyósz.	A c t i v u m	Koronaértékben			
		korona	fill.	korona	fill.
1	Ingtatlanok:			*	
	a) az Akadémia palotája, bérháza, könyvkészlete és egyéb felszerelésének értéke...	3.000,000	—		
	b) a széphalmi birtok a Kazinczmauzoleummal ...	1,000	—	3.001,000	—
2	Értékpapírok ...			37.393,227	37
3	Be nem folyt alapítványok ...			42,880	—
4	Hátralékos kamatok a be nem folyt alapítványok után ...			9,713	—
5	Követelések ...			4.478,387	16
6	1924. évet illető tiszteletdíjak és nyugdíjak ...			266,766	—
7	Magyar Földhitelintézetnél folyószámlákon ...			5.769,112	—
				50.961,085	53

Budapest, 1923.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Koós Zoltán s. k.

vagyonmérlege 1923 dec. 31-én.

Folyósz.	P a s s i v u m	Koronaértékben			
		korona	fill.	korona	fill.
1	Alapítványok:				
	a) alapítványok pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre			23.927,155	12
	b) alapítványok, melyeknek kamatai tőkésítendőek... ..			126,902	52
	c) alapítványok, melyeknek kamatai felett az Akadémia szabadon rendelkezik... ..			4.658,720	56
	d) Feridun-ösztöndíjalap (az Akadémia rendelkezésére álló 80.000 korona kihasítása után):				
	értékpapírban	143,800	—		
	készpénzben	149,500	10	293,300	10
	e) fel nem használt kamatok 1923 december 31-én... ..			1.333,477	82
	Összesen			30.339,556	12
2	Hitelezők			2.809,654	05
3	Magyar Földhitelintézetnél folyószámlatartozások			11.815,221	72
4	Előre fizetett házbér, mely az 1924. évet illet			2.719,295	—
5	Vagyonmérleg:				
	Vagyon az a), b), c), és d) alapítványokon felül 1923 dec. 31-én	1.517,455	95		
	1923. évi vagyonkezelési felesleg...	1.759,902	69	3.277,358	64
				50.961,085	53

december 31-én.

vagyonának kezelője:

HITELINTÉZET.

Erdösi s. k.

Könyvvezetésért:

Egysen s. k.

A Magy. Tud. Akadémia veszteség- és

Folyósz.	B e v é t e l	Koronaértékben			
		korona	fill.	korona	fill.
1	<i>I. Személyi kiadások</i> a) Főkönyvtárnok és osztálytitkárok fizetése, ügyész és könyvvezető tiszteletdíja	311,203	34		
	b) Nyugdíjak	1.455,060	04		
	c) Kedvezményes ellátás kárpótlása, segélyezés, nyugdíj-járulek, drágasági pótlék, jutalmak stb.	901,772	45	2.668,035	83
	<i>II. Dologi kiadások.</i>				
2	Kamatok :				
	a) határozottrendelt. alapítv. és alapok kam. 5,201-76				
	b) később esedékessé váló jutalmak, pályadíjak és segélyek 18,417-12	428,780	43		
	c) különféle kamatok... 405,161-55				
3	Az Akadémia épületeire fenntartási, javítási és alakítási költségek ...	16.616,735	98		
4	Irodai, ügyészi és vegyes kiadások	1.457,694	86		
5	Adó	1.940,041	02		
6	Előre nem látott szükségletek	5.833,231	—	26.281,483	29
	<i>III. Tudományos kiadások.</i>				
7	Akadémiai Értesítő	1.868,649	—		
8	Helyesírási szabályok	1.055,397	—		
9	Budapesti Szemle segélye	100,000	—		
10	Az I. osztály és bizottságai részére	3.931,134	88		
11	A II. " " " "	6.350,869	—		
12	A III. " " " "	18.592,331	—		
13	Szótári bizottság részére	284,908	—		
14	Keleti " " " "	2.972,066	—		
15	Hirdetett jutalomtételek alapján kiadott pályadíjak	154,100	—		
16	Könyvtár	911,319	—		
17	Igazgatótanács határozata alapján kiadványokra és tudományos társulatok segélyezésére... ..	1.375,627	—	37.596,400	88
18	<i>IV. 1923. évi vagyonkezelési felesleg, mely az Akadémia vagyonát szaporítja</i>			1.759,902	69
				68.305,822	69

Budapest, 1923.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Koós Zoltán s. k.

nyereség-számlája 1923. december 31-én.

folysz.	K i a d á s	Koronaértékben			
		korona	flil.	korona	flil.
1	Bevételezett kamatok:				
	a) befizetetlen alapítványok kamatai	2,410	—		
	b) különféle követelések után ...	98,520	71	100,930	71
2	Értékpapírok után ...	30.859,809	—		
3	Házbér a palota és bérház után ...	7.683,491	50		
4	Könyvkiadó bizottság feleslege:				
	a) vállalati felesleg K 12,805·50				
	b) könyvek cladi- sából ... K 14.964,948·50	14.977,754	—	53.521,054	50
5	Országos dotatio ...			6.012,000	—
	Összesen rendes bevételek ...			59.633,985	21
	<i>Rendkívüli bevételek:</i>				
6	a) Osztályok és bi- zottságok mult évi maradéka K 1.224,108·48				
	b) Classica - philo- logiai biz. állam- segélye ... K 70,000·—				
	c) Archaeologiai biz. részére ál- lampénztártól ... K 61,420·—	1.355,528	48		
7	Könyvtár ...	1.521,700	—		
8	Adományok és hagyományok ...	5.794,609	—	8.671,837	48
				68.305,822	69

december 31-én.

vagyonának kezelője:

HITELINTÉZET.

Erdősi s. k.

Könyvvezetésért:

Eyssen s. k.

FÜGGELÉK.

«A» alapítványok,

melyeknek kamatai pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre fordítandók, vagy külön rendeltetéssel bírnak.

	Tökében korona-értékben	Kamat
Gróf Andrássy Dénes	212,231·31	52,813·25
Benedek Sándor alapítványa	5,000,000·—	
Bésán József	80,000·—	
Bohács János és neje alapítv.	99,370·—	
Borbély István	49,950·—	
Bródy Zsigmond	40,000·—	
Bulyovszky Gyula	4,000·—	
Bük László	14,000·—	
Czintula Mihály	20,694·—	
Dóra Szilárd	4,000·—	
Duka Tivadar	2,000·—	
Edl—Holczer	32,000·—	
Egyes. Bpesti Föv. Tp. pályadíj-alapítványa	8,000·—	1,115·84
Dr. Elischer Gyula «Goethe-alap»	4,000·—	566·56
Első Magyar Általános Biztosító-Társaság	22,000·—	
Európai árú- és podgyászbizt. r-t. «Rákosi Jenő» alapítványa	1,000,000·—	
Fabrizy Sámuel emlékére tett alapítvány	780,200·—	296,312·12
Farkas István	4,000·—	
Feridun bey (akadémiai rész)	80,000·—	19,200·—
Gróf Festetich László	21,000·—	
Flór Ferenc és neje	40,000·—	
Forster János	24,000·—	
Fraknoi Vilmos	43,400·—	35,785·65
Fraknoi Vilmos akad. letétje	50,000·—	
Gorove László és István	22,000·—	
Herbert Viktor alapítványa	10,000·—	2,090·—
dr. Hosszú Nándor ügyvéd alapítványa	150,000·—	
Ipolyi Arnold	26,837·—	
Kanizsai Károly	2,800·—	
Gróf Karátsonyi Guidó	63,000·—	
Kautz Gyula	4,000·—	
Kóczán Ferenc	28,000·—	
Körösi József alapítványa	8,000·—	4,698·88
Lederer Béla	10,000·—	
Lehr Albert	2,000·—	732·88
Lévay Henrik	20,000·—	
Lukács Móric	40,000·—	
Marczibányi-nemzettség	8,400·—	
Ifj. gróf Nádasdy Ferenc	10,500·—	
Oltványi Pál	2,400·—	1,800·—
Ormódy Vilmos	10,000·—	2,400·—
Ortvay Tivadar	50,000·—	4,271·—
id. Pekár Imre	100,000·—	9,602·—
br. Podmaniczky Gézáné	100,000·—	7,492·—
Ráth György	8,755·20	
Átvitel	8,311,537·51	438,880·18

	Tökében koronaértékben	Kamat
Áthozat ...	8.311,537·51	433,880·18
Péczy József ...	10,500·—	
Pollák Jakab ...	12,000·—	
Rosenberg Alfréd ...	50,214·—	
Rózsay József ...	8,400·—	
Rökk Szilárd ...	20,000·—	
Sámuel Alajos ...	2,100·—	
Schossberger Zsigmond ...	20,000·—	
Schreiber Ignác által néhai Kautz Gyula emlékezetére alkotott alapítvány ...	10,000·—	4,898·60
Scitovszky János ...	31,000·—	
Semsey Andor ...	200,000·—	8,999·57
Somossy Béla ...	1.204,125·—	
Székely kivándorlási alap ...	49,678·61	
Szemző István alapítványa ...	12.862,000·—	834,030·67
Szilágyi István ...	4,000·—	1,800·—
Szitányi Ullmann testvérek ...	10,000·—	
Szmrecsányi Lajos ...	10,000·—	
Szőnyi Pál ...	60,000·—	21,600·—
Sztrokay Lujza ...	10,000·—	
Gróf Teleki József ...	24,000·—	
Tomori Anasztáz ...	20,000·—	
Ullmann Imre és testvérei ...	6,000·—	
Ungváry László ...	800,000·—	
Vályi Gyula ...	10,000·—	
Bojári Vigyázó Sándor ...	81,100·—	23,268·80
Vitéz-alap ...	2,100·—	
Özv. Vojnits Tivadarné ...	20,000·—	
Wahrman Mór ...	20,000·—	
Wodianer Albert ...	58,400·—	

«A» alapítvány összege: 23,927.155·12 1.333,477·82

Ezenkívül a Pesti Hazai Első Takarékpénztár kezelése alatt van:

Pesti Takarékpénztár (Fáy-alap) ...	K 40,000·—
A Pesti M. Keresk. Bank alapítványa saját kezelésében ...	« 10,000·—
mely alapítvány kamata minden öt évben a M. Földhitelintézetnél 2000 K összegben fizetik be.	
Továbbá a következő alapítványok <i>kamatai</i> fejébenbefolyt és rendelkezésre áll külföldi kifizetésekben a M. Földhitelintézetnél:	
Fabriczy Sámuel alapítvány részére ...	M. 28,506·—
Ungváry László " " ...	Ö. k. 4.990,000 —

«B» alapítványok,

melyeknek kamatai tőkésítendőek.

	Koronaértékben
Gróf Kuun Géza ...	16,103·22
Ordódy István ...	6,070·70
Udvardi Cherna János: a) értékpapírban ...	2400·—
b) készpénzben ...	789·84
Hg. Czartoryski-féle alapítvány ...	7,184·84
Reguly-alap ...	5,606·77
Átvitel...	38,155·37

	Koronaértékben
Áthozat...	38,155·37
Tisztviselők nyugdíjalapja	64,258·74
Kovács Ferenc pályadíj-alapítványa	19,253·47
Galgóczy Károly	3,120·28
Hollós László	2,114·66
«B» alapítványok összege:	126,902·52

«C» alapítványok,

melyek az Akadémia szabad rendelkezésére vannak: közölni fogja az 1924. évi Akadémiai Értesítő.

E «C» alapítványok összege 4.658,720·56

Könyvvezetésért: *Eyssen* s. k.

Budapest, 1923. december 31.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.

Koós Zoltán s. k.

Erdösi s. k.

Darab- szám	A c t i v u m	Koronaértékben			
		korona	fill.	korona	fill.
	Értékpapírok.				
	Magy. Földhitelint. 1.956,000· — n. é. 4% szab. tj. zgl. K 1.956,000· — kamat okt. 1—dec. 31-ig « 19,560· —	1.975,560	—		
	Magy. földhitelintézeti 4000· — n. ért. 3½% k. é. zgl. K 4,000· — kamat okt. 1—dec. 31-ig « 35· —	4,035	—		
	Magy. földhitelintézeti 18,200· — n. é. 4½% kor. é. zgl. K 18,200· — kamat nov. 1—dec. 31-ig « 136·50	18,336	50	1.997,931	50
	Egyesült budapesti főv. takarékp. 4000· — n. é. 4½% zgl. K 4,000· — 4½% kamat nov. 1—dec. 31-ig « 30· —	4,030	—		
36	Első budapesti gőzmalom-részvény 4%-os magyar koronajáradék kötvény 1,900· — n. é. K 1,900· — 4% kamat dec. 1—31-ig « 6·33	720,000	—	1,906	33
12	Kisbirt. orsz. földhitelint. alapító-okmány	21,000	—		
28	Tiszaszabályozási sorsjegy	2,400	—		
	Pesti hazai első takarékpénzt. részvény	22.400,000	—		
	Kisbirt. orsz. földhitelint 11,000· — n. é. 4½% zgl. K 11,000· — kamat nov. 1—dec. 31-ig « 82·50	11,082	50		
	Magy. 4% földteherment. 7,000· — n. é. kötvény K 7,000· — kamat nov. 1—dec. 31-ig « 46·67	7,046	67		
150	Belvárosi takarékpénztár-részvény... ..	1.500,000	—		
	6%-os hadikölcsön kötvény a) 810,000· — n. é. K 283,500· — 4·8% kamat okt. 1—dec. 31-ig « 6,480· —	289,980	—		
	b) 400,000· — n. é. K 140,000· — 4·8% kamat jul. 1—dec. 31-ig « 8,000· —	148,000	—		
	5½%-os m. kir. 1915. évi állami 200,000· — n. é. járadékkölcsön (Hadi kölcsön) K 70,000· — 4·4% kamat dec. 1-től 31-ig « 783·33	70,783	33		
	5½%-os 613,200· — n. é. járadék- kölcsön (Hadi kölcsön) K 214,620· — 4·4% kamat szept 1—dec. 31-ig « 8,993·60	223,613	60		
2	Bereg munkácsi takarékpénztári részv.	800	—	25.400,642	43
	Átvitel... ..			27.398,573	93

Pályó- szám	A c t i v u m	Koronaértékben			
		korona	fill.	korona	fill.
	Át hozat ---			27.398,573	93
	Elkülönítve kezelt értékpapírok.				
1	Néhai Fabriczy S. eml. tett alapítv. : Magy. földhitelintézeti 4% kor. ért záloglevélben --- K 34,400·				
	Magy. földhitelintézeti 4% szab. és talajjavítási záloglevélben... K 208,400·				
	43 db Borsodmiskolczi gőzma- lomrészvény --- K 469,400·				
	6 db Szepesi első tkpénzt. részv. « 2,400·				
	Badische Anil.- & Sodafabr. « Mk. 9,600·				
	Württemberg. Vereinsbank « « 7,200·				
	1 db Kötelezvény --- « 10,000·	707,669			
2	Dr. Ortvay Tivadar alapítványa : Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért. záloglevélben --- K 30,000·				
	5½% magyar hadikölcsön-köt- vényben --- « 10,000·	33,700			
3	Fraknoi Vilmos alapítványa : Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért. záloglevelekben... K 34,000·				
	Magyar földhitelintézeti 4½% kor. ért. záloglevelekben « 4,000·				
	Magyar földhitelintézeti 4% szab. és talajjavítási zálog- levelekben --- « 3,400·	38,540			
4	Fraknoi Vilmos akadémiai letétje : 5½% hadikölcsön... 50,000·				
	6% hadikölcsön --- K 100,000·	50,000			
5	Feridun bey alapítványa (akad. rész): Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért. záloglevelekben... K 80,000·	70,000			
6	Néhai gr. Andrássy Dénes alapítv. : 4%-os magyar koronajáradék- kötvény K 108,000·	82,404			
7	Feridun Kiamil Zade ösztöndíj- alapítványa : Magyar földhitelintézeti 4½% kor. ért. záloglevelekben --- K 9,000·				
	Magyar földhitelintézeti 4% kor. ért. záloglevelekben... « 118,000·				
	Magyar földhitelintézeti 4% szab. és talajjavítási zálog- levelekben --- « 16,800·	114,326			
	Átvitel... ---	1.096,639		27.398,573	93

Folyó- szám	A c t i v u m	Koronaértékben			
		korona	fill.	korona	fill.
	Áthozat... --	1.096,639	—	27.398,573	93
8	Udvardi Cherna János jub. alapítv.: 6% magyar hadikölcsön-köt- vényben K 2,400·—	2,208	—		
9	Czintula Mihály alapítványa: 6% magyar hadikölcsön-köt- vényben K 20,000·—	18,400	—		
10	Herbert Viktor alapítványa: 5½% hadikölcsön-kötvényben K 20,000·—	10,000	—		
11	Unghváry László-féle örök alapítv.: 120 db Magy. ált. hitelbank részv. } 60 « Osztrák-magy. áll. v. « } 40 « Pestim. keresk. bank « } 8 « Pesti hazai I. takp. « } 130 « Rimamurány—Salgó- tarján részv. }	800,000	—		
12	br. Podmaniczky Gézáne alapítv.: Angol-Magyar Bank 5% járadék- jegy K 100,000·—	102,703	22		
13	id. Pekár Imre alapítv.: Angol-Magyar Bank 5% járadék- jegy K 100,000·—	102,703	22		
14	Szemző István alapítv.: Magyar földhitelintézeti 4% pénztárjegy K 7.862,000·—	7.862,000	—	9.994,653	44
	<i>A mérlegben felvett összes értékpapírok árfolyam- értéke 1923. december 31-én</i>			37.393,227	37
	Az értékpapírokon kívül rendelkezésre áll a Magyar Földhitelintézetnél külföldi értékekben: a) a könyvtár részére Szily K. főkönyvtárnok rendelkezésére 3.—, — angol font és 197·50 svájci frank (kifizetés); b) a classica-phil. bizottság részére 166·50 lira (kifizetés); c) a Római magy. történelmi intézet részére 2,198- lira bankjegy.				

Budapest, 1923 december 31-én.

Könyvvezetésért:

Eyssen s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET.

Koós Zoltán s. k.

Erdősi s. k.

Adományok és hagyományok 1923. évben:

Szabad rendelkezésre --- --- --- --- --- 5.794,609.— K.

(Részletes felsorolásukat közölte az Akadémiai Értesítő 1923. évf. 123—124. l. és 243—244. l.)

Budapest, 1923 december 31-én.

Könyvvezetésért: *Eyssen* s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET:

Koós Zoltán s. k.*Erdősi* s. k.

Megjegyzések

az 1923. évi vagyonmérleghez és zárszámadáshoz.

Az Akadémia vagyonának értékelése az eddigi gyakorlatnak megfelelőleg történt. Az Akadémia tulajdonában levő értékpapírok a mérlegben ezuttal is tőzsdei árfolyamuknál lényegesen alacsonyabban vannak felvéve. Az 1923. évben történt új részvénykibocsátások alkalmával az Akadémia tulajdonában levő régi részvények alapján az elővételi jogok legnagyobb részben gyakoroltattak, miáltal az újabb részvények igen előnyös alacsony átvételi árfolyamon jutottak az Akadémia birtokába, az elővételi jogok egy részének eladásából pedig nagyobb összeg folyt be, úgy hogy az értékpapírok után kimutatott bevételből az Akadémia 1923. évi túlkadásai fedezetet nyertek.

Az Akadémia tulajdonában levő értékpapíroknál a következő eltérések mutatkoznak:

Csökkent: sorsolás folytán a magyar földhitelintézeti 4% kor. é. záloglevelek névértéke 10.000 K-val és a 4% szab. és talajjav. záloglevelek névértéke 100.000 K-val; a Fabriczy S. alapítvány 2000 K 4% kor. é. és 22.000 K 4% szab. és talajjav. magyar földhitelintézeti záloglevéllel; a Dr. Ortway Tivadar alapítvány 10.000 K magyar földhitelintézeti 4% kor. é. záloglevéllel; a Feridun Kiamil Zade ösztöndíj-alapítvány 20.200 K magyar földhitelintézeti 4% kor. é. záloglevéllel és a Szemző István alapítvány a beváltott 5.000.000 K magy. földhitelintézeti 4%-os pénztárjeggyel.

Szaporodott: a beszerzett 29 drb. Első budapesti gőzmalom-részvénnyel, 7¼ drb. Pesti hazai első takarékpénztár-részvénnyel, 80 drb. Belyárosi takarékpénztár-részvénnyel; a Fabriczy S. alapítvány: 18 drb. Borsod-miskolci gőzmalom-részvénnyel; az Unglváry László-féle örök-alapítvány: 20 drb. Magyar ált. hitelbank-részvénnyel, 10 drb. Osztr. magy. államvasút részvénnyel, 20 drb. Pesti m. kereskedelmi bank-részvénnyel, 4 drb. Pesti hazai első takarékpénztár-részvénnyel, 30 drb. Rimamurány-salgótarjáni vasmű-részvénnyel.

Az ingatlan vagyonállományban az 1923. évben változás nem történt.

A zárszámadás szerint volt az 1923. évben

Bevétel	K 68.305.822-69
Kiadás	66.545.920.—
Vagyonkezelési felesleg . .	K 1.759.902-69

mely összeggel az Akadémia szabad rendelkezésre álló vagyona 3.277.358 K 64 f.-re emelkedett.

Költségvetés 1924. január – június hónapokra.

Akadémiai Értesítő (1923. évf. utolsó és 1924. évf. első füzet) nyomdai költségeire	26,000.000
Almanach 1924-re	2,329.000
A tagok irodalmi munkálatainak kinyomatására	1,000.000
Tagajánlások	814.421
Hozzájárulás a Budapesti Szemle 1923. évfolyamához	300.000
A Budapesti Szemle 1924. évf. írói tiszteletdíjaira az első félévre	2,000.000
Hozzájárulás a Budapesti Szemle nyomdai kiállításához az első félévre	2,000.000
Összesen	<u>34,443.421</u>

A) Az I. osztály és bizottságai:

I. osztály:

Némethy Géza: Symbolae exegeticae ad Persii Satiras	631.682
Szinnyei Ferenc: Kármán és az Uránia névtelenjei	1,430.990
Bírálati díjakra	800.000
Összesen	<u>2,862.672</u>

II. Nyelvtudományi Bizottság:

A Magyar Nyelvtudomány kézikönyvének folytatására	4,000.000
Vitéz Házy Jenő: Soproni latin-magyar szójegyzék kliséje	500.000
Nyelvemlékfényképekért Csüri B. részére	40.000
Az előadó tiszteletdíja	50.000
Újévi jutalmak, postaköltségek, kisebb kiadások	40.000
Összesen	<u>4,630.000</u>

III. Classica-Philologiai Bizottság:

Bírálati díjakra	50.000
Az előadó tiszteletdíja	50.000
Összesen	<u>100.000</u>

IV. Irodalomtörténeti Bizottság:

Az Irodalomtörténeti Közlemények nyomdai költségeire	3,090.000
Az előadó tiszteletdíja	50.000
Összesen	3,140.000
Az I. osztály és bizottságai összesen	10,732.672

V Külön kiadvány:

Darkó Jenő: Laonicos Chalcocondyles II. k. I. f. (146 oldal) nyomdai számlája	3,328.188
Ennek írói tiszteletdíja	45.000
Összesen	<u>3,373.188</u>

B) A II. osztály és bizottságai:

I. A II. osztály.

Értekezésekre, emlékbeszédre	2,000.000
Írói tiszteletdíjakra	400.000
Bírálati díjakra és irodai költségekre	600.000
Jogi monographia-segély	20.000
Összesen	<u>3,020.000</u>

II. Történeti Bizottság:

Az Árpádkori kir. regesták tiszteletdíja	30.000
A Történeti Bibliographia tiszteletdíja	25.000
A Hunyadiak kora levéltári kutatásokra	25.000
Másolásokra és levéltári kutatásokra	125.000
Az előadó tiszteletdíja	50.000
Bizottsági kisebb kiadásokra	25.000
Összesen	<u>280.000</u>

III. Hatörténelmi Bizottság:

Hozzájárulás a Hatörténelmi Közlemények 1924. első fél- évi évfolyamához	300.000
---	---------

IV. Nemzetgazdasági Bizottság:

A Közgazdasági Szemle segélye	50.000
Az előadó tiszteletdíja	50.000
Újévi jutalmakra és postaköltségekre	20.000
Összesen	<u>120.000</u>

V. Archaeologiai Bizottság:

Az előadó tiszteletdíja	50.000
A II. osztály és bizottságai összesen	3,770.000
Külön kiadvány, amelynek nyomdai kiállítása külön ado- mányból kezdetett meg.	
Karacsonyi János: Szent Ferencrendjének története. Ma- gyarorsz. II. k.	15,000.000
Ezzel együtt a II. osztály köréből összesen	<u>18,770.000</u>

C) A III. osztály és bizottsága:*I. A III. osztály:*

Emlékbeszédre (Tangl Ferencről és Inkey Béláról) . .	2,050.000
Richter A.: Peperomia c. művének 1916 óta kiszedett szö- vegéért, amelyet (minthogy a botanikai táblák el nem készültek) 1923 végén szét kellett dobítani, a nyomdától beérkezett számla szerint fizetendő lett volna 4341 arany K. Az Ig. Tanács által megállapítva	1,000.000
Apróbb kiadásokra	20.000
Az Akadémia Pasteur-ünnepén tartott 3 előadás kinyoma- tására	<u>1,500.000</u>
Összesen	4,570.000

II. Matematikai és Természettudományi Bizottság:

Az előadó tiszteletdíja	50.000
A III. osztály és bizottsága összesen	4,620.000

Szótári Bizottság:

Dologi kiadásokra	300.000
Az előadó tiszteletdíja	50.000
Összesen	<u>350.000</u>

Keleti Bizottság:

Az előadó tiszteletdíja	50.000
A Balkán-expedíció zoológiai kiadványának költségeire hátralék fejében	54,867
Összesen	104.867

Könyvkiadó Bizottság:

A kiadványok csomagolási költségeire és szállítási díjaira 6,861.852

Könyvtár:

Nagyobb könyvbeszerzésekre (a v. és közoktatásügyi miniszter úrtól kapott rendkívüli segély felhasználásával)	10,000.000
Cédulakatalógusok papírjának beszerzésére	1,500.000
Kisebb kiadásokra	500.000
Szűllady Áron hagyatékából török, perzsa és arab könyvek és kéziratok megszerzésére	1.000.000
Összesen	13,000.000
Báró Eötvös Lóránt képmásának megszerzésére	3,000.000
Felemelt jutalomdíjakra	2,500.000
Nagyjutalmi jelentésre és egyéb nagygyűlési nyomtatványra	1,000.000
Előre nem látott kiadásokra	8,000.000
Hozzájárulás Goldzieher Ignác ig. és r. t. Székesfehérvárott felállítandó emléktáblája költségeihez, első részlet	500.000

A) Személyzeti kiadások:

Főtítkári fizetés (amely nem fog felhasználtatni)	3.000
A főkönyvtárnok úr tiszteletdíja és rendkívüli segélye	2,600.000
A főtítkári hivatalban segédteendőkért	600.000
Összesen	3,203.000

B) Tiszteletdíjak (félévre előre kiutalva):

A három osztálytitkár úr (egyenként 300.000)	900.000
Dr. Bánszky János ügyész	250.000
Dudás Kálmán építész	250.000
Schöllner Károly, utólagos tiszteletdíj (1923 végére)	100.000
Eyssen Gyula igazgatóhelyettes könyvelésért	1,000.000
Dr. Alföldi Béla orvos (az altisztek kezeléséért)	250.000
Összesen	2,750.000

*C) Nyugdíjak:**

Jónás Károly (3 személy)	800.000
Dr. Trócsányi Zoltán (2 személy)	525.000
Özv. Tiringner Béláné (3 személy)	1,400.000
Özv. Borovszky Samuné (1 személy)	570.000
Özv. Riger Péterné (1 személy)	550.000

Személyzeti kiadások végösszege A—C (körülbelül) 9,798.000

Rendes dologi kiadások:

Fűtőanyag beszerzésére	1,000.000
Villamos világítás	6,000.000

* Ezenfelül természetben Jónás Károly négyszobás lakást és minden nyugdíjas fűtőanyagot kap.

Vízdíj (palota és bérház együtt)	3,000.000
Kéményseprés (palota és bérház)	1,000.000
Adók	4,800.000
Ülési meghívók	300.000
Posta és kézbesítők villamos vasúti költsége	3,000.000
Telefon	2,000.000
Irodai cikkek	400.000
Összesen	<u>21,500.000</u>

Rendkívüli kiadások:

Újévi jutahnakra a) a hét altisztnek a 50.000	350.000
b) egyéb címen	200.000
A Szemző-alapból felvett kölcsön visszatérítése	5,550.000
Összesen	<u>6,100.000</u>

Rendkívül dologi kiadások:

A Kazinczy-ingatlanok Széphalom tatarozására	376.000
Az Akadémia palotája tetejének fokozatos javítására és eternit-palával befedelésére első részlet	8,000.000
A palota padlásán elhelyezett (a fagytól megrepedt) tűzcsapszekerény csövezetékekének kijavítására	683.824
Egy poroló-állvány a bérház részére	300.000
Az Akadémia tetőzetén készült különféle bádogosmunkáért Szily főkönyvtárnok úr lakásában csődugulás és víztartály javításáért	257.500
A Történelmi Képtár feletti felülvilágítási üvegtető minium kittelésére és üvegjavításokért	3,000.000
A bérháznak utcai pincevilágító öntött vasrácsozatúai kijavításáért	412.000
A bérház kapujának javításáért	41.200
A díszterem törött üvegjeinek bevágásáért	52.000
A Növénytári helyiségek és bérházbeli főlépcső feletti üvegezett vastetőzet javítása és minium kittelése	2,400.000
A bérházbeli padlásatornának megújítása, részben gondos megjavítása	2,800.000
A főtitkári irodában levő Meidinger-kályha belső, elégett részeinek megjavítása	300.000
A Kaufmann-könyvtár elhelyezésére szolgáló szobában a cserépkályha javítása	500.000
A bérház mosókonyhájának rendbehozása	1,200.000
Összesen	<u>23,621.524</u>

Bevételek:

Államsegély	15,000.000
Házbérjövedelem	30,000.000
Kiadványok eladásából körülbelül	22,000.000
József főherceg tábornagy úr Ó Fensége adománya	12,000.000
A kalocsai érsekség intercaláris jövedelméből Dr. Karácsonyi János r. t. Szent Ferencrendjének története c. művének II. k. nyomdai költségeire	15,000.000
Egyéb adományok	6,000.000
A tőkék kamatai	6,000.000
Rendkívüli államsegély a könyvtárnak	10,000.000
Összesen	<u>116,000.000</u>

Költségvetés az 1924. július—december hónapokra.

(Az Igazgató-Tanács megállapította 1924. június 5-én.)

Akadémiai Értesítő	10,000.000
A tagok irodalmi munkálatainak kinyomatására	4,000.000
A Budapesti Szemle írói tiszteletdíjaira az 1924. év második felére	2,000.000
Hozzájárulás a Budapesti Szemle nyomdai kiállításához 1924. év második felére (legfeljebb)	5,000.000
Összesen	<u>21,000.000</u>

A) Az I. osztály és bizottságai:

I. I. osztály.

Értekezésre és írói tiszteletdíjra	2,000.000
Birálati díjakra	600.000
Összesen	<u>2,600.000</u>

II. Nyelvtudományi Bizottság:

A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének folytatásá- gyanánt:	
a) Melich János a Honfoglaláskori Magyarország	24,000.000
b) Madarassy László Ethnikai csoportok	3,000.000
Hozzájárulás Csüri Bálint a Szamosháti nyelvjárás mondat- melodiája kiadásához a Magyar Nyelv. c. folyóiratban	3,000.000
Az előadó tiszteletdíja	200.000
Kisebb kiadásokra	150.000
Összesen	<u>30,350.000</u>

III. Classica-Philologiai Bizottság:

Hozzájárulás a Classica-Philologia Kézikönyvéhez (csak feltételesen arra az esetre, ha újabb bevételek lesznek)	10,000.000
Birálati díjakra	200.000
Az előadó tiszteletdíja	200.000
Kisebb kiadásokra	150.000
Összesen	<u>10,550.000</u>

IV. Irodalomtörténeti Bizottság:

Az előadó tiszteletdíja	200.000
Postaköltségekre, kisebb kiadásokra	150.000
Összesen	<u>350.000</u>

Az I. osztály és bizottságai összesen 43,850.000

B) A II. osztály és bizottságai:

I. II. osztály:

Értekezésre, emlékbeszédre	4,000.000
Írói tiszteletdíjra	1,000.000
Birálati díjra és irodai költségekre	600.000
Jogi monographia jutalomdíj	100.000
Összesen	<u>5,700.000</u>

II. Történelmi Bizottság:

Az Árpádkori kir. regesták tiszteletdíja	300.000
A Történelmi Bibliographia tiszteletdíja	250.000
A Hunyadiak kora levéltári kutatásokra	1,000.000
Másolásokra és levéltári kutatásokra	1,000.000
Az előadó tiszteletdíja	200.000
Bizottsági kisebb kiadásokra	150.000
Összesen	<u>2,900.000</u>

III. Hadtörténelmi Bizottság:

Hozzájárulás a Hadtörténelmi Közlemények 1924. második félévi folyamához	4,000.000
--	-----------

IV. Nemzetgazdasági Bizottság:

Popovics Sándor ig. tag A pénz sorsa a háborúban c. műve nyomdai költségeire	20,000.000
A Közgazdasági Szemle segélye	200.000
Az előadó tiszteletdíja	200.000
Postaköltségekre és kisebb kiadásokra	150.000
Összesen	<u>20,550.000</u>

V. Archaeologiai Bizottság:

Az előadó tiszteletdíja	200.000
A II. osztály és bizottságai összesen	33,350.000

Külön kiadvány:

Karácsonyi János Szent Ferenc rendjének története Magyarországon II. A szedés megkezdett a kalocsai érsekség intercaláris jövedelméből kiutalt 15,000.000 K felhasználásával.	
Ez az összeg nem lesz elegendő s így az Akadémia hozzájárulása gyanánt felveendő	10,000.000
Ezzel együtt a II. osztály körében	43,350.000
Feltételesen: Amennyiben újabb bevételek érkeznek és így a pénzügyi helyzet engedni fogja, a Történelmi Bizottság költségvetéséhez felveendő még a bizottság javaslatától Hóman Bálint l. t.: A Szent László-korabeli Gesta Hungarorum nyomdai költségeire	10,000.000

C) A III. osztály és bizottsága:**I. III. osztály:**

A Matematikai és Természettudományi Értesítő 1924. évf. kinyomatására felhasználandók a báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány 1924. évi és 1925. év első félévi kamatai. Ez idő szerint rendelkezésre áll kb.	10,000.000
A Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn 1924. évf. segélyezésére	5,000.000
Emlékbeszédre és írói tiszteletdíjra	2,000.000
Kisebb kiadásokra	50.000
Összesen	<u>17,050.000</u>

II. Matematikai és Természettudományi Bizottság:

Az előadó tiszteletdíja	200.000
A III. osztály és bizottsága összesen	17,250.000

Könyvkiadó Bizottság:

A Jókai születésének századik évfordulója alkalmából kiadandó munka (Zsigmond Ferenc tanár: Jókai) nyomd. költségeire	30,000.000
Ennek írói tiszteletdíjára	2,000.000
Összesen	32,000.000

Könyvtár:

Dr. Jirka Alajos tiszteletdíja hat hóra	3,000.000
Kisebb kiadásokra	1,000.000
Összesen	4,000.000
Felemelt jutalomdíjakra	3,000.000
Előre nem látott kiadásokra	8,000.000
Báró Eötvös Lóránt arcképének megfestésére	5,000.000
Goldzieher Ignác székesfehérvári szülőházán felállítandó emléktáblára	2,000.000
Külön	18,000.000

A) Személyzeti kiadás:

Főtisztkári fizetés, amely nem fog felhasználtatni	3.000
A főkönyvtárnok úr tiszteletdíja és rendkívüli segélye	6,000.000
Összesen	6,003.000

B) Tiszteletdíjak:

A három osztálytitkár úr (egyenként félévre előre 1,000.000)	3,000.000
Dr. Bánszky János ügyész	3,000.000
Dudás Kálmán építész	3,000.000
Eyssen Gyula igazgató-helyettes könyvelésért	3,000.000
Dr. Alföldi Béla orvos (az altisztek kezeléséért)	3,000.000
Összesen	15,000.000

C) Nyugdíjak:

I. Hellebrant Árpád könyvtárnok nyugdíja (csak később állapítható meg).

II. Jónás Károly nyug. gondnok	3 személy ¹⁾
Dr. Trócsányi Zoltán	2 „
Özv. Tiringer Béláné	3 „
Özv. Borovszky Samuné	1 „
Özv. Riger Péterné	1 „

A II. alattiak együttvéve 10,000.000 K.

Ezenfelül minden nyugdíjas kapott természetben tüzelőanyagot.

Személyzeti kiadások végösszege (A—C) 31,003.000

¹⁾ A nyug. gondnoknak az Akadémia bérházában az I. emeleten négy szobából álló lakása van.

Tőke:

Az Akadémia által jegyzett tíz darab Magyar Nemzeti Bank-részvény még befizetendő második (50%) részlete fejében július 23-ig befizetendő lesz kb. 10,000.000

Rendes dologi kiadások félévre kb.:

Fűtőanyag	
Villamos világítás több mint	6,000.000
Vizdíj (palota és bérház együtt kb.)	4,000.000
Kéményseprés kb.	5,000.000
Adók	
Ülési meghívók	800.000
Postadíjak és a kézbesítő altisztek villamos vasuti költs.	4,000.000
Tefefon	1,000.000
Irodai cikkek	500.000
Két tétel bizonytalan, a többi együtt több mint	21,300.000

Rendkívüli kiadások:

Újévi jutalmakra:	
a) a hét altiszteknél à 100.000	700.000
b) egyéb címen	800.000
Összesen	1,500.000

Rendkívüli dologi kiadások és beruházások:

A Kazinczy-ingatlanok (Széphalom) tatarozására	800.000
Az üléstermekben levő megrongált székek kijavítására	4,000.000
Összesen	4,800.000
A fűtési berendezés fokozatos átalakítására ¹	
Összes kiadás 257.953.000 (258 millió).	

Bevételek:

Államsegély	15,000.000
Házbérlővédelem kb. (aug.—nov.)	110,000.000
Könyvek eladásából	20,000.000
Adományok (előreláthatólag kb.)	10,000.000
Tőkék kamatai	30,000.000
Összesen	185,000.000
Pénztári maradvány	26,800.000
Rendelkezésre áll összesen	211,800.000
Előrelátható hiány több mint	47,000.000

¹ (Ennek fedezetét értékpapirokból vagy hitelművelettel kell előteremteni.)

Le nouveau droit international.

— Extrait du discours inaugural de *M. Victor Concha*, vice-président de l'Académie, président la séance plénière de 1924. —

Comparaison du droit international établi par le Pacte de la Société des Nations avec le système précédent du droit international.

La Société des Nations, comme essai d'empêcher les guerres futures et de faciliter la coopération des nations, signifie un progrès. D'autre part comme une espèce de tutelle des grandes puissances sur les petites, en outre par l'application du principe de la „débellation“, signifie une rechute par rapport au droit international ancien.

La norme de la coexistence et de la coopération des nations est de double nature, c'est à dire la norme purement juridique et celle déterminée par les conditions vitales et l'honneur de chaque nation, laquelle n'est pas de nature juridique.

Il est possible d'instituer un règlement juridique parfait de toutes les conditions des personnes vivant dans le même État, tandis que les rapports entre États ne permettent un tel règlement que partiellement.

•

Le principe de la balance des pouvoirs et le principe de l'égalité en droit entre États — pas en accord — n'ont pu assurer que faiblement la coexistence et la coopération pacifique entre les États. Toutefois, derrière le principe de la balance des pouvoirs se cachait une grande vérité: les rapports entre États ne sont pas placés sous l'effet de forces tellement constantes que celles qui dirigent les rapports entre les personnes vivant dans le même État.

L'essai fait par la Sainte Alliance de fonder les rapports entre États sur la base de la légitimité et de la religion et sous la suprématie des grandes puissances et d'assurer la paix européenne au moyen du droit de l'intervention, s'est révélé comme infructueux au bout de 15 ans et a du céder la place de nouveau au principe de la balance des pouvoirs.

Ce système fut complètement bouleversé par le principe des nationalités, surtout par la formation de nouveaux états nationaux en 1870 et plus tard. C'est alors qu'ont pris essor les différentes tentatives pacifistes pour empêcher les guerres et surtout les courants en vue de régler les rapports entre

les nations par les dispositions de droit strict et de placer ce règlement sous une protection judiciaire.

La nouvelle réglementation intervenue à l'effet de la guerre mondiale a paralysée les illusions wilsoniennes lesquelles espéraient l'heureux avenir de l'humanité du principe que les grandes puissances sont au-dessus de tout intérêt égoïste, de même que les autres illusions espérant ce résultat d'une organisation strictement juridique, assurée par la protection judiciaire, de la coexistence et la coopération des États.

La Société des Nations est une organisation puissante créée en vue d'empêcher les guerres et d'assurer la coopération étroite des nations. L'épreuve de la vie démontrera si l'on peut mieux rapprocher ce but par la constitution du Pacte de la Société des Nations que par l'ancien concert entre les États. L'adoption du principe que la publicité des traités internationaux est obligatoire, ainsi que l'établissement d'un tribunal international permanent sont, sans doute, des conquêtes salutaires.

Cependant, le Pacte de la Société des Nations comme partie intégrante des traités de paix ayant terminé la guerre, signifie aussi une rechute, en attribuant un caractère constitutif de droit à la débilitation, au point de vue des cessions de territoires nationaux, et d'autre part, en plaçant les États sous la tutelle de quelques grandes puissances, en harmonie avec la conception patriarcale de la Sainte Alliance. Au lieu des gouvernements de la Sainte Alliance, cette tutelle serait exercée en apparence par les grandes Nations elles-mêmes, si cette différence nominale avait une valeur réelle quelconque. Cette tutelle des grandes Nations éliminerait en tout cas de la vie de l'humanité ce qui donne précisément une valeur à l'existence individuelle des États indépendants, et ainsi aussi aux petits États. La valeur de l'existence des états indépendants repose sur deux piliers: sur leur conscience et sur le sentiment constant qu'ils supportent eux-mêmes le risque de leur existence, qu'ils en sont responsables.

La norme des relations entre les nations n'a subi, par le nouveau règlement, aucun changement important. Ces relations sont restées placées, en une partie, sous des normes juridiques et dans l'autre partie, d'importance décisive, sous des normes non juridiques. L'exposé des motifs du Pacte de la Société des Nations sépare les normes de la justice et de l'honneur d'avec celles du droit, ce qui se révèle très clairement surtout des articles 11 à 15. Tout

l'organisme du droit international a conservé sa nature amphibiale et cela ne changera pas, en attendant que l'humanité s'unisse en un seul État ou en un État fédéral semblable à l'Union de l'Amérique du Nord.

Le discours attache une haute importance à faire ressortir les circonstances qui permettent à l'État de régler ses conditions intérieures sous des normes juridiques et celles qui excluent, en tout ou en partie, pareille organisation en ce qui concerne la coexistence et la coopération des nations formant l'humanité.

On peut réglementer juridiquement les rapports entre les ressortissants du même état, parce qu'on peut déterminer très simplement les personnes qui appartiennent dans ses liens de communauté et qui ont cessé d'y avoir une personnalité juridique. La réponse est, en effet, très simple à ces questions. Celui qui est venu au monde avec une figure humaine devient par ce fait une personnalité juridique et cessera de l'être avec sa mort. Pareille réglementation peut facilement être apportée quant à la sphère des attributions de chaque personnalité civile. On peut, en effet, circonscrire aussi objectivement, par des signes extérieurs, en une règle générale, l'ensemble de tous les rapports imaginables d'un être humain, dont il est le centre, ou autrement dit, où il est intéressé, où il a le droit d'agir selon ses intérêts et les défendre contre tous tiers par la voie judiciaire. Le droit est la circonscription par des règles abstraites des intérêts des ressortissants d'un État, au point de vue du bien universel, de l'idée humanitaire et nationale.

Tout cela est impossible entre les nations appartenant à la communauté humaine, transformées en états. D'abord, parce que la naissance et la mort d'une nation ne sont point des faits simples et manifestes. Il est difficile notamment de définir, quel est le peuple qui mérite d'avoir une existence particulière d'état et quels sont les états déjà existants qu'on peut anéantir à cause de leur indignité, en les mutilant ou en les distribuant entre les autres nations.

On heurterait aux mêmes difficultés si l'on voulait prescrire par des normes abstraites objectivement, la sphère d'activité de chacun des états, ainsi que leurs relations avec les autres états. Car chaque état a ses propres intérêts d'existence qui dépend de forces impondérables et de circonstances qu'on ne saurait définir par des signes extérieurs, telles que les limites de sa susceptibilité individuelle et de son honneur. Le droit ne peut donc régler dans les rapports

entre états que les intérêts définissables objectivement. Mais qu'il les régle et les garantisse au moyen d'une cour permanente internationale. Voilà le terrain du droit international. C'est le terrain que le Pacte de la Société des Nations a séparé par les noms de la justice et de l'honneur du terrain des intérêts vitaux de l'état, où se feront forcément valoir, à part de certaines dispositions du droit matériel, les principes de la justice et de l'honneur, impossibles d'être définis clairement par le droit.

*

Même si les nations ne s'attachaient pas à leur souveraineté et admettaient la création de pareilles normes de droit matériel, en se soumettant à une cour de justice internationale, ces normes seraient dénuées de toute vitalité, car la naissance, la disparition et les intérêts vitaux d'une nation ne se prêtent pas et échappent à toute réglementation juridique.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(L. Akad. Értesítő 1924: 243—244.)

B. Kornfeld Móric „B. Kornfeld Zsigmond-alapítvány“ címén	200,000.000 K
Budapest székesfőváros adománya (egy szépirodalmi jutalomtétel kitűzésére)	25.000 „
A. háborúban résztvevő magyar katonák adománya Csongrád várnegyve Tiszáninneni járásából (a Hadtörténelmi Bizottság részére)	100.000 „
Ullmann Gyula (az Ullmann-jutalom kiegészítésére) . .	300.000 „
Berger József adománya	300.000 „
Angol-Magyar Bank R.-T. (az Irodalomtörténeti Köz- lemények frói tiszteletdíjához való hozzájárulás gyanánt)	1,000.000 „
Kugler Mihály (a Rákosi—Kugler-díj 1924. évi kamata fejében)	100.000 „
Mahler Ede (egy előadás tiszteletdíja)	48.000 „
Egy szegény diák (Névtelen)	100.000 „
Belegi Lajos (az évi 25 q búza első félévi részletének [12,5 q] ára fejében)	3,737.500 „
TÉBE (főleg kiadványokra)	20,000.000 „
Jékey László (Géberjén, Szatmár vm.)	1,000.000 „
(Alapítvány; kamatai egyelőre gr. Tisza István t. t. munkái kiadására használandók.)	
Dr. Bartoniek Géza, a B. Eötvös József-Collegium igaz- gatója (Riedl Frigyes-díjra)	100.000 „
Veszprémi Takarékpénztár	1,000.000 „

N. N. kiadványok költségeihez hozzájárulás	2,000.000 K
Dr. Demeter János	25.000 „
Magyar Nemzeti Bank főtanácsa	10,000.000 „
N. N. (egy előadás tiszteletdíja)	25.000 „
Néhai Serbán János nyug. min. tanácsos emlékére tett alapítvány (Több rt. 20 drb 100 aranykorona név- értékű Magyar Nemzeti Bank-részvényt jegyzett.)	
Budapest Székesfőváros Közlekedési R.-T.	40,000.000 „
Magyar Földhitelintézet (2 drb könyvelőségi napló díj- talan átengedésével)	978.700 „

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző kiadványok jegyzékét lásd Ak. Értesítő 1923. évf. 242. lap.)

M. Tud. Akadémiai Almanach 1924-re (79 lap).

Darkó Jenő: *Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes Tomus II. Pars I.* (146 lap).

Hadtörténelmi Közlemények XXV. évf. 1—4. füzet, 348 lap.

Irodalomtörténeti Közlemények 1924. évf. 1. füzet.

Némethy Géza: *Symbolae Exegeticae ad Persii Satiras* (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XXIV. k. 6. sz.).

Sziinyei Ferenc: Kármán József és az Uránia Névtelenjei. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XXIX. k. 5. sz.)

Aldásy Antal: Fejérpataky László r. t. emlékezete. (Emlékbeszédek, XVIII. k. 14. sz.)

Preisz Hugó: Tangl Ferenc r. t. emlékezete. (Emlékbeszédek, XVIII. k. 15. sz.)

Pálffy Móric: Inkey Béla l. t. emlékezete. (Emlékbeszédek, XVIII. k. 16. sz.)

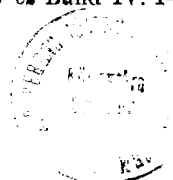
Zsigmond Ferenc: Jókai. 416 lap.

Ezenfelül a M. Tud. Akadémia támogatásával jelentek meg a következő folyóiratok:

Budapesti Szemle 1923. januártól (július és augusztus kivételével) decemberig és 1924. jan.—jun., havi öt ives füzetekben.

Revue des études hongroises et finno-ougriennes, (sous les auspices de l'Académie hongroise des sciences, dirigée par Zoltán Baranyai (docteur ès lettres) et Alexandre Eckhardt (professeur de langue et littérature française à l'Université de Budapest), 1923. No 1—12. (első évfolyam, 112 lap); 1924. No 1. (második évfolyam, 88 lap).

Ungarische Jahrbücher, herausgegeben von Robert Gragger. Band III. 1—4. Heft (423 lap) és Band IV. 1—2 Heft (238 lap).

AKADÉMIAI É R T E S Í T Ő

SZERKESZTI:
BALOGH JENŐ

XXXV. KÖTET.

1924 július—december

7—12. FÜZET

Id. Szily Kálmán

Berzeviczy Albert
ig. és t. tag elnök úr megemlékezése
az 1924 okt. 6.-iki összes ülésen,
id. Szily Kálmán ig. és t. tag, főkönyvtárnok elhunytáról.

Tekintetes Akadémia!

Midőn a hosszú nyári szünet után először van szerencsém tisztelt Társaimat ismét e helyről üdvözölhetni, mielőtt a főtítkárnak adnám át a szót, hogy szokásos jelentését a nyári szünet eseményeiről megtenni szíveskedjék, úgy érzem, kötelességet mulasztanék el s mindenesetre saját, legszemélyesebb érzelmemet tagadnám meg, ha magam is meg nem emlékezném ez események egyikéről, a legfontosabbról és egyúttal leggyászosabbról, melyet az elmúlt hónapok hoztak.

Ha tekintetem innen az elnöki székből, mint megszokta volt, a jobboldali padsorok szögletére vetődik, ott nem látom többé annak a férfiúnak az alakját, aki évtizedeken át szokta volt azt a helyet elfoglalni s onnan, még akkor is, amikor hallása megnehezült, feszült figyelemmel hallgatott minden szót, amely Akadémiánk felolvasó asztaláról elhangzott, gyakran hallatta is onnan szavát, többnyire döntő irányt adva felszólalásaival tanácskozásainknak.

Szily Kálmán nincs többé közöttünk. Miután már hosszabb idő óta gyakran betegeskedett, mégis hirtelen és váratlanul ragadta őt el a halál és pedig oly időben, amikor közülünk sokan távol voltak, amikor magam is a hazától elszakított területen időzvéen s távirati zavar miatt a gyászetről elkésve is értesülvén, meg voltam fosztva annak a lehetőségétől, hogy a Megboldogultnak a végtisztességet személyesen is megadjam.

Annál inkább érzem magamat kötelezve, hogy Szily Kálmánnal szemben azt, amit — azt hiszem — mindnyájan érzünk, ez első összejöveteleink alkalmával kifejezni igyekezzem.

Szily Kálmán mint minden ízében tipikus magyar, egyúttal egyik legfényesebb képviselője és bizonyítéka volt a magyar faj széleskörű és sokoldalú kapacitásának a tudományos téren. Amíg Műegyetemünkön a physika tudományát művelte és tanította, nemzedékeket nevelt e tudományág sikeres és buzgó szolgálatára. A kir. Természettudományi Társaság élén elévülhetetlen érdemeket szerzett a természettudományoknak hazánkban való népszerűsítése s a magyar természettudományi műnyelv megteremtése körül. Amint a tanárságtól — főképp Akadémiánk érdekében — megvált, egy egészen más irányú tudományos hajlam, mely soká inkább rejtőzött, vagy legfeljebb műkedvelői érdeklődés alakjában nyilvánult benne, új életcélt tűzött a már élemedett, de bámulatos munkakedvvel és munkerővel bíró férfiú elé: magyar nyelvünk tudományos kutatásának, művelésének és fejlesztésének szolgálatába lépett egészen, s folyóiratával és személyes mukásságával mély és maradandó nyomokat hagyott hátra e téren is.

De a mi gyászunkat nemcsak hazai tudományművelésünknek két, egészen különböző téren szenvedett nagy és súlyos vesztesége magyarázza meg. Mi mint Akadémia is rendkívül sokat veszítettünk Szilyben, mert hiszen alig volt tagtársaink közt egy is, ki Akadémiánk szolgálatában oly hosszú időn át oly fényesen érdemesült volna, mint ő. Ő volt az, ki nagy alapítónk, Széchenyi emlékének cultusát szervezte és ébrentartotta. Kevesen azonosították magukat oly egészen Akadémiánkkal, mint ő, ki a legfontosabb állásokban tevékenysége nagy részét egészen Akadémiánknak szánta s ezenkívül is, az igazgató-tanácsban, összes- és osztályüléseinkben hathatósan folyt be ügyeink intézésébe. Tehette ezt annál inkább, mert nála az Akadémia szeretete szorosán összeforr az Akadémia viszonyainak, ügyeinek, hagyományainak, szabályainak és el-

járásának úgyszólván tökéletes ismeretével, amiben segítségére volt bámulatos emlékezete is, úgy hogy az Akadémia ügyeinek vezetésében én is — ki hálásan fogok emlékezni mindig a bizalomra, mellyel e kiváló férfiú megtisztelt — számtalanszor éreztem az ő tárgyismeretének rendkívüli becsét, és sokszor fogjuk érezni ezentúl mindnyájan az ő hiányát.

Szily Kálmán maradandó emléket állított magának minden téren, amelyen működött; emléke élni fog Akadémiánkban is; mert ha majd az élő társak mind követték is őt a halálba, neve ragyogni fog Akadémiánk évlapjain.

Az Akadémiának 1924. október 26-án tartott összes ülése *helyeslő tudomásul* vette, hogy boldogult Szily Kálmánnak sokoldalú, nagy érdemeire való tekintettel, néhai kitűnő tagtársunkat az elnökség az Akadémia halottjának tekintette, az Akadémia külön gyászjelentést adott ki; a temetés a palota oszlopcsarnokából történt; a ravatalra koszorút helyeztünk és Ilosvay Lajos ig. és r. t. mondott gyászbeszédet.

Az összes ülés egyúttal felkérte az elnökséget, szíveskedjék az I. és III. osztályok közreműködésével alkalmas időpontban SzilyKálmán-emlékünnepeley tartása iránt intézkedni.

Némethy Géza r. t. osztályelnök üdvözlő beszéde Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úrhoz ötvenéves írói jubileuma alkalmából a M. Tud. Akadémiában 1924 dec. 1-én.

Nagyméltóságú Elnök Úr!
Szeretett vezérünk!

Szívünk sugallatát követve jöttünk ide, hogy Nagyméltóságodat a Magyar Tudományos Akadémia nevében, egészen bizalmas körben, legalább néhány barátságos szóval üdvözljük abból a szép alkalmából, hogy immár ötven esztendeje mult, mióta Nagyméltóságod első irodalmi műve a *Figyelő* című folyóirat 1874. évi folyamában megjelent. Üdvözljük Nagyméltóságodban az ötvenéves írót és tudóst, akit egy nagyszerű politikai pálya súlyos gondjai és izgalmi sem téríthettek el az irodalom, a tudomány és a művészet kultuszától s aki ez ötvenéves pálya igen jelentékeny részét a mi élünkön töltötte el, hogy vezéri minőségben a magyar tudomány ügyét szolgálja. Hálát adunk a kegyes sorsnak, hogy Nagyméltóságod ezt a ritka évfordulót teljes testi és szellemi frissességben érte el és szívünkben kívánjuk, hogy Nagyméltóságod megérje azt is, ami a tudomány emberének legnagyobb boldogsága: tudományos és irodalmi terveinek teljes megvalósulását. *Quod felix faustum fortunatumque sit!*

Ez üdvözlésre **Berzeviczy Albert** elnök úr a következő szavakkal válaszolt:

Az Akadémia megemlékezése írói munkásságom ötvenedik évfordulójáról, mint az elismerés ténye magában is rendkívül becses és megtisztelő rám nézve, még becsesebbé és kedvesebbé tesz azok a meleg baráti érzelmek, melyek az üdvözlésben kifejezésre jutottak.

Ha e megemlékezés arra késztet, hogy végig tekintsek immár eléggé hosszúra nyúlt életpályámon, világosan látom annak kettősségét, a kettős medert, melyben életem lefolyt: a politikai és az irodalmi s tudományos munkásság medrét. Életem előbb került, már ötven év előtt az irodalmi munkás-

ság medrébe s azt soha egészen el nem hagyva, most immár jó ideje majdnem egész tartalmával e mederben halad. Ennek a kitartóbb hűségnek magyarázata az, hogy míg a politikai pálya termett számomra talán múló sikereket is, termett bőven csalódásokat, félreértéseket és keserőségeket; ellenben az irodalmi és tudományos munkásság, bármint értékeljék eredményeit az esetleg eltérő vélemények, nekem sokkal több lelki megnyugvást és harmóniát nyújtott, mint a politikai élet. Az irodalom és tudományos munkásság körében tanultam meg azt, hogy az életnek a család mellett egyetlen igazán értékes tartalma a munka, nem csupán külső eredményében, mely talán nem áll mindig szándékunk magaslatán, mint inkább az által az elmaradhatatlan belső eredmény által, melyet lelkünk nemesítésével érlel meg.

Emellett mégis főképp írói munkásságomnak vélem tulajdoníthatni azt, ami, megvallom, legmerészebb fiatalkori ábrándjaimat és reményeimét felülhaladja, hogy t. i. ép olyan időpontban, amikor a politikai térről szinte száműzve lettem, elértem a Magy. Tud. Akadémia elnöki állásának díszes polcát és arra újra meg újra megválasztatva, megtarthattam ez állást oly hosszú időn át mint — a legelsőt kivéve — egyetlen elnökkelődöm sem. Ez kétségkívül életemnek legnagyobb dísze, legnagyobb vívmánya s rám és ivadékaimra nézve mindig legbecsesebb emléke is lesz. Annál inkább, mert immár közel húsz évi együttműködésünk óta a sok lekötelező bizalom és jóindulat láttára megszoktam az Akadémiát magamra nézve kedves baráti körnek is tekinteni, mint ilyenhez ragaszkodom hozzá, és mint ilyennek akarok tovább is, mint primus inter pares, nem vezetője, hanem szoros és bizalomteljes érintkezésünknek középpontja maradni.

Ajánlom magamat további, állandó barátságukba!

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr megemlékezése Csernoch János ig. t. ünnepséről, gróf Apponyi Sándor ig. és t. t. könyvadományáról, Fraknói Vilmos ig. és t. t. elhunytáról, és Szabó Károly r. t. születésének századik évfordulójáról.
(1924. december 15.)

Mai, különben is a kegyeletes megemlékezésnek szentelendő összes ülésünket több, részint örvendetes, részint fájdalmas eseményről s egy évfordulóról való megemlékezéssel kell megnyitnom.

Akadémiánk is tiszteletteljes üdvözetével járult küldöttség

útján Bibernok Hercegprimás úr Ő Eminenciájához, igazgató-tagtársunkhoz áldozásának 50-ik évfordulója alkalmából. Ezt az évnapot — mondhatjuk — az egész ország megünnevelte, és méltán, mert Ő Eminenciájának kimagasló érdemei nemcsak a magyarországi katolikus egyházat sugározzák be, hanem emlékezetes nyomokat hagynak állami, társadalmi- és kulturai életünk minden terén. Az Akadémia összessége bizonyára melegen járul hozzá az elnökség által már kifejezett szerencsekívánatokhoz, melyeket Ő Eminenciája szóval és levélben köszönt meg.

Hasonló örvendetes alkalom szólaltatta meg Akadémiánkat, midőn nagyérdemű tudós, igazgató- és tiszteleti tagtársunkat, gróf Apponyi Sándor ő nagyméltóságát, ama nemeslelkű elhatározása okából, mellyel megbecsülhetetlen értékű könyvtárát, saját gyűjtését, a Hungaricak, páratlan teljességű gyűjteményét halála után a Nemzeti Múzeum Széchenyi Országos Könyvtárának, tehát a nemzetnek ajánlotta fel. E tett oly ragyogó szolgálat a magyar tudománynak, melyről Akadémiánk is hálásan megemlékezni s az adományozót mélységes elismeréséről biztosítani tartozott. E megnyilatkozásunkat, melyet bizonyára az összes ülés is helyesel, a nemes gróf meleg hangú levélben köszönte meg.

Azonban súlyos és fájdalmas veszteség is érte ugyanakkor a magyar tudományt és főképp Akadémiánkat, Fraknoi Vilmos püspök t. és ig. tagtársunk, volt főtitkárunk és másodelnökünk kimúlta által. A Boldogult magas kort ért el, mindvégig tevékenyen s egész kis könyvtárra menő, becsesnél becsesebb művel gazdagította történeti irodalmunkat és buzgó s áldásos tevékenységet fejtett ki hosszú időn át Akadémiánk ügyeinek intézésében is. Nincs okunk tehát perbe szállni a gondviseléssel, mely őt immár elszólította körünkből; de azért fájdalmas, végtelenül fájdalmas mégis megválni oly szellemi kincstől, melynek birtoka éppen hosszúsága által kedves megszokásunkká vált. Ily szellemi kincset bírtunk mi Fraknoi nagy tudásában és soha nem nyugvó, fáradhatatlan tevékenységében. Most immár élete és munkásságának gazdag képe a jelen birtokából átmegy a múlt, a megemlékezés birodalmába, de fennáll és legékesebb emlékként hirdeti e lezárult élet történetét az elvégzett munka, történeti irodalmunk, történeti megismerésünk gazdagodása, Fraknoi kutatói és írói működése által. Fájdalmas véletlen, közbejött betegség megfosztott attól, hogy a Boldogultnak, kihez nemcsak szoros barátság csatolt, kit a magyar renaissance-korra vonatkozó tanulmányaimban meszteremnek, vezetőmnek ismertem, személyesen adjam meg a

végteszteletet. A magyar állam és az Akadémia őt a saját halottjainak tekintették, ravatalát palotánk oszlopcsarnokában állítottuk fel, haláláról gyászjelentést adtunk ki, s koporsója felett Csánki Dezső tagtársunk, a II. osztály elnöke mondott gyászbeszédet. Emlékezetét kegyeletesen iktatjuk mai összes ülésünk jegyzőkönyvébe s a II. osztályt felhívjuk, hogy emlékezéséről gondoskodjék.

A friss sírhantról, mely történetírásunk legújabb, nagy veszteségét hirdeti, tekintetünk átszáll egy rég begyepesedett másik hantra is, mely szintén a magyar história egy halottjának porait fedi. E hó 24-én lesz száz esztendeje, hogy Szabó Károly, néhai tagtársunk született. Immár 34 éve, hogy elvesztettük őt, de emlékezete üdén él körünkben és tartja ébren a hálás elismerés amaz érzelmeit, melyeket ő nagy szorgalmú, eredményes munkásságával érdemelt ki Akademiánktól, s melyeknek ezelőtt 28 évvel azóta már szintén elhúnyt tagtársunk, Szilágyi Sándor szép emlékezésében adott kifejezést, legújabbban pedig Történelmi Társulatunk közgyűlésén méltatott. Főleg történetünk őskorának szentelte működését s érdekes munkát végzett úgy e kor forrásműveinek mélyreható megbíráásával, mint egyes részletei feldolgozásával. Rajongója volt nemzeti létünk évezredes megünneplése gondolatának; előkészítette, de már meg nem érthette a millenniumot. „Sokban ő volt az úttörő, másban az anyagösszehordó, de mindig minden munkájában igaz, erős magyar“, mint régebbi méltatója mondta róla. Akademiánk azzal is megtisztelte emlékét, hogy arcképét felfüggesztette egyik termében. Mi, kik még ismertük, kegyelettel adjuk át emlékezetét az újabb nemzedéknek.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök úr „Az absolutismus kora Magyarországon“ c. műve II. kötetéről.

Berzeviczy Albert „Az Absolutizmus kora Magyarországon“ című művének most készülő második kötete előreláthatólag a jövő év folyamában fog megjelenni. A három év előtt megjelent első kötetbe foglalt öt rész folytatásaképen a második kötet a VI—XI. részt fogja tartalmazni. A VI. rész címe: A bécsi merénylettől a Concordatumig; a VII. részből, melynek címe: „Az absolutizmus enyhülése“, a szerző tavaly bemutatott egy fejezetet. Most a VIII. részből, melynek címe: „Az olaszországi háború és Bach bukása“, kerül egy fejezet fölölvasásra és pedig az első, mely az 1859-iki olaszországi háború előzményeiről, a háború lefolyásáról, Ausztria vere-

ségéről és a villa-francai békeelőzményekről szól, tekintettel azok kihatására a Monarchia s különösen Magyarország viszonyaira. E háború következménye lett — tudvalevőleg — a Bach bukása is, mellyel a következő, a II. fejezet foglalkozik.

A M. Tud. Akadémia II. osztályának 1924. évi november 17-i tartott ülésén felolvasott fejezet a III. Napoleon császár 1859-i híres újévi üdvözlétéből kiindulva ismerteti az ezen év tavaszán kitört, rövid lefolyású osztrák-olasz-francia háború előzményeit, lefolyását, Ausztria vereségét és a villa-francai békeelőzményeket. Nemcsak az osztrák kormányzat hibái, hanem az olaszok nemzeti egységre való törekvésének ellenállhatatlan ereje miatt is Ausztria helyzete olaszországi tartományaiában, kivált mióta a francia politika félreérthetetlenül pártfogása alá vette Piemont törekvéseit, tarthatatlanná vált. Habár az ultimátum elküldése Bécsből Turinba, melyről Buol külügyminiszternek tudomása sem volt, elsietett és meglepetés-szerű volt, Ausztria még sem vádolható a háború könnyelmű felidézésével. Az osztrák politika tényleg csak két dolog között választhatott: önként kivonulni az olasz földről, vagy olasz tartományai megtartása érdekében felvenni a harcot. Az államférfiúi bölcsesség az elsőt ajánlotta volna, bár az — tagadhatatlanul — szinte emberfölötti önmegtágadást igényelt volna. Hogy Ausztria a másodikra határozta el magát, az annál kevésbbé csodálható, mert hadserege minőségéről s győzelmi kilátásairól nemcsak Bécsben, hanem Németországban is kedvezően vélekedtek. A monarchia népei, s kivált Magyarország sorsa szempontjából csak áldani lehet a gondviselést, hogy ez a háború bekövetkezett, mert ha Ausztria önként válik meg olasz uralmaitól, ez külső hatalmának és tekintélyének szintén nagy kárára szolgált volna, de lehetővé tette volna az önkényuralom fenntartását a birodalom megmaradt részeiben.

Az elvesztett háború keserű leckéjére volt szükség, hogy az abszolút uralom megtöressék s végre komoly kísérletek történjenek Magyarország kibékítésére. Igaz, hogy ezek a kísérletek csak sok tévelygés, botlás és visszaesés után, évek múltán vezettek valódi kiegyenlítéshez és az alkotmány, visszaállításához. De e kísérletek után az egyszerű visszatérés, a centralizmus, szétdarabolás és germanizáció rendszeréhez immár lehetetlenné vált. És ami a legfőbb: Ausztria bebizonyult erőtlensége kifelé s az addigi kormányzat bevallott csődje ébresztette fel Magyarországon oly erővel a tíz évig elnyomott nemzeti szellemet, hogy azt többé sem elaltatni, sem elnyomni nem lehetett.

Concha Gyöző másodelnök üdvözlő beszéde Dobó Sándor igazgató-tanítóhoz az 1924. évi Wodianer-jutalom átadása alkalmából a M. Tud. Akadémia 1924. évi május hó 26-án tartott összes ülésén.

Nagyérdemű Igazgató-Tanító Úr!

Szerencsémnek tartom, hogy az elnök úr gátoltatása következtében másodelnöki tiszteemből folyólag én nyújthatom át a Wodianer-jutalom alakjában a M. Tud. Akadémia babérját, országunk ezidőben legérdemesebb két tanítójának.

Resli István urat, az ötven év óta működésben levő kalocsai tanítót gátoltatása miatt, sajnós, nem láthatjuk körünkben.

Ekként szemtől-szembe, az élőszó melegével, csak Dobó Sándor hajdúböszörményi igazgató úrnak mondhatom el, mily megértő szeretettel keresi a M. Tud. Akadémia évenként azokat a munkatársait, akik az erkölcs és értelem elemi igazságait hirdetik s velük a nemzet zsenge törzsét áthasonítani, jóerkölcsűvé, értelmessé, életrevalóvá tenni nem csekély áldozatkészséggel iparkodnak.

Igenis! Önök, az elemi tanítás és nevelés munkájában fáradozók, az Akadémikusok alapvető munkatársai, mert Önök az igazságoknak lényegét származtatják át a nemzet egészére s nem annak egy letűnt korszak anakronisztikussá vált terminológiája szerinti részére, az ú. n. népre, magyarán szólva, a köznépre.

Az egész nemzet tanítói Önök, tisztelt igazgató-tanító úr, abban, ami az emberiség lényegét teszi, abban, ami az ember-séges életre elkerülhetetlenül szükséges.

Ez adja meg munkájuk, hivatásuk méltóságát, értékét, hecsét, ez teszi az Önök becsületét.

Mi Akadémikusok szintén a nemzet tanítói vagyunk abban, ami ebből az emberségből, az ember elemi lényegéből évezredekken át a legkülönbözőbb változatokban magasra nőtt.

Tanítói az új szemzések, új oltások által, amelyek útján ezt a lényegét még magasabbra, még változatosabbra emelni törekszünk.

Szívem mélyéig áthatva közös tanítói hivatásunk szent-ségétől, — mert úgy nézzen rám, kedves kolléga, Isten különös kegyelméből 52 esztendeje már, hogy tanítók — egyet szeretnék a magyar elemi tanításágnak különösen lelkére kötni.

Elsőbben és mindenekfölött az embert gyúriák ki a kezük alá kerülő anyagból.

A hazafit hagyják legutoljára! Mert a hazafi magasabbrendű, tökéletes ember, ahogy ezt már 1792-ben meglátta Oswald Zsigmond, Veszprém megye táblabírája, „*Az igaz hazafi, akinek tulajdonságait együgyű beszédbé foglalta egy hazája és nemzete javát óhajtó szív*” című komoly állambölcséleti munkájában.

Nehogy ily tökéletes embert akarva nevelni, egyszerű, derék ember se kerüljön ki kezeik alól, mert akkor a hazafi név, a hazafiság egymagában csúfság jelzője lesz, ha valakiben egyéb sincs. Így látjuk ezt értékelve, a félvilág urának, a hazafiúi kötelességteljesítés minta nemzetének, az angolnak közmondásában: Hazafiság — a semmirevalók utolsó menedéke.

Mi kell a magyarnak mindenkifölött? Önuralom, pontosság, rend, szívós kitartás, a megszerzettnek gondos megőrzése.

Az egyén, a zsenge gyermeknek lelkébe belevinni, belecsempészni, hogy a létért való küzdelmében csak ezek az elemi emberi erények adnak neki biztosságot, ez az elemi oktatás alapcélja. Ezek nélkül, az ismeretek, erények nélkül a házi tűzhely, a mező, a kert, a műhely, az árusbolt, a hivatal kietlen, lompos, piszkos, siralmas, félbenmaradt lesz. A szegény haza pedig, mely ezekből él, más ország rabiává válik.

Bezzeg, a mi jó barátaink, a derék holland nemzet miért tudta magát a császártól függetleníteni, az angol hatalom ellen magát tartani? Mert emberi volta fenntartása végett a legmagasabb fokú emberi erőt, nélkülözést, gondosságot, szívósságot birt minden polgárában egyesíteni és ezekkel az elemi erényeivel parancsolt még a tengernek is, gátakat emelve lapos, a tenger színe alatt fekvő földje körül, visszaszorítva velük a tengert medrébe.

A 13 amerikai gyarmat már félszázad alatt kiirtotta ezekkel az elemi emberi erőkkel és erényekkel Északamerika őserdőit. S íme, az amerikai bölcsesség nagymestere, a gyakorlatiasság codexének, „*A gazdagodás útjának*” megírója, Franklin Benjámín volt azután 1775-ben Angliától való függetlenítésük első indítványozója.

Közkeletű igazságokat melegíték fel mindezekkel. Hisz a Thessedik Sámuelek, Fáy Andrások, Könyves Tóth Kálmánok könyveiben száz év óta hangoztatják. Egy régibb kis füzetet ajánlanék melléjük tisztelt, nemes kartársainknak. Franklinnak 1757-ben közzétett, nálunk a háború első esztendejében, 1914-ben, az Olcsó Könyvtárban megjelent 36 tizenhatodrészt oldalra terjedő „*A gazdagodás útja*” című remekét, az amerikai nép

másfél százados világi kis bibliáját. Talán a háború bekövetkezése, talán nem egészen találó magyar címe miatt, alig hiszem nagyobb elterjedését. Igaz, hüebb fordítás, pl. Jámbor Richard tudománya, még kevesebb sikert ígért. Pedig Franklin 36 oldalas kis füzetkéje oly fülbemászó közmondásokban rögzíti meg az emberi élet alapbölcsességének igazságait, melyek hosszabb életűek, mint nagyértékű, de ily lapidáris egyszerűség nélkül szükölködő jeles munkák.

Ezért tartottam érdemesnek róla itt is megemlékezni, midőn az elemi oktatás és nevelés munkásainak az Akadémia babérját azzal a kéréssel adom át, ne nézzék annak kurrens értékét, hanem mint a magyar szellemi világ lelkiismeretének megnyugtatóját, hogy hivatásuk kötelességeit a legfényesebben teljesítették.

Bizottsági jelentések.

Jelentés a Vojnits-jutalomról.

Felolvasott az 1924 január 28-án tartott összes ülésen.

Tekintetes Akadémia!

Az özvegy Vojnits Tivadarné alapította jutalommal ezúttal az 1923-ban Budapesten előadott irodalmi becsü és színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, vígjátékok vagy népszínművek egyikét van hivatva Akadémiánk kitüntetni. Hogy ezt megtehesse, köteles szemlét tartani a multesztendei drámai termés felett — s e szemléjében nagyon természetesen egyáltalában nem feszélyezheti az a napisajtó egy részében már ismételve, legutóbb tavaly is hangoztatott különös felfogás, hogy Akadémiánknak nincs joga kritizálni olyan szerzőket és olyan darabokat, akik és amelyek voltaképen nem is reflektálnak e jutalomra, a pályázatban résztvenni nem kívánnak. E felfogás vallóinak első sorban a jutalom-alapítás ellen kellene fordulniok, hogy hogyan mert valaki úgy intézkedni, hogy az Akadémia a maga tetszése szerint válassza ki minden év terméséből azt a drámát, mit megkoszorúzni akar. Ez a támadás persze éppen olyan nevetséges lenne, mint amilyen az Akadémia elleni. Mert hiszen egészen felesleges fejtegetni, hogy efféle jutalmat a világon mindenki alapíthat és a nyilvánosan előadott színdarabokat a világon mindenki megbíráhatja és értékelheti, s ehhez képest dicsérheti vagy ostromozhatja a nyilvánosság előtt — még a Magyar Tudományos Akadémia is. Sőt hozzá merjük tenni, hogy ha nem

lenne is Vojnits-jutalom, Akadémiánk hivatásába nagyon jól — majdnem azt mondhatnók: kötelességszerűleg — beleillenek, állandóan figyelemmel kísérni a magyar dráma folyamatos történetét, s foglalkozva az írókkal és műveikkel: nem utolsó tényezőként folyhatna bele drámairodalmunk fejlesztésébe.

A kiküldött bizottság — mely Ferenczi Zoltán társunk elnöklete alatt Zlinszky Aladár társunkból és a jelentéstevőből állott — most is számon vette a mult esztendei drámatermést, s szemléléről a következőkben igyekszik a szükségparrancsolta rövidséggel beszámolni.

Számra nézve, új drámai művekben a mult év is eléggé termékenynek mondható. Immár egész csapat állandó színház — talán kelleténél több is — szolgál drámai bemutatókkal a fővárosban, s így nem csuda, ha a mult évben is hűsznál több új eredeti darabot láthatott a közönség. E művek nagyobb része az irodalmilag kisebb igényű és kevésbé kényes ízlésű publikum számára készült, mint ahogy a színházak többsége is — mint üzleti jellegű magánvállalkozás — nem azzal a szemmel nézi, s nem azzal a mértékkel méri a darabokat, mint az Akadémia, mely a maga kritikájában nagyon természetesen csak a legmagasabb irodalmi és esztetikai elveket követheti, s a darabok megítélésében az igazi drámai értékeket keresi, nem hagyva figyelmen kívül sem az erkölcsi, sem a nemzeti szempontokat.

A mult évi bemutatók szerzői között mai drámairodalmunk egyik legkiválóbb munkása, a *Bizánc* és *Árva László* illusztris költője: *Herczeg Ferenc* is szerepel. Ám a Vígsházban előadott *Sirokkó* című vígjátéka nem tartozik nagyobb értékű színpadi alkotásai közé. Elvégre Herczeg Ferenc mindig finom tollal ír — most is; mindig ízléses — ezúttal is. De kényes témája e művében kissé erőszakolt helyzetekben csattan ki. Nagyobb baj azonban szerencsére nem lesz a dologból, mert a szereplő férfiak léhaságának hullámai megtörnek a darab hősnője erényének szikláján, mely fölött nyomtalanul suhan el egy kis lelki válság sirokkója, hogy a szírt és habok fölött felragyogjon — költőien szép megoldásként — az anyaság reményének kibékítő szívárványa.

Mai drámaíróink egyik legtermékenyebbike és legnépszerűbbike: *Molnár Ferenc* szintén ott van a tavalyi szerzők között. Ha csak az előadások száma lenne döntő, akkor a *Vörös malom*-nak jutna a pálma, mely darab október 9-én kerülve bemutatásra a Magyar Színházban, az év végéig

napról-napra adták — sőt előadás-sorozata átnyúlt a folyó évbe is, és a százas seriesst meghaladta.

Ez a darab, mely szerzőjének minden írói erényét mutatja, de minden hibájával is terhes — nem rossz alapeszmén épül. Az ördög félmillió év alatt olyan malmot szerkesztett, melybe ördögileg preparált élőlények vannak belekomponálva, s mely masinába téve: a legjobb ember is rosszá válik. Az ördög fog egy tökéletesen jó embert, s majdnem sikerül is a dolog: a jó ember a malomban már-már egészen hitványvá lesz. De a végén kitűnik, hogy az emberi lélek mélyén mindig van egy parányi gyémántszepe a romolhatatlan jóságnak, s ez a csöppnyiség elrontja a sátáni malom szerkezetét, az ember pedig megmarad jónak.

Ez az ötlet — ha talán nem éppen egészen eredeti is — nem rossz, a darabnak ez a kerete ügyesen, szellemesen van megcsinálva. De ami aztán a darab tartalmát teszi, ahogyan az ördögtől preparált asszony és más figurák megrontani igyekeznek az embert: az felettébb bántó, több helyen egyenesen visszataszító érzékiséggel, durva közönségességgel van feltálva — viszont itt-ott hosszadalmasságával már unalmat is kelt a darab.

A közönség és a napi sajtó egy részében szintén nagy népszerűséggel bíró Szomory Dezső-nek *Glória* c. színműve is tavaly került bemutatásra a Vígszínházban. Az akadémiai kritikát sem azok a dicsőítések nem téveszthetik meg, amelyekkel Szomory Dezső írói pályafutását rajongóinak serege kíséri, — sem azt a modort nem követheti, amire Szomory tajtékzó ellenségei — nem csupán irodalmi szempontból vezetve — magukat ragadtatják. Szomory írói tehetségét el kell ismerni, drámaírói képességeit sem lehet eltagadni. Ezeket a *Glória* — bár sem jellemrajza, sem szerkezete tekintében nem kiváló mű — szintén igazolja. Amit azonban az Akadémiának is leplezetlenül és különösen meg kell bélyegeznie: az Szomory írói modora, műveinek stílusa, nyelve, amit a *Glória*-ban is borzadva tapasztalhatunk, s ami pályája kezdetétől fogva bántotta az ízlést és kihívta a kritikát, de ami a haladó idővel — úgy látszik — mind rettentőbb elfajulást mutat nála. Tíz évvel ezelőtt történt, hogy egyik jeles társunk, nyelvünknek s irodalmunknak kiváló ismerője és bűvára: *Horváth János* — a *Magyar Nyelv* c. folyóiratban szinte szokatlanul, de világért sem indokolatlanul erős szavakkal, bőséges szemelvények kíséretében rámutatott arra a „sült-idegen mondatszerkesztés“-ben megnyilvánuló korcs nyelvre,

amely Szomory drámáit jellegzetessé teszi. A *Glória*-ból is halomszámra lehetne a rémséges példákat idézni, ha helyünk és időnk lenne rá. De az egész darab elejétől végig nem egyéb, mint kifecamítása és keréketörése, s valósággal megcsúfolása édes anyanyelvünknek, a magyar nyelvnek, mit külső hangzásában éppen a zengzetesség, belső mivoltában pedig józan-ság és logikus gondolkodás jellemez, s tesz nekünk magyaroknak oly széppé, oly megkapóvá, oly mindenekfölött drágává. A *Glória* nyelve a szenvelgésnek és az idegenszerűségnek sokszor érthetlenségig menő tombolása — mit nem lehet szó és megrovás nélkül hagyni ebben a teremben, mely a magyar nyelv művelésére hivatott Akadémiának szent hagyománya, tisztaság otthona.

Már csak ellentétül is, hadd szóljunk most nyomban a mult év első drámái újdonságáról, *Voinovich Gézá*-nak a Nemzeti Színházban bemutatott *Rákóczi*-járól. Ennek a darabnak viszont fő-fő ereje és fényessége éppen: nyelve. Nincs ma magyar szerző, aki zengzetesebb jambusokat tudna írni, akinek dikciója magyarosabb és erőteljesebb lenne, párbeszédei költőiebben és fordulatossabban ömlenének, mint a *Mohács* című, Vojnits-koszorús történeti dráma most két éve feltűnt finom tollú szerzője. De éppen azért utaltunk most itt a *Mohács*-ra — mert kénytelenek vagyunk azt is hangsúlyozni, hogy a *Rákóczi*, drámái érték szempontjából, messze marad a *Mohács* mögött. Rákóczi története voltaképen nem is igazi drámái tárgy. Szigligeti, a színszerűség nagy mestere is hozzányult ugyan e tárgyhoz, de szerencsés érzéktől vezéreltetve, nem ölelte fel Rákóczi egész pályáját, mint ahogy teszi azt Voinovich, aki Rodostóig kíséri hőstét — lassan hömpölygő, tisztára epikus tárgyat szorítva bele a dráma szűk medrébe, a nélkül, hogy ezzel a drámái cselekvény szükséges erős sodrát is megteremtene és éreztetni tudná.

A Nemzeti Színház tavalyi újdonságai közül *Dánielné Lengyel Laurá*-nak *Tűzhalál* c. drámája a világtörténet egyik legmozgalmasabb korszakából, a francia forradalom történetéből veszi tárgyát, mely kor drámái lüktetésű eseményekkel, s azok forgatagában érdekesnél-érdekesebb alakokkal van tele, s darabjának egyetlen alakját sem tudja drámailag jellemezni, egységes cselekvényt pedig nemcsak nyújtani, hanem — úgy látszik — még elgondolni sem tud.

A *Májusfa* c. egyfelvonásos, a lírikus *Tóth László*-nak szépen csengő, rimekben gazdag darabocskája, szerzője drámaírói hivatását egyelőre szintén nem teszi kétségtelemné.

P. Ábrahám Ernő-nek, az *Isten vára* című, nem egészen joggal „misztérium“-nak nevezett színjáték szerzőjének írói tehetsége nem értéktelen, darabja azonban egészen drámaiatlan. A Kőműves Kelemennéről szóló népballada — melynek anyagából tárgyát vette — sokkal nagyobb drámai feszültséget hordoz méhében, mint amekkorát a szóbanforgó darabban Ábrahám ki tud robbantani.

Az *Öregesen, rangosan* c. egyfelvonásos, népies darab írója, *Vitéz Miklós*, már drámaibb tehetségnek látszik — tárgyválasztása, cselekvényvezetése, jellemrajzolása, beszéltető képessége mind ezt igazolják.

Zilahy Lajos-nak *Hazajáró lélek* c. színműve határozottan figyelmet érdemlő munka. Mert ha nincs is igazi drámai magva, s nem nyilatkozik is benne elég költészet, mely a céda hősnő sívár alakjának bántó ellenszenvenességével kibékíthetne bennünket — ám Zilahy nyelvének tisztasága, magyaros zamata feltétlen dicséretet érdemel. S ez általános írói erény és követelmény mellett a darab egy-két jelenetéből, helyzetéből kitetszőleg, az írónak van érzéke a drámai hatás iránt, s ereje sem hiányzik hozzá, egyik-másik alakjának rajza mögött pedig mintha nem közönséges vígjátékírói hivatottság mutatkoznék.

A magánszínházak sok újdonsága közül — a már említettekén kívül — igazán nem lehetne olyant találni, amely az akadémiai koszorú odaitélése szempontjából csak szóba is jöhetne. Így hát ismertetésünk, de még felsorolásuk is fölösleges lenne. Csak példaképen említjük — mint ezeknek a könnyebb fajtájú, laza erkölcsi felfogásról tanuskodó, részint kizárólag időtöltésre, részint érzékcsiklandozásra irányuló daraboknak tipikus példáját — a Renaissance-Színház tavalyi újdonságainak egyikét, a minden drámai hatást nélkülöző, s magasabb irodalmi színvonalat el nem érő *Lila ákác* címűt, mit hasonló című nagyobb novellája után írt *Szép Ernő*, tisztára azon recipe szerint, amelynek nyomán mostanában halomszámra készülnek az e fajta színpadi alkotások — néhány sikamlós helyzetből, egy pár érzélgős jelenetből s mentől több léha élcből összegyúrva.

De éppen ezt a darabot nézve, a bosszúságon kívül bizonyos szomorúság is elfogja a komoly kritikust, ha arra gondol, hogy e munka írója tíz esztendővel ezelőtt *Az egyszéri királyfi* című kedves mesejátékában, ha nem is éppen vérbeli drámaírónak, de mindenesetre figyelmet érdemlő költőnek mutatkozott; kitől mertünk még szép és tökéletesebb dolgo-

kat várni. S íme, az elmúlt tíz esztendő alatt a tehetséges Szép Ernő pályája a népmese naiv felfogását, szelíd humorát olyan jól eltalált *Egyszeri királyfi*-tól a sivár, léha, üresen szentimentális *Lila ákác*-ig hanyatlott, szomorú példájaként az erkölcsi felfogás és irodalmi ízlés megromlásának, amely akut betegség általánosságáról és veszedelméről lehetne és kellene is sokat beszélni s ellene sokat tenni, itt most azonban éppen csak hogy rá kívántunk mutatni.

A példák közt röviden meg akarjuk még említeni a mostanában szintén nagyon népszerűvé vált *Szenes Bélá*-nak *Végállomás* c. vígjátékát, mely hasonlóképen nem egyéb, mint drámai formába erőltetett novella (ha talán nem abból készült is), a pesti magyarság szenvedhetetlen nyelvén írva, s mely — ami szintén jellemző — igazi bemutatását a bécsi Deutsches Volkstheater-ben érte meg, s csak két héttel utóbb került a budapesti Renaissance-Színház színpadára.

Az akadémiai Vojnits-jutalom szempontjából a mult évi drámai termékek közül *Harsányi Kálmán*-nak, az ismert nevű vers- és regényírónak *Ellák* c. ötfelvonásos történeti tragédiája emelkedik ki, mely mult évi március hó 2-án került először színre a Nemzeti Színházban.

Ellák voltaképen Atilla-darab, mert ha az „Isten ostora“ a harmadik felvonásban gyilkos kéztől elpusztul is, a darab igazi középpontja végig ő marad. Annyival inkább érezzük ezt, mert míg Atilla — életének és korának sok, sűrű homálya ellenére is — határozott és markáns történeti személy, addig a darab megnevezett hősének, Elláknak alakja úgyszólván egészen mondaivá hígul, s a história fáklyafénye mellett alig tudunk meg felőle mást, mint hogy mint Atilla fia élt, s mint hős halt meg a géthok elleni csatában.

De míg az a körülmény, hogy Atilla alakja nemcsak egyénisége, hanem történeti valósága súlyával, tehát kétszeres erővel is háttérbe szorítja Ellák alakját — egyrészt nehezítette az Ellákról írni akaró szerző feladatát — másrészt az alig ismert Ellák alakjának megformálásában s jellemzésében a költő ereje egészen szabadon mozoghatott s érvényesülhetett. Így tehetette az író — nem közönséges tehetséget mutató koncepciójában — Ellákot, a világbirodalmi eszmét képviselő Atillával szemben a faji érzés és nemzeti gondolat lelkes hordozójává. Nemcsak az e nagyon figyelmet érdemlő felfogásban, hanem a történeti darabokban eléggé divatos tableau-szerűség helyett itt mutatkozó egységes szerkezetben, s a darab nyelvében is határozott drámai erő nyilatkozik, ha a

sok elharapott szó és tollban maradt gondolat néhol kissé zavarossá teszi is a szöveget. Kár az is, hogy a magával ragadó tragikai lendületet a darabnak csak első három felvonásában érezzük, hol a szerzőnek a színpadi hatás iránti érzékét s elrendező ügyességét is dicsérhetjük. A harmadik felvonásban megroppan a darab, az eleinte mindenre elszánt, de azután ingadozni kezdő Hildegundnak — ki Ellákot szereti, de Atila felesége lesz — jellemrajza zavarossá válik, s Ellák is, a maga álmodozó, az összeütközések előtt kitérő, passzív magatartásában nem tudja sem a tárgynak, sem a költő szándékának megfelelő illuziót kelteni.

Mindent összevéve: *Ellák*-nak jelentékeny fogyatkozásai vannak, de van sok nem jelentéktelen előnye és fényessége is. Nemes írói hecsvágytól hajtott, magasabb stílra törekvő költőnek felfogásban érdekes, nyelvben szép drámai munkája, mit a közönség is fokozódó tetszéssel tüntetett ki. Tizenötször került színre a darab a múlt évben, előadásának sorozata átnyúlva egyik idényről a másikra, ami már színházi szempontból is jelentős sikernek mondható.

Ezért a kiküldött bizottság teljes egyetértéssel, egyhangúlag hozott határozattal arra kéri a tekintetes Akadémiát, hogy az 1923. évre szóló Vojnits-jutalommal *Harsányi Kálmán*-nak *Ellák* című tragédiáját méltóztassék megkoszorúzni.

Budapesten, 1924 január 25.

Zlinszky Aladár l. t.,
a bizottság tagja.

Ferenczi Zoltán r. t.,
a bizottság elnöke.

Szász Károly l. t.
a bizottság előadója.

Jelentés a Farkas—Raskó-pályázatról.

Felolvasta *Zlinszky Aladár* l. t. az 1924 február 25-én tartott összes ülésen.

A Farkas—Raskó pályázat eddig sem kényeztette el a bíráló bizottságokat — évek óta a díjat ki sem adták —, gyenge az idei eredmény is. Pedig a hazafias költészet terén az utóbbi években határozott föllendülés észlelhető. Már a világháború meghozta a maga hazafias termését, a trianoni béke pedig egész irredenta lírát teremtett s néhány igazi tehetséget és kiváló műalkotást is felszínre hozott az előző évek kozmopolita meddősége után, melyben a hazafiézés mintha elszunnyadt vagy legalább is mint költői tárgy divatját múlta volna. A külső körülmények a hazafias költészetre most is kedvezőek, bizonyos tekintetben sajnosan kedvezőek. Még mindig nagy

időket élünk, nemzetünk léte szinte naponta veszedelemben forog, külső és belső viszonyaink a nagy és izgató kérdések egész sorát vetik fel; alig tűnik el egy fekete gomoly, újabb viharfellegek gyülekeznek. Társadalmunk nagy rázkódáson megy át: egész osztályok eltolódnak és újabbak nyomulnak helyökbe. Az egyén nem vonhatja ki magát a közélet mozgalmából: az események ott kopogtatnak mindenki ajtaján. A nagy harcok, a diadal, a menekülés, a fogság emlékei még elevenek, szülőföldi, családi, egyéni vonatkozások táplálják őket: megannyi kedvező tárgy a költői rezgésű lélek számára.

Pályázataink színvonalbeli meddőségének okát tehát mást kell keresnünk. Az Akadémia pályadíjai mai, felemelt alakjukban sem eléggé vonzó erejűek. A tekintély elve sem hódítja ide az írókat a tekintélyek lejáratásának korában. Az öregeket és fiatalokat elválasztó mesgyét sokan oly áthidalhatatlan szakadéknak híresztelik, mintha e két életkor — sokszor egy-két évtized különbség — már meg sem érthetné egymást. Kezdő fiatal írók sem óhajtják, még kevésbé keresik a kritikát s ha megkapják, nem bírják elviselni. Még mindig eleven — hiszen a háború legviharosabb napjaiban is tünnetett — az a dekadens irány, mely teljesen egyéni viszonyainak élményeibe gubózik s míg saját lelkének minden rezdülését beteges gonddal figyeli, szinte ellenszenvesen utasítja el magától a közélet nagy vívódásait, amelyek önző álmait háborítják. A társadalom atomizálódásának jelensége ez, az egyéniség kóros túltengése, mely, ha elhatalmasodik, a nemzeti lét, sőt a kultúra csődjét jelentheti.

Szerencsére ettől még messze vagyunk. Ha nem találtunk is a beérkezett pályaművekben nagy költői tehetséget: hazaszerető szívet, nemesen érző keblet, honfíbanatot, őszinte lelkesedést, áldozatos elszántságot, a cselekvés vágyát annál inkább. E pályázat, a nemzeti életből kiragadott kis részlet is azt bizonyítja, hogy a magyar nagy megaláztatása ellenére sem esett kétségbe, hogy fiai igenis törődnek viszontagságai-val, hisznek jövőjében, hogy sokan vannak, akik életüket nem tudják elválasztani sorsától s legnemesebb érzéseiket, legönfeláldozóbb tettvágyukat bármikor hajlandók érte kockára vetni. Jólesett e sokszor naiv, legtöbbször bizonyára ifjú, de mindig vonzó lelkeknek hacsak költői dadogását is olvasni s a hazafi nem egyszer elnyomta bennünk az esztétikust.

Ha azonban költői értéküket akarjuk meghatározni, akkor mégis csak az esztétika álláspontjára kell emelkednünk. Nem akarunk túlszigorúak lenni, de a beérkezett költemények még

lefokozott igényeinket sem elégíthetik ki. Van köztük több, mely megállaná helyét egy-egy szépirodalmi lapban, de az Akadémiának magasabb mértéket kell alkalmaznia. Számra nézve a pályázat elég sikeres volt; 18 szerző pályázott 56 pályaművel (a 2. sz. 8, a 10. 4, a 11. 17, a 14. 7, a 15. 7 költeménnyel). Két pályaművet, a 4. és a 14. számút eleve ki kellett zárunk a pályázatból azt, mert a pályázat föltételeinek ellenére névvel és lakáscímmel ellátva érkezett (Sír a szülőföldem), ezt (Ifjú a lelked, írj), mert családi jellegű verseket tartalmaz, minden hazafias vonatkozás nélkül.

A pályaművek többségét a szokott gyarlóság jellemzi: a primitív technika, az utánczás eredeti gondolatok híján és hazafias költeményekről lévén szó a tartalmatlan, vagy legalább is túlhangos deklamálás. Ilyen primitív technikát mutat a 3. számú: Március 15-ére, melyet még grammatikai ingadozás is növel; a szerző, úgy látszik, nincs a magyar nyelv teljes birtokában; hazafias érzése annál méltánylandóbb. Kezdetleges nyelv és verstechnika jellemzi a 2. sz. pályaművet is (Boldogtalan ország) mind a hat beküldött költeményben. Gondolkozó ember, de nem tud költői színt adni elmélkedéseinek. A 10. sz. (Pro patria) népdalritmusban gyenge rímekkel közhelyeket ad. Ugyancsak népdalszerű, de jobb verseléssel az 1. sz. *Csillagtalan éjjel*, különben jelentéktelen költemény. Bizonyos tanultság, nemes érzelemvilág, de kezdetleges kifejező képesség uralkodik a 15. sz. „Voltunk mi már, leszünk mi még” jellegű pályázat mind a hét darabjában.

Erős Arany-hatás mutatkozik az 5. sz. költeményen (Csonka-Magyarország nem ország) úgy, hogy szinte az Arany *Rodostói temetője* változatának mondható. Épúgy Rákóczi népe kel föl sírjából, mint Aranynál, csak nem Rodostóban, hanem a sárosi várban s tűnik el az éjféli harang megkondulásakor. A 8. sz. (Él magyar, áll Buda még) *Az öreg koldús* allegóriája, mely a kifosztott magyarságot példázza, Arany *Koldúsénekére* emlékeztet. A 7. számúnak, *Apus gyere vissza!* a családi élet melege ad vonzó jellemet, elég simán is versel Arany modorában, kinek *Fiamhoz* c. családi verse hatással is lehetett reá. Erős Ady és némi Szabolcska hatást mutat a 11. sz. különben magasabb színvonalú pályamű (jeligéje: Tied vagyok hazám!), melyről alább még megemlékezünk.

Hangos deklamálás uralkodik költői hangulat nélkül a 6. és 9. számú pályaműben (Lesz még egyszer ünnep a világon és Régi dicsőségünk hol késsel az őji homályban), mely egy szerző művének látszik; mindkettő címe is azonos: *Talán elég*

is volna már. Szóáradata közben képzavarba is téved: „A megveszett agy, végtelen csavarja Tovább forog s a fellegekre hág.“

Mind e verseknél figyelemreméltóbbak a következők: A 17. sz. *Gyertek vissza*: Magyar anya gyermekeihez. Nőíró műve, meleg érzése méltánylatot érdemel, népdalias strófái azonban közhelyekből telnek ki. A 16. sz. *Magyart licitálnak* jó ötleten alapul:

Nekem a bora kell, nekem a búzája!

Én adom... harmadszor! Az enyéim ő már is.

De a szerző végül sem tud a jó ötletből jó költeményt csinálni: színtelen és befejezése sem csattan. A 18. sz. „Tied vagyok, tied hazám“ jellegű *Riadó* jól versel, rövid sorai élénken patognak, rímei helytel-közel igen találóak (bár olykor erőszakoltak, mint: „Szív'b' aranyzott szent parancsot“). Egészben azonban dikciója nem áll tárgyával egy magaslapon, kifejezései sokszor igen prózaiak, közönségesek, mintha valóban csak a jó verselés kötötte volna le minden igyekezetét.

Legtöbb tehetséget mutat a 11. és 12. sz. pályamű. Minde-
nik ura a nyelvnek és formának. Emez *Rapszódia* (jelige: Néma irredenta), de inkább csak címében, mert különben szabályos verselése és jólrendezett gondolatmenete nem vallanak e műfajra. Heves érzelmi megindulása már inkább rapszódiaszerű, de kár, hogy szinte belevesz abba a szóáradatba, mely a szinonimák halmozásával feltartóztatlanul ömlik a szerző ajkáról. A 11. sz. (Tied vagyok hazám) nem kevesebb, mint 14 verssel pályázott „a magyar történelem leggyászosabb korszakából: az összeomlás, az őszirózsás forradalom és a kommunizmus idejéből“. Ódaszerű verseiben van némi erő, hazafias elkeseredés, magyaros dac, de valódi költői hangulattá ritkán nemesedik. Több művészet nyilvánul meg dalaiban, melyek közül a *Hinni kell* rövid, hangulatos strófáival, zenei versformájával a legsikerültebb, csak hogy a költemény súlyosabb tartalma ellenkezni látszik a nagyon is dalszerű, könnyed formával és szerkezettel.

Kiváló művet így a bizottság, melynek tagjai az előadón kívül Négyesy László r. t. és Pintér Jenő l. t. voltak, nem találván, azzal az egyöntetű megállapodással járul a Tek. Akadémia összes ülése elé, hogy a Farkas—Raskó-jutalmat ez évben se méltóztassék egyik pályázónak sem kiadni.

Budapesten, 1924 február 25.

Négyesy László r. t.

Pintér Jenő l. t.

biz. tagok.

Zlinszky Aladár l. t.

előadó.

Jelentés a gróf Karátsonyi-pályázatról.

Felolvastatott az 1924 március 1-én tartott összes ülésen.

Igazi „szomorú-jelentés“-ek azok, amik Akadémiánk terében, drámai pályázatokról esztendők óta szinte rendszeresen elhangzanak. S legszomorúbbak e jelentések közül azok, amelyek vígjátékokról szólnak — amely állítás nem szójáték akar lenni, hanem egészen komolyan utalni kíván arra a tapasztalatra, hogy míg a tragédiák között mégis csak szokott néha akadni egy-egy jobb tárgyú, vagy olyan, amelynek titkos írója legalább eléggé hangzatosan tud verselni — addig a pályázó vígjátékok szerzői nemcsak az e műfajban kívánatos humornak vannak rendesen teljes híjjával, de még komikumot sem igen tudnak műveiknek sem koncepciójába, sem szerkezetébe, sem jellemrajzába belevinni — a vígjátéki nyelv könnyedségének hiányát pedig pongyolással akarják pótolni.

A gróf Karátsonyi-jutalom 1923-ra, vígjátékokra tüzetett ki, ideértve a vígjáték valamennyi fajtát. Hogy jutalmazásra érdemes pályamű nem, — de még csak figyelemre méltó sem érkezett: ennek a sajnálatos körülménynek megállapítását mindjárt előre bocsáthatjuk. De szerencse, hogy ha már jó darabot nem tudtak írni a pályázók — legalább a beérkezett gyengéknek száma nem haladta meg a kettőt.

A két pályamű közül a 2. számú, melynek címe: *A bosszú*, jeliséje pedig — a vonatkozásnélküliség jellemző értelmetlenségével: *Pánúlikás kalapom, fujdogálja a szél* — azok közé az egészen gyerekesen naiv tákolmányok közé tartozik, amelyeket a régibb időkben — mikor jóval több pályamű szokott megjelenni a porondon — a kritikán aluliak csoportjában a pusztá címek felsorolásával intézett el sommásan a jelentés. Most ez a *Bosszú* egymaga alkotván e csoportot: elrettentő példaul és a bizottsági ítélet szigorúságának indokolásul még meséjét is ismertethetjük pár sorban.

Tehát: Özv. Küllősné, öregedő hú asszonyosság, az ifjú Szentirmay doktort szeretné megkaparítani. A doktor azonban Küllősné nevelt leányát, Hildát szereti, kit Küllősek annak idején azért vettek magukhoz, mert immár néhai Küllős úr a Hilda apjának vagyonát egykor elsikkasztotta volt. Küllősné úgy áll bosszút szerelni akciójának sikertelensége miatt, hogy elégeti Hildának az esküvőhöz szükséges okmányait. Mikor pedig Vig ügyvéd (kinek, sajnos, szintén csak a nevében van „vig“-ság) — az okmányok pótlásán fáradozik — Küllősné örökbe fogadja az ügyvédnek Sáríka nevű leányát, csak azért, hogy anyai jogon titokban hozzáadhassa a különb

parthiera számító ügyvéd fiatal bojtárjához. Az okmányok újra kiállítatnak, a két fiatal pár esküvője megtörténik, s mikor Hilda és Szentirmay a nevelő-anyát, Sárika és az ügyvéd-bojtár pedig az igazi apát férj-feleségi minőségben kölcsönösen meglepik — Küllösné eddig felettébb önzőnek mutatkozott szíve — persze sem nem a természet, sem nem a logika törvényeit követve, hanem a souverain szerző kényúri akaratából — egyszerre olvadozni kezd. Végül Vig ügyvéd is kibökkenti, hogy ő voltaképen régóta szereti Küllösné Önagyságát — s így az öregek is szerencsésen egymáséi lesznek.

Ezt a cselekvénynek távolról sem nevezhető értelmetlen és unalmas összevisszaságot minduntalan megszakítja egy terjedelmes epizód, melynek során a táncmester udvarol a szobalánynak, a szobalány férjhez megy az inashoz, s az ifjú menyecskét szöktetni készülő táncmestert csúffá teszik.

Ezt így elmondván, ismételjük, hogy gazdagabb pályázatnál erről a darabról beszélni sem lehetett volna, mert a legenyhébb kritika színvonalát sem éri el.

Az 1. számú, *A milliomos* című háromfelvonásos vígjáték — melynek jeligeje: *Élet* — bár nagy fogyatkozásai miatt szintén gyenge darabnak mondható — versenytársa fölött mégis kiemelkedik.

A darab főalakja Térey Tamás, nyugalmazott hivatalnok, felesége ösztönzésére leköltözik családjával a fővárosból vidékre. Ott leányukba, Annába beleszeret a vidéki újságnak immár kopaszodni kezdő szerkesztője, s hogy Térey mellett hangulatot keltsen és ezzel Térey bizalmát maga iránt biztosítsa, azt híreszteli lapjában, hogy Térey sokszoros milliomos. A jó kisvárosiak, kik eddig lenézték a penzionátus beamteréket, elhiszik a hírt, s körülrajongják Téreyéket. A szerkesztő fondorlata azonban már csak azért sem sikerül, mert Anna a bankigazgató Lajos fiát rendületlenül szereti. Mikor aztán a szerkesztő előtt bizonyossá válik, hogy a leánya nem lesz az övé — dühösen ellengőzt ad, s visszaszívja a milliomoságról szóló híradást. Téreyéktől elfordul a jeles közvélemény, a szerelmes ifjak meg akarják ölni magukat, de aztán a rossz anyagi helyzetbe került bankigazgató szerencsét csinálván egy, Téreytől kapott börze-tippel, az ál-milliomos iránt való hálából megengedi fiának, hogy Annát nőül vehesse. A szerkesztő pedig időközben egy kékharisnyavénkisasszony hálójába jutva, engedelmet kér Téreytől a sok komiszkodásért — s így a végén minden rendbe jön.

Ez a vázlat inkább a darab gyöngéiről hoz bizonyosságot. De rá kell mutatnunk arra, hogy e vígjáték írójában nemesak

bizonyos jelenetezési ügyesség mutatkozik, hanem van némi érzeke a komikum iránt is. Mindjárt a kiindulási pont — bár távolról sem eredeti — bohózat számára nem lenne rossz, de a szerző nagyon ügyetlenül bonyolítja tovább a mesét, s az írás-művészetnek is úgyszólván teljesen híjjával van. A darab közepén egészen jó komikai helyzet kínálkozik: a milliomosnak híresztelt Térey, mikor a hírt felröppentett szerkesztő visszavonni készül azt — sarkára áll, s már örömmel tekintünk a mulatságosnak ígérkező szituáció elé, melyben a szerkesztő leleplező szándékával szemben az ál-milliomos kerekedik felül, s megtartva a szerkesztő jóvoltából kapott milliomosi jelleget, komikai hősként diadalmaskodik, legalább egy darabig. De a szerző, úgy látszik, öntudatlanul jutott e jó szituáció küszöbéhez, nem tud benyitni, elhalad az ajtó előtt, s az ötlet-csírából nem fejlődik semmi.

Az ál-milliomos alakja különösen gyengén van rajzolva — de általában a jellemfestéshez sem tehetsége, sem türelme nincs a szerzőnek, s komikai képessége e téren csak néhány mellékalak vázlatos rajzában, vagy egy-egy mondásban nyilvánul. A kisvárosi élet alakjai — a darab jellegét meghazudtolva — túlnyomó részben papiros-figurák csupán, s csak a drámaíró vénkisasszony alakjának rajzában, meg az öngyilkos-jelölt ifjakéban van némi mulatságosság. Az egész darab el van ügyetlenkedve és el van nagyolva, — s a legnagyobb biztatás, amit a szerző e helyről kaphat, a bizottság egy tagjának az a nézete, hogy darabja, gyökeres átdolgozás után, valami kisebb igényű vidéki színpadon esetleg előadható lenne.

Többször rámutattak már az akadémiai bíráló-bizottságok, hogy a sok tekintetben teljességgel megváltozott viszonyok és körülmények között a titkos dráma-pályázatok nemcsak jelentőségüket veszítették el, hanem úgyszólván értelmük sem igen van. A jutalmak még sokszorosan fölemelve sem csábítanak manapság, pénzünk elértéktelenedésének e szomorú idejében. A színházak száma viszont annyira megszaporodott, hogy immár nemcsak a drámaírás kipróbált bajnokai juthatnak ott hamarosan és sikeresen szóhoz, hanem az új tehetségek is — kiknek régebben az akadémiai pályázatok jó alkalmat nyújtottak a feltűnésre — egy kis szerencsével eléggé könnyen érvényesülhetnek. De még a kevésbé hivatott próbálkozók is, egy kis ügyeskedéssel aránylag könnyen bekerülhetnek egy-egy ügynevezett külvárosi színház szerzőinek sorába és a mai reklám-viszonyok közt sokszor zajos sikert arathatnak olyan darabbal is, melyről maguk is igen jól tudják, hogy az Akadémia

ítélőszéke előtt nemcsak jutalmat vagy dícséretet nem nyerhetnének, hanem megrovásban lehetne részüik.

Így a mai szomorú alkalomból ismételten hangoztatva célszerűségét, talán szükségességét is annak, hogy a drámai pályázatok megszüntetésének, legalább megritkításának, vagy módozatai gyökeres megváltoztatásának gondolatával minél előbb és minél alaposabban kellene Akadémiánkban foglalkoznunk — az 1923-iki gróf Karátszonyi-pályázat eldöntéséül a küldött bizottság egyhangulag hozott határozattal arra kéri a tekintetes Akadémiát, hogy a jutalmat ne méltóztassék kiadni.

Kozma Andor t. t.,
a bizottság elnöke

Szász Károly l. t.,
előadó.

Badics Ferenc r. t.,

Ferenczi Zoltán r. t.,

Szinnyei Ferenc l. t.,
a bizottság tagjai.

Jelentés a gróf Teleki József pályázatról.

Felolvasta Császár Elemér r. t. a 1924 márc. 17-iki összes ülésen.

A Teleki-bizottságnak — (tagjai voltak Vargha Gyula t. tag elnöklete alatt a M. T. Akadémia részéről Papp Ferenc l. tag és a jelentéstevő, a Nemzeti Színház részéről Gyenes László és Mihályfi Károly urak), — ezúttal könnyű, de sivár volt a helyzete, mert a vígjátékra kitűzött jutalomért csak két pályamű versenyzett, s egyik sem bírja ki a komoly kritikát. Mind a két pályázó a vígjátéknak egyik legnehezebb fajával kísérletezett, a történeti vígjátékkal — de ez a jelző semmiképen sem illeti meg munkájukat. A költött cselekvényt ugyan a multban játszatják le, de nincs erejük kapcsolatba állítani, az illető kor mozgalmaival és hőseivel, sőt még történeti mázzal sem tudják bevonni. A 2-ik számú — címe: *A szerelmi zsebmetsző*, s jeligéje: *Fortuna szekerén okosan ülj, Úgy forgasd tengelyét, hogy ki ne dülj* — 1490-ben, az özvegyé lett Beatrix királyné udvarában játszik, de a cselekvénye annyira általános emberi, annyira nincsen benne semmi sajátosan középkori, hogy megtörténhetett volna bárhol és bármikor. Az 1-ső számú — címe: *Varúzsű*, jeligéje: *Kakukk, kakukk!* — a név-romantikának megkésett vándormadara, vagy félszázaddal utóbb csinálja meg rosszul azt, amit Rákosi Jenő *Aesopusával* annak idején jól megcsinált. Az ókorba, Spártába lokalizálja tárgyát s olyan mesét ad, mely, mondjuk, megtörténhetett volna a XX-ik század Párizsában vagy Budapestjén, de nem az ókori Spártában. Hőse egy intellectuel fiatalember —

mellékesen az uralkodó király fia — aki nyilvános helyen olyanféle előadásokat tart a költészetéről és a szerelemről unatkozó asszonyoknak és irodalom-smok-oknak, mint manapság divat az Urániában; egyik szereplője egy levitézlett athéni színésznő, aki most Spártában ütötte föl a sátrát — színésznő a görög színpadon: az archaeologusok megörülnek majd ennek a fölfödözésnek! De anachronizmusokban egyébként sincs hiány. A hősök, ha jó kedvük kerekedik, asszút isznak, még pedig krétait, s ha fölbosszantják őket, igazi pesti zsargonban, egymást rinocerosz névvel tisztelik meg.

A két vígjáték tehát az áltörténeti drámák legrosszabb *fajtájából* való; ez baj, de azért lehetnének jó vagy legalább is mulatságos vígjátékok. Sajnos nem azok. A *Szerelmi zsebmetszőről* talán nem is kell bizonyítanom. Az az író, akit ízlése nem tart vissza attól, hogy ilyen modernül csengő, büntető törvénykönyv-szagú s bántóan keresett címet adjon egy XV-ik századi históriának, nem ígér sokat. De nem is ad. Vígjátéka kezdetleges és naiv história, bonyodalom és kómikum nincs benne egy csipetnyi sem, még jókedv és ötlet sem, csak vég nélküli beszélgetések prózánál is prózább versekbe foglalva, s ami ebből természetesen kisarjad: unalom, halálos unalom. A főhős, az állítólagos szerelmi zsebmetsző, egy olasz piktor; származásos figura, nem nőhódító Don Juan, hanem szerencsétlen és ostoba flótás. Elcsavarja egy szegény leánynak a fejét, erre a leány udvarlója úgy segít magán, hogy fölhívja az olasz figyelmét úrnőjükre, a szép, fiatal, gazdag kegyelmes asszonyra. Nosza frontot változtat a piktor, csapja a szelet a főúri özvegynek és biztos lévén diadaláról, kiadja az utat a leánynak, még pedig olyan hihetetlenül durván, amint még a hűtlen cselédet sem szokás elzavarni a háztól. A megoldást persze mindenki kitalálja: a szerelmes ifjú megkapja az őt éppen nem szerető leányt. De azt már nem sejtene senki, hogy a kegyelmes asszony egy félparaszt 18 éves tacsónak nyújtja a kezét, akinek egyetlen előttünk ismeretes jellemvonása, hogy nagyon szereti a jó konyhát.

A *Varázsfű* semmivel sem vígabb és logikusabb, de előadása választékosabb, s bonyodalom nélküli meséje valamivel értelmesebb. A királyfi, akiről már megemlékeztem, annyira elhájolja az egyik unatkozó hölgy-hallgatóját — aki mellékesen a királyfi apja riválisának, a megbukott király-jelöltnek felesége — hogy az otthon hagyja a kedvéért öreg, rokkant férjét és összeáll a délceg, szemrevaló ifjúval. A történet nem egészen új. Ezt a vékonypénzű históriát a szerző megszerzi

egy mulatságosnak gondolt jelenettel: az öreg foghíjas férj, aki vagy kétezer évvel előre megsejti Steinach elméletét, meg akar fiatalodni, s a királyfi legjobb barátja, egy athéni kómi-kus-színész — ilyen demokraták voltak akkoriban a spártai királyok! — olyanféle tréfát űz belőle, mint Szücs György urammal a cigányasszony, de természetesen ebből tréfából hiányzik nemcsak Arany pezsgő humora, hanem a valószínűség is.

Azt hiszem ennyi elég e két pályamű jellemzésére s nyugodt lelkiismerettel terjeszthetem az összes ülés elé a bizottság egyhangú ajánlatát: ne méltóztassék e két egészen jelentéktelen vígjáték közül egyiket sem kitüntetni, sem dícsérettel, sem jutalommal.

Vargha Gyula t. tag
elnök.

Császár Elemér r. tag
előadó.

Papp Ferenc l. tag
biz. tag.

Gyenes László, Mihályfi Károly
a Nemzeti Színház tagjai, biz. tagok:

Az összes ülés az illető bizottság javaslatát elfogadta.

Kivonatok az 1924. évi nagygyűlésen eldöntendő jutalomtételek tárgyában kiküldött bizottságok jelentéséből.¹

Jelentés az Oltványi-pályázatról.

Az Oltványi-alapítványból „*A Domonkos-rend története Magyarországon a XVI. század közepéig*” címen hirdetett pályázatételre egy pályamunka érkezett be. Benyújtója dr. Szalay Gyula János, szt. Domonkos-rendű áldozópap, a soproni domonkos rendház főnöke.

A pályázati feltételeknek megfelelően részletes tervrajzot és öt fejezetrészt nyújtott be. Az utóbbiak közül az első a rend letelepedését Magyarországon tárgyalja, a második a rendtartomány sorsát Magyarországon a XVI. század közepéig, a harmadik a rend összeköttetéseit a szentszékkal és a magyar királyi udvarral 1240—1340-ig, a negyedik a zárdák történetét, az ötödik a missziók történetét foglalja magában, a függelékben pedig a tartományfőnökök névsora van közölve.

A pályázó buzgalommal és igyekezettel látott munkájához Szorgalmasan kutatott és gyűjtötte össze a tárgyára vonat-

¹ Az előző jelentéseket l. A. É. 1924. évf. 73—96 l.

kozó adatokat, búvárolta a levéltárakat és az irodalmat, de úgy véljük, hogy különösen az utóbbit nem aknázza ki teljesen, úgyhogy munkájának e részében is, nagyobb mérvű pótkutatásra van szükség.

Budapest, 1924. évi március hó 22-én.

Kollányi Ferenc l. t.

Áldásy Antal l. t.

Jelentés a Péczely József-alapítványból kitűzött nyílt pályázatról.

A Péczely-alapítvány kamataiból a tekintetes Akadémia nyílt pályázatot hirdetett a következő címmel: „*Az Anjou-ház küzdelmei Magyarország birtokáért egyetemes történeti vonatkozásaikban*“.

A kitűzött határidőre egy pályázó jelentkezett: Patek Ferenc, aki tervezetéhez mellékelte a már kidolgozott első fejezetet. (Az Anjouk családi összeköttetése az Árpád-házzal. Első érintkezéseik Magyarországgal.) Patek a munkát öt fejezetre tervezi, amelyek közül a II-ik IV. László korát, a III-ik az 1290 és 1300, a IV-ik az 1300 és 1305 és az V-ik az 1305 és 1310 közti korszakot tárgyalná. Maga a terv, még inkább pedig a benyújtott fejezet elárulja a szerzőnek nagy jártasságát tárgya körül és nemcsak a feldolgozás módszerét illetőleg nyújt szép reményeket a készülő munkához, hanem egyben a szerző alapos tájékozottságát is dokumentálja az idevonatkozó külföldi forrásokban és irodalomban.

Budapest, 1924. évi március hó 29.

Áldásy Antal l. t.

Domanovszky Sándor l. t.

Jelentés az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár- jutalomdíja tárgyában.

Glogoni Andreich Jenő úr a pályázati feltételeknek megfelelően, egy a *vasúti kamatgaranciák Magyarországon való történetéről* írandó munka tervezetét és a két fejezetre tervezett munka első fejezetének kidolgozását nyújtotta be.

Tervezetét két részre osztja. Az elsőben a vasúti magánvállalkozások és az államosítási kísérletezések első periodusával foglalkozik, míg a második a kamatgaranciák alkalmazásának kialakulását és a vasút-államosítást Magyarországon tárgyalja. Az első fejezetet ismét két részre osztja, külön foglalkozván az első vállalkozások korával és az állami beavatkozás fokozatos fejlődésével. A második részt egységesen tár-

gyalja és csupán alcímszerű tagozását kísérelte meg. Ezek a vasútépítés általános feltételeivel, a magyar vasúti koncessziók ismertetésével, az állami kamatbiztosítás és az államháztartás viszonyával, a vasutak államosításával és az új kamatbiztosítási rendszerrel, valamint a magyar vasútépítés eredményeinek összefoglalásával foglalkoznak.

A szerző biztos kézzel nemzetközi távlatba igyekszik helyezni a megoldandó kérdést és ezzel megfesti azt a hátteret, amely a magyar kamatbiztosítási rendszer helyes kidomborításához szükséges. E mellett a szerző behatóan tanulmányozta a vasútépítésre vonatkozó első vélemények kialakulását Magyarországon. A benyújtott fejezetben részletesen foglalkozik gróf Széchenyi István, gróf Dessewffy Emil és Kossuth Lajos álláspontjával.

Mint hogy egyrésztől nagyon kívánatos, hogy a vasúti kamatbiztosítás ügyének Magyarországon való fejlődése megirassék, másrésztől pedig a szerző reményt nyújt arra, hogy e feladatot kellő irányítás mellett képes lesz megoldani, javasoljuk, hogy *a megbízást Glogoni Andreich Jenő úrnak a mű megírására megadni méltóztassék, azzal azonban, hogy munkája folyamán a bírálók útbaigazításával éljen.* A mű elkészülte után az természetesen újabb bírálat tárgya lesz.

Budapest, 1924 április 17.

Heller Farkas l. t.

Czettler Jenő l. t.

Jelentések a Pesti Hazai Takarékpénztár Egyesület Fáy András-alapítványából kitiűzött nyílt pályázatról.

„A magyar középosztály hanyatlásának okai és újabb fel-emelkedésének lehetőségei” című pályakérdésre beadott egyetlen pályamunka szerzője igen helyesen hivatkozik arra, hogy ennek a kérdésnek sokkal inkább publicisztikai, semmint elméleti tudományos jellege van. Gyakorlati szempontból — és ebben is helyesen fogja fel a feladatot a tervezet — még magának a teendő javaslatnak is irányt mutatnak azon konkrét viszonyok, amelyek közt fogja a munka megírása idején (a tervezet csak 1925 december végére jelzi ezt az időt) találni a közviszonyok akkori állapotát, s így tartózkodni tanácsos nemcsak az elméleti fejtegetésektől, hanem a javaslatok részletesebb indokolásától is, ezeket is arra az időre tartva fenn, amikor a konkrét viszonyok ismeretesebbek lesznek úgy a szerző, mint az olvasó egykorú közönség előtt.

Ez a kiindulási pont, bár szembetűnőleg sokat levon a tervezet mai tudományos értékéből, mégis helyesen van megválasztva és mindenestre gyakorlatias, mert egyenesen célra vezető, ha a tervezet csupán az általános irányelvek kijelölésére szorítkozik.

Megelégedéssel fogadva a tervezet kiindulási pontját, s lehetőleg kikerülve úgy az elméleti felfedezéseket, mint a gyakorlati javaslatokat, csakis az adott pontokra koncentráltuk figyelmünket, azt vizsgálva t. i., hogy a szempont, melyből tekinti a szerző a létező helyzetet, helyes-e és más oldalról, hogy az az irány, amelyből kiindul, biztat-e arra, hogy tényleg a közérdekű igényeknek kielégítésére, vagy legalább is megvilágítására megfelelő alkalmat fog-e szolgáltatni?

Teljes megnyugvással értünk arra az eredményre, hogy igen és Buday László megbízandó ily munka megírásával, amely nemcsak tényleg hézagot fog pótolni irodalmunkban, de valószínűleg áldásos hatása lesz közállapotainkra és elsősorban a magyar középosztály újra éledésére, vagy legalább a hanyatlási folyamat csökkentésére.

György Endre r. t.

A magyar középosztály hanyatlása és megmentésének módjai tekintetében Buday László l. t. által benyújtott tervezet alapján annak áttanulmányozása után, magam részéről csatlakozva György Endre r. t. úr véleményéhez, hozzájárulok ahhoz, hogy Buday László úr a kidolgozással megbízassék.

Az elkészítendő dolgozat végleges és minden tekintetben helytállónak tekintendő javaslatokat tartalmazni aligha fog. Ki lesz téve bizonyos jogosulatlanak nem is mindig mondható támadásoknak, amelyek azonban sem őt, sem pedig bennünket meglepni nem fognak.

Magának a középosztály fogalmának megállapítása nem könnyű és minden viszonyok között érvényes kereteket vonni ebben a tekintetben nem is lehet. Magyar nemzeti szempontból főleg a birtokos osztálynak és az úgynevezett lateiner pályákon működő rétegnek konzerválásáról és megmentéséről lesz szó. Amennyiben városi középosztályunk alig volt, habár annak szükségét a legnagyobb mértékben érezzük, kifejtendő az is, hogy ennek megteremtése, illetőleg konszolidálása milyen intézkedéseket kíván. Nehezíti a helyzetet az, hogy míg más államokban a városi középosztály fejlődése szervesen, hosszú időn át történt, s a nemzeti rétegekből alakult erőknek tulajdonítható, nálunk a fejlődés ezzel ellentétes.

A középosztály fenntartásának nagy problémája nemcsak nálunk égető és súlyos feladat. Az utolsó század gazdasági fejlődése, amely alapja a társadalmi rétegződésnek, Nyugat-Európában sem olyan, melyet kielégítőnek lehetne tekinteni, sőt végzetes hatásának mondható irányban történik. A gyorsan szaporodó, nagy vagyonú rétegekkel szemben áll az alsó rétegek tetemes részének proletarizációja és az a tény, hogy a középső rétegek elporlása csaknem mindenütt észlelhető.

Ezeknek a tényeknek a felismerése már régebben megindított egy mozgalmat, amely határozott formát is öltött, amennyiben Brüsszelben már a háborút megelőzőleg létezett egy olyan nemzetközi egyesület, amelynek feladata volt a középosztály problémáját napirenden tartani és kikutatni azon módokat, amelyek mellett a középosztálynak erősen veszélyeztetett helyzetét megjavítani és fennmaradását biztosítani lehetne.* Legutóbb Svájcban alakult Bern székhellyel ugyancsak ily célú nemzetközi egyesület. De ezeknek az egyesületeknek és a hozzájuk kapcsolódó német mozgalmaknak eredménye még mindig nagyon csekély. És éppen ezért az, aki a magyar középosztály hanyatlásának, illetőleg megmentésének nagy kérdésével foglalkozik, ha támaszt találhat is a külföldi mozgalmakban, a javaslatok tétele tekintetében főleg saját intuíciójára lesz utalva. E javaslatoknak akarva, nem akarva, ellentétbe kell helyezkedni azzal a nagy, világszerte észlelhető áramlattal, melynél a fejlődés végcélja gyanánt csak az értékek minél gyorsabb és minél nagyobb arányú szaporítása áll. A nagyiparos-vállalatoknak előbb nemzeti, majd nemzetközi kombinációkba való egyesülése, a trösztök kifejlődése legjellemzőbb vonásai a modern fejlődésnek. Ezek pedig a középosztályra nézve nem kedvező jelenségek.

Pályázó tagtársunk munkásságának eddigi irányával bemutatva nemcsak kiválóságát, hanem hivatottságát is arra nézve, hogy a nehéz feladattal reményt keltően fog foglalkozni. Azt, hogy, erre vállalkozik, egyenesen nyereségnek tartom, mert erős a meggyőződésem, hogy sok tekintetben értékes és a gyakorlati életben is megvalósítható javaslatokat fog tenni, amelyek azután megalapozhatják a további, talán mélyebbre menő, vagy tágasabb körű intézkedéseket.

Budapest, 1924 március 30.

Bernát István l. t.

*) Institut International des Classes Moyennes. (45. Rue de l'association.)

Jelentés a Körösy-pályázatról.

A Körösy-pályázatra, mely *Budapest főváros demografiai és társadalmi tagozódásának az utolsó 50 évben való fejlődését* tűzte ki tárgyul, egy pályamű érkezett dr. Thirring Gusztáv l. tagtól, a székesfővárosi statisztikai hivatal igazgatójától.

A pályázatban kitűzött tárgy kidolgozására keresve sem lehet alkalmasabb embert találni Thirring Gusztávnál, akit hosszú évek tapasztalatai, s eddigi tudományos munkássága egyképen predestinálnak a feladat megoldására.

A pályamű-tervezet anyagát Thirring Gusztáv a következő fejezetek szerint kívánja felosztani: 1. Budapest népesedési fejlődése a főváros egyesítése előtt; 2. a népesség kialakulása, felhalmozódása és tömörülése; 3. a nemi arány; 4. a népesség korviszonyai; 5. családi és háztartási viszonyok; 6. a népesség származása; 7. hitfelekezetek; 8. nemzetiség és faj; 9. nyelvismeret és magyarosodás; 10. műveltségi állapot; 11. társadalmi viszonyok, vagyon és lakás; 12. a lakosság foglalkozása és gazdasági helyzete; 13. népmozgalom és szaporulat; 14. egyes kerületek demografiai és társadalmi morfológiája; 15. a szomszédos községek; 16. összefoglalás.

Tulajdonképen még többet is óhajt adni, mint amit a pályamű címe kíván, mert nemcsak az utolsó 50 év fejlődését akarja bemutatni, hanem a főváros egyesítése előtti népességfejlődést is, visszamenve addig, ameddig csak adataink vannak a fővárosnak vagy egyes részeinek régebbi lélekszámáról.

Minthogy Thirring Gusztáv neve és eddigi tudományos munkássága mindenesetre elég biztosíték arra, hogy a többi fejezetet is hasonló alaposággal és szaktudással fogja kidolgozni, tisztelettel javasoljuk a nagygyűlésnek, hogy a pályakérdés kidolgozásával a benyújtott tervezet alapján dr. *Thirring Gusztávot* megbízni méltóztassék.

Buday László l. t.

Kovács Alajos l. t.

* * *

A bírálók javaslatára a nagygyűlés a pályatételek kidolgozására megbízást adott az illető tervrajz szerzőjének.

Jelentés a Röck Szilárd-alapítványból hirdetett nyílt pályázatról.

A M. Tud. Akadémia 1923 dec. 31-iki határidővel nyílt pályázatot hirdetett a Röck Szilárd alapítvány kamataiból „*A hún hagyomány és monda kérdésének mai állása*” címen

E pályázatra egyetlen egy pályamű érkezett be Hóman Bálint I. tagtól. Mutatványként a szerző a munka két első fejezetét küldte be, melyek elseje a kérdés történetét, másodikika a kérdés eldöntésénél követendő módszert tárgyalja; tervezet helyett azonban már munkájának teljes kéziratát csatolta és így abban a helyzetben vagyunk, hogy a tek. Akadémiának nemcsak a megbízás irányában tehetünk javaslatot, hanem a beérkezett munkáról végleges bírálatot terjeszthetünk elő.

Hóman Bálint régóta foglalkozik a hún hagyománnyal kapcsolatos kérdésekkel: régi krónikáink szövegkritikájával, a magyarság eredetének kérdésével és a székelység eredetével. Ezek a tanulmányok szinte praedestinálták őt arra, hogy a hún hagyomány problémáját is ő dolgozza föl.

Az utolsó évtizedben a magyar nemzet eredetének kérdését a nyelvészet jelentős lépésekkel vitte előre, megállapítva, hogy a finn-ugor magyarság török elemei egy hún-bolgár érintkezés és keveredés eredményei. Ezek a legújabb eredmények szükségessé teszik az ezzel összefüggő egyéb kérdések új vizsgálatát is. A hún hagyományt illetőleg Hóman ezt a föl- adatot végezte el most benyújtott pályaművében.

Az új nyelvtudományi eredményekkel szemben el kellett ejtenie azt a föltevést, hogy a magyarság nem hozhatta magával a húnokkal közös eredetének tudatát s hogy ez ennek következtében késői idegen hatás alatt keletkezett könyvmonda. Mint szigorúan módszeres forráskritikus, ugyan ő is megállapítja krónikáink hún történetéről, hogy az a XIII. században keletkezett tudákos alkotás, de mint a krónikák szövegfejlődésének alapos ismerője, kimutatja azt is, hogy a hún származás hagyománya már XI. századi krónikáinkban is, a későbbi hún-krónikától teljesen függetlenül megvolt, sőt, hogy ez utóbbi éppen ennek a hagyománynak köszönheti keletkezését.

Viszont a külföldi írók tüzetes áttanulmányozása arra az eredményre vezet, hogy néhány, a magyarokat egyszerűen húnoknak, avagy avaroknak nevező, de nálunk nem ismert évkönyv vagy krónika kivételével, a külföld a XI. századig nem azonosította a magyarokat a húnokkal, sőt egyenesen megkülönböztette őket tőlük. Éppen azok a krónikások, akiket a mi krónikáiróink forrásul használtak, nem tudnak a közös eredetről, tehát nem is vehették azt idegenből. A külföldön is csak akkor terjed ez az azonosítás, amikor a XI. században a magyarsággal az érintkezés sűrűbb lesz, ami valószínűvé teszi, hogy ott is a magyar tudatból fejlődik.

A legkényesebb kérdés, amelyet Hómannak e részben tár-

gyalnia kell, hogy: melyek azok az elemek, amelyek a hún eredetről a hagyományban tényleg megvoltak és melyek azok, amelyek tudós kompiláció útján jutottak bele. Szigorú forráskritikai módszere e részben nagyon szűkre szabja azt, ami tényleges hagyomány volt. Alig több az a közös leszármazás tudatánál, a Magortól és Attilától való származásnál, s a székelek külön hún-eredeténél. Egyebekben csak a hagyomány egyes elmesélő vonásai sejthetők, de nem állapíthatók meg.

Azonban ez eredmények érdekes találkozása a nyelvészeti kutatások újabb eredményeivel Hóman tanulmányának nagy jelentőséget ad. A hún hagyomány s az ezzel kapcsolatos kérdések kutatói előtt új perspektívák nyílnak meg és azok nyomában még bizonyára élénk eszmecsere fog megindulni.

Az előadottak alapján javasoljuk, méltóztassék a Rökk Szilárd díjat Hóman már kész munkájának odaítélni.

Budapest, 1924 március 30.

Csánki Dezső r. t.

Domanoszky Sándor l. t.

A nagygyűlés a javaslat értelmében határozott.

LXXXIV. nagygyűlés.

Első nap

(1924. május 7.)

I. A főtítkár bemutatja a folyó évi május hó 11-én tartandó ünnepélyes közülés programját:

1. Megnyitó beszéd (Az új nemzetközi jog) Concha Gyöző másodelnöktől.

2. A M. Tud. Akadémia 1922—23. évi munkássága Balogh Jenő főtítkártól.

3. Beöthy Zsolt ig. és r. t. emlékezete Négyesy László r. tagtól.

4. Kárpáti véres virágok József kir. herceg Ő Fensége ig. és t. tagtól.

Tudomásul van.

II. A Nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom a folyó évben első ízben a szépirodalmi szakot illetvén meg, a javaslattételre kiküldött bizottság (Ferenczi Zoltán r. t. elnöke alatt Négyesy László r. t., Császár Elemér r. t., Szinnyi Ferenc l. t., Horváth János l. t., mint jelentéstevő) tüzetesen indokolt jelentésében az idejű Nagyjutalmat Vargha Gyula t. t.-nak javasolja kiadni egész költészete méltánylás-

képpen; a Marczibányi-mellékjuttalommal pedig Szabolcska Mihály I. t. „Válogatott versek könyve“ című kötetét javasolja kitüntetni. Az I. osztály a javaslatához hozzájárulván, azt a nagygyűlés a főtítkár meglehangú pártoló indítványára egyhangúlag határozattá emeli. A nagygyűlés lelkesen ünnepli Vargha Gyula t. tagot.

III. Az elnök úr az elnöklést Concha Győző másodelnöknek engedvén át, a főtítkár előterjeszti a II. osztály jelentését a Szilágyi-jutalom tárgyában.

A nagygyűlés a kiküldött bizottság (Csánki Dezső r. t. elnökle alatt Angyal Dávid r. t., Domanovszky Sándor I. t., Lukinich Imre I. t., Áldásy Antal I. t., mint előadó) javaslatára a Szilágyi-jutalmat, amely az utolsó tíz év alatt (1914—23) megjelent legkitünőbb történeti munkának volt kiadható, Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnöknek ítélte oda „Az abszolutizmus kora Magyarországon“ című műve I. kötetéért.

Ezt a határozatot Concha Győző másodelnök úr közli a terembe visszatért elnök úrral, akit a jelenvoltak általános, legmelegebb tetszésnyilvánítással fogadtak. A másodelnök úr hangsúlyozza, az Akadémiának nagy öröme, hogy ez alkalommal visszatekinthetett azokra az évekre, amelyekben az elnök úr sokirányú egyéb elfoglaltsága és a világ minden részében a magyar ügynek fényes és sikeres képviselése mellett ezt a nagyszabású munkát is kidolgozhatta.

Az elnök úr az üdvözlésre élénk tetszéssel fogadott, szép beszédben mond köszönetet és egyúttal kijelenti, hogy a jutalomösszeget egy mindnyájunknak kedves halott emlékére, néhai felejthetetlen elnöktársa, Beöthy Zsolt síremlékének alapja javára ajánlja fel.

IV. Az elnök úr elnökle alatt folytatott ülésen a főtítkár előterjeszti a Rákosi Jenő ig. és t. t. elnökle alatt kiküldött bizottság (Concha Győző másodelnök, Herczeg Ferenc ig. és t. t., Fináczy Ernő r. t., Fröhlich Izidor ig. és r. t.) egyhangú javaslatát a Kugler Mihály mérnök által Henrik és János fivérei nevében is felajánlott Rákosi Jenő-díjról, amely az alapítvány ügyrendje értelmében ez alkalommal annak a magyar állampolgárnak volt kiadható, aki „a magyarság ügyének az előző évben a legnagyobb szolgálatot tette“.

A nagygyűlés ezt a jutalmat gróf Apponyi Albert ig. és t. tagnak ítéli oda, méltatni kívánván az ő társadalmi és tudományos munkásságát, mellyel a legnagyobb hálára és elismerésre kötelezte az egész magyarságot.

V. A másik Rákosi-díj (ügyrendjét lásd Ak. Értesítő 1923. évf. 125—126. lap) a bizottság (Concha Győző másodelnök, Herczeg Ferenc t. t., Fröhlich Izidor ig. és r. t., Fináczy Ernő r. t.) javaslatára *Papp Ferenc* I. t.-nak *báró Kemény Zsigmondról* írt művéért adatik ki.

VI. A névtelen alapító alapítványának jutalma (Ak. Értesítő 1923. évf. 126. lap) a bizottság (az elnök úr elnöklete alatt Fröhlich Izidor ig. t. és r. t., Fináczy Ernő r. t., a főtitkár és Horváth János I. t., mint jelentésttevő) javaslatára néhai *Riedl Frigyes* kiváló tagtársunk *Petőfiről* szóló hátrahagyott munkájának adatott ki.

VII. A nagygyűlés a Sámuel—Kölber-díjat a kiküldött bizottság (Szinnyei József ig. és r. t. elnöklete alatt Melich János, Petz Gedeon és Gombocz Zoltán r. t.), illetőleg az I. osztály javaslatára, mint az 1923. év legjobb nyelvészeti dolgozatának *Palló Margit dr. Kökörcsin* című értekezésének adja ki.

VIII. A Nadasdy-jutalom a bizottság (Herczeg Ferenc t. t. elnöklete alatt Pekár Gyula I. t. és Papp Ferenc I. t., mint jelentésttevő) és az I. osztály javaslatára a *Senki Pál* című, „*Multa tulit, tectique*“ (Horatius) jeligéjű, 7. számú pályamunkának ítéltetik oda. A jeligés levél felbontatván, kitünt, hogy a jutalmazott dolgozat szerzője *Vietórisz József* tanár, Nyíregyháza.

Az elnök úr a jutalmat nem nyert pályamunkák jeligés leveleinek elégetésére Mahler Ede és Hodinka Antal levelező tagokat kéri fel, akik még az ülés alatt jelentik, hogy megbízatásukban eljártak.

IX. A Budapest székesfőváros adományából kiadható és az Akadémia által kiegészített jutalom (Ak. Értesítő 1923. évf. 20. sz.) a bírálók (Ferenczi Zoltán r. t. elnöklete alatt Császár Elemér r. t. és Ambrus Zoltán I. t.) és az I. osztály egyhangú javaslatára *Bartóky Józsefnek* adatik ki *Őszi esték* című kötetéért.

X. A II. osztály javaslatára a nagygyűlés a következő határozatokat hozza:

1. Az 1921—23. évkörben megjelent publicistikai művek jutalmazására kitűzött Bródy-díjat *báró Wlassics Gyula* ig. és t. t. évtizedeken át kifejtett érdemes publicistikai munkásságának kiemelésével *Deák Ferenc* című, 1923-ban megjelent művéért a nevezett ig. és t. t. tagnak ítéli oda;

az 1918—23. évkörben a kereskedelem terén szerzett leg-

nagyobb érdemek jutalmazására szolgáló Wahrmann-érmet *Russó Illés* vezérigazgatónak ítéli oda.

2. A hirdetett nyílt pályázatokra beérkezett tervrajzok és kidolgozott fejezetek alapján a nagygyűlés megbízást ad:

a) Az Oltványi-alapítványból *A Domonkos-rend története Magyarországon a XVI. század közepéig* című jutalomtétel kidolgozására *dr. Szalay Gyula János* domonkos-rendű áldozópapnak (bírálok Kollányi Ferenc r. t. és Áldásy Antal l. t.);

b) a Péczely-alapítványból *Az Anjou-ház küzdelmei Magyarország birtokáért* című jutalomtétel kidolgozására *dr. Patek Ferencnek* (bírálok Áldásy Antal és Domanovszky Sándor l. t.);

c) *A vasúti kamatgaranciák története Magyarországon* című, az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár alapítványából hirdetett jutalomtételre *Glogoni Andreich Jenőnek* (bírálok Heller Farkas és Czettler Jenő l. t.);

d) a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Fáy András-alapítványából hirdetett *A magyar középosztály hanyatlásának okai* című jutalomtétel kidolgozására *Buday László* l. tagnak (bírálok György Endre r. t. és Bernát István l. t.);

e) a Kőrösi-alapítványból *Budapest demografiai és társadalmi tagozódása* című jutalomtétel kidolgozására *Thirring Gusztáv* l. tagnak (bírálok Buday László és Kovács Alajos l. t.).

XI. A Rökk Szilárd-alapítvány kamataiból *A hún hagyomány és monda kérdésének mai állása* címen hirdetett jutalomtételre *Hóman Bálint* l. tag nemcsak tervrajzot, hanem a kidolgozott munka teljes kéziratát is beküldte és ennek alapján a bírálok (Csánki Dezső r. t. és Domanovszky Sándor l. t.) kedvező véleménye és a II. osztály javaslata alapján a nagygyűlés a jutalmat *Hóman Bálint* l. tagnak kiadja.

XII. A Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-alapítványából hirdetett pályatételre: *Fejtsék ki a háború hatása a külkereskedelem alakulására* *dr. Saile Tivadar Antal* küldött be tervrajzot; azonban szemben a bírálok (Fellner Frigyes és Kovács Ferenc l. tt.) véleményével, a II. osztály nem javasolta a megbízás megadását és a nagygyűlés az osztály véleményét emelte határozattá.

XIII. A III. osztály javaslatának elfogadásával a nagygyűlés *nem* adja ki a Tomori Anasztáz *A valós vagy a komplex változós függvények elméletéből* és a Pollák Henrik *Az újabb eugenetikai törekvések* jutalmakat. E pályamunkák jeligés leveleit is Mahler Ede és Hodinka Antal l. tt. az ülés folyamán megsemmisítették.

XIV. Az 1923. évi nagygyűlésen hirdetett pályázatok közül meddők maradtak:

1. Széchenyi István életrajz-pályázat.
2. Gorove-pályázat (A nyelv és az aesthetika).
3. A kisebbségek jogi helyzete a békeszerződések értelmében.
4. Gorove-pályázat (A XVIII. századi csatornatervezgetések története Magyarországon).
5. Herbert Viktor-pályázat (A háború folytán tett hazai és külföldi szociálpolitikai intézkedések).
6. Lukács Krisztina-pályázat (Az utóbbi évek valutaromlására vonatkozó elméletek).

XV. A főtitkár javaslatára a már hirdetett, de még le nem járt pályázatokon kívül a következő jutalomtételek hirdetendők:

1. Gróf Széchenyi István életrajza. Jutalma 1,000.000 K.
2. A két Wodianer-jutalom. Egyenként 300.000 K.
3. A nagyjutalom és Marczibányi-mellékjutalom az 1913—25. években a történettudományok köréből megjelent legkitünőbb és az ehhez legközelebb álló munka jutalmazására 2,000.000 K és 500.000 K.

Az I. osztályból:

1. Gróf Teleki-pályázat verses szomorújátékra. Jutalma 500.000 K.
2. Az 1924-ben Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, vígjátékok és népszínművek jutalmazására a M. Tud. Akadémia *Vojnits-érme*.
3. A Sámuel—Kölber-jutalom (nyelvtudományi értekezésnek) 100.000 K.

A II. osztály köréből:

1. A kisebbségek jogi helyzete a békeszerződések értelmében. Jutalma 500.000 K.
2. Gorove-pályázat (A XVIII. századi csatornatervezgetések története Magyarországon). Jutalma 300.000 K.

XVI. A főtitkár javaslatára az illetékes egyetemi karok ajánlata alapján a nagygyűlés tíz-tíz kötet művet ajándékoz a következő érdemes egyetemi hallgatóknak:

1. A Budapesti kir. m. Pázmány Péter-tudományegyetemen a magyar nyelvészeti könyvjutalomként Ligeti Lajos III. éves bölcsészettanhallgatónak;

a történelmi könyvjutalomként Pleidell Ambrus IV. éves bölcsészettanhallgatónak.

2. A debreceni m. kir. Tisza István-tudományegyetemen a magyar nyelvészeti könyvjutalomként Kiss Eszter IV. éves bölcsészettanhallgatónak;

a történelmi könyvjutalomként Klein Gáspár IV. éves bölcsészettanhallgatónak.

3. A szegedi m. kir. Ferenc József-tudományegyetemen a magyar nyelvészeti könyvjutalomként Pfitzner János IV. éves bölcsészettanhallgatónak;

a történelmi könyvjutalomként Janicsák József IV. éves bölcsészettanhallgatónak.

4. A pécsi m. kir. Erzsébet-tudományegyetem javaslatának beérkezése után a főtitkár felhatalmaztatik a javaslatba hozottak részére a könyvjutalom kiadására.

XVII. A III. osztály véleményének meghallgatása után fog határozni az Akadémia összes ülése és Igazgató-Tanácsa a debreceni egyetemnek azon javaslatára nézve, hogy a természettudományok körében kiváló előmenetelt tanúsító ifjú számára is évenként könyvadomány küldessék.

XVIII. Az osztályok részéről beérkezett tagajánlások a következők:

I. osztály.

Tiszteleti tagnak:

Pasteiner Gyula r. t. . 33 szavazattal 4 ellenében.

Az A) alosztályba:

Rendes tagnak:

Zolnai Gyula l. t. . . 32 szavazattal 5 ellenében.

Levelező tagnak:

Jakubovich Emil . . . 34 szavazattal 3 ellenében.

A B) alosztályba:

Levelező tagnak:

Bartóky József . . . 27 szavazattal 9 ellenében.

Jakab Ödön 25 „ 11 „

Kéky Lajos 29 „ 7 „

Petrovics Elek . . . 24 „ 12 „

Külső tagnak:

Becker Fülöp Ágost . 34 szavazattal 3 ellenében.

II. osztály.

Az A) alosztályba:

Rendes tagnak:

Pauler Ákos l. t. . . . 37 szavazattal 6 ellenében.

Levelező tagnak:

Kenéz Béla	33	„	11	„
Nagy József	30	„	13	„

A B) alosztályba:

Rendes tagnak:

Kollányi Ferenc l. t. . . 40 szavazattal 5 ellenében.

Külső tagnak:

Dabrowszky János . . . 39 szavazattal egyhangúlag.

III. osztály.

Tiszteleti tagnak:

Hauszmann Alajos . . . 25 szavazattal 3 ellenében.

A B) alosztályba:

Levelező tagnak:

Kaán Károly	23 szavazattal	5 ellenében.
Moravcsik Ernő . . .	29 „	egyhangúlag.

XIX. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére báró Wlassics Gyula ig. és t. és Kürschák József r. tagokat kéri fel és ezzel az ülést bezárja.

Második nap

(1924. május 8.)

I. Az elnök úr felhívja az ülést, hogy az Igazgató-Tanácsba a másodelnökké választott Concha Győző ig. és r. t. helyébe egy igazgató-tagot válasszon. Beadatott összesen 34 szavazat, igazgató-taggyá egyhangúlag gróf Klebelsberg Kunó t. t. választatott meg.

II. Elnök úr az ügyrend értelmében sorshúzással megállapítja az osztályok szavazási sorrendjét. Az eredmény: II., I., III. osztály.

Titkos szavazással, golyózás útján megválasztottak:

Az I. osztályba:

Tiszteleti tagnak:

Pasteiner Gyula r. t.	38 szavazattal	2 ellenében.
-----------------------	----------------	--------------

Az A) alosztályba:

Rendes tagnak:

Zolnai Gyula l. t.	33 szavazattal	8 ellenében.
--------------------	----------------	--------------

Levelező tagnak:

Jakubovich Emil	38	3
-----------------	----	---

A B) alosztályba:

Levelező tagnak:

Jakab Ödön	27 szavazattal	13 ellenében.
Kéky Lajos	36	4
Petrovics Elek	38	3

Külső tagnak:

Becker Fülöp Ágost	33	5
--------------------	----	---

A II. osztályba:**Az A) alosztályba:**

Rendes tagnak:

Pauler Ákos l. t.	39 szavazattal	1 ellenében.
-------------------	----------------	--------------

Levelező tagnak:

Kenéz Béla	35	5
------------	----	---

A B) alosztályba:

Rendes tagnak:

Kollányi Ferenc l. t.	39 szavazattal	2 ellenében.
-----------------------	----------------	--------------

Külső tagnak:

Dabrowszky János	40	1
------------------	----	---

A III. osztályba:

Tiszteleti tagnak:

Hauszmann Alajos	egyhangúlag.
------------------	--------------

A B) alosztályba:

Levelező tagnak:

Kaán Károly	25 szavazattal	8 ellenében.
Moravcsik Ernő	29	3

A M. Tud. Akadémia megalapításának századik évfordulója.

1925 november 3-án lesz századik évfordulója annak, hogy gróf Széchenyi István az Akadémia megalapítására egyévi jövedelmét felajánlotta. Az Akadémia ezen a napon ünnepi ülést fog tartani, amelyen Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök úr megnyitó beszéde után a főtítkár fogja ismertetni az alapítás történetét, ezenfelül két tanulmány fog felolvastatni.

Az Akadémia elhatározta, hogy felkéri az illetékes osztályokat, adjanak megbízást egyes tagjaiknak arra, fejtsék ki, mi volt az Akadémia hatása száz év alatt a magyar tudományosság egyes ágainak fejlődésére.

Ennek folytán megbízta az Akadémia a következő tagtárs urakat:

a nyelvtudomány tekintetében Szinnyi József r. t., osztálytitkár;

a magyar irodalom és költészet fejlődésének feltüntetésére Négyesy László r. t.;

a classica-philológia tekintetében Förster Aurél l. t.

a művészettörténetre és a magyar képzőművészet százéves fejlődésének történetére nézve Hekler Antal l. t.;

a zeneművészet és zeneirodalomra nézve Hubay Jenő t. t.;

a jog- és államtudományra nézve Magyar Géza r. t.;

a történeti tudományokra nézve Lukinich Imre l. t.;

a közgazdaságtan, pénzügytan, továbbá a közgazdasági, pénzügyi és agrárpolitikára nézve Heller Farkas l. t.;

a statisztika tekintetében Buday László l. t.;

a filozófiai tudományokra nézve Kornis Gyula l. t.;

a földrajzra nézve gróf Teleki Pál ig. és l. t.;

a biológiai és orvostudományokból Lenhossék Mihály r. t. és Marek József l. t. (akik e munkálatok mechanikai részét Gorka Sándor egyetemi tanárral fogják végeztetni);

a növénytanra nézve Mágócsy-Dietz Sándor r. t. és Degen Árpád l. t.;

a zoológiának faunisztikus részére nézve Horváth Géza r. t.;

az ásványtanból Schafarzik X. Ferenc r. t.;

a földtanból Vendl Aladár l. t.;

a műszaki tudományokból Zelovich Kornél l. t.;

a fizikából Fröhlich Izidor r. t. és Pogány Béla l. t.;

a matematikából Kürschák József r. t. és Fejér Lipót l. t.;

a kémiaiából Ilosvay Lajos ig. és r. t. és Zemplén Géza l. t.;

a mezőgazdasági tudományokból Sigmond Elek l. t.;

az erdőgazdaság fejlődésére nézve Kaán Károly l. t.

Összeállítás a nemzetközi értelmi együttmunkálkodás tárgyában kiküldött Magyar Nemzeti Bizottságnak 1922. novemberől 1924 december végéig kifejtett munkásságáról.

I. A Nemzetek Szövetsége által alakított Commission Internationale de Commission Intellectuelle megkeresése alapján a M. Tud. Akadémia 1922 decemberében hajlandóságát fejezte ki az iránt, hogy Magyarországot illetőleg elvégzi azokat a tennivalókat, amelyek a nemzetközi tudományos együttmunkálkodás keretében fel fognak merülni.

A M. Tud. Akadémia mindenekelőtt adatokat gyűjtött a magyarországi egyetemek és főiskolák jelenlegi szervezetéről, valamint tudományos és egyéb viszonyairól, azután szétküldte a magyarországi tudományos társaságokhoz, intézetekhez és főiskolákhoz azokat a kérdőíveket, amelyek a C. I. de C. I.-től érkeztek.

Az így összegyűlt nagy anyag, amelynek egy részét franciára is kellett fordítani, még 1923 elején megküldetett Halecki Oszkár úrhoz, a C. I. de C. I. központi titkárához, aki annak alapján a nemzetközi bizottság kiadványai között egy részletes rapport-t tett közzé.

Később Bergson úr, a C. I. de C. I. elnöke 50 magyarországi tudóshoz küldött meg egy questionnaire-t, amely a kitűzött kérdésekre választ, illetőleg véleményt kívánt. Ezeket is a M. Tud. Akadémia továbbította és a beérkezett egyéni válaszokat, amelyek egy részét szintén franciára kellett fordítani, a C. I. de C. I.-hez megküldte.

II. Időközben ez ügyek intézése végett Magyar Nemzeti Bizottság alakult, amelyben képviselve vannak a magyar valóság- és közoktatásügyi, valamint a külügyminiszterium, a Külügyi Társaság, a Tudománymentő Bizottság, az egyes szakok alapulvételével az Akadémiának mindahárom osztálya, továbbá a magyarországi tudományegyetemek és főiskolák.

Ez a bizottság közvetítette az állandó érintkezést a C. I. de C. I. és a hazai tudományos társaságok és intézetek között.

1923 október havában a C. I. meghívta a Magyar Nemzeti Bizottságot az 1923 december havában tartandó ülésre. Ez az ülés 1923 december 5-től Párizsban tartatott meg s azon a Magyar Nemzeti Bizottság képviselőjében (délégué) Pauler Ákos, a M. Tud. Akadémia r. tagja vett részt, aki jelentését a M. Tud. Akadémia összes ülésén is bemutatta. (Akad. Értesítő 1923. évf. 197—201. l.)

Az ülészak, amelyen mintegy 15 nemzet képviselői vettek részt, három napig tartott.

A Magyar Nemzeti Bizottság megkeresése alapján Buday László műegyetemi tanár, a M. Tud. Akadémia tagja által készített „Rapport sur la vie intellectuelle en Hongrie“ a külföldi érdeklődőknek is megküldetett.

Mint hogy a nemzetközi könyvcserét Magyarországon a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által szervezett Bibliographiai Központ bonyolítja le, a Magyar Bizottság résztvett e központi hivatal szervezetének megállapításában is.

Halecki Oszkár titkár úr megkeresése alapján a Magyar Nemzeti Bizottság vállalkozott arra, hogy Magyarországot illetőleg végzi az „Office Internationale de Renseignements Universitaires“ keretébe tartozó tennivalókat is.

III. Az 1924. évi munkásság köréből: A C. I. megkeresése alapján a Magyar Bizottság Finkey Ferenc akadémiai tag, koronaügyész helyettes és Tomcsányi Móric egyetemi tanár uraktól véleményt kért és küldött meg a címbitorlás kérdésében.

Bergson elnök úr megkeresése alapján a bizottság közvetítette a C. I. kérelmét a földrengés által elpusztított tokiói könyvtár részére szolgáló könyvadományok tárgyában. A M. Tud. Akadémia megküldte összes idegennyelvű és bilinguis kiadványait a tokiói könyvtárnak.

Viszont a bizottság körlevelet küldött szét a magyarországi egyetemekhez, főiskolákhoz és intézetekhez, hogy könyvtáraik legsürgősebb szükségleteiről jegyzéket állítsanak össze és azt a Nemzeti Szövetséghez küldjék meg. Az ez alapon összeállított kimutatásokat a Magyar Nemzeti Bizottság továbbította a C. I. időközben választott új titkárához, Oprescu úrhoz, aki ezután értesített arról, hogy ezen jegyzékeknek jelentékeny redukcióját tartja szükségesnek. Ennek folytán a jegyzékek 1924 júniusban az illető főiskoláknak visszaküldettek.

A nemzetközi könyvcseré ügyében 1924 júliusban tartott szakértői értekezlet elé kerülő kérdések tárgyában a Magyar Nemzeti Bizottság Halecki szakértő úrnak megkeresése alapján véleményt nyilvánított.

A Magyar Bizottság albizottságot küldött ki abban a kérdésben, hogy különösen az egyetemtől egyetemre létesítendő tanár-csere tárgyában minő további intézkedéseket lehetne tenni.

A C. I. megkeresése alapján a Magyar Nemzeti Bizottság felkérte elsősorban a M. Tud. Akadémia összes tagjait, továbbá a Magyarországi Könyvkiadók és Könyvkereskedők Egyesületének elnökségét és egyes tudományos társaságokat is, hogy olyan kiadványokhoz, amelyek tudományos kutatás eredményeit tartalmazzák s a külföldet is érdekelhetik, a szerző urak szíveskedjenek idegen (francia, angol, német) nyelvű kivonatot készíteni, amelyben a dolgozat rövid tartalma, a dolgozat végén pedig a fejtegetések sommás összefoglalása és a végső következtetések feltüntessenek.

Ennek folytán az Akadémiai Értesítő folyóiratban és némely más tudományos kiadványokban már közöltettek is ilyen tudományos összefoglalások.

A Magyar Nemzeti Bizottság javaslata alapján az Akadémia összes ülése köszönetet mondott gróf Apponyi Albert úrnak, Bergson elnök úrnak és a Conseil de la Société des Nations-nak a magyar tudományosság érdekében kifejtett szíves fáradozásukért.

Egyes magyar egyetemek és főiskolák könyvszükségletéről összeállított újabb redukált jegyzék novemberben a nemzetközi bizottság titkárának, Oprescu úrnak újból elküldetett.

Némethy Géza osztályelnök üdvözlő beszédei az I. osztályban tartott székfoglalók alkalmából.

I. Zlinszky Aladár I. taghoz, 1923 október 8-án.

Miután székfoglalód megtartásával eleget tettél alapszabályaink követelményeinek, örömmel iktatlak a M. T. Akadémia teljes jogú levelező tagjai sorába, mint a magyar irodalomtörténetnek és minden irodalom segédtudományainak, különösen a stilisztikának buzgó és sikerekben gazdag művelőjét.

Mai székfoglalód az eufémizmusról abban a tárgykörben mozog, amelyben mindig legszívesebben időztél: mert a Te kutatásaid legkedvesebb tárgya a nyelv volt, mint az írói művészet anyaga és eszköze. Amit a szóképekről, a kifejezés stílusáról, a metaforáról írtál, az mind meglepett bennünket felfogásod újságával s bátran mondhatjuk, hogy a stilisztika sok érdekes problémájára egészen új világot vetettél.

De igen értékes az a szolgálat is, melyet a középiskolai oktatásügynek tettél kitünő tankönyveiddel. Már ezek elseje, a *Szemelvények a nemzeti líra köréből*, bizonyosságot tett arról,

hogy Te mint tankönyvíró sem vagy egyszerű kompilkátor, hanem a magad kutatásainak leszűrt eredményeit értékesíted az iskola számára; később megjelent *Stilisztiká*-d pedig még fokozottabb mértékben mutatja, mikép lehet az iskolának tudományos tekintetben is önálló s új alapokra fektetett művet írni.

Engedd hát meg, hogy amikor Téged nemcsak mint tudóst, hanem, mint a legnemesebb értelemben vett tanügyi irodalom munkását is üdvözöllek, megemlékezzem arról az érdekes rendről, amelyhez egész életedben tartoztál s amelyhez tartoztam tizennégy éven keresztül én is: a középiskolai tanárságról. A magam tapasztalásából beszélek. A középiskolai tanár munkája, amelynél a tanításnak mindig együtt kell járnia a serdülő ifjúság vad ösztönei fékentartásával, oly nehéz, oly fárasztó, oly idegölő, hogy igazán csodálatos, ha e rend oly sok tagja tud még e rettentő munka terhe mellett is úgy mint Te, Kedves Társunk, időt szakítani és erőt femtartani magának arra, hogy a tudományt ne csak recipiálja, de még művelje is és előbbre vigye. Méltó dolog tehát, hogy erről a helyről hallassuk e renddel szemben az elismerés szavát és köszönetet mondjunk a magyar tudomány nevében e rend ama Tagjainak, akik a mi tudományunknak oly sok és oly becses szolgálatot tettek. Nemes férfiak ezek, akik Hozzád hasonlóan, a tudomány gyönyörű világában keresnek a mindennapi élet sivárságai közt vigasztalást s itt találják meg legigazabb és legtartósabb örömeik forrását.

De szóljak-e a Múzsák társaságában eltöltött órák csendes örömeiről én Neked? Hiszen, ha mi ketten a tudománynak szentelt szép élet emlékével szívünkben egymás szemébe nézünk, szó nélkül is megértjük egymást. Mi jól tudjuk mind a ketten, hogy, ha van munka, amely önmagában hordja jutalmát, a tudományos munkásság az; tudjuk, hogy, ha valaki, úgy a tudós ember az, aki bizvást elmondhatja magáról az írással: „Az én igám gyönyörűsége és az én terhem könnyű“.

II. Szász Károly I. taghoz, 1923 november 5-én.

Székfoglalód elhangzása után örömmel iktatjuk be a Te személyedben Akadémiánk tagjai közé immár a harmadik Szász Károlyt. Mert Te egy kedves nevet hozol vissza kö-zénk: nagyatyádét, Erdély nagy jogászáét s az egykori er-délyi országgyűlés bámult szónokáét; és atyádét, a nagynevű püspökét, a csodálatos termékenysé-gű íróét, a magyar műfor-

dítás atyamesteréét, aki nem is olyan régen még, mint osztatlan tiszteletünk és szeretetünk tárgya, ezen a széken ült, ahol ma az én csekélységem ül. Nagy hát az én szívem megindultsága, amikor Téged, régi barátomat, atyád székéből üdvözölhetlek s beteljesülve látom rajtad a Horatius mondását: *Fortes creantur fortibus et bonis*.

Mert, hogy milyen nagy a nemes családi hagyományok ereje, azt éppen Rajtad tapasztaltuk a legörvendetesebben, akit sem egy terhes hivatal nyüge, sem később a politikai pályán elért fényes sikereid nem tudtak elvonni első szerelmedtől, amelynek mint egyetemi diáktársam, már a budapesti *Alma Mater* keblében, a mi szerény egyesületeinkben annyi biztató jelét adtad, a költészet, az irodalom s a tudomány forró szerelmétől. Megmaradtál annak, akinek mint diákot ismertelek: poétának s költészetünket becses lírai és drámai alkotásokkal gazdagítottad; mint tudós pedig egyrészt újabb irodalmunk történetével foglalkoztál nagy buzgalommal, másrészt színművészetünk felé fordult lelkes érdeklődésed s idevágó nagyszámú tanulmányaidban úgy régibb s újabb színműíróinkat, mint színészeinket avatott módon méltattad. Ezenfelül mint színbiráló is évek hosszú sora óta folytatsz értékes munkásságot, amelynek egyik érett gyümölcse mai székfoglalód.

Bátran mondhatjuk, hogy Te méltóképen egészítet ki a mi nemrég elhunyt kedves társunk, akinek drága emlékét kegyelettel újítom meg, Bayer József munkásságát s bár engedné a sors, hogy megírhatnád azt a nagy művet, amit Bayer szokott buzgalmával megkezdett ugyan, de befejezni már nem tudott, a *Nemzeti Színház* történetét.

Mert mi Tőled, aki, mint legrégibb irodalmi intézetünk, a Kisfaludy-Társaság, első titkára oly páratlan buzgalommal működöl s e társaságnak valósággal lelke vagy, az Akadémiában is sokat várunk s nem kételkedünk abban, hogy hozzád fűzött reményeink valóra fognak válni. Azért én örömmük e mai napján csak azt kívánom Neked, hogy érezd magad jól és otthonosan mint igaz testvérünk a mi körünkben, ahol szeretetünk fogad, ahol a falakról felejtethetlen elődeid képei tekintenek le Rád s áldva leng körül nemes szellemük.

III. Voinovich Géza r. taghoz. 1924 február 4-én.

Miután székfoglalóddal megfeleltél alapszabályaink követelményeinek, örömmel iktatlak be a M. T. Akadémia rendes tagjának összes jogaiba és szívesen üdvözöllek a legnagyobb

tudományos kitüntetés birtokában mint kiváló esztétikust, irodalomtörténétíró és filologust.

Mint esztétikus ragyogó szépségű *essai*-k egész sorával gazdagítottad irodalmunkat, kritikai megvilágításba helyezted nemcsak a magyar, hanem a külföldi irodalom nagyjait is és méltó módon léptél immár, sajnos, elvesztett jeleseinknek, Péterfy Jenőnek, Riedl Frigyesnek és Beöthy Zsoltnak örökébe, akiknek kedves emlékét a Te mai ünnepeddel kapcsolatban hálás kegyelettel újítjuk meg.

Mint irodalomtörténétíró, a részletkutatás pontosságát egyesíteni tudtad a kidolgozás szép formájával s idevágó számos művedre rátetted a koronát Madáchról írt nagy művedben, ahol e gigantikus költő életének és munkáinak gondos tanulmányozása alapján minden eddigi kutatónál mélyebbre hatolva magyaráztad meg nekünk az *Ember tragédiáját* és e hatalmas remekét a neki egyedül megfelelő világirodalmi keretbe foglaltad.

Mint filologus, minket, klasszikus filologusokat, örvendeztetél meg elsősorban, amikor felismerted a mi legsajátosabb diszciplináinknak, a *szövegkritikának* és az *exégétikának* az újabb irodalmak tanulmányában való fontosságát is. Te korán megértetted, minő veszedelmek származhatnak a mi magyar klasszikusainknak gondatlan kiadási módjából, ami régebben szokásos volt, s az ókori filologus akribiáját alkalmazod nagy íróink edícióira, akiknek minden szava szent és megérdemli, hogy a legcsekélyebb eltorzulás nélkül maradjon az utókorra. De nagyon helyesen felismerted azt is, hogy ma már szükség van e szövegek pontos megállapításán kívül azok magyarázatára és Petőfi költeményeinek nagy kiadásában már az *exégéta* munkáját is megkezdted s ezt Aranynál folytatni kívánod. Nyomába lépsz Te az ókor nagy grammatikusainak, akik klasszikus költők halála után már néhány évtizeddel terjedelmes kommentárokat írtak azok műveihez; már pedig, ha e magyarázó munkásság eredményei nem maradtak volna ránk, bár sokszor csonkított és elferdített alakban, a későbbi *scholiasták* jegyzeteiben, bizony sokszor egészen tanácstalanul állanánk a görög és római írók magyarázatának nehézségeivel szemben; míg így azt a büszke célt tűzhetjük ki magunk elé, hogy e nagyokat annyi század múlva is úgy értessük meg, amint őket a kortársak értették. *Posteritati consulere*: örökbecsű művek megértését az utókor számára biztosítani: ebben áll az *exégétika* szép mestersége s mi, az

antik költők *exégétái*, a céhbbeliek megértő örömeivel üdvözöljük Benned a magyar klasszikusok hű *exégétáját*, aki az utókorról idején gondoskodik, s a legnagyobb lelki gyönyörűséggel látjuk, hogy a mi régi jó mesterségünk a Te mesteriséged is.

De nem meríteném ki érdemeid méltatását, ha meg nem emlékezném arról, hogy Te nemcsak tudós vagy, hanem, amint legújabbán megmutattad, költő is, a Mohácsról és Rákócziról szóló drámák szerzője, amelyekről helyesen mondta akadémiai ajánlód, hogy bennök „tisztá és nemes költői érzés, a történet szellemének mélyebb felfogása nyilatkozik meg a drámai hatás iránti érzéssel s a nyelv költői zománcával együtt“.

Most pedig engedd meg, hogy költői működésed kapcsán egészen szubjektív módon, a magam nevében, a lelki rokonság jussán és úgy szóljak hozzád, mint sorsod osztályosa. Mert minket kettőnket egészen hasonló sors ért: mi addig olvastunk, magyaráztunk és méltattunk a mi kedves poétáinkat, míg végre magunk is poétákká lettünk és szinte észrevétlenül átléptük azt a határt, ami a költészet elméletét a gyakorlattól elválasztja. A szigorú tudomány emberei közt bizonyára akadnak olyanok, akik hajlandók lesznek ebben a mi határsértésünkben, ha nem is a tudománytól való elpártolást, de legalább is elnézésre szoruló gyengeséget látni; és én mégis azt mondom Neked, Kedves Barátom: ne resteljünk mi, még tudósi minőségünkben sem, ezt a gyengeségünket, mert én nem hiszem, hogy költői művek rosszabb magyarázóivá lettünk volna akkor, amikor magunk is átértük azokat a fölemelő lelki élményeket, amelyeket tudományunk tárgyai, a költők átéltek: a művészi teremtés lázát és gyönyörűségét. Igenis, mi bátrak vagyunk azt hinni, hogy azok a gyönyörű lelki élmények, amelyeken újabb időben keresztülmentünk, csak közelebb hoztak minket tudományunk céljához, a költészet lényegének és a költői alkotás titkainak megértéséhez; s hogy ezenfelül még mit remélünk mi ez ártatlan kedvtelésünktől, azt is elárulom, amikor Neked e szép alkalomból itt, az Akadémia színe előtt csak azt kívánom, amit magamnak mindennap kívánok: hogy a költészettel való szerető foglalkozás, a költészet magyarázata, méltatása és *gyakorlása* tartsa fenn Benned azt, ami a szellem minden munkásának legdrágább kincse: *a lélek ifjúságát*.

IV. Schmidt Henrik I. taghoz, 1924 március 3-án.

Becses székfoglalód bemutatása után örömmel iktatlak be a M. T. Akadémia teljesjogi levelező tagjai közé Téged, a német filológia és különösen a német nyelvészet érdemes művelőjét.

Tudományos munkásságodat irodalmi tanulmányokkal kezdted és elsősorban a német költészet fejedelme, Goethe felé fordult figyelmed, kinek Tassóját és érdekes Nausikaa-törredékét finom ízléssel magyaráztad és méltattad.

De azután inkább a nyelvészet felé vonzott érdeklődésed s a hazai német filológia más két jelesével, Petz Gedeon és Bleyer Jakab tagtársainkkal szövetkezve, szervezett munkásságot indítottatok a magyarországi német nyelvjárások tudományos átkutatása céljából s nem kisebb tervet akartok megvalósítani, mint azt, hogy az óriási német nyelvterület most készülő dialektológiai térképére Ti rajzoljátok rá hazai munkatársakkal együtt a Magyarországra eső jelentékeny részt. E célból először is szűkebb hazádnak, a Bácskában fekvő verbászi rajnai-frank nyelvszigetnek dialektusát dolgoztad fel gazdag anyag alapján tudományos módszerességgel, majd pedig az egész Délmagyarország nyelvjárásaira terjeszkedtél ki, melyeknek őshazáját meglepő sikerrel igyekeztél megállapítani s ezzel elnyerted a németországi nyelvjárásutatók elismerését is. A szervezett munka szépen meg is indult az ifjabb nyelvészek, tanítványaitok körében, amely azonban most, sajnos, nagy nehézségekbe ütközik, amióta a szörnyű világhatasztrófa következtében a szepesi és erdélyi szászokat, a bánági és bácskai svábokat s a nyugatmagyarországi hieneket elszakították tőlünk. De reméljük, hogy ti még e nehézségektől sem riadtok vissza abban az erős meggyőződésben, hogy, ha ellenségeink el is vették tőlünk a jelent, multunkat nem vehették el s hogy éppen ezért minden tudós munkásságot, amely a magyar multtal bárminő kapcsolatban áll, nekünk csak a régi, nagy Magyarország keretében kell ezen-tül is folytatnunk.

Elhez a mostoha körülmények közt olyan nehezzé vált munkához sok erőt, türelmet és szerencsét kíván Neked a M. T. Akadémia, de engedd meg, hogy e jó kívánságokhoz még külön hozzátegyem a magaméit is, akit Vele az egykori kollégialis együttműködés szép emlékein kívül egy szent fájdalom kapcsa is örökre összeköt: hiszen mi mind a ketten a régi, nekünk olyan kedves Kolozsvár professzorai voltunk s csak mi tudjuk igazán, hogy ott mit birtunk és mit veszítettünk.

V. Thienemann Tivadar I. taghoz, 1924 március 31-én.

Székfoglalód meghallgatása után örömmel üdvözöllek az osztály nevében és szívesen iktatlak be a M. T. Akadémia levelező tagjainak minden jogába Téged, mint a hazai német filológia érdemes és termékeny munkását.

Te nagy sikerrel folytattad azt a fontos tevékenységet, amit kebelünkben kedves emlékü társunk, Heinrich Gusztáv oly biztatóan kezdett meg és másik társunk, Bleyer Jakab a legnagyobb szorgalommal, akribiával és részletességgel folytatott, a német és a magyar irodalom minden irányú érintkezésének tudományos kutatását. Ezt a célt szolgálta már a német és a magyar nyelvújító törekvésekről szóló dolgozatod, ahol ezt az érdekes magyar szellemi mozgalmat, a Kazinczy nyelvújítását, beállítottad az általános európai művelődéstörténet keretébe és sok tekintetben új világitásba helyezted; egyéb nyelvészeti dolgozataidban pedig, melyek közül különösen a magyar nyelv német kölcsönszavairól szólót emelem ki, mint fiatalabb filologus-nemzedékünk méltó tagja, nemcsak szigorú filológiai módszerrel tüntél ki, hanem az arheológiát és a históriát is bevontad a nyelvészet szolgálatába. Végül legújabb munkáidban, amelyekben különösen XVI. és XVII. századbeli irodalmunk német eredetű műveit tárgyaltad, eddig egészen ismeretlen kapcsolatokra irányítottad figyelmünket s új anyagot szolgáltatnál a magyar irodalomtörténet későbbi kutatói számára.

De Te a pontos részletkutatással még nem elégedtél meg s csakhamar szélesebb körű összefoglalásokra terjeszkedtél ki. Ilyen célból alapítottad meg a *Minerva* című folyóiratot, mely a magyar szellemi élet történetének filozófiai szellemtől áthatott művelését kívánja szolgálni s a kezdet nehézségei dacára máris szép reményekre jogosít.

Kedves Társunk! Mi öregebbek, akik a filológia szigorúan tudományos módszerét hazánkban meghonosítottuk, megtanítottunk Benneteket, fiatalokat, az analízis keserves és önmegtágadó munkájára; Ti pedig, miután ezt megtanultátok, elérkezettnek hiszitek az időt arra, hogy immár megkezdjétek a szintézis gyönyörűsége munkáját. Mi erre azt mondjuk az Írással: legyen Nektek a Ti hitetek szerint; mert hiszen mi, akik, mint egykor Daedalus, apró tollakból egyenként ragasztottuk össze számotokra szorgalmunk és türelmünk viaszával azt a hatalmas szárnyat, amelyen Ti most a magasba emel-

kedni kívántok, csak örömmel és reménykedve nézhetjük merész vállalkozástokat és teljes szívükből óhajtjuk, hogy ne jussatok Icarus sorsára.

VI. Zolnai Gyula r. taghoz, 1924 június 2-án.

Székfoglalód felolvasása után örömmel iktatlak be a M. T. Akadémia rendes tagjainak összes jogaiba Téged, a magyar nyelvtudomány régi, nagy termékenységű és nagyérdemű munkását.

De a legnagyobb örömet ez alkalommal az okozza nekem, hogy én a Te munkásságod nagyobb részéről mint szemtanú beszélhetek. Mert én diáktársad voltam a budapesti egyetemen, amikor már sűrűn jelentek meg alapos tudásra és éles elmére valló cikkeid a *Magyar Nyelvőrben*, sőt már e híres folyóirat szerkesztésében is részt vettél a mi kitünő, de akkor már, sajnos, sok testi bajjal küzdő Szarvas Gáborunk oldala mellett. Bizonyára emlékszel még arra, hogy ilymódon minő orákułumszerű tekintélyre tettél szert köztünk és hogy mi valamennyien már akkor fényes tudósi jövőt jósoltunk Neked.

Azután melletted voltam, mint tanártársad, a budapesti V. kerületi főgimnáziumban is, ahol napról-napra láthattam, hogy még a középiskola szörnyen fárasztó robotja sem lassított meg a Te munkaerődet és kedvedet, mert ebben a nagyobb szabású tudósi működésnek nem igen kedvező helyzetben is össze tudtad gyűjteni *nyelvemlékeinket a könyvnyomtatás koráig* s hasznos bevezetéssel és jegyzetekkel láttad el; nem hagytad kárba veszni korán elhunyt jelesünknek, a kedves emlékü Szamota Istvánnak becses irodalmi hagyatékát s összeállítottad ennek alapján a *Magyar Oklevélszótárt*, a nyelvtörténeti kutatás e nélkülözhetetlen segédeszközét; és utóbb, ami legnagyobb teted, ugyancsak középiskolai tanár korodban olyan körültekintéssel és erélyel indítottad meg a *Magyar Nyelv Nagy Szótárának* munkálatait, hogy azokat Budapestről való eltávozásod után akadálytalanul folytathatták utódaid.

Melletted voltam végre a kolozsvári egyetemen is, ahol Magadhoz méltó munkakörhöz jutva, egészen új feladat előtt állottál, mert egymagadnak kellett ellátnod nemcsak a speciális magyar nyelvészet, hanem a finn-ugor összehasonlító nyelvtudomány tanszékét is. Tanúja voltam, milyen nagy buzgalommal feküdtél neki, már haladottabb korban, a finn-

ugor nyelvek tanulmányának, mint utaztál minden nyáron Finnországba, hogy beleéledj magadat a finn nyelvbe és összeköttetést keress tudományod ottani képviselőivel, ami olyan sikerrel járt, hogy egy Kolozsvárra tévedt finnországi, de svéd származású énekesnő, akivel Te folytonosan a neki nem is olyan nagyon kedves finn nyelven beszéltél, Téged, mint a finnség lelkes hívét, a nálunk szokásos szóval nagy *fennománnak* nevezett el. A kolozsváriak sokat törték a fejüket ezen a rejtélyes elnevezésen, amelyet akkor hallottak először, és mulattak rajta, mikor értelmét nekik megmagyaráztam; de én azt mondom Néked: büszke lehetsz erre a névre, mert ez a *fennománia* a Te nemes *hungaromániádból* fakadt, a magyarság s a magyar nyelv forró szeretetéből. Hiszen Te csak azt akartad vele elérni, hogy tanítványaid a Te segítségével éppoly tájékozódást szerezhessenek maguknak a magyar nyelvtudomány egész tárgykörében Kolozsvárt, amint Budapesten két tanszék segítségével szereznek meg. Ekkor valóban megmutattad, hogy Te nemcsak buzgó tudós, de éppoly buzgó tanítómester is vagy, akinek a tudomány s a vele elválatlan kapcsolatban álló felső oktatás ügye egyaránt kedves és szent.

Szeretett Társunk! Te mindég és mindenütt hű és igaz voltál s nagy a mi szívünk öröme, hogy megértük a Te örömed napját.

A báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány ügyrendje.

Báró Kornfeld Móric édes atyja elhalálkozásának 15. évfordulója alkalmából báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány címen 200,000.000 (kettőszázmillió) koronát fizetett be a M. Tud. Akadémia pénztárába alapítvány gyanánt. A M. Tud. Akadémia ez alapítványt elfogadván, felhasználásának módozatait a következőkben állapította meg:

I. A tőke megfelelő kamatoztatás mellett mint báró Kornfeld Zsigmond örök-alapítvány kezelendő és annak állaga nem használható fel, csupán jövedelme.

II. A tőke jövedelme a következőképen használható fel:

1. Az előző három évben megjelent oly műnek jutalmazására, amely tudományos jelentőségénél fogva a jutalomra méltónak mutatkozik.

Az Akadémia e mű kiválasztásában nincs szorosan az osztályok sorrendjéhez kötve.

A díj nem osztható meg.

A díjat bárkinek csak egyszer lehet odaítélni.

A díj nőnek is kiadható.

Ha a jutalmazott a díj odaítélésének időpontjában már nincs életben, a jutalmat özvegye, annak nem léteben törvényes leszármazói kapják. Törvényes leszármazók hiányában az Akadémia az összeget a tőkéhez csatolja.

2. Amennyiben az Akadémia az 1. pontot valamely évben nem alkalmazza, a jövedelmet az Akadémia által elfogadott valamely tudományos munka nyomdai kiállításának költségeire is felhasználhatja.

3. Az Akadémia az alapítvány jövedelmével valamely új jutalomtétel céljára is rendelkezhetik.

Az alapítvány neve a jutalmazott mű kiadványán feltüntetendő.

III. A kamatok felhasználása, illetőleg a jutalom odaítélése tárgyában javaslatkére az Akadémia 1925., azután évenként január havában vegyes bizottságot küld ki.

A vegyes bizottságba az Igazgató-Tanács két tagot, az osztályok pedig egy-egy tagot választanak.

A bizottság jelentését a többséget alkotó tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlés második napján.

Szavazati joguk van az igazgató, tiszteleti és rendes tagoknak.

A nagygyűlés titkos szavazással, kétharmad szótöbbséggel dönt. Ha a kétharmad többséget senki sem nyeri el, a nagygyűlést követő összes ülés egyszerű szavazattöbbséggel határoz. Ha a többséget ekkor sem kapná meg senki, a jövedelem az alapítványi tőkéhez csatolandó.

A nagygyűlés, illetőleg az ezt követő összes ülés eltérhet a bizottság javaslatától és a díjat olyanak is odaítélheti, akit a bizottság javaslatba nem hozott, de akit az ülésnek szavazatra jogosított egyik tagja élőszóval is ajánlott.

IV. Ha ez a pénzügyi helyzethez és a nyomdai árakhoz képest indokoltnak mutatkozik, az Igazgató-Tanács akképen határozhat, hogy az alapítványi tőke kamatait két vagy legfeljebb három éven át összegyűjti és a II. rész 1—3. pontjai értelmében egy összegben fogja felhasználni.

Néhai Hosszu Nándor ügyvéd alapítványának ügyrendje.

Néhai Hosszu Nándor budapesti ügyvéd végrendekezése alapján örökösei: Darvas Lajosné sz. Kubicza Olga, Muzsnai Ürmössy Gyuláné és Hefty Richárdné úrnők összesen 150.000

azaz Egyszázötvenezer koronát fizettek be Akadémiánk pénztárába azzal, hogy az összeg kamatai e jutalomdíjak kiosztásánál használtassanak fel.

A M. Tud. Akadémia az alapítványt köszönettel elfogadván, felhasználásának módozatait a következőkben állapította meg:

I. A tőke, mint néhai Hosszu Nándor budapesti ügyvéd emlékezetére tett örök alapítvány az Akadémia vagyonában kezelendő.

II. Az alapítványtőke jövedelméből 10 évenként a kamatok a Farkas—Raskó-jutalom, esetleg az Akadémia I. osztály köréből kiadandó valamely másik jutalom kiegészítésére fognak felhasználtatni.

A M. Tud. Akadémia új tagjai 1924-ben.

Az 1924. évi május 8-án tartott nagygyűlésen megválasztottak:

A) Az Igazgató-Tanács által igazgató taggá egyhangulag: Popovics Sándor b. t. t., nyug. pénzügyminiszter, a M. Nemzeti Bank elnöke.

B) A nagygyűlés összes ülésén:

Az I. osztályba.

Tiszteleti tagnak:

Pasteiner Gyula r. t. . . 38 szavazattal 2 ellenében.

Az A) alosztályba.

Rendes tagnak:

Zolnai Gyula l. t. . . . 33 szavazattal 8 ellenében.

Levelező tagnak:

Jakubovich Emil 38 szavazattal 3 ellenében.

A B) alosztályba.

Levelező tagnak:

Jakab Ödön 27 szavazattal 13 ellenében

Kéky Lajos 36 „ 4 „

Petrovics Elek 38 „ 3 „

Külső tagnak:

Becker Fülöp Ágost . . . 33 szavazattal 8 ellenében.

A II. osztályba.*Az A) alosztályba.*

Rendes tagnak:

Pauler Ákos I. t. 39 szavazattal 1 ellenében

Levelező tagnak:

Kenéz Béla 35 szavazattal 5 ellenében.

A B) alosztályba.

Rendes tagnak:

Kollányi Ferenc I. t. . . . 39 szavazattal 2 ellenében.

Külső tagnak:

Dabrowszky János 40 szavazattal 1 ellenében.

A III. osztályba.

Tiszteleti tagnak:

Hauszmann Alajos egyhangúlag.

A B) alosztályba.

Levelező tagnak:

Kaán Károly 25 szavazattal 8 ellenében

Moravcsik Ernő 29 „ 3 „

A M. TUD. AKADÉMIA HALOTTJAI**1924-ben:**

Gróf Zichy Géza t. t.	meghalt	1924 január 15.
Ferdinandy Geyza I. t.	„	1924 március 15.
Békefi Remig r. t.	„	1924 május 21.
Lehr Albert t. t.	„	1924 június 9.
Tasnádi Nagy Gyula I. t.	„	1924 június 13.
Id. Szily Kálmán ig. és t. t.	„	1924 július 24.
Tagányi Károly r. t.	„	1924 szeptember 9.
Smolka Szaniszló k. t.	„	1924 szeptember 10.
Moravcsik Ernő Emil I. t.	„	1924 október 9.
Pasteiner Gyula t. t.	„	1924 november 8.
Fraknói Vilmos ig. és t. t.	„	1924 november 20.
Szeremlei Sámuel I. t.	„	1924 november 20.
Seeliger Hugó k. t.	„	1924 december 2.

Nekrológok.

**Ifj. Szily Kálmán I. tag beszéde Tötössy Béla I. tag ravatalánál
1923 szeptember 5-én.**

Amikor a műegyetem nyári csendjét felváltani készül az újra beköltöző élet zaja, amikor a magyar fiatalság egy új évjárata jó szomjas ajakkal a tudomány kútjához, fekete zászlók fogadják az újonnan érkezőket. és komoran adják tudtul a gyászhiért, hogy a Halál angyala látogatta meg a műegyetemet, és hogy kiragadta a tanárok sorából Tötössy Bélát. Oh mily tragikusan szomorú találkozása ez a műegyetemre jövő ifjúnak, aki első lépését teszi meg földi hivatásának ismeretlen jövő felé vezető útján, és a műegyetemről örökre távozó öreg tanárnak, aki földi életpályájának utolsó lépését teszi meg, és ezzel átlép abba az ismeretlen birodalomba, amelyből nincsen visszatérés, és amelyet emberi elme a tudása számára soha fel nem kutathat, de amelynek rejtelmes sötétjébe a földi lét nyomorúságában vergődő emberi lélek a hit szövőtnekével visz be fény sugarat. És ugyanez a fény sugar enyhíti azt a fájdalmat is, amely most szívünket tépi, amikor örök búcsúvételre gyültünk össze ravatalod körül, mert beviszi szívünkbe azt a magasztos vigaszt, hogy nem halt meg az, amit Benned itt e földön nagynak, szépnek, jónak, nemesnek ismerünk, hogy mindez nem csupán mint Lényed emléke él tovább mi bennünk, amíg mi is rá nem lépünk a túlvilág hídjára. hanem ott a túlvilágon örök életet él halhatatlan lelkeddel.

Tötössy Béla földi életútján az első elhatározó lépést ez előtt egy félszázaddal tette meg, amikor mint gyermekifjú elhagyta a szülői várost, Temesvárt és Zürichbe ment, hogy az ottani nagy hírű műegyetemen, amely akkor valóságos Mekkája volt a tudást kereső technikus-világnak, mérnökké képpezze ki magát. Az ifjút férfivá érlelő éveket Zürichben töltötte, és ezek az évek sorsdöntőek voltak életpályája, családi élete és egyénisége kialakulására.

Tanárai közül reája a legnagyobb hatást *Fiedler*, a geometriának tudós tanára tette, és ez a hatás olyan nagy volt, hogy mihamar letérítette az eredetileg választott életpályáról, a mérnökségről, és kifakasztotta benne az igazi hivatást, hogy a geometriai tudományokat mint tudós művelje, és mint tanár hirdesse. Ezért későbbi zürichi éveiben már kizárólagosan geometriai tanulmányokban mélyed el és tanárának *Fiedler-*

nek egyik legkiválóbb tanítványává, majd munkatársává válik.

Zürichben találja meg azt a nőt, aki hitvesévé lön, aki lélekben, nyelvben magyar asszonnyá válik, és aki vele lelkeleg teljesen egybeforrva az élet minden viszontagságában. a sors jó és rossz fordulataiban hűséges élettársa.

De Zürich kétségen kívül döntő hatással volt jellemének és az életről vallott felfogásának kialakulására is; a schweizi polgár igénytelen, egyszerű, kötelességteljesítő életmódjának éveken át történő szemlélése bizonyára nagyban hozzájárult annak a nemes életfelfogásának megerősödéséhez, amely egész élete folyását irányította, hogy nem az anyagi javak mohó keresése, nem a hatalomért való törtetés, hanem a becsületes munka, a kötelességteljesítés, a kevéssel való megelégedés és a szép családi élet teszi az embert magánéletében boldoggá és közéletében hasznossá.

A hazai tudományos körök figyelme csakhamar ráterelő-dött a Zürichben dolgozó fiatal tudósra; így Tötössy Béla már 1882-ben a budapesti József-műegyetemre kerül, ahol kezdetben a nagy matematikusnak, *König* Gyulának, oldalán mint repetitor működik, majd pár év múlva megszerzi a magántanári habilitatiót, és már 1889-ben katedrát nyer, az ábrázoló geometria tanárává neveztetik ki.

Fiatalos tüzzel, lázas lelkesedéssel végzi munkáját a fiatal tanár; az ábrázoló geometriának, a mérnök, az építész, a gépészmérnök ezen nélkülözhetetlen alaptudományának anyagát is valósággal megfiatalítja, mert beleviszi a modern projektív geometriát. Az évek, az évtizedek multak, a fiatal tanár közeledik a patriarkák életkorának küszöbéhez, de a tűz, a lelkesedés gyengítetlenül megmaradt. Az utolsó emberöltő alatt végzett magyar mérnökök mind tanítványai voltak Tötössy Bélának, és alig lehet ezek között olyan, aki ne a hála és szeretet meleg érzésével gondolna vissza a szigorú, de mindig igazságos, jó tanárra. De a hála és szeretet nem csupán az előadó és vizsgáztató tanárt illeti meg, hanem megilleti azt a Tötössy Bélát, ki a tanári hivatásnak ideális felfogásában önmagát valósággal megsokszorozva fáradozik azon, hogy a műegyetemi ifjúság anyagi életét lehetőleg gond nélkülívé, és lelki életét szebbé tegye. Tanárelnöke a műegyetemi menzának, tagja az ~~Egyetemi~~ Egyetemi Kórházegylet igazgatóságának, tagja a Szent-Imre internátus-egylet igazgatóválasztmányának, dominusa a „Hungária“ magyar technikusok egye-

sületénck, elnöke a műegyetemi énekkarnak, megalapítója és karnagya, éltető lelke a szívéhez legközelebb álló ifjúsági intézménynek, a műegyetemi zenekarnak. Tötössy Bélára alkalmazva nem frázis az, hogy a tanítvány tanárában második atyját tiszteli.

Am a tanárnak nemcsak tanítványai, hanem tanártársai is vannak. Tanártársaival szemben Tötössy Béla mintaképe volt az ideálisan jó kollégának, aki részt vesz társa örömeiben, bánatában, aki kitarja egész szívét, és megosztja lelke kincseit. Tötössy Bélában tanártársai a tanárt, a tudóst tisztelték és az embert szerették. A műegyetem közügyeiben állandóan tevékeny részt vett Tötössy Béla, a vállalt munkát mindig az őt annyira jellemző pontossággal és lelkiismeretességgel végezte el; a rektori tanácsnak három éven keresztül volt tagja, mint a mérnök- és építész-osztály dékánja.

Tötössy Béla azonban nem csupán a mérnökképzés terén szerzett elévülhetetlen érdemeket, hanem a középiskolai tanárképzésre is irányítólag hatott, amennyiben a geometria magasabb fejezeteiből előadásokat tartott a tanárképző intézeten, és tagja volt az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottságnak.

Am ez a nagy tanári elfoglaltság sem ölte meg Tötössy Bélában a tudóst. Nagy eredménnyel és buzgalommal fejleszti tovább választott tudományát, a geometriát; a *Mathematische Annalen*ban megjelent nagy értekezésén kívül egymásután jelennek meg értekezései az Akadémia matematikai és természettudományi folyóiratában. A tudósnek nyújtotta az elismerés pálmáját a Magyar Tudományos Akadémia, amikor őt 1899-ben levelező tagjává választotta, és a Kolozsvári Ferencz József Tudomány egyetem, amikor őt a tiszteleti bölcsészet doktori címmel tüntette ki.

Tötössy Béla egyik lelkes felkarolója és támogatója volt annak a gondolatnak, hogy a magyar matematikusok és fizikusok társulatba tömörüljenek; ott állott a Matematikai és Fizikai Társulat bölcsőjénél és a társulat ügyeinek intézésében élénk részt vett, mint választmányának tagja.

Tötössy Béla! Végigpillantottunk azon a félszázadon, amely nyilvános életed első stációja, Zürich és utolsó stációja, ravatalod, közé esik. E félszázad alatt nem léptél ki hivatásod kereteiből, megmaradtál tanárnak és tudósnek; és mégis mily sokoldalú, eredményekben minő gazdag, hatásaiban mily hasznos és áldásos életed! De a közélet férfianak is van magán-

élete, van szíve, amely örülni és szenvedni tud. A Te jellemed, szerénységed, egyéniséged harmónikus derűje valósággal pre-desztinált arra, hogy boldog légy. Boldog is voltál, noha nem volt könnyű az életed, noha gondból, bajból, sorscsapásból bőven kijutott; de Te mégis boldog voltál, mert minden megpróbáltatáson átsegített és lelked nyugalmát mindig visszaadta az Istenben való eleven hited, és az a nagy szeretet, amely családod tagjait összefűzte.

A tér világát kutató elméd megszűnt dolgozni, a családotért, az ifjúságért, a jó barátokért, a hazáért oly melegen érző szíved megszűnt dobogni, lelked elszállt abba az ismeretlen végtelenbe, megjelenik Teremtőd előtt és a lelkek ismeretlen nyelvén szerényen mondja: „Uram, befejeztem földi életpályámat, és azt hiszem, hogy megtettem kötelességemet“.

Igen, megtetted kötelességedet! Ezzel vesz Tőled örök búcsút a József-műegyetem Tanácsa és a Magyar Tudományos Akadémia. Porlandó tested a sír mélyébe süllyed, halhatatlan lelked az ég magasába száll, de emléked és munkád a miénk marad. Isten veled!

Finkey Ferenc I. tag beszéde Ferdinandy Géza I. tag ravatalánál 1924 március 18.

A M. Tud. Akadémia nevében mély fájdalommal veszek Tőled végbúcsút, szeretett tagtársunk, Ferdinandy Géza. ~~Őszinte~~ elismeréssel és igaz kegyelettel jegyezzük fel évkönyvünkben, hogy aránylag rövid pályafutásod alatt annyi sok maradandó becsű tudományos munkát alkottál, melyekkel a hazai jogtudományt, közelebbről a magyar alkotmányjogi tudományt jelentős lépésekkel vitted előre.

Nagyszámú és mindig mélyen járó tanulmányaid, így az Aranybulláról — melyet Akadémiánk pályadíjjal is koszorúzott meg —, a királyi hatalomról és méltóságról — a *pragmatica sanction*ról —, a felelősség elvéről, Magyarország és Ausztria közjogi viszonyáról és más hasonló kérdésekről írott értekezéseid csak előkészületek, mozaikrészletek voltak igazi főművedhez, *Magyarország közjogához*, mely művedet újabb kiadásában *A magyar alkotmányjog tankönyvének* nevezél. Ez a nagyterjedelmű műved oly szépszámú, jeles közjogi kézikönyveink között magasan emelkedik ki, különösen helyes módszerével, a magasabb jogtörténeti módszer alkalmazásával, amellyel alkotmányjogunk számos intézményének alapjait és fejlődését az eddigieknél biztosabban és helyesebben sike-

rült megállapítanod. Ez a műved hosszú időre megörökítette nevedet a magyar alkotmányjog irodalomtörténetében.

Műveidben a vezérlő eszme, az alapgondolat mindig a történetileg kialakult magyar alkotmány nemzeti sajátosságaihoz való törhetetlen ragaszkodás, az ú. n. alkotmányos monarchia alapelveiért való rajongó lelkesedés volt.

Bölcsen átértetted már irodalmi munkásságod kezdetén, amit aztán későbbi nagyszabású működésed csak megerősített, hogy a magyar alkotmány, mint történeti alkotmány, nem egyik-másik nagy királyunk ötletszerű ajándéka, hanem a kiváló közjogi érzékkel megáldott magyar nemzet alkotmányos szellemének a fejleménye, teremtménye, melynek magva, lényege az, hogy az állami főhatalom a király és a nemzet közös tulajdona, melynek önkényes gyakorlása ellenkezik az alkotmánnyal. Az alkotmányellenes kormányzás és uralkodás, ha visszaélés képen ideiglenesen érvényesül is, de előbb-utóbb megbosszulja önmagát és összeomlik.

Ez a helyes történeti érzéked és módszered, az ezeréves magyar alkotmány viszontagságos multjának tanulságai, a történeti magyar alkotmány nemzeti jellemének az átérzése tartott meg Téged mindvégig, úgy tudományos mint közéleti működésedben, az egyenes úton, óvott meg a túlzásoktól és az ide-oda ingadozástól.

Kiforrott meggyőződésed a magyar nemzet alkotmányhűségéről, a jogfolytonosság eszméjéhez való tántoríthatatlan ragaszkodásáról, tartotta fenn lelked egyensúlyát a legutóbbi nagy kataklyma idején, amidőn most öt évvel ezelőtt egy lelkiismeretlen politikai frakció, a magyar nemzetnek a háború elvesztése feletti kábultságát kihasználva, történeti alkotmányunk főszerveinek erőszakos félretolásával, a maga kezébe kaparította az államhatalmat, majd midőn tehetetlenségében nem bírta magát tartani, egy martalóc csapatot ültetett az államhatalom birtokába, mely aztán vad durvasággal tiporta sárba alkotmányunk szent hagyományait.

Törhetlen hited a magyar alkotmány regeneráló képességében, a jog és az igazság erejében, még életedben igazoltatt. A kábultságából magához tért magyar nemzet rövidesen lerázta magáról a hatalomsóvár belső ellenségeket s a jogfolytonosságot — ha a nehéz körülmények miatt nem is tökéletesen, de lényegében — helyreállította. Ebből a helyreállítási munkából még Te is kivehetted részedet, megrongált egészséggel, de meg nem tört lélekkel hirdetve bátran, nyíltan és

önzetlenül meggyőződésedet, a régi törvényes intézményekhez való szilárd ragaszkodásodat.

Ez a nagy hited és meggyőződésed adott vígaszt lelkednek a másik, még nagyobb katasztrófánk, a trianoni békediktátum felett érzett hazafiúi bánatodban is. Ezeréves alkotmányunk tanulságai alapján szilárdul hitted és hirdetted, amit Veled együtt mi is mindnyájan vallunk és hiszünk, hogy a magyar nemzet, mely annyi balsorsot, annyi alkotmányelkobzást ki tudott heverni, a tetszhalálból annyiszor talpra tudott állani, bizonyára ki fogja forrani ezt a talán minden eddiginél nagyobb és rettenetesebb sebet is. Ebben a szilárd hitben haltál meg s a történelem a nagy tanítómester, igazolni fog ebben is.

Isten Veled, kedves tagtársunk! Aludj békében, csendesben. Álmodj szépeket, az integer nagy Magyarországról, a magyar királyság régi fényének és dicsőségének visszatértéről, a magyar alkotmány teljes feltámadásáról. Emlékedet, a fáradhatatlanul buzgó, kiváló alkotmányjogásznak, az elvhűség és jellemzilárdság mintaképének az emlékét őszinte kegyelettel fogjuk ápolni szíveinkben. Isten Veled!

Hosvay Lajos ig. és r. t. beszéde Szily Kálmán ig. és t. t. ravatalánál 1924 július 26-án.

Gyászoló Gyülekezet!

Ennek az oszlopcsarnoknak kapui mostanában elég sűrűen állanak kitérve azért, mert benne gyászszertartást kell tartanunk. Ma a M. T. Akadémiának egy 87-ik életévébe lépett, bámulatosan sokoldalú és kitűnően fegyelmezett tagja és főkönyvtárnoka pihen a ravatalon, aki még nem is olyan régen életfrissességgel végezte kötelességeit.

Ha az utolsó tíz év izgalmaira gondolok, melyek végzetlenül több fájdalmat, mint örömet okoztak és nagyon sok embertársunk életét rövidítették meg: akkor habozva merem fölvetni a kérdést: vajjon van-e jogunk Szily Kálmánt siratnunk? Avagy nem inkább hálát kellene mondanunk az egek urának, aki általa is azt közölte velünk, hogy a jók még ezen a Földön elnyerik érdemük jutalmát? Mert a hosszú életkor, szeretett és szerető család körében, csak a kiválasztottnak osztályrésze.

Szily Kálmánnak vannak alkotásai, amelyekbe eleven szellemét, éles ítéletét és egész energiáját belefektette. Életének tragikuma lett volna, ha azoknak az eszméknek megvalósulá-

sában, amelyekért fáradhatatlanul és önzetlenül dolgozott, nem gyönyörködhetik vala.

Lehet, hogy Szilyre, a tudósra nézve, kedvezőbb lett volna, ha a mechanikai hőelmélet terén megkezdett értékes kutatásait tovább folytathatja: de érzem, hogy a tudósnek ki kellett egyezkednie az ízig-vérig magyarral, aki a legnagyobb magyar tanításának híveként azt vallotta, hogy a legsürgősebb nemzeti érdek, a műveltség és a tanultság fokozása. E felfogásnak kialakulása kényszerítette őt, hogy tudományos munkaterveiről lemondva, az egyéni dicsőséget feláldozva, istenadta tehetségét és az emberi intézményektől korlátozott idejét, a fontosabbnak ítélt közérdek szolgálatába állítsa.

Szily küldetésszerűen vett részt már felsőbb tanulmányainak végzése közben is azoknak a föltételeknek előkészítésében, amelyekből a magasabb technikai műveltség megszerzése függ, és még fiatal professzorsága idejében célul tűzte ki a természettudományoknak minél szélesebb körben való terjesztését, mert a természettudományos gondolkodásmód térfoglalásától remélte gazdasági viszonyaink egészségesebb fejlődését, valamint sok balítélet és babonás nézet kiküszöbölését is. Tiszta nyelvérzéke segítette őt abban a törekvésében, hogy a természettudományos ismeretek közlésében és leírásában magyaros zamatot honosítson meg; széleskörű természettudományos műveltsége segítette a közérdekű tárgyak helyes kiválogatásában. És azt hiszem nem tévedek, mikor azt állítom, hogy a Természettudományi Közlöny fiatal szerkesztője megnyilatkozásaiban már fölcillant, a későbbben melegen ünnepeelt magyar nyelvtudományi kutató tehetségének fénye.

Szily Kálmánt kimagasló egyéni tulajdonságai emelték a M. T. Akadémia főtítkári, majd főkönyvtárnoki állásába. Ezeket a hozzáértésen kívül finom tapintatot követelő tisztségeket 35 éven át látta el. Pusztán az Akadémia ügyeinek intézésében szerzett érdemei elégségesek lettek volna nevének megörökítésére: de ő időközben, a Magyar Nyelvtudományi Társaság megalakításával, folyóiratának: a Magyar Nyelvnek megalapításával és egész sereg nagynevű munkatárs biztosításával, jogot szerzett hálás tiszteletünkre is.

Megdicsőült Tagtársunk! Kutató, szervező és végrehajtó tehetséged a magasröptű szellemedtől kijelölt úton haladva, mindig megtalálta azt a munkakört, amelyben legeredményesebben teljesítheted a hazád iránt tartozó kötelességeket. A

természet rendje szerint az, ami benned halandó visszatér az anyaföldre, hogy részt vegyen anyagforgalmában: de szellemed és alkotásaid itt maradnak közöttünk, hogy emlékeztessenek az eszményi célok önzetlen szolgálatára.

A M. T. Akadémia és a Kir. Magy. Természettudományi Társulat őszinte elismerése és hálája jeléül helyezem ezt a két koszorút ravatalodra. Néhány perc múlva útra kelsz. Legyen átköltözésed zavartalan abba a boldogabb hazába, ahol tárt karokkal vár reád szerető nőd, várnak előrement barátaid. Vidd hírüül nekik, hogy mi, árván maradottak, még mindig hiszünk Magyarország föltámadásában. Isten Veled!

Hóman Bálint beszéde Tagányi Károly r. t. felett 1924 szept. 13-án.

Tiszteletadásra jöttem Tagányi Károly koporsójához. A M. Tud. Akadémia, a Szent István Akadémia, a M. Tört. Társulat, a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság, a M. Nyelvtud. Társaság utolsó elismerését és búcsúüdvözlését hozom körünből immár örökre távozó tudós tagtársunknak.

Tagányi Károly közel félszázados tudományos pályája az *igazi* tudós pályája volt. Az igazi tudósé, aki magáért a tudományért lelki szükségletből búvárkodik, aki a tudományt elébe helyezi a hivatali, közéleti, politikai és társadalmi sikereknek, aki a tudomány igazságát szomjazva, az apostol hitével és a harcos elszántságával halad előre — akadályt nem ismerve — az igazságkeresés és igazság hirdetés lelket-testet kimerítő, nehéz útján. 1879 óta, mikor első történeti tanulmánya megjelent, Tagányi Károly élete a tudós munkálkodás szakadatlan láncolata volt. Lelkének talán fáj a néki oly szűken mért külső elismerések elmaradása, teste megérezte a világégés nyomán öreg korában rászakadt nélkülözés terhét, de azért nem szűnt meg dolgozni, mert vigaszt talált a tudós-világ csendes elismerésében, a tanításait hirdető és továbbfejlesztő ifjabb nemzedék munkásságában és ragaszkodásában és vigaszt talált a tudományba vetett erős hitében. Ez a hit és az igazság utáni vágya adott neki erőt — minden keserű csalódás és minden nélkülözés közepett — a munkához; — történeti tudásának szinte korlátlan terjedelme és félelmetes kritikai tehetsége tette munkáját gyümölcsözővé.

Kortársai közt Tagányi Károly volt az Árpád-kor intézményeinek, gazdasági és társadalmi szervezetének legélesebb szemű vizsgálója, legalaposabb ismerője. Az Országos Levél-

tárban, az Árpád-kor történetírójának — Pauler Gyulának — oldalán, a gazdag okleveles anyagban elmerülve, kora fiatal-ságában e korszak elsőrangú specialistájává képezte ki magát. Alapvető megyetörténeti tanulmányait, folyóiratokban s a Köz-gazdasági Lexikonban megjelent kisebb cikkeit s terjedelmes kritikáit a problémák határozott felismerése s a kor levegőjé-nek csodálatos ismeretén alapuló biztos megoldása jellemzi. Ez a jellemzőjük élete későbbi szakában írt gazdaság és társadalom-történeti tanulmányainak is. E tanulmányok egy nagy mű elő-munkálatai voltak. Terve volt a középkori magyar birtokszer-vezet történetének a társadalmi fejlődés rajzával kapcsolatos monografikus kidolgozása. E nagy művet az összes vonatkozó források és a külföldi irodalom nyújtotta analógiák felhasználásával, minden részletkérdés minuciózusan alapos kidolgo-zásával akarta megírni. Ez a tökéletességre való törekvése, szigorú önkritikája — sajnos — útját állta terve megvalósítá-sának, pedig ismerve kéziratosságyűjtését és kritikai jegy-zeteit, egyes problémák megoldását érintő, beszélgetés közben elejtett megjegyzéseit, korszakos művet vesztettünk benne. Szerencse még, hogy e nagy mű számos előtanulmánya meg-jelent. A földközösség történetéről, a középkori erdőgazdasá-gokról, a magyar határvédelmi rendszerről, a hazai jogszoká-sokról írt tanulmányait, az Árpád-kori társadalomtörténet bo-nyolult problémáit érintő polemikus cikkeit, soltészszágok tör-ténetével foglalkozó akadémiai bírálata s az általa szerkesztett Magyar Gazdaságtörténeti Szemlében és más folyóiratokban megjelent kisebb dolgozatai valóságos gyöngyei a történeti részletmunkának. Alapvető problémákat vetnek fel és oldanak meg kitünő judiciummal és bámulatos kritikai elmeélel. Ter-jedelemre kicsiny, de tartalomban gazdag dolgozatai szinte megelevenítik előttünk történetünk rég elmúlt dicső korszakát s új eszmékkel és szempontokkal gazdagítva tudományunkat, új irányt szabtak a történeti kutatásnak. Míg magyar tudomány lesz, ezek az alapvető tanulmányok mindig tiszteletet fognak biztosítani Tagányi Károly emlékének.

És most, mielőtt búcsút veszünk távozó öreg barátunktól, mi a magyar történettudomány művelői e tanulmányokra, az élő tudománynak azokban rejülő életcsíráira hivatkozva, ünne-pélyesen tanúságot teszünk Tagányi Károly el nem múló tudós érdemeiről, a magyar történettudomány tiszteletéről s a néki tanításaiért, példaadásáért és buzdításáért oly sokkal tartozó ifjabb nemzedék mélységes hálájáról.

Kedves tagtársunk, barátunk, mentorunk, Tagányi Károly Isten veled!

Csánki Dezső r. t. osztályelnök beszéde a M. Tud. Akadémia oszlopcsarnokában 1924 nov. 22-én, Fraknói Vilmos ig. és t. t. ravatalánál.

Tisztelt gyászoló Közönség!

A kegyelet és hűség érzelmeivel lépek a Fraknói Vilmos koporsója elé, akiben idősebb korom atyai barátját, pályám kezdetén megértő, biztató útmutatómat tiszteltem; csodálattal, meg nem szűnő munkában töltött élete rendkívüli terjedelmű, értékes alkotásaival szemben; s hódolattal, sokszoros áldozatkészségeért és hűségeért, mely lelkét, élethivatásának két legnagyobb eszménye: egyháza és a tudomány iránt eltöltötte.

Ezen egybefonódó két eszmény szolgálata volt, Isten kegyelméből hosszúra nyúlt életének főcélja, melynek elérésében nagy tehetségei: éles, tág és fogékony elméje, gondolkodásának nem lankadó frissesége és mozgékony képzelete segítettek. Lelkivilága úgyszólván a folytonos figyelem állapotában van, mely egyformán képesíti őt gyors elhatározásokra s többféle tárgynak egyidőben való megragadására sőt intézésére.

Született történetíró, a tények és ezek kapcsolatának gyors és szinte sugallatszerű felismerésével; bizonyosságul annak, hogy a tudomány, főleg pedig az ember-tudomány művelése s eközben a valóság és az e mögött rejlő erők és törvények látnoki megsejtése nem ellentétes fogalmak. Az ő lelkében két körülmény zárta ki ezt az ellentétet. Folyton gyarapodó tudása, mely a tények megállapítását újabb és újabb adatokkal támogatta, s a valóság és a lényeges iránt való szinte ösztönszerű érzéke, melyek a fölmerülő új adatok olvasása közben, ezeknek sokszor jelentéktelen részletekkel terhelt szövevényében, őt úgyszólván pillanatról-pillanatra biztosan vezették.

Ez az állandóan figyelő, mindig munkára kész és gyorsan működő elme, Istentől nyert, szinte öserővel párosulva, rendkívüli termékenységgel ejt hámulatba. Egymásután gyorsan tűnik fel, egymástól távolosó területeken. Mi még csak a régiakkal vagyunk barátkozóban; ő már új ötleteken tervez, épít, változatosan és szakadatlanul.

Tanulmányainak, értekezéseinek, kisebb és nagyobb műveinek egyszerű címjegyzéke is vastagabb füzetre terjedne. És mégis, a búcsúzás e fájó, de ünnepies pillanatában, működé-

sének legrövidebb vázolásával kell öt magasztalnunk, miután hálánk, kegyeletünk és végső tisztességtételünk kifejezésére más eszközzel nem bírunk.

Történetírói munkássága, nagyobbik részében, egyháznak intézményeihez és kimagasló alakjaihoz kapcsolódik; de mindig magyar érzésből fakadó gondolatok fonálán, melyeket általános emberi vagy világtörténelmi vonatkozásban mutat fel. A vallásos és világi, a nemzeti és európai eszmék együtthatása legtöbbször mint elfogadható élet lüktet az ő történelmi műveiben. Ilyenek a régi magyar papokról és főpapokról írott életrajzai és tanulmányai: Vitéz Jánosról, Andreas Pannoniusról, Váradi Péter kalocsai érsekről, Tomori Pálról, Karai Lászlóról, Szántó Istvánról, a Magyarországnak a török alól leendő felszabadításáért küzdő XI. Ince pápáról, vagy Cesarini Juliánról, Buonvisi bíbornokról, Karvajalról, Mátyás király magyar diplomatáiról és alig felsorolható más kisebbekről. A magyar történetírásban ő tüntette fel először a maga mivoltában a diplomáciának a kései középkorban kifejlődött hatalmas erejét, s ő vezette be oda a magyar vagy Magyarországon működött, különösen papi diplomatákat, akiknek szövevényes szerepét az ő szokott könnyű meglátásával kísérte. Legfőbb alakjai azonban az általa annyi szeretettel művelt kései renaissance tipikus egyénisége: Bakócz Tamás, és Pázmány Péter, korának a megújuló vallásos érzésben nagyra nőtt, heroikus típusa.

Más kisebb-nagyobb kiadványainak már inkább az egyházi intézmények a tárgyai. Ilyenek a szekszárdi apátság története, Boldog Margit szentté avatása, a magyar királyi kegyúri jog története, Magyarország egyházi és diplomáciai összeköttetése a szentszékkal, a vatikáni magyar okirattár és a veszprémi püspökség római oklevéltárának nagyszabású gyűjteményében közreadott értékes történelmi források és sok más egyebek.

Nem egyházi vonatkozású művei és tanulmányai a műveltség-történelem, különösen pedig a hazai és külföldi iskolázás, a könyvtár- és könyvészet számos nagyérdékű kérdéseit tisztázták, sok lelkesedéssel és találékonysággal. Legnagyobb rokonszenve azonban a politikai és diplomáciai történet felé fordult, s e téren is egyformán érdekelték az országos intézmények, mint a királyság és királyi udvar, a nádori és országbírói hivatal, az országgyűlés, valamint egyes politikai történelmi kiválóságok. S különösen mély nyomot hagy-

tak történetírásunkban hazánk Hunyadiak alatti nagyságának, a Jagellók-korabeli süllyedésének, a mohácsi csata utáni vesz-
tének és a török alól történt felszabadításának korából vett, a szeretet, tárgy- és stílusbeli tudás közvetlenségével megal-
kotott művei.

E téren végzett örökbecsű munkásságának az írott szó
művészetével újra teremtett plasztikus alakjai: Brankovics
György, a Hunyadi-ház kétes értékű barátja, a kormányzó
Szilágyi Mihály, a legnagyobb magyar jogász Verböczy Ist-
ván; csúcspontján azonban Mátyás király áll, akit, az eddigi
szűkös és egyoldalú felfogás helyett, kulturális és politikai
szempontból vett európai nagyságában, mint az olasz renais-
sance tipikus alakját, művészt, politikust, diplomatát, hadve-
zért és hódítót, a német császári trónra való igényének eddig
ismeretlen bizonyításával, minden művei legtökéletesebbiké-
ben, új alakjában mutat be.

Ezt a nagyszerű és terjedelmű munkásságot azonban
bárki legyen az, a legmélyebben járó elme vagy a legnagyobb
íróművész, csupán a történeti adatok újabb forrásainak meg-
nyitásával végezhetette. És ő talán ebben volt a legnagyobb.
Egész életét, a hazai és külföldi levéltárakban, szinte lázas
érdeklődéssel végzett munkálkodásban töltötte, s a levéltári
adatok óriási tömegének felhasználásával vagy kiadásával
örökítette meg. Ebbeli kiadványai közül csupán a legkimagas-
lóbbat: Mátyás király diplomáciai levelezésének két kötetét,
a levéltárak közül pedig csupán Simancas, Páris, Hága, Ber-
lin, Drezda, München, Kopenhága, Krakó, Bécs, Velence, Mi-
lánó, Firenze, Nápoly s a legutolsónak felsorolt legelső: Róma
nevét említem, mely utóbbiban a pápai központi levéltárak
állandó kutatására és tanulmányozására, nem kisebb költség-
gel, mint lelkesedéssel, állandó történelmi intézetet létesített
s hagyott a magyar államra.

A nagy magyar katolikus pap-historicusok csodálatos
láncolatának, írói természetére nézve — mondjuk — modern
veretű láncszeme ő; s Katona, Pray, majd Horváth Mihály
és Ipolyi után, munkálkodásának jellemét és értékét tekintve,
hozzájuk méltó vagy még nagyobb szabású, eredeti írói egyé-
niség. Történetírásunk, jó nagy részében, ma is az általuk
lerakott alapokon nyugszik. S ez a megállapítás mutatja nem-
zeti multunk érdekében tett nemes szolgálataikat, és biztosítja
nevük örökkévalóságát.

Fájdalmunk azonban nem kisebb, midőn ily kiváló férfú

földi végzetének beteljesedését látjuk, s a tudomány közügyét ért veszteséget mérlegelve, koporsójával szemben, tőle örökre válni készülünk.

Fraknói Vilmos, nesztorunk, díszünk, búcsúzunk tőled, a Magyar Tudományos Akadémia nevében, amelynek mint osztálytitkár, főtitkár, majd mint másodelnök, s nemkevésbbé mint levelező, majd mint rendes, tiszteleti és igazgató tag, munkásságod sok javát szentelted; a Magyar Történelmi Társulat s a Magyar Heraldikai és Geneológiai Társulat nevében, melyeknek szerénységem miatt csak egyszerű igazgatóválasztmányi vagy tiszteleti tagja voltál, de amelyeknek folyóiratait és kiadványait sok értékes, olykor nagyszabású műveiddel gazdagítottad; a Magyar Nemzeti Múzeum nevében, melynek könyvtár-igazgatója, s e könyvtár folyóiratának megalapítója voltál; a Római Magyar Történelmi Intézet nevében, mely atyját gyászolja benned; az Országos Levéltár nevében, mely nagyszabású és eredményes levéltári munkálkodásod és tanulmányaid előtt hódol.

Isten veled, pihenj csendesen!

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(L. Akad. Értesítő 1924. évi. 148—149. l.)

Ganz-féle villamossági r.-t.	25.000.000 K
Magy. Ált. Köszönbánva R.-T. 300 q tatabányai szén vasúti szállítással és befuvarozással	
Hazai Fatermelő R.-T. 20 q alágyművelésre való puhafa Istvánffy Gyula r.-t. (előadói tiszteletdíj)	50.000 K
Belegi Lajos vasszécscsényi birtokos által félévenként felajánlott 12,5 q búza tőzsdei ára	5.222.000 K
Karácsonyi János r.-t. Szt. Ferenc rendjének története c. munka II. kötetére (a kalocsai érsekségtől)	10.500.000 K
Ugyanerre a célra érkezett adomány a szerző úrtól	5.273.100 K
Szendrei János l. t. (hadtörténelmi jutalom céljaira)	1.000.000 K
Istvánffy Gyula r.-t. (előadói tiszteletdíj)	200.000 K
A vallás és közokt. min. úr által kiutalt rendkívüli segély (néhai Fraknói Vilmos ig. és t. tag úr elhúnyta alkalmából)	30.000.000 K
A vall. és közokt. miniszter úr által Karácsonyi János r.-t. Szt. Ferenc rendjének tört. c. mű kiadására kiutalt újabb segély a kalocsai érsekségtől	15.000.000 K
N. N.	500.000 K
Pallas nyomdai részvénytársaság. Az Irodalomtörténeti Közlemények 1924. évi II. f. díjtalan nyomdai előállítására	7.500.000 K

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Az előző kiadványok jegyzékét lásd Ak. Értesítő 1924. évf. 149. lap)

1. Melich János: A honfoglaláskori Magyarország (A Magy. Nyelvstud. kézikönyve, I. kötet, 6. füzet (első fele, 80 lap).
2. Irodalomtörténeti Közlemények 1924. évf. 2. félévi füzet. 152 lap.
3. Pauler Ákos: Böhm Károly r. t. emlékezete. (Emlékbeszéd, XVIII. k. 17. sz. 1 lap.)
4. Karácsonyi János: Szent Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig. A II. kötetből kinyomatott 524 oldal.

Ezenfelül a M. Tud. Akadémia támogatásával jelentek meg a következő folyóiratok:

Budapesti Szemle 1924 szept.—dec. havi ötfves füzetekben.
 Ungarische Jahrbücher, herausgegeben von Robert Gragger.
 Band IV. 3—4 Heft (239—438 lap).

A M. Tud. Akadémia tudományos kiadványainak nyomdai költségei 1924-ben.

1. Akadémiai Értesítő (1924. évf. 1. füzet)	25,897.610 K
2. Akadémiai Almanach	2,329,032 K
3. Szinyei F. l. t. Kármán és az Uránia névtelenjei	1,214.990 K
4. Némethy G. r. t. Symbolae exegeticae ad Persii Satiras	547,682 K
5. Csüri Bálint a Szamosháti nyelvjárás c. művére	3,000,000 K
6. Melich J. A honfoglaláskori Magyarország (1. fele)	14,760.400 K
7. Irodalomtörténeti Közlemények 1924. évf. I. füzet	3,000,000 K
8. Darkó Jenő l. t. Laonicos Chalcocandyles II. kötet (Első része)	3,300,000 K
9. Áldásy Antal l. t. Emlékbeszéd Fejérpataky Lászlóról (Arcképpel).	1,444.485 K
10. Pauler Ákos r. t. Emlékbeszéd Böhm Károlyról	703,300 K
11. Hozzájárulás a Haditörténeti Közlemények kinyomatásához	4,000,000 K
12. Richter Aladár l. t. Peperomia c. értekezése szerkesztési költsége	1,000,000 K
13. Pálffy M. l. t. Emlékbeszéd Inkey Béláról	889,340 K
14. Preisz Hugó r. t. Emlékbeszéd Tangl Ferencről	887,870 K
15. Matematikai és Természettudományi Értesítő 1924. évfolyam első részletül	3,000,000 K
16. Zsigmond F. Jókai (háromezer példányban)	54,392.898 K
17. Karácsonyi János r. t. Szent Ferenc-rendjének története II. kötetére	59,459.779 K
18. A Balkán-expedíció zoológiai kutatásai I. füzet, (hátralék 1923-ból)	54,867 K
Összesen:	179,882.253 K

Költségvetés 1925. január—június hónapokra.

I. Almanach kinyomatására	10,000.000
II. Akadémiai Értesítő 1924. évi. II. és 1925. I. f.	40 000.000
III. A tagok irodalmi munkálatainak kinyomatására	10,000.000
IV. Tagajánlások kinyomatására	6,000.000
V. A Budapesti Szemle írói tiszteletdíjaira	2,000.000
VI. Hozzájárulás a Budapesti Szemle nyomdai kiállításához az 1925. év első felére	5,000.000
Összesen	73,000.000

A) Az I. osztály és bizottságai

I. Az I. osztály:

1. Értekezésekre és írói tiszteletdíjra	5,000.000
2. Bírálati díjakra	1,000.000
Összesen	6,000.000

II. Nyelvtudományi Bizottság:

1. A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének elfogyott füzetek pótlására a meglevő nyers ívekből 200—200 füzet iűzése és borítékolása	1,200.000
2. Csűry Bálint a Szamosháti nyelvjárás c. m. nyomtatási költségeire	5,500.000
3. A bizottság ülési meghívóira és egyéb kisebb kiadásokra	300.000
4. Az előadó tiszteletdíja	200.000
5. A Kőrösi-Csoma Archivum segélyezésére	2,500.000
6. Feltéve, ha újabb bevételek is lesznek, Mejlich János János r. t. A honfoglaláskori Magyarország című művére (2. füzet)	30,000.000
Összesen	39,700.000

III. Classica Philológiai Bizottság:

1. A Classica Philologia Kézikönyvének bírálati díjaira	500.000
2. Az előadó tiszteletdíjára	200.000
3. Kiseb kiadásokra	150.000
Összesen	850.000

IV. Irodalomtörténeti Bizottság:

1. Az Irodalomtörténeti Közleményekre	25,000.000
2. Az előadó tiszteletdíjára	200.000
3. Póstköltségekre és kisebb kiadásokra	150.000
Összesen	25,350.000
Az I. osztály és bizottságai összesen	71,900.000

A) A II. osztály és bizottságai

I. A II. osztály:

1. Értekezésekre, emlékbeszédekre	5,000.000
2. Írói tiszteletdíjakra	1,000.000
3. Bírálati díjakra és irodai költségekre	2,000.000
4. Jogi monographia jutalomdíj	800.000
Összesen	<u>8,800.000</u>

II. Történelmi Bizottság:

1. Hóman Bálint I. t.: A szent László-korabeli Qesta Ungarorum nyomdai költségeire	20,000.000
2. Tasnádi Nagy Gyula I. t.: Anjoukori Okmánytár c. műve IX. kötetének írói tiszteletdíjára az örökösöknek	1,500.000
3. Az Árpád-kori kir. regesták tiszteletdíja	300.000
4. A Történelmi Bibliographia tiszteletdíja	250.000
5. A Hunyadiak-kora levéltári kutatásokra	1,000.000
6. Másolásokra és levéltári kutatásokra	1,000.000
7. Az előadó tiszteletdíja	200.000
8. Bizottsági kisebb kiadásokra	200.000
9. A Történelmi Szemle legközelebbi kötetére	20,000.000
10. Sajtó alatt van Karácsonyi János r. t.: Szent Ferenc-rendjének története című mű II. kötete, melyre a kalocsai érsekség interkaláris jövedelméből és a szerzőtől kapott összeg nem elegendő. Ha újabb adomány nem lesz kieszközölhető, az Akadémia kénytelen lesz a kötet nyomdai kiállításához hozzájárulni. Ez eddig	<u>16,800.000</u>
Összesen	<u>61,250.000</u>

III. Hadtörténelmi Bizottság:

Hozzájárulás a Hadtörténelmi Közlemények 1925. évi folyamához	8,000.000
---	-----------

IV. Nemzetgazdasági Bizottság:

1. Popovics Sándor ig. t.: A pénz sorsa a háborúban c. műve nyomdai költségeire	20,000.000
2. A Közgazdasági Szemle segélye	200.000
3. Az előadó tiszteletdíja	200.000
4. Póstköltségekre és kisebb kiadásokra	300.000
Összesen	<u>20,700.000</u>

V. *Archaeologiai Bizottság:*

Az előadó tiszteletdíja	200.000
A II. osztály és bizottságai összesen	98,950.000

C) A III. osztály és bizottsága

I. A III. osztály:

1. A Matematikai és Természettudományi Értesítő 1924. évfolyamának kinyomatására	50,000.000
2. A Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn 1925. évfolyamának segélyezésére	25,000.000
3. Két emlékbélyegzédre és írói tiszteletdíjra	4,000.000
4. Kisebb kiadásokra	50,000
Összesen	79,050,000

II. *Mathematikai és Természettudományi Bizottság:*

Az előadó tiszteletdíja	200.000
A III. osztály és bizottsága összesen	79,250.000

Külön kiadvány:

Sir Stein Aurél k. t.: Legbensőbb Ázsia c. előadásának nyomdai kiállítására	10,000.000
---	------------

Szótári Bizottság:

1. Dologi kiadásokra. (Karthoték lapok, papír stb.)	2,000.000
2. Az előadó tiszteletdíja	200.000
Összesen	2,200.000

Könyvtár:

1. Dr. Jirka Alajos tiszteletdíja hat hónapra	3,000.000
2. Könyvek bekötetésére	10,000.000
3. Legszükségesebb beszerzésekre	25,000.000
4. Kisebb kiadások	1,000.000
Összesen	39,000.000
Felemelt jutalomdíjakra	30,000.000
Előre nem látott kiadásokra	20,000.000
Báró Eötvös Lóránd arcképének megfestésére	10,000.000
Külön összesen	60,000.000

A) *Személyzeti kiadások:*

Főtáskári fizetés	3,000
A főkönyvtárnok úr tiszteletdíjára februártól júniusig	10,000.000
Összesen	10,003.000

B) *Tiszteletdíjak:*

A három osztálytitkár úr (egyenként 2,000.000) összesen	6,000.000
Dr. Bánszky János ügyész	3,000.000
Dudás Kálmán építész	3,000.000
Eyssen Gyula ig. helyettes könyvelésért	3,000.000
Dr. Alföldi Béla orvos (az altisztek és családjuk kez- zeléséért)	3,000.000
Összesen	<u>18,000.000</u>

C) *Nyugdíjak:*

Jónás Károly nyug. gondnok 3 személy után	
Dr. Trócsányi Zoltán 2 személy után	
Özv. Tiringér Béláné három személy után	
Özv. Borovszky Samuné 1 személy után	
Özv. Riger Péterné 1 személy után	
Összesen	<u>20,000.000</u>

Ezenfelül minden nyugdíjas kapott természetben tüzelő-
anyagot és Jónás Károly a bérház I. emeletén ter-
mészetben lakást (3 utcai szoba és egy udvari he-
lyiség, valamint mellékhelyiségek).

Személyzeti kiadások végösszege (A—C) 48,003.000

Rendes dologi kiadások félévre:

Fűtésre (2 vagon tüzifa beszerzése a jövő télre) kb.	12,000.000
Esetleg szénre	3,000.000
Villamos világítás:	
a) a palota rendes világítása és bérház lépcsőházá- nak világítása	16,000.000
b) az altiszti lakásokban	3,500.000
Vizdíj palota és bérházban együtt	8,000.000
Kéményseprés	6,000.000
Gázóradíj	210.000
Ülési meghívók előállítására	600.000
Telefóndíj	1,500.000
Póstadíjakra körülbelül	3,000.000
Kézbesítő altisztek villamosvasuti költsége körülbelül	2,000.000
Adókra (beleértve kincstári házhazsonrészesedést és sze- métfuvarozási díjat) 1925 febr. 13-án befizettetett:	
a) az Akadémia palotája után	5,049.000
b) a bérház után	17,646.000

A májusban fizetendő adók összege még bizonytalan . . .	
Akadémiai kiadványok expedíálása	5,000.000
Irodai kiadásokra	1,000.000
Borítékokra	500.000
Egy tétel bizonytalan, a végösszeg több mint	85,005.000
Kisegítő fűtő alkalmazása januártól márciusig	3.000.000

Rendkívüli dologi kiadások- és beruházásokra

A széphalmi Kazinczy-ingatlanok karbantartására és tűz- kár ellen biztosítására	1,000.000
A palota villamosvilágításának fokozatos javítására . . .	25,000.000
Az Akadémia bérházában a könyvtár részére visszavett helyiségek átalakítása a könyvtár céljára	31,000.000
A palota pincéjében évek óta felgyülemlett törmelék kita- karítására és elszállítására	900.000
A palota II. emeletén elhelyezett növénytár beázása foly- tán csatorna- és tetőjavítás	1,060.900
A bérházban üvegezésért	236.000
Összesen	59,196.900
Összes kiadás	629,501.900

Bevételek:

Államsegély (a költségvetés elfogadása esetére) . . .	100,000.000
Házbérfővedelem körülbelül	200,000.000
Könyvek eladásából	20.000.000
Adományok	20,000.000
Összesen	340,000.000
Pénztári maradvány 1924 december 31-én	61,290,833
Rendelkezésre áll	401,290,833
Előrelátható hiány több mint	225,000.000

Ennélfogva csak egyes kiadványok és csak akkor adhatók nyom-
dába, amikor a pénzügyi helyzet meg fogja engedni.

Le centenaire de la fondation de l'Académie Hongroise des Sciences.

Le 3 novembre 1925, il y aura exactement cent ans que le comte Étienne Széchenyi offrit ses revenus d'un an pour la fondation de l'Académie. Le jour du centenaire, l'Académie se réunira en séance solennelle dont le programme comporte, outre l'allocution de M. Albert de Berzeviczy, membre honoraire, président, la conférence de M. le secrétaire général qui retracera l'histoire de la fondation, ainsi que la lecture de deux autres études.

L'Académie a décidé d'inviter ses classes à faire présenter par leurs membres le tableau de l'influence que l'Académie a exercée au cours de son existence séculaire sur le développement de la vie scientifique hongroise dans le domaine varié de la pensée et des recherches.

En conséquence de cette décision, l'Académie a chargé ceux de ses membres dont la liste suit, d'exposer les progrès réalisés dans différents domaines.

Philologie: M. Joseph Szinnyei, membre ordinaire, secrétaire de classe;

Développement de la littérature et de la poésie hongroises: M. Ladislav Négyesy, membre ordinaire;

Philologie de l'Antiquité classique: M. Aurèle Förster, membre correspondant;

Histoire de l'Art et les Beaux-Arts en Hongrie pendant le dernier siècle: M. Antoine Héckler, membre correspondant;

Art musical et littérature musicale: M. Eugène de Hubay, membre honoraire;

Sciences juridiques et politiques: M. Géza de Magyary, membre ordinaire;

Sciences historiques: M. Émeric Lukinich, membre correspondant;

Économie politique, science financière et politique économique, financière et agricole: M. Farkas Heller, membre correspondant;

Statistique: M. Ladislav Buday, membre correspondant;

Sciences philosophiques: M. Jules Kornis, membre correspondant;

Géographie: M. le comte Paul Teleki, membre correspondant;

Sciences biologiques et médicales: MM. Michel Lenhossék, membre ordinaire, et Joseph Marck, membre correspondant (la partie technique sera confiée à M. Alexandre Gorka, professeur de l'Université);

Botanique: MM. Alexandre Mágócsy-Dietz, membre ordinaire, et Árpád Dégen, membre correspondant;

Zoologie (partie relative aux faunes): M. Géza Horváth, membre ordinaire;

Minéralogie: M. François X. Schafarzik, membre ordinaire;

Géologie: M. Aladár Vendl, membre correspondant;

Sciences techniques: M. C. Zelovich, membre correspondant;

Physique: MM. Isidore Fröhlich, membre ordinaire, et Béla Pogány, membre correspondant;

Mathématiques: MM. Joseph Kürschák, membre ordinaire, et Léopold Fejér, membre correspondant;

Chimie: MM. Louis Ilosvay, membre ordinaire, et Géza Zemplén, membre correspondant;

Sciences agronomiques: M. Alexis de Sigmond, membre correspondant;

Développement de la culture forestière: M. Charles Kaán, membre correspondant, secrétaire d'Etat.

INHALT.

	Seite
I. Nachruf an das verstorbene Ehrenmitglied Koloman v. Szily vom Präsidenten und Ehrenmitgliede Albert von Berzeviczy	151
II. Gleichzeitiger Beschluss der Gesamtsitzung	153
III. Begrüssung des Herrn Präsidenten Albert v. Berzeviczy, anlässlich seines 50-jährigen Schriftsteller-Jubiläums von Géza Némethy o. M., Klassenvorstand	154
IV. Antwort des Herrn Präsidenten	154
V. Erinnerungsworte des Präsidenten Albert v. Berzeviczy, anlässlich des Jubiläums des Fürstprimas und Kardinals Johann Csernoch; Bericht des Präsidenten über die Bücherspende des Ehrenmitgliedes Graf Alexander Apponyi; über das Hinscheiden des Ehrenmitgliedes Wilhelm Fraknói und über die Jahrhundertswende von Karl Szabó's Geburtstag	155
VI. Auszug der Vorlesung des Herrn Präsidenten Albert v. Berzeviczy, aus dem II. Bd. seines Werkes „Das absolutistische Zeitalter in Ungarn“	157
VII. Begrüßungsrede des Vizepräsidenten Viktor Concha bei Überreichung des Wodianer-Preises	159

VIII. Ausschussberichte über die Preisaufgaben:	Seite
1. Vojnits-Preis	161
2. Farkas-Raskó-Preis	167
3. Graf Karácsonyi-Preisausschreiben	171
4. Graf Teleki-Preisausschreiben	174
5. Oltványi-Preisausschreiben	176
6. Péczely-Preis	177
7. Preis der Vereinigung der Budapester Sparkassen	177
8. Preis der Andreas Fáy-Stiftung des Pester Väter- ländischen Sparkassen-Vereins	178
9. Josef Körösi-Preisausschreiben	181
10. Constant Röck-Preis	181
IX. Protokoll der LXXXIV. Generalversammlung	183
X. Hundertste Jahreswende der Gründung der Ung. Aka- demie der Wiss.	191
XI. Tätigkeit des infolge der Zuschift der „Commission de Coopération Intellectuelle“ geschaffenen Ung. National- ausschusses vom November 1922. bis Ende 1924.	192
XII. Begrüßungsreden des Klassenvorstandes Géza Némethy, anlässlich der Antrittsvorträge in der I. Klasse	194
XIII. Geschäftsordnung der Baron Sigmund Kornfeld-Stiftung	202
XIV. Geschäftsordnung der weil. Ferdinand Hosszu-Stiftung	203
XV. Neugewählte Mitglieder der Ung. Akademie der Wiss. i. J. 1924.	204
XVI. Verstorbene Mitglieder der Ung. Akademie der Wiss. i. J. 1924.	205
XVII. Nachrufe	206
XVIII. Fortsetzung des Verzeichnisses der Spenden und Stif- tungen	218
XIX. Verzeichnis der jüngst herausgegebenen Werke der Ung. Akademie der Wiss.	219
XX. Druckkosten der wiss. Verlagswerke des Jahres 1924.	219
XXI. Kostenvoranschlag für das erste Halbjahr 1925. (von Januar bis Juni)	220
XXII. Deutsche Übersetzung der Inhaltsangaben	226
XXIII. Französisches Inhaltsverzeichnis	227
XXIV. Literarische Arbeiten von aktiven Mitgliedern der Akademie I—XXXIV.	

SOMMAIRE.

	Page
I. M. Albert de Berzeviczy, membre honoraire, président, rappelle le souvenir de Coloman Szily père, membre honoraire	151
II. Résolution prise à cette occasion en séance plénière	153
III. Discours de M. Géza Némethy, membre ordinaire, pré- sident de classe, à l'adresse de M. Albert de Berze- viczy, président, à l'occasion du cinquantenaire de sa carrière littéraire	154
IV. Réponse de M. le Président	154

	Page
V. M. Albert de Berzeviczy, président, rappelle le jubilé du cardinal-primat Jean Csernoch, membre honoraire; le don de livres fait par le comte Alexandre Apponyi, membre honoraire; la mort de Guillaume Fraknoi, membre honoraire; et le centenaire de la naissance de Charles Szabó	155
VI. Extrait de la conférence tirée du II ^e volume de l'ouvrage „Az absolutizmus kora Magyarországon“ (L'époque de l'absolutisme en Hongrie) par M. Albert de Berzeviczy, président de l'Académie	157
VII. Discours de M. Victor Concha, vice-président, à l'occasion de la remise du prix-Wodianer	159
VIII. Rapports des commissions sur le résultat des concours:	
1 ^o Prix-Vojnits	161
2 ^o Prix-Farkas-Raskó	167
3 ^o Concours-comte Karácsonyi	171
4 ^o Concours-comte Teleki	174
5 ^o Concours-Oltványi	176
6 ^o Prix-Péczely	177
7 ^o Prix donné par la Caisse d'Épargne Réunie de la Capitale Budapest	177
8 ^o Prix de la Fondation „Fáy András“ de la Caisse d'Épargne de Pest	178
9 ^o Concours-Joseph Körösy	181
10 ^o Prix-Constantin Röck	181
IX. Procès-verbal de la LXXXIV ^e Assemblée générale	183
X. Centenaire de la fondation de l'Académie Hongroise des Sciences	191
XI. Travaux de la Commission Nationale Hongroise de coopération intellectuelle de novembre 1922 à la fin de 1924	192
XII. Discours de réception de M. Géza Némethy, président de classe, prononcés dans la I ^{ère} classe à l'occasion des prises de possession des fauteuils académiques	194
XIII. Règlement de la fondation-Baron Sigismund Kornfeld	202
XIV. Règlement de la fondation-feu Ferdinand Hosszu	203
XV. Les nouveaux membres de l'Académie, élus en 1924	204
XVI. Les morts de l'Académie en 1924	205
XVII. Nécrologes	206
XVIII. Liste complémentaire des dons et fondations	218
XIX. Répertoire des nouvelles publications de l'Académie Hongroise des Sciences	219
XX. Frais d'impression des publications scientifiques en 1924	219
XXI. Budget pour la première demi-an 1925 (janvier—juin)	220
XXII. Traduction allemande du sommaire	226
XXIII. Traduction française du sommaire	227
XXIV. Travaux littéraire des membres actives de l'Académie	I—XXXIV.

**A M. Tud. Akadémia tagjainak irodalmi munkássága
(főleg 1923—24-ből).**

Rövidítések jegyzéke:

- Ak. É. = Akadémiai Értesítő.
 Ak. Eml. = Akadémiai Emlékbeszédek.
 A. K. = Állattani Közlemények.
 A. L. = Állatorvosi Lapok.
 A M. A. = A Magyar Asszony.
 B. H. = Budapesti Hírlap.
 B. Sz. = Budapesti Szemle.
 Bt. T. = Büntetőjog Tára.
 C. = Corvina.
 C. K. = Cobden-Könyvtár.
 Egy. Ph. K. = Egyetemes Philologiai Közlöny.
 F. K. = Filozófiai Könyvtár.
 G. H. = Gazdasági Hírlap.
 G. L. = Gazdasági Lapok.
 I. K. = Irodalomtörténeti Közlemények.
 Kisf. Társ. = Kisfaludy-Társaság.
 K. N. = Kelet Népe.
 Kny. = Különlenyomat.
 K. Sz. = Közgazdasági Szemle.
 M. = Magyarság.
 M. H. = Magyar Helikon.
 M. o. = Magyarország.
 M. és T. É. = Matematikai és Természettudományi Értesítő.
 M. J. Sz. = Magyar Jogi Szemle.
 M. K. = Magyar Külpolitika.
 M. Ny. = Magyar Nyelv.
 M. St. Sz. = Magyar Statisztikai Szemle.
 M. T. = Magyar Tőzsde.
 M. und N. B. aus U. = Mathematische und Naturwissenschaftliche
 Berichte aus Ungarn.
 N. = Napkelet.
 N. F. P. = Neue Freie Presse.
 N. U. = Nemzeti Ujság.
 Ny. K. = Nyelvtudományi Közlemények.
 Ny. H. = Nyugatmagyarországi Híradó.
 Oe. M. für T. = Oesterreichische Monatschrift für Tierheilkunde.
 P. H. = Pesti Hírlap.
 P. L. = Pester Lloyd.
 P. N. = Pesti Napló.
 P. Z. = Pressburger Zeitung.
 R. de H. = Revue de Hongrie.
 R. de la S. H. de St. = Revue de la Société Hongroise de Sta-
 tistique.
 R. M. K. T. = Régi Magyar Költők Tára.
 T. K. = Természettudományi Közlöny.
 T. L. = Turisták Lapja.
 U. J. = Ungarische Jahrbücher, Herausgegeben von Robert Gragger.
 U. N. = Uj Nemzedék.
 8 Ó. U. = 8 Orai Ujság.

Angyal Pál I. t.

1. Szociologia, Pécs, 1924, II. kiadás 1—156. l.
2. Előadmány az állatvédelemről a vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak 1924. évi dec. 14-én tartott szaktanácskozmányán.
3. A „Breite“ büntetőjogi szempontból. A „The City“ 1924 március számában.
4. A tekintély és eszmény jelentősége a társadalomban. Előadás a Magyar Keresztény Royalista Club 1924 márc. 17-én tartott esztélyén.
5. A társadalmi öszsműködés. Előadás a Vörös Kereszt Egylet szociális tanfolyamán 1924 márc. 27-én.
6. Több közlemény a Révai-Lexikon XV. és XVI. kötetében.
7. A bűnügyi rendszert jelentősége. Rendőrségi Szemle 1924. évi. júniusi szám.
8. Amerikanizmus. U. N. 1924 júl. 23. sz.
9. Epilogus a király-per törlesztéhez. U. N. 1924 júl. 27. sz.
10. Quelles sont les mesures qui pourraient être substituées à l'emprisonnement à l'égard des délinquants ayant commis un fait peu grave ou constituant pas un danger pour la sécurité publique? A IX. londoni börtönügyi kongresszus elnökségének felhívására adott vélemény. E kongresszus nyomtatványai között.
11. Társadalom és egyén. N. U. 1924 okt. 19. sz.
12. A forradalom szociológiája. B. H. 1924 nov. 1. sz.
13. Feminizmus Perzsiában. N. U. 1924 nov. 9. sz.
14. Szerkesztette a Magyar Jogi Szemle című folyóiratot (1923 IV. és 1924 V. évf.)
15. Szerkesztette a M. J. Sz. Könyvtára című gyűjteményt (13—22. füzet.)

Badics Ferenc r. t.

1. „Régi magyar írók kiadatlan levelei“. (Kisialudj Sándor, Fáy András és Kölcsey F.-tól összesen 11 db. magyarázó bevezetéssel és jegyzetekkel.) Irodalomtört. Közl. 1924 1—2. füz.
2. „Bajza József kiadatlan forradalmi költeményei“. (Magyarázó bevezetéssel és jegyzetekkel.) M. o. 1924 3—4. füz.
3. a) Résztvett a Karácsonyi-féle akadémiai pályaművek bíráló-bizottságában. — b) Az Akadémia megbízásából résztvett a Cisterci Rend székesfehérvári főgimnáziumának 200 éves fennállása alkalmából (1924 nov. 9.) tartott ünnepegeken s az Akadémia nevében beszédet mondott a jubiláris díszgyűlésen.
4. Sajtó alá adható, teljesen kész munkák: a) Gyöngyösi István összes költeményei III. (befejező) kötet. (Régi Magyar Költők Tára.) Jegyzetekkel kísért kritikai kiadás. — b) A „Bánk bán“ történeti elemei s egyik főjelenetének forrásai. (Értekezés).

Balogh Jenő r. t.

1. Főtitkári jelentés Ak. É. 1924. évf. 53—67.
2. Jelentés a Bródy-juftalomról. Ugyanott 88—94.
3. Vélemény az 1925. évi londoni Congrès pénitentiaire interna-

tionai elnökségének felhívására a határozatlan tartamú elítélés („La sentence indéterminée”) kérdésében. (Actes du IX. Congrès pénitentiaire T. I.)

4. Gr. Tisza István t. t. összes munkái. Levelek II. kötet. (Ismeretetés) U. J. 1925. évf.
5. A Goldzieher Ignác ig. és r. t. székesfehérvári szülőházán felállított emléktábla leleplezésekor 1924 szept. 7-én az Akadémia képviselőjében mondott beszéd.

Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök.

1. Elnöki megnyitó az Akadémia 1923 október 7-iki Madách-emlékünnepevényén: B. Sz. 1923 nov. és Ak. É. hat lap.
2. „Alessandro Petőfi” olasz emlékbeszéd a triezsti „Società Minerva” 1923 okt. 20-iki Petőfi-emlékünnepevényén. Corvina III. évfoly. VI. szám. tizenkét lap.
3. „Nel Centenario della nascita del Petőfi”, olasz emlékbeszéd a római Collegio Romano-ban tartott Petőfi-emlékünnepevényén. Nuova Antologia 1923 nov. 16., tíz lap.
4. Elnöki megnyitó a Tisza István-emlékbizottság által 1923 okt. 31-én rendezett emlékünnepevényén. Tisza-évkönyv 1924, öt és fél lap.
5. Elnöki megnyitó a Kiszalud-Társaság 1924 február 10-én tartott ünnepélyes közgyűlésén. B. Sz. 1924 márc. és Kisf. Társ. Évlapjai LVI. köt., négy és fél lap.
6. Elnöki megnyitó a Kiszalud-Társaság 1924 április 22-én tartott Beöthy-emlékünnepevényén. Kisf. Társ. Évlapjai n. a. kötetb. négy lap.
7. Serlegavató beszéd gr. Tisza István emlékére, elmondott a Tisza István-emlékbizottság 1922 április 22-én tartott emléklakomáján. Tisza-Évkönyv 1924 és külön lenyomat, hét és fél lap.
8. Megemlékezés Návay Lajosról, beszéd a Nemzeti Casino Návay-emléktáblájának leleplezésénél 1924 május 23-án. N. Casino évkönyve.
9. Gli ultimi anni di Beatrice d'Aragona, Regina d'Ungheria, felolvasás a Korvin Mátyás-társaság 1924 június 6-iki ülésén. Corvina IV. évf. VII. köt. tizenkilenc lap.
10. Francia beszéd a lefejegetés kérdéséről az Interparlamentáris Unió XXII. konferenciáján Genfben. 1924 augusztus 28-án. Comptes-rendus de la XXII. Conf. Interparlamentaire és Revue de Hongrie 1925. feb.
11. Friede und Völkerbund, német, francia és angol nyelven megjelent cikk a „Menschen u. Merischenwerke” (Bécs 1924) c. gyűjteményes munkában.
12. Elnöki megemlékezés Szily Kálmánról az Akadémia 1924 október 6-iki összes ülésén. Ak. É.
13. Lord Byron, elnöki megnyitó a Kiszalud-Társaság 1924 október 19-iki Byron-emlékünnepevényén. B. Sz. 1924 dec.
14. A katolicizmus a művészetben. Beszéd az 1924-iki kath. orsz. nagygyűlés okt. 14-iki ülésén. N. U. okt. 19. szám.
15. Elnöki megnyitó a Tisza István-emlékbizottság 1924 okt. 31-iki emlékünnepevényén. 8 Ó. U.

Munkában:

Az Absolutismus Kora Magyarországon c. mű II. kötete.

16. Az „Italia c. mű kétkötetes harmadik kiadása. Franklin-Társulat 1914. 308—344 lap, 114—127 képpel

Bodola Lajos I. t.

1. Útmutatás Magasságmérésekre. A Természettudományi Társulat kiadásában megjelent Kirándulók Zsebkönyvében, Budapest, 1888.
2. Az Elsőrendű Háromszögelési Szögmérésekről. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, XXII. kötet, Budapest, 1888.
3. A Prizmatikus Tükörrendszerekről és a Háromélű Prizmákról különös tekintettel a Szögkitűzésre. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, XXVII. kötet, Budapest, 1893.
4. A Mérési Hibák Elmélete és a Legkisebb Négyzetek Módszere, I. kötet: Elmélet, Budapest, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet kiadása, 1905.
5. A Binomiális Sor egy Speciális Esetéről. Matematikai és Fizikai Lapok, 1906. évf.
6. Kettős Tükör Szintező Műszerek Libelláinak Megfigyelésére. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, 1907. évf.
7. A Rudas Területmérők Alapképletéről. Matematikai és Természettudományi Értesítő, XXVI. kötet, Budapest, 1908.
8. Irányszálas Táv mérők Állandó és Változó Szálltávolsággal. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, 1909. évf.
9. Kruspér István. Technika, III. évf., Budapest, 1922.
10. A Rudas Területmérőkről. Technika IV. évf., Budapest, 1923.
11. A Libella Geometriája. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönyének Havi Füzetek, I. évf., Budapest, 1923.
12. Procès-Verbaux des Séances du Comité International des Poids et Mesures, Session de 1923. Paris, Gauthier-Villars et Cie, Éditeurs, 1923.

Bóky János I. t.

1. A bárányhimlő és övsömör kóroki összefüggéséről. Az Orvosi Hetilap és Jahrb. f. Kinderheilk.
2. Az exanthema subitumról. Orvosi Hetilap és Wiener Klin. Wochenschrift.
3. A gyermekkorú lúgmérgezésekről és a Salzer-féle eljárás. Orvosképzés és Wiener klin. Wochenschrift.
4. A „Gyermekorvosok” IV. kiadása. 700. oldal, Budapest.
5. Kiterjedt diaphania alig macrocephal koponyának s adatok a hydromicrocephalia ismeretéhez. Orvosi Hetilap és Jahrb. f. Kinderheilk. (sajtó alatt).

Császár Elemér r. t.

(Az 1918—1923. évek irod. munkásságának összeállítását I. A. É. 1923. 239—241. l.)

1. Les trois dernières années de la poésie dramatique hongroise (1919—1922). Revue des Études Hongroises, 1924. I. f.
 2. Reményik Sándor versei, U. N., 1924, 28. sz.
 - 3—5. Irodalmilevelek I—III. Erdélyi Irodalmi Szemle, 1924, III—VI. f.
 6. Öt év a magyarországi dráma életéből. U. o. V—VI. f.
 7. Egy negyedév magyar szépirodalma. U. o. VII. f.
 8. A negyvenes évek kritikai munkássága. II. rész.
 9. Ismeretlen Tompa-versek. U. o. III—IV. f. Irodalomtörténeti Közlemények, 1924. I—IV. f.
 10. Színi kritikánk a Nemzeti Színház megnyitáig. 196. k.
 11. Az Athenaeum színi kritikái. U. o. 197. k.
 12. Sviluppo della letteratura ungherese. Mattia Corvino, 1923 és 1924. Önállóan is: Budapest, 1924, 50. l.
- Bírálatok, ismertetések. 1. Szikra: A nagy-nagy kerék. 2. Bónyi Adorján: Élet a halálban. 3. U. a.: Szomjúság. 4. Tersánszky J. Jenő: A repülő család. 5. Kosáryné Réz Lola. Pitru. B. Sz., 195. k. 6. Benes Klára: Fűszeresbolt. 7. Zilahy Lajos: Az ezüstszárnýú szélmalom. 8. Csathó Kálmán: Földiekkel játszó égi tünemény. U. o. 196. k. 9. Szinnyi Ferenc: Kármán József és az Uránia névtelenjei. I. K. 1924, III—IV. f. 10. Borbély István: A magyar irodalom története a legrégibb időktől 1825-ig. Erdélyi Irodalmi Szemle, VIII. f. 11—96. Regények, novellás és verses kötetek bírálatai, tudományos művek és folyóiratok ismertetései az Új Nemzedék köv. számaiban: 1924 5, 11, 17, 23, 34, 40, 46, 52, 58, 70, 73, 75, 81, 90, 96, 102, 113, 118, 123, 129, 135, 141, 142, 153, 159, 165, 170, 175, 181, 187, 192, 198, 204, 210, 216, 222, 228, 233, 239, 245, 251, 257, 263.

Dékány István I. t.

1. Bevezetés a társadalom lélektanába. (117. l.) Pécs—Bpest, 1923.
2. A társadalmi normák problémája és a mai jogbölcselet. Athenaeum, 1923 és Kny.
3. A „társas én“, mint a társadalompszichológia alapproblémája. U. o. 1924.
4. A politikai párt társadalombölcselete. Társadalomtudom. 1924.
5. Kjellén államelmélete. U. o. 1923.
6. Adalékok az iskola társadalombölcseletéhez. I—II. M. Középisk. 1924.
7. A modern földtudomány tárgyköre és részei s 2 kisebb cikk: „A modern földr. és oktatása“, szerk. gr. Teleki P. és Varga Gy. Budapest, 1923.
8. Egy új kultúrföldrajzi rendszer. Földr. Közl. 1922. Ism. „L'uni-verso“. Gingus, 1923.

9. Önellátó terület és területi munkamegosztás. U. o.
10. Az ember és környezete viszonyának új elmélete. U. o. 1924.
11. Spengler történetelmélete. Tört. Szemle, 1922.

Kéziratban sajtóra kész:

1. Tudományelméleti alapok a társadalomtudományokban. Ak. székfoglaló, 1922.
2. A történelem elmélete. 12 ív.
3. A társadalomfilozófia főkérdései. 10 ív.

Degen Árpád i. t.

1. Szerkeszti és kiadja a Magy. Bot. Lapok XXII. kötetét (Budapest, 1924).
2. A detreköcsütörtöki láp s a Morvamező keleti részének Flórája. — Die Flora des Detreköcsütörtöker Moores u. des östlichen Teiles des Marchfeldes (Dr. Gáyer Gyulával és Scheffer Józseffel). Magy. Bot. Lapok XXII. 1—116.
3. Helyesbítés. — Berichtigung. U. o. 121.
4. A „Marrubium candidissimum L.”-ről — über „Marrubium candidissimum L.” Botan. Közl. XX. 144 (26).
5. Búzafajták. Köztelek 1924. 25.
6. Az aranka ártalmassági határa. U. o. 34—35.
7. Csillagfürt fehérléje. U. o. 113.
8. Lóheremag ólomzárólása. U. o. 113.
9. Zabcsávázás. U. o. 259.
10. Útifűmag. U. o. 345.
11. Arankavizsgálat. U. o. 345.
12. Az 1898. évi XII. t.-c. és a növényvédelmi törvény. U. o. 268.
13. Védekezés a zabüszög ellen. U. o. 359.
14. Csávázott búza. U. o. 511.
15. A magvak dohossága. U. o. 654.
16. Az üszögspóra csírázóképesége. U. o. 732.
17. Sphaerotheca pannosa. U. o. 282.
18. Porzol-csávázás. U. o. 817.
19. Száraz-csávázás. U. o. 844.
20. Védekezés az árpaüszög ellen. U. o. 871.
21. Porzol-csávázás. U. o. 871.
22. Új rendszerű arankamentesítő-gép. U. o. 883—884.
23. Cuscuta Epithimum. U. o. 948.
24. Fülledt búza. U. o. 948.
25. Szöszös bükköny tisztítása. U. o. 990.
26. Arankás bükköny. U. o. 1056.
27. Pohánka hántolás. U. o. 1185.

Dr. Dézsi Lajos r. t.

1. Hosvay Péter. Az híres neves Tholdi Miklosnak ieles cselekedetiről es baynokságáról valo Historia. (Az 1629-iki lőcsei s a XVII. századi csonka lőcsei nyomtatvány betűhív kiadása.) Kladja a Magyar Bibliophil Társaság. Budapest, 1924. N. 8°.
2. Byron. A sziget. A költő halálának százados évfordulója alkalmából angolból fordította Dr. Dóczy Lajos. Budapest, 1924. (Amicus-kiadás) 16. r. 88. l.

3. A magyar hatalomról. (Magyar Bibliofil Szemle, 1924. 19—27. l.)
4. Látogatás gróf Apponyi Sándornál. (U. o. 28—36 l.)
5. A száz legjobb könyv. (U. o. 87—101. l.)
6. A Zentralblatt für Bibliothekswesen 1923. XL. Jahrgang. (Könyvismertetés.) (U. o. 111—119. l.)
7. A nyolcvanéves gróf Apponyi Sándor. (Magyarság, 1924 jan. 20.)
8. Szerkesztette a „Magyar Bibliofil Szemle“ c. évnegyedes folyóiratot. Megjelent belőle 1. jan—márc. és 2. ápr.—jún. szám.

Fellner Frigyes I. t.

1. A Mai Magyarország Nemzetközi Fizetési Mérlege. „Békejog“ különnyomata, 1924 február.
2. La Situation Financière de l'État Hongrois. „Revue Économique Internationale“, Bruxelles különnyomata, 1924 július.)
3. Die Staatsfinanzielle Lage des heutigen Ungarns. „Jahrbuch des Verbandes Österreichischer Banken und Bankiers“, Wien.)

Ferenczi Zoltán r. t.

1. Petőfi összes költeményei. Díszkiadás 500 aláírott pl.-ban, 1923. Budapest. A szf. kiadása, XII., 626. l.
2. Petőfi összes költeményei. Budapest. A szf. kiadása. II. kiadás. Szerk. és bevezetéssel ellátva, XII., 626. l.
3. Széchenyi Kelet Népe. A Széchenyi-Társ, megbízásából. Bevezetéssel s a műre vonatkozó röpiratokkal együtt ca. 40 íven. (Sajtó alatt)
4. Byron és Petőfi. Felolv. a Petőfi-Társ. Byron-ünnepén.
5. Kiss József emlékezete. Mező-Csáton a költő szülőházának emléktáblával megjelölése ünnepén. Megj. a miskolci lapokban.
6. Felolvasás a félegyházi kulturünnepen. Megj. a Félegyházi Lapokban.
7. Szerkesztette a Kisf. Társ. Költők és Írók vállalatát. (Kéky L. Beöthy Zsolt).
8. Beszéd gr. Apponyi Sándorról, a Bibliofil-Társ. közgyűlésén.

Fényi Gyula S. J. I. t.

Protuberanzen in dem Jahren 1893, 1894, 1895 von J. Fényi: Kalocsa. Selbstverlag der Sternwarte 108 Seiten.

Finkey Ferenc I. t.

1. A törvénytétel fogalma a büntető jogegységi perorvoslatban. M. J. Sz. könyvtára 30. sz.
2. Lehet-e sajtóvétség a nemzetragalmazás vétségé? Jogállam, 1924 szeptemberi sz.
3. Perjogi vitás kérdések a valóság bizonyításnál. Bt. T., 1924 novemberi sz.
4. A hivatali sikkasztás kérdéséhez. Büntetőjog Tára, 1924 dec. sz.
5. Vélemény az 1925-ben tartandó nemzetközi büntönügyi kongresszus III. szakosztályának első kérdésére.
6. A negyedszázados magyar esküdtbíróság. (Sajtó alatt).

Gaal Jenő r. t.

1. Felhívás a délamerikai magyarokhoz tömörülés és szervezkedés tárgyában. Megjelent a „Külföldi Magyarság“ áprilisi és a Sao paoloi „Délamerikai Magyar Újság“ május 15-iki számában.
2. Kivándorlási Tanács emlékirata (18 folio lap) az 1924. évi május második felében Rómában működött első nagy nemzetközi ki- és bevándorlási értekezlethez. Megjelent a Tanács kiadásában.
3. A magyarságnak, hogy erélyesen működjék, nagy célokra van szüksége. Értekezés; megjelent a „Külföldi Magyarság“ augusztus 30-iki számában.
4. A fenne említett római nemzetközi értekezellet codexszerű határozatainak magyar szövege, azok bő méltatásával. A Kivándorlási Tanács kiadványa.
5. A Magyar Statisztikai Egyesületben november 11-én tartott rendszeres tagsági székfoglaló. Címe: Vándormozgalmak világszerte. Megjelent a Tanács IV. kiadványaként.
6. Széchenyi Eszmevilágának III. kötete. Szerkesztés. Benne a szerzőtől: Széchenyi Nemzetgazdasági Alapelvei.

B. Harkányi Béla l. t.

1. Die neueren Anschauungen über die Entwicklung der Sterne. „Die Umschau“ 1924. 44. f. Frankfurt.
2. Über die Kapteyn'schen Parallaxen form. eln. Astron. Nachrichten, 1924. Kiel. Sajtó alatt.
3. Újabb nézetek a csillagok fejlődéséről. Stella Almanach, 1925. Budapest. Sajtó alatt.

Hekler Antal r. t.

1. Phidias, Stuttgart, J. Hoffmann Verlag 1924.
2. Geschichte der antiken Porträtkunst. Előkészületben.
3. Leonardo e l'arte antica, Bolletino d'arte. 1924. Sajtó alatt.
4. Eukleides, Jahreshefte des österr. archaeol. Instituts XXI—XXII. 1922. S. 120—122.
5. Studien zur römischen Porträtkunst. Jahreshefte des österr. arch. Instituts XXI—XXII. 1924. S. 172—202.
6. Tarentumi mészkörelief a Szépművészeti Múzeumban. A Szépművészeti Múzeum Évkönyvei III. kötet.
7. Leonardo da Vinci és az antik művészet. U. o.
8. Az antik gipszgyűjtemény rendezése. U. o.
9. Ipolyi Arnold. Századok, LVII. 1923. 235—246. l.
10. Leonardo da Vinci lelki világa. Napkelet, 1924. Sajtó alatt.

Horváth Géza r. t.

1. Species aegyptiacae generis Stenolaemus Sign. Bulletin de la Société Royale Entomologique d'Égypte, 1924.
2. Remarques sur trois espèces du genre Mesovelia M. R. Annales Musei Nationalis Hungarici, XXI.

3. Voyage zoologique d'Henri Gedeon de Kerville en Syrie: Hémiptères, 1924.
4. Szerkesztette a Magyar Nemzeti Múzeum természetrajzi osztályai „Annales historico-naturales Musei Nationalis Hungarici” cím alatt megjelenő folyóiratának XXI. kötetét.

Horváth János I. t.

Az Ak. É.-ben: Nagyjutalmú jelentés. — A Kisf. Társ. Évk.-ben: Szilády Áron emlékezete, Berzsenyi Dániel. — A Napkelet-ben: Barokkizlés irodalmunkban.

Hosvay Lajos r. t.

1. A világháború okozta káraink. Elnöki megnyitóbeszéd az Erzsébet Népakadémia Egyesület 1922 dec. 12-én tartott ünnepi ülésén. Kivonatosan megjelent az Erzsébet Népakadémia Egyesület működéséről kiadott beszámolóban 1924-ben.
2. A vegyészlet fejlődése közművelődésünk mai állapotában. Előadta a magyar vegyészek második kongresszusának 1923 május 20-án tartott megnyitóülésén. Sajtó alatt.
3. Egészséges táplálkozás biztosítása egységes élelmiszer-törvénnyel. Elnöki megnyitóbeszéd a Kir. Magy. Természettudományi Társulat közgyűlésén, 1923 június 6-án. Megjelent a Természettudományi Közlöny LV. K. 805. füzetében 1923-ban.
4. Szabadoktatás és államj támogatás. Elnöki megnyitóbeszéd az Erzsébet Népakadémia Egyesület 1923 dec. 12-én tartott ünnepi ülésén. Kivonatosan megjelent az Erzsébet Népakadémia Egyesület működéséről kiadott beszámolóban 1924-ben.
5. Terméketlen szikeseink megmentése. Elnöki megnyitóbeszéd a Kir. Magy. Természettudományi Társulat 1924 június 25-én tartott közgyűlésén. Megjelent a Természettudományi Közlöny LVI. K. 811. füzetében 1924-ben.
6. Nagyszigethi dr. Szily Kálmán. Megemlékezés. Megjelent a Budapesti Szemle 1924. évi októberi füzetében.

Iványi Béla I. t.

1. Debrecen és a budai jog. Debrecen, 1924. 41. l.
2. Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése. Akadémiai székfoglaló. Sajtókész.
3. Bártfa sz. kir. város levéltára. II. kötet 1501—1526. Sajtókészen a M. Tud. Akadémia történelmi bizottságánál.

Jakubovich Emil I. t.

a) Értekezések, kisebb cikkek:

1. Magyar nyelv c. folyóiratban:

1906. A nagy-madi határjáró-levél 1404-ből.
 1908. Régi magyar breviáriumi mutató tábla.
 1913. XV. századi magyar fohászokodás; A gyulafehérvári glosszák forrásához; Lassú.

1914. Nyelvtörténeti adatok; Szemelvények az Oklevélszótár készülő pótlékából.
1915. Régi magyar női nevek; Két természetrajzi szójegyzék (Erney Józseffel); Ajtony; Jobbágy; A coki indulatszó; Harmadszor az 1517. évi magyar levélzáradékról; Méhserdió; Nestsé.
1916. Korhány; Kékkend; Bytel; A Königsbergi Szójegyzékről.
1917. A Nagyszombati Kódex írója; Egy régi magyar szótár téves nyoma; Kinga; Csantavér; Ohudalov; Lassú.
1918. Igar; Feze; Istenvette; Menyitötte-sziget; Erge; Edvi-Edvén; Lél és Lebédias.
1919. Jahacecu-játék; A XVI. századi nyelvemlékhez; Scent Kuruht; Tiszavarsányi levél 1474-ből; Adalékok nyelvemlékeink sorozatához I. (A II. rész 1920. évf.-ban jelent meg).
1920. A Gyécse—Géza névhez.
1921. Régi magyar betegségnevek; Vazul-Vászoly névhez; Bottalütö-bessenýd.
1922. Herdechelin. Seyta.
1923. A tihanyi alapítólevél olvasásához. I. (II. rész az 1924. évfolyam-ban jelent meg); Nézó; Sárís; Magyar felségfolyamodvány II. Lajos királyhoz 1524-ből.
1924. Új nyelvemlékek; Adalékok legrégibb nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez I. (különnyomatban is, mint a Magy. Nyelvtud. Társ. kiadványai 20. sz.)

2. Magyar könyvszemle c. folyóiratban:

1919. Bonfini-Codex-töredék a Magyar Nemzeti Múzeumban.
1922. Bórhártya és papiros a XIV. században.
1923. A gyulafehérvári könyvpusztítás 1277-ben.
1924. Fraknói Vilmos †.

3. Ethnographia c. folyóiratban:

1914. Az akasztott ember keze.
1915. Éjjeli vigyázók éneke a XVIII. századból.

4. Turul c. folyóiratban:

1914. Az Agmánd nemzetség teljesebb neve és egy ismeretlen ága.
1923. Kun Erzsébet nőtestvére.
5. Révai nagy lexikona: Palaeographiai cikkek.
6. Szíly-emlékkönyvben: Csángó-folyamodvány 1585-ből.

b) Önálló művek:

1. Calepinus latin-magyar szótára 1585-ből. Sági István és Melich Jánossal együtt rendezte sajtó alá. Bp. 1912. M. Tud. Akadémia.
2. Aragoniai Beatrix királyné életére vonatkozó okiratok. A Magyar Tud. Akadémia Tört. Bizottságának megbízásából dr. Gerevich Tibor és dr. Jakubovich Emil közreműködésével közli Berzeviczy Albert Bp. 1914. (Mon. Hung. Hist. Dipl. vol XXXIX).

c) Könyvismertetések:

Turul 1908., 1909., 1910., 1911., 1912. évi folyamaiban.

d) Kéziratban:

1. A nápolyi Anjouk magyar igénycimere (Felolvasta a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társ. 1916. dec. 16-i ülésén).
2. A legelső nyomtatott magyar szavak. Felolvasta a Magyar Nyelvtud. Társ. 1920 jún. 8-i ülésén.
3. Jelentés a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez az Ó-magyar Mária siralomról.
4. Magyar Nyelvelmékek, a Magyar Nyelvtud. Kézikönyve számára.

I. B) alosztály:

5. Pais Dezsővel írja a „Tudományos Gyűjtemény” Ó-magyar olvasókönyv c. kötetét.

Kaán Károly I. t.

„Elváltozások az Alföld Képében”. (Székfoglaló 1924 november 24-én. (Sajtóra készen).

Konek Frigyes I. t.

1. Dr. Konek Frigyes és Straub Lajos (m. v.) „Kokainhoz hasonló érzéstelenítő hatású glykolsavszármazékok synthézise.” Előadta a M. T. Ak. III. oszt. ülésén. Sajtó alatt a Math. és Természet-tudom. Értesítő legközelebb megjelenő kötetében.
2. Ugyanazt németül előadta a „Német természettudósok és orvosok innsbrucki gyűlésén, 1924 szeptember 21—27.” Megjelent a „Chemiker Zeitung”-ban és az innsbrucki kongresszus annaleseiben.
3. Dr. Konek Frigyes: 88. Versammlung Deutscher Naturforscher und Aerzte in Innsbruck, 21—27. September 1924.” Megjelent a „Chemische Rundschau” (a Magyar Chemikusok Egyesületének közlönye) legújabb számában, mint vezércikk. Nr. 2—8. XII. 1924.

Kornis Gyula I. t.

1. Middle Class Educational Problems in Hungary. The Oxford Hungarian Review. 1923. 137—157.
2. Iskoláink reformja és a főiskolák. B. Sz. 1923. évf. (Kny. 23 l.)
3. Arisztokráciánk kulturális föladatai. Minerva c. folyóirat, 1923. évf. (Kny. 9 l.)
4. A pszichológia és logika elemei, 6-ik kiadás, 1923. 168 l.
5. Történefilozófia. 1924. 226. l. (A Magyar Történettudomány Kézikönyve. I. 1.)
6. Az új középiskolai tanterv. Néptanítók Lapja 1924. évf. (Kny. 38 l.)
7. Ranschburg Pál: Az emberi elme. I—II. Ismentetés az Athenaeum 1924. évf. 49—53. l.)
8. A tankönyvek nemzetközi ellenőrzése. M. 1923 júl. 12. szám.
9. A középiskolák reformja. M. 1923 júl. 18. és 19. szám:
10. A középiskolai reform kérdéséhez. Szózat 1924 márc. 22. szám.
11. Szerkesztette az Athenaeum-ot, a Magyar Filozófiai Társaság folyóiratát 1924-ben.

12. Szerkesztette a Filozófiai Könyvtárt (Pauler Ákos: Aristotelész. 1922. Braun O.: Bevezetés a történetfilozófiába. 1922. Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába. 1923. Marcus Aurelius császár Elmélkedései. 1923. Várkonyi Hildebrand: Aqu. Sz. Tamás filozófiája. 1923. Menmann: Az esztétika rendszere 1924).

Kovács Alajos I. t.

I. Önállóan megjelent munkák.

1. Hazánk néperejének újjászületése. 19 lap. A Stefánia Szövetség kiadványa 24. sz. Megjelent a Társadalomtudomány 1922. évi 2. sz.-ban 10—28 l., továbbá németül az „U. J.”-ben, Band II. 188—202 l.
2. A zsidóság térfoglalása Magyarországon, 77 lap. Budapest 1922.
3. Az 1920. évi népszámlálás. A népesség főbb demográfiai adatai községek stb. szerint. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 69 kötet. Szöveges rész 8° 20 lap. (Francia és német kiadásban is).

II. Tanulmányok és értekezések folyóiratokban.

4. Népünk nyelvismerete. B. Sz. 185 és 186. kötet 531, ill. 532/3. sz. 26, ill. 12 lap.
5. Budapest népessége 1920-ban. Föld és Ember 1921 1. sz. 63—65. lap.
6. Néhány európai állam népszámlálása. Föld és Ember, 1922. 2. sz. 143—145. lap.
7. Hogyan hamisították meg a románok a magyar statisztikát a békekonferencián. Társadalomtudomány, 1921 1. sz. 147—160. lap.
8. Külföldi népszámlálások eredményei. Társadalomtudomány, 1921 1. sz. 165—168. lap.
9. Népesezésünk 1920-ban. Társadalomtudomány, 1921 3. sz. 474—476. lap.
10. A választójogról. Társadalomtudomány, 1922 1—2. sz. 145—147. lap.
11. Csonka-Magyarország népessége. Földrajzi Közlemények, 1922 VI—VIII. füzet, 174—177 lap.
12. Magyarország megcsonkítása és Olaszország. (Kézirat) 1923.
13. Magyarország népessége a trianoni béke után. M. St. Sz., 1923 3—7 lap. Franciául: Revue de la Société Hongrois de Statistique 1923 1. sz.
14. Az egyke és a népszaporodás. M. St. Sz. 1923 3—4. sz. 65—79. lap.
15. A magyar nyelvismeret és az írni-olvasni tudás fejlődése 1910 óta. M. St. Sz. 1923 7—8. sz. 219—227 lap.
16. Az egyke kérdéséhez. Társadalomtudomány, 1924 1. sz. 16—19 lap.
17. A Nemzetek Szövetsége egészségügyi osztályának demográfiai tanulmányútja. M. St. Sz., 1924 5—6 sz. 242—249 lap. Franciául: Revue de la Société Hongroise de Statistique 1924. 1. sz.
18. Fényes Elek statisztikai munkássága. M. St. Sz., 1924 7—8. sz. 340—346 l. Franciául: Revue de la Société Hongrois de Statistique 1924 2. sz.

19. Nyíregyháza város népességének fejlődése. *M. St. Sz.*, 1924 9—10. sz. 353—363 lap.
20. Csonka-Magyarország. Kogutowicz Zsebatlasz részére.
Ezekon kívül kisebb cikkek, könyvbírálatok és ismertetések folyóiratokban, hírlapokban stb., valamint különböző emlékiratok, javaslatok (különösen a választójogra vonatkozólag) kéziratban.

K. Kováts Gyula r. t.

1. A magyar primások a magyar-olasz összeköttetésekben. *A B. H.* 1924. évi január 23-i számában.
2. Aranymisés hercegprimásunk. *A B. H.* 1924. évi nov. 18-i számában.

Dr. Krompecher Ödön i. t.

(1919—1924)

1. Zur Kenntnis der Basalzellenkrebs der Nase, der Nebenhölen, des Kehlkopfes und der Trachea. *Arch. für Laryngologie und Rhinologie.* B. 31.
2. Der Basalzellenkrebs des Uterus. *Zeitschrift für Geburtshilfe und Gynekologie.* LXXXI. Bd.
3. Zur Kenntnis der Geschwülste und Hypertrophien der Schweißdrüsen. *Archiv für Dermatologie und Syphilis.* CXXVI. Bd. Heft 3.
4. Zur vergleichenden Histologie der Basaliome. *Zeitschrift für Krebsforschung.* Band 19.
5. Zur Frage der defensiven Entzündung. *Virchows Archiv.* Bd. 238.
6. Über den Ausgang und die Einteilung der Epitheliome der Speichel und Schleimdrüsen. *Zieglers Beiträge.* Bd. 70.
7. A hám valódi metaplasziájáról. *A M. T. Akadémia III. osztályának* 1922. év nov. 20-án tartott üléséből.
8. Basalzellen, Metaplasie und Regeneration. *Beiträge zur Pathologischen Anatomie.* Bd. 72.
9. Weitere Beiträge über das Polycystoma mammae und dessen Beziehungen zu den Geschwülsten. *Virchows Archiv.* Band 250.
10. A petefészek granulosa-sejt daganatairól. *Magyar Orvosi Archivum.* 1924. I.
11. Über die Folliculome „Oophorome“ und Granulosazelltumoren des Ovariums. *Zeitschrift für Geburtshilfe und Gynekologie.*
12. Zur vergleichenden Histologie der malignen epithelialen Schilddrüsengeschwülste. Sajtó alatt. *Beiträge zur allgemeinen Pathologie und Pathologischen Anatomie.*

Lukinich Imre i. t.

1. Auer János: Ferdinánd naplója 1664. Budapest, a Magyar Történelmi Társulat kiadása, 1923.
2. Andronicus Tranquillus életéhez. *Levéltári Közlemények.* 1923.
3. A magyarországi ál-Rákócziak. *Levéltári Közlemények.* 1923.
4. A magyar gályarabok történetéhez. *Levéltári Közlemények.* 1923.

5. Gróf Pálffy János főparancsnoki megbízatása. 1711. Századok, 1924.
6. Porosz toborzások Magyarországon 1740-ig. Hadtört. Közlemények, 1923.
7. A szatmári békekötés előzményei. Hadtört. Közlemények, 1924.
8. Kossuth irodalmi hagyatéka. Magyar Bibliografiai Szemle, 1924.
9. Gróf Pálffy János leányának tragédiája. N., 1924.
10. Könyvtörténeti adatok Pozsony város levéltárából. Magyar Könyvszemle, 1924.

Mágocsy-Dietz Sándor r. t.

1. A tölgylisztharmit peritheciumainak megjelenése hazánkban. Botanikai Közlemények, XX. k. 1922, 133—136. l. (21—22).
2. A mi iskoláink. Evang. Lapja, IX. évf. 1923, 26. sz. 9. l.
3. Növénynevszótárak. M. Ny., XX. évf. 1924, 25—26. l.
4. Üdvözlét Szerednyeitől. Kertészeti Lapok, XXVIII. évf. 1924, 1—2. l.

Magyary Géza r. t.

1. Magyar polgári perjog. 950. l. Második teljesen átdolgozott kiadás. 1924. Franklin-Társulat kiadása.
2. Finnország polgári perjoga. Jogállam, 1924. évf., októberi füzet.
3. Les rapports internationaux du droit hongrois privé. Értekezés a Journal du droit international privé 41. évf. 1924 júniusi füzetében, 591—603. l.
4. Règlement de procédure relative à la protection des minorités. A népszövetségi ligák 1923. évi bécsi közgyűlése számára. A Magyar Külügyi Társaság megbízásából.
5. Ugyanannak újabb átdolgozása a népszövetségi ligák 1924. évi lyoni közgyűlése számára.
6. Principes fondamentaux d'une procédure relative à la protection des minorités. Az International Law Association 1924. évi stockholmi közgyűlése számára.
7. Véleményes jelentés a magyar jogtudomány állapotáról a Commission de cooperation intellectuelle részére. Francia nyelven. Kéziratban.
8. Két véleményes jelentés a Ruffini-féle tervezet tárgyában, a szellemi munka hatályosabb védelméről. A Magyar Tud. Akadémia megbízásából, 1924. Kéziratban.
9. Bulletin de la juris prudence hongroise a Journal du droit international számára. Sajtó alatt.

Mahler Ede l. t.

A) Magyar nyelven.

1. A halsymbolum Egyiptomban. A Magyar Filozófiai Társaság közleményei, XLV. füzet.
2. Vallástörténeti és vallásbölcseleti tanulmány. U. o. XLVIII. füzet.
3. Ásatások Egyiptomban. Arch. Értesítő, 1913.
4. Adalék az egyiptomi ó-birodalom chronológiájához. U. o. 1914.

5. Beóthy Zsolt egyiptológiai gyűjteménye a budapesti Tudományegyetemen. Magyarázó jegyzék, egyszersmind bevezetés az ókori egyiptomiak művészet- és kultúrtörténetébe. Budapest, 1913.
6. Az ókori egyiptomiak tanítási és nevelési intézményei. Magyar Paedagógia, 1914.
7. Az úgynevezett Simon-féle zsidó érmek chronológiájához. Numizmat. Közlöny, 1915.
8. Ókori chronológiai kutatások. A M. Tudományos Akadémia értekezései, történ. oszt., XXIV. 1.
9. Naptárunk újjáalakítása és a húsvétkérdés. U. u. XXIV. 7
10. Egyiptomi feliratos köemlékek a Magy. Nemz. Múzeumban. Akadémiai Értesítő, 1920.
11. Terror uralom a fáraók korában. Aurora, II. évf., 1921.
12. Naptárunk újjáalakítása. Szivárvány, 1921, dec.
13. Az Exodus XL, 2-ben említett dátum. Magyar Zsidó Szemle, 1922.
14. A Hammurabi törvények 128. §-áról. U. o. 1924.
15. Újabb leletek az ókori Kelet földjén, különös tekintettel a Tutankhámonra vonatkozó ásatásokra. B. Sz. 1924.
16. Tanulmányok az ókori Keletről. Sajtó alatt.
17. Az asztrológia művelése az ókori babyloniaknál. „Stella” csillagászati egyesület almanachja 1925-re.
18. Ismeretesekek és kisebb közlemények. Történeti Szemle 1921; Egyenlőség 1917. és 1921.

B) Idegen nyelveken.

19. Das Fischsymbol auf ägyptischen Denkmälern. Zeitschrift der Deutsch. Morgenländ. Ges. 67. Bd.
20. Ein alter jüdischer Grabstein im Ung. Nationalmuseum. U. o. 68. Bd.
21. Die chronologische Bedeutung von arba'im u. zaharajim. U. o. 68. Bd.
22. Notes on the funeral statuettes of the ancient Egyptians. Proc. of the Soc. of Biblical Arch. XXXIV.
23. The Jackal-Gods on ancient Egyptian monuments. U. o. XXXVI.
24. Handbuch der jüdischen Chronologie. Leipzig, 1916.
25. Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients. Zeitschrift für Assyriologie, XXXI. 1917.
26. Zur Astronomie und Chronologie der Babylonier. U. o. XXXIV. 1922.
27. Zur Chronologie der Predigten des Chrysostomos. Orientalistische Literaturzeitung, 1921.
28. Jeziath mizrajim. (Tört.-chronológ. kutatása az exodusról, héber nyelven „Debir” c. folyóiratban, Berlin, 1923.)
29. Zur Chronologie der El-Amarna-Zeit. Scripta Universitatis atque Bibliothecae Hierosolymitanarum, I. 1923.
30. Die Astronomie der alten Babylonier. Deutsche Literaturzeitung 1915—XI—23.
31. Kalenderwesen und Kalenderreform. U. o. 1916—XI—4.
32. Zur Kalenderreform. P. L. 1916—XII—6.
33. Ein Krönungsbild aus uralten Tagen. U. o. 1916—XII—27.
34. Ein kulturhistorischer Rückblick auf das Weihnachtsfest. U. o., 1918—XII—27.
35. Ein Kapitel aus der Geschichte der Alten Aegypter. U. o., 1921—III—30.

36. Der Geburtstag Jesu u. die christl. Zeitrechnung. U. o., 1922—XII—20.
37. Zum 128. § des Kodex Hammurabi. Archiv für Keilschriftforschung. Sajtó alatt.
38. Biblisch-chronologische Glossen. Festschrift, Paul Haupt. Sajtó alatt.
39. Kalenderreform u. Osterfrage. Scripta Universitatis Hierosolymitanarum, II. Sajtó alatt.
40. Egyptian Antiquities in the Hungarian National Museum of Budapest. The Journal of the Egyptian Archaeological Society. Sajtó alatt.

Mattekovits Sándor r. t.

1. Az indexszámok jelentősége a munkabérek meghatározásánál K. Sz. 1922 szept.—okt. füzete.
2. Ünnepi beszéd a Magyar Közgazdasági Társaság 1922 október 12-én tartott díszközgyűlésén. K. Sz. 1922 novemberi füzete.
3. Ünnepi beszéd az Iparegyesület 80-ik közgyűlésén. K. Sz. 1922 novemberi füzet.
4. Az új magyar autonóm vámtarifáról. K. Sz. 1922 decemberi füzet.
5. Vámpolitika és vámtarifa. Az új tarifatervezet kritikája. Budapest, 1923, az OMKE Lapkiadó Rt. kiadása.
6. A magyar államvasutak gazdasági és pénzügyi helyzete. K. Sz. 1923 június—júliusi füzete.
7. A kereskedelmi politika jelenlegi helyzete. B. Sz. 1924 júniusi füzete.
8. Az autonóm vámtarifa bírálata. Röpirat. Budapest, 1924 június havában, az OMKE kiadása.

Némethy Géza r. t.

1. Elnöki megnyitó beszéd a Budapesti Philológiai Társaság 48. közgyűlésén. Egy. Ph. K., 1923. évi foly. 237. és köv. l.
2. Beszéd Pecz Vilmos ravatalánál. A. É., 1923. évi foly. 213. l.
3. Symbolae exegeticae ad Persii Satiras. Akad. értek. a nyelv- és széptud. köréből, XXIV. köt. 6. szám. Budapest, Akadémia, 1924.
4. Helena und Faust. Der Hellenismus und die Nachwelt. Das humanistische Gymnasium. Zeitschrift, des deutschen Gymnasialvereins, 1924. évi foly. 1. füzet, 4. és köv. l.
5. Könyveim. Költemény. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai, 1924. köv. l.
6. Tündéralom. Költemény. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai, 1924. évi köt. 29. és köv. l.

Báró Nopcsa Ferenc I. t.

(Tudományos munkák 1918—1925; nagyobb munkák csillaggal * megjelölve.)

Palaeontologiai munkák

- * 1. A Dinosaurusok élete és szerepe; Természettudományi Közlöny 127—128 pótfüzete, Budapest 1917.
2. Notizen über Dinosaurier 5., Beiträge zu ihrer Evolution; Centralbl. f. Mineralog. Geol. Palaeont., Stuttgart 1918.

3. Über den Längen- und Breitenindex des Vogelsternums; *Anatom. Anzeiger*, Jena 1918.
4. *Leipsanosaurus noricus*, egy új Thyreophora; Földtani Közlöny, Budapest 1918.
5. Bemerkungen zur Systematik der Reptilien, *Palaeontolog. Zeitschrift*, Berlin 1922.
6. On the probable habits of the Dinosaur *Struthiomimus*; *Annals and Mag. Natural History*, London 1922.
7. A case of a secondary adaptation in a tortoise; *Annals and Mag. Natural History*, London 1922.
- * 8. Neubeschreibung des Trias-Pterosauriers *Tribelesodon*; *Palaeontolog. Zeitschrift*, Berlin 1922.
9. Notes on British Dinosaurs VI. *Acanthopholis*; *Geolog. Magazine*, London 1922.
10. Vorläufige Notiz über *Pachyostose* und *Osteosklerose* einiger mariner Wirbeltiere; *Anatom. Anzeiger* 1923.
11. On the origin of flight in Birds; *Proceed. Zoolog. Society*, London 1923.
- *12. Die Familien der Reptilien. (Bornträger) Berlin 1923.
13. Reversible and irreversible evolution, a study based on Reptiles; *Proceed. Zoolog. Society*, London 1923.
14. Über die Namen einiger brasilianischer fossiler Krokodile; *Centralbl. f. Min. Geolog. Palaeontolog.* Stuttgart 1924. *Zeitschrift*, Berlin 1924.
15. Bemerkungen und Ergänzungen zu G. v. Arthabers Arbeit über Entwicklung und Absterben der Pterosaurier; *Palaeontolog.*
- *16. *Eidolosaurus* und *Pachyophis*; *Palaeontografica*, Stuttgart 1923.
- *17. *Kallokibotium*, a primitive Amphichelydean Tortoise from the uppermost cretaceous of Hungary; *Palaeontolog. Hungarica*, Budapest 1923.
- *18. *Symliophis*, Ergebnisse der Forschungsreisen Prof. Stromers 5., *Abhandl. bayer. Akad. d. Wiss.*, München 1925.
19. Reptile remains from Nigeria; *Geolog. Survey of Nigeria*, London 1925.
- *20. Dinosaurierreste aus Siebenbürgen IV. Wirbelsäule von *Orthomerus* und *Rhabdodon*; *Palaeontolog. Hungarica*, Budapest 1925.
- *21. *Palaeontological Notes* 1—4; *Palaeontolog. Hungarica* 1925.
- *22. Beiträge zu einer Bibliografie des Reptilien-Skelettes (*Fossilium-catalogus*, édit. Junk) Berlin 1925.

Geologiai munkák

1. Geologische Grundzüge der Dinariden; *Geolog. Rundschau*, Leipzig Vol. XII.
2. Karsthypothesen; *Verhandl. Geolog. Reichsanstalt*, Wien 1918.
3. A Dinari alpok geologiai szerkezete; Földtani Szemle, Budapest 1921—1922.
- * 4. On the geological importance of the primitive Reptilian fauna in the uppermost Cretaceous of Hungary; *Quart. Journal Geol. Soc.*, London 1923.
5. Zur Arbeitsmethode Prof. Kobers; *Verhandl. Geol. Bundesanstalt*, Wien 1925.

Albániára vonatkozó munkák

1. Adalékok Észak-Albánia népességi statisztikájához; Turán, Budapest 1917.
2. Über das Auitreten des Namens Montenegro auf alten Karten; Mitteil. geograf. Gesellschaft, Wien 1918.
3. Az Albániáról szóló legújabb irodalom; Turán melléklete, Budapest, 1918.
4. Die Herkunft des nordalbanischen Gewohnheitsrechtes; Zeitschrift für vergl. Rechtswissenschaft Vol. XL.
- * 5. Albanien, Brauten, Trachten, Geräte Nordalbaniens, (Walter de Gruyter) Berlin 1925.

Oltay Károly I. t.

a) Könyvek.

1. Geodézia, II. folyam. Műegyetemi előadásaim vezérfonala. III. javított és bővített kiadás. Németh József kiadása, 1924, 121 oldal, 8 tábla rajzokkal.
2. Geodézia, II. kötet, II. javított és bővített kiadás. Sajtó alatt.
3. Logarithmuskönyv négy számjeggyel. Németh József kiadása, 1924, 68 oldal.
4. Elkészítette nyomásra kész állapotba a műegyetemi Geodéziai-intézet 1908—1912 időben végzett felső geodéziai méréseit ismerető köteteket.

b) Nagyobb cikkek.

1. Az alhidáde tengely-külpontosságának és a körösztási hibákra jellemző átlagos értékek meghatározása. Megjelent a Technika folyóiratban.
2. Das Bencze-Wolfsche Fadenpolarplanimeter. Megjelent a Zeitschrift für Instrumentenkunde 1924. évfolyamában, a 217—229. oldalon.
3. A Dunántúl végzett gravitációmérések és eredményeik. Sajtókész.
4. A gravitációs hálózatok jelentősége a felsőrendű szintezések szempontjából. Sajtókész.
5. A Budapest környékén végzett gravitációmérések. Sajtókész.
6. A fotogrammetria alapelvei és műszerei. — Sajtókész.

Papp Károly I. t.

153. Titkári jelentés a Magyarhoni Földtani Társulat 1919. évi közgyűléséről. Földtani Közöny 50. k., 52—63. oldal.
154. Bevezető a Földtani Szemléhez. I. Magyarország földrajzi egysege. II. A magyar geológusok munkája. III. Bányatermékeink biztosítása. IV. A Földtani Szemle célja. F. Sz. I. k. t. f. 1—12 oldal.
155. A földi gáz és földolaj kutatások eredménytelenségéről. „Pesti Tőzsde” III. évf. 5. sz. 1922 febr. 2., 16. oldal.

156. Über die bisherigen Erdgasforschungen in Ungarn. „Peroleum“. Berlin, 20. Febr. 1922. XVIII. Bd. No. 6. Pag. 218.
157. Emlékbeszéd Lóczy Lajosról (arcképpel). Szent István Akadémia emlékbeszédei. I. köt. 5. szám, 1—28. old. 1922.
158. A bajai földgáz előtörésről. Pesti Tőzsde 1922. okt. 5. III. évf. 40. szám, 12. oldal.
159. Szakvélemény az alföldi kősziklákról. Uj Barázda, Budapest, 1922 nov. 5. IV. évf. 252. szám, 1. oldal.
160. A magyar birodalom és a szomszédos országok határos területeinek földtani térképe 1,900,000 mértékben. Idősb Lóczy Lajos hátrahagyott nagy munkájának átdolgozása. A Magyar Földrajzi Intézet R.-T. nyomása, 1922. Ára 10 arany korona.
161. Geological map of Hungary and the adjacent regions of the neighbouring countries. Scale 1,900,000. By L. Lóczy and Ch. Papp. Printed and engraved by the „Hungarian Geographical Institute Ltd.“ 10. Frs. suisses.
162. Magyarország geológiai térképének ismertetése. Első közlemény. Földtani Szemle I. köt. 2. füz. 73—94. old. 1922.
163. A petróleum mint világpolitikai és világgazdasági tényező. A Magyar Földrajzi Intézet Zsebatlasza az 1923. évrre. Budapest 85—92. oldal, 1 térképpel.
164. Emlékkönyv Szentkirályszabadjai Papp Károlynak 50-ik születésnapja alkalmából (arcképpel). Budapest, 1923.
165. Válasz Vida Jenőnek Magyarország szénkincséről. Pesti Tőzsde 1923 nov. 15. IV. évf. 45. sz. 16. old.
166. Csonkamagyarország bányakincsei. Pesti Tőzsde 1923 dec. 20. IV. évf. 50. szám, 16—17. oldal.
167. Valorizálhatók-e az életbiztosítási kötvények? Pesti Tőzsde 1924 jan. 31., V. évf. 5. sz. mellékletén.
168. A biztosító-társaságok áldozatai. „A Részvényes“ közgazdasági lap 1924 május 31-i számában, 7. oldal.
169. Történeti földtan. Gaál István dr. geológiai tankönyvének ismertetése. A Szózat VI. évf. 27. sz., 1924 febr. 1., 8. oldal.
170. Földi gázt kutatnak Baja környékén. A Világ 1924 nov. 21-i XV. évf. 248. szám, 4. oldal.
171. A bucsesdi Vulkán környéke Hunyad vármegyében. A m. k. földtani-intézet 1917—1919. évi jelentése, 224—228. oldalain, Budapest, 1924.
172. A Pietrucz és Bradisór szirtjei. Alsófehér- és Hunyad vármegyék határán. A m. kir. földtani-intézet 1917—1919. évi jelentése, 236—238. oldalain. Budapest, 1924.
173. Mezőgazdasági geológia. Egyetemi közgazdaságtudománykari jegyzetek, 1—92. old. Centrum kiadóvállalat R.-T. Budapest, 1924.

Pauler Ákos r. t.

1. A rendszer fogalma. Ak. É. 1924. 397—408.
2. Liszt et la Hongrie. Revue des Études Hongroises et Finno-Ougriennes. Juillet-decembre 1923.
3. A szellemtörténet kategóriái. Minerva, II. évf. 1—5. szám.
4. Logika. Az igazság elméletének alapvonalai. Német nyelvű kivenet. Budapest, 1924. Rényi Károly kiadása.

Petrovics Elek l. t.

1. Az új szerzemények kiállításának katalógusa Budapest, 1924. Az O. M. Szépművészeti Múzeum kiadása. 23. l.
2. Egyes cikkek: Pieter de Hooch im Budapesti Múzeum der bildenden Künste. Belvedere 1924. Band 5. Wien. — Lederer Sándor: Egy magyar művész-történész 70. születésnapjára. Budapesti Hírlap, 1924. 85. sz. — Quelques mots sur les arts en Hongrie. Omke—Edition Internationale, 1924. jún. 24. — Jókai, a festő. Az Est Hármaskönyve 1925-re.

Pintér Jenő l. t.

1. A budapesti és az országos középiskolai tanulmányi versenyek. A Budapesti Tankerület 5. számú Értesítője, Budapest, 1924.
2. A magyar irodalom története. Felsőkereskedelmi iskolák számára. Első kötet: A legrégebb időkől Petőfi Sándor haláláig. Negyedik kiadás, Budapest, 1923. Második kötet: Petőfi Sándor halálától napjainkig. Negyedik kiadás, Budapest, 1924.
3. Mai Magyar Költők. Gyűjtemény napjaink magyar költészetének lírai terméséből. Közrebocsátották: Pintér Jenő és Sajó Sándor. Budapest, 1924. A Magyar Középiskolai Tanárok Nemzeti Szövetségének kiadása.
4. Magyar költők remekei. Harmadik kiadás, Budapest, 1924. A Magyar Jövő kiadása.
5. Heinrich Gusztáv emlékezete. Székfoglaló tanulmány a Kisfaludy-Társaságban. A Kisfaludy-Társaság Fvlapjai. Új folyam. Ötvenhatodik kötet. Budapest, 1924.
6. Emlékezés Lisznyai Kálmánról. Felolvasás a Petőfi-Társaság 1924. évi október havi ülésén.
7. Szerkesztésében jelenik meg a Magyar Irodalomtörténeti-Társaság folyóirata: az Irodalomtörténet.
8. Kéziratban: Petőfi Sándor pesti diák-évei, emlékbeszéd id. Szinyeyi Józsefről és Váczy Jánosról.
9. Előkészületben: A Magyar Irodalomtudomány Kézikönyvének négy kötete.
10. Több előszó, bírálat, iskolaügy, előterjesztés, alkalmi beszéd.

Prohászka Ottokár r. t.

1. A kereszténység és a belső élet.
2. A kereszténység s az erkölcsi dekadencia. Mindkettő az Egyesült Ker. Nemz. Liga előadássorozatában.
3. Az erkölcsi válság. Kath. Szemle VI. füzeté, 1924.
4. A kereszténység s a Renaissance Májusa. Élet, 1924. 10. sz.
5. Tiefstände der Europäischen Kultur u. ihre Überwindung. Wochenschrift, Wien, 1924. No. 6.

Richter Aladár I. t.

(1918—1924). *) **)

143. Emlékirat a pozsonyi „Istropolitana-Elisabethiana“ m. kir. tudományegyetem mezőgazdasági és kereskedelmi fakultása érdekében. Ny. H., XXXI. évf., 20—21. számaiban. Pozsony, 1918 jan. 24—25-én. — Non verba, sed facta... jelige alatt megjelent külön is.
144. Megemlékezés Szép Rezsőről, 1860—1918. Ny. H. XXXI. évf. 18. sz., 1918 ápr. 5.
145. Osmitz „Memento“-ja és a Grassalkovich-palota. Ny. H., XXXII. évf. 106. sz. 1919 május 10-én megjelent Osmitz „Memento“-járól, válaszmegnyitások a „Hiradó“-ban.
146. Címerkérdés és a magyar nyelv szentelt jogai. Ny. H., XXXI. évf. 118. sz. 1918 május 25.
147. A természet- és orvostudományi-egyesület első természettudományi sétája. Állítsunk szobrot Endlicher és Kornhuber emlékezetére! Ny. H., XXXII. évf. 129. sz. 1919 jun. 6. Megjelent külön lenyomatban is. Olv. a „Hiradó“ 1919 jun. 4-iki számában megjelent cikket „Az Orvos-Természettudományi Egyesület“ első kirándulásáról.
148. A pozsonyi tudományegyetem ügye. Ny. H., XXXII. évf. 206. sz. 1919 szept. 6. Megjelent külön is „Videant consules ne quid res publica detrimenti capiat“ jelige alatt.
149. Pozsonyi kultúrprogramok. Magyar Ujság, I. évf. 137—140. számaiban. Pozsony, 1919 szept. 28—okt. 3. Megjelent külön is „Concordia res parvae crescunt. — Discordia maximae dilabuntur“ jelige alatt 1—8. lapon.
150. Kultúrprogramm für die Stadt Pressburg. P. Z., 156. Jahrg. Nr. 264—277. 28. Sept.—10. Okt. 1919. Megjelent külön is.
151. Pressburg und seine Universität. P. Z., 156. Jahrg. Nr. 271. 5. Okt. 1919.
152. Művészet és a Sport. Ny. H., XXXII. évf., 244. sz. 1919 okt. 21.
153. Rigele és a művészet. Ny. H., XXXIII. évf. 17. sz. 1920 jan. 22. Az „anyaszeretet“ carrarai márványból való mellszobra a pozsonyi—mélyúti szanatórium díszé.
154. Előadó-művészet és kultúrhistoria. Reflexiók a Hornyánszky-előadásokra. Ny. H., XXXIII. évf. 59—60. és 72. sz. Bratislava, 1920 március 11—12 és 25. Megjelent különlenyomatokban is. 1—3 l. iv 8°.
155. Lóczy Lajos emlékezete. Ny. H., 1920 május 26.
156. Művészet és emberszeretet. Ny. H., XXXIII. évf. 143. sz. 1920 jun. 25. Megjelent külön „emléklapok“ formájában is. a M i p s z-

*) Az irodalmi kimutatás első része 1887—1913., a M. T. Akadémia 1915. évi Almanachja 201—220. l. jelent meg, a második része 1913—1917, a M. T. Akadémia 1918. évi Akadémiai Értesítőjének „A M. T. Akadémia beltagjainak irodalmi munkássága 1917-ben“ c. kiadvány 28—31. l. A jelen harmadik rész 1918—1924. ezekhez csatlakozik.

**) A használt rövidítések jegyzéke az I. lapon közöltetett.

- alapító Richter Béla karmesterkedésével dirigált Feliciánhangverseny" alkalmával.
157. Városfejlesztési esztétika. Ny. H., XXXIV. évf. 70. sz. 1921 március 26.
 158. Glosszák a Benczúr-ünnepélyhez. Virradat, IV. évf. 85. sz. 1921. április 21.
 159. Kultúrpolitika és parlament. Virradat, IV. évfolyam, 87. sz. 1921 április 23.
 160. A tudomány és művészet szimfóniája Hegedüs Loránthoz. Virradat, IV. évf. 92. sz. 1921 ápr. 29.
 161. Gróf Bánffy Miklós és a Ballhaus. Virradat, IV. évf. 94. sz. 1921 május 1.
 162. Az Akadémia és az arisztokratikus közömbösség. Virradat, IV. évf. 99. sz. 1921 május 8.
 163. Külpolitika és kultúrbirokrácia. Virradat, IV. évf. 105. sz. 1921 május 15.
 164. Apponyi és az angol orientáció. M. H., II. évf. 11—12. sz. 656—558. l. 1921 június.
 165. Az Operaház Wagner-ciklusa. Örület és hazaszeretet a kultúrában. B. H., XLI. évf. 114. sz. 1921 május 28.
 166. A csehek és az Apponyi-ügy. Szózat, III. évf. 120. sz. 1921 jun. 4.
 167. Rákosi Jenő és az Apponyi-ünnep. Az Ujság, XIX. évf. 121. sz. 1921 június 5.
 168. Murány sziklái között. B. H., XLI. évf. 135. sz. 1921 jun. 22.
 169. Vallástalan volt-e Darwin? Nyilatkozat „A Szív” (Budapest) 1921 július 2-iki számában.
 170. Jogakadémia és tudományos játék. P. H., XLIII. évf. 162. (14582) sz. 1921 jul. 24. Lásd idevágólag: Csekey István. A jogakadémiák jövője. „Szózat” 1921 jul. 21-iki számában. Kováts Andor, Botanikus a jogakadémiák ellen. „Kecskeméti Közlöny” III. évf. 169. sz. Kecskemét, 1921 jul. 28. Csekey István: A jogakadémiák megszüntetésében. P. H., 1921 jul. 31. Mindezekre való összefoglaló és Kecskemét közönségét fölvilágosító válaszomat a „Kecskeméti Közlöny” fel. szerkesztője, dr. Kiss Endre nem közölte. Egyébként olv. a pozsonyi „Revü” Társadalmi, irodalmi stb. című hetilap, III. évf. 31. sz. 3—8. l. in Bratislava, 1921 aug. 6-án közölt „Dr. Richter Aladár és a fölösleges jogászok” című cikket.
 171. Lendl Adolf és a destrukció. Magyarság, II. évf. 164. (178) sz. 1921 július 27.
 172. A testnevelés. B. H., XLI. évf. 168. sz. 1921 július 31.
 173. A magyar botanikus kert pusztulása. M. H., II. évf. 15—16. sz. 932—36. l. 1921 augusztus.
 174. Egy egyetemi tanár múzeumaink siralmas állapotáról, szerk.-től adott főbb cím alatt. Megjegyzések a tervezett Természettudományi Múzeumhoz. P. N., 72. évf., 181. sz. 1921 aug. 17.
 175. A cseh—jugoszláv korridor. M. H., II. évf. 17—18. sz. 1053—54. l. 1921 szeptember.
 176. Eötvös Lóránt utódja — Tangl Károly. B. H. XLI. évf. 198. sz. 1921 szeptember 7.
 177. Tisztviselők a Balatonon. Virradat, IV. évf. 199. sz. 1921 szept. 8.
 178. Egyetemi kulturünnep az Akadémián. XLIII. évf. 211. (14631) sz. 1921 szeptember 23.

179. Jánosi Béla kenyérfosztás küszöbén, kézirat. Ennek nyomán látott napvilágot „Egy magyar tudós kálváriája” c. cikk, a Virradat 1921 szeptember 4-iki számában.
180. Temetjük Jánosi Bélát. P. H., XLIII. évf. 204. (14.624) sz. 1921 szeptember 15.
181. Meghalt Jánosi Béla. Virradat, IV. évf. 204. sz. 1921 szept. 15.
182. Megemlékezés Jánosi Béláról. M. H. II. évf. 19. sz. 1110—1113. I. 1921 október 1.
183. Villamostarifa és a közüsztviselek kálváriája. Virradat, IV. évf. 227. sz. 1921 okt. 12.
184. A „királynapok” és a csehek. Virradat, IV. évf. 243. sz. 1921 október 30.
185. Műemlék és kultúra. B. H. XLI. évf. 267. sz. 1921 nov. 26.
186. Márki Sándor és az egykori és a mai Romániáról. Virradat, IV. évf. 287. sz. 1921 dec. 22.
187. Jendrassik Ernő 1858—1921. M. H. III. évf. 1. sz. 45—46. I. 1922 január 1.
188. Miért nincs botanikus kert Magyarországon? Virradat, V. évf. 49. sz. 1922 március 1.
189. Orell-Füssli és a magyar kultúra. P. N., 73. évf. 89. sz. 1922 április 20.
190. Miért nem oly intenzív a magyar vér átító ereje, mint a zsidóé? kérdezi Méhely Lajos, — felel R. A. M. o., XXXIX. évf. 118. sz. 1922 május 25.
191. Egy klasszikus modern pengament. N. U., 1922 jun. 13.
192. Trianoni kultúrcsőd. M. o., XXIX. évf. 137. sz. 1922 jún. 20.
193. Anarchia és a tudomány. Az Újság, 1922 július 9.
194. Múzeum és Egyetem. M. o., III. évf. 193. (501) sz. 1922 aug. 28.
195. Csengeri magyar Horatiusa és a numerus clausus. M. o., XXIX. évf. 194. sz. 1922 augusztus 7.
196. A pozsonyi szoborrombolás és a magyar nemtörődömség. B. H., XLII. 1922 augusztus 27.
197. A mezőgazdasági szakoktatás reformja. Reflexiók az agrár-oktatás kiépítéséhez. Földbirtokot az egyetemeknek. Virradat, V. évf. 214. sz. 1922 szept. 21.
198. Infláció, művészet és ipar. M. o., XXIX. évf. 217. sz. 1922 szeptember 24.
199. Apáthy Istvánról. M. o., XXIX. évf. 221. sz. 1922 szept. 29.
200. Kultúr-csoda és külpolitika. Világ, XIII. évf. 224. sz. 1922 okt. 3.
201. Megemlékezés Apáthy Istvánról. B. H. XLII. évf. 226. sz. 1922 október 4.
202. Földbirtok és a tudomány. Világ, XIII. évf. 233. sz. 1922 okt. 13. Lásd Kuncz Ódön, A magyar tudomány megmentése cikkét. B. H. 1922 nov. 1-i számban.
203. A magyar geológusok nesztorja. Megemlékezés Koch Antalról. B. H. XLIII. évf. 4. sz. 1923 január 6.
204. Debreceni kultúrveszedelem. Szózat, 1923 április 12
205. A Kultúr-„ponty” meg a kultúr-„csuka”. Magyar kultúrérdekek a külföldön. M. o., XXX. évf. 94. sz. 1923 ápr. 26.
206. A természetbúvár Apáthy István kortörténeti jelentősége a tudományban és politikában.

207. A magyarság British-múzeuma legyen a Nemzeti Múzeum. Hogyan tölthetné be nemzetnevelő hatását múzeumunk? M. o., XXX. évf. 98. sz. 1923 május 1.
208. Magyar „Hohenheim“-ot Magyaróváron. Észrevételek gazdasági szakoktatásunk reformjához. M. o., XXX. évf. 104. sz. 1923 máj. 9.
209. Munks és tudós. Bankettek, koplalások, munkabérek, külföldre eladott könyvtárak. M. o., XXX. évf. 125. sz. 1923 június 6.
210. Berzeviczy és az Akadémia. Világ, XIV. évf., 127. sz. 1923 jún. 8.
211. Tekintély és a kultúra. Megemlékezés Jósika Sámuel báróról. B. H., XLIII. évf. 129. sz. 1923 június 10.
212. Lelkületi középút a kultúrpolitikában. Világ, XIV. évf. 129. sz. 1923 június 10.
213. Kétszáz béke-korona. Világ, XIV. évf. 133. sz. 1923 jun. 15.
214. Magyar kultúra: svájci pénzért. Az Est, XIV. évf. 135. sz. 1923 június 17.
215. Orvosi praxis és Egyetem. M. o., XXX. évf. 144. sz. 1923 jun. 28.
216. A magyar tanító és az Egyetem. Világ, XIV. évf. 149. sz. 1923 július 5.
217. Földbirtokpolitika és a tudomány. P. N. 74. évf. 150. sz. 1923 július 6.
218. Sárospatak vagy Kecskemét? Az Est, XIV. évf. 153. sz. (vidéki kiadás). Budapest, 1913 július 10. Lásd e kimutatás sz. alatti pontjait; továbbá a M. o. 1923 június 28-iki számában „Teljesen megszüntetik a jogakadémiákat“ stb. című cikket.
219. Vörös-fenyő és a kultúrbürokrácia. Világ, XIV. évf. 175. sz. 1923 aug. 8.
220. A Vörös- vagy Rozmaringfenyő természetrajza. Világ, XIV. évf. 185. sz. 1923 aug. 18.
221. Állatorvosi főiskola és a tudomány. Világ, XIV. évf. 210. sz. 1923 szeptember 19.
222. Biológia és többletermelés. Az Est, IV. évf. 212. sz. 1923 szept. 21.
223. Orell-Füssli és Magyarország. M. o., XXX. évf. 225. sz. 1923 október 6.
224. Főiskola és a fajiság. P. H., XLV. évf. 229. (15.240) sz. Budapest, 1923 október 11.
225. Pécs és az egyetem. P. N., LXXIV. évf. 232. sz. Budapest, 1923 okt. 14.
226. Gyakorlati élet és hamisítás. A gömörmegyei Nagyrőcéről (Velka-Revnica) kelt novemberi cikk a pozsonyi (Bratislava) Ny. H., 1923 dec. 21. számában.
227. Megjegyzések a Nemzeti Múzeum főigazgatójának a kinevezéséhez. M. o., XXX. évf. 288. sz. 1923 dec. 21.
228. A csoda- és a természettudomány. M. o., XXX. évf., 293. sz. 1923 dec. 29.
229. Az élet középiskolája. Az Est, XV. évf., 53. sz. 1924 márc. 4.
230. A tenger és csodavilága. P. N., LXXV. évf. 71. sz. 1924. márc. 25.
231. Vámtarifá kérdésében nyilatkozat a Cobden-Szövetség fogsztói értekezletén. Világ, 1924 május 23-iki sz.-ban, 5 l-on.
232. Narkotikus élvezeti italok és az ember. Az Est, XV. évf. 137. sz. (Vidéki kiadás.) 1924 júl. 10.
233. A kávé hamisítványai. Az Est, XV. évf. 144. sz. (Vidéki kiadás.) 1924 júl. 17.
234. Múzeumi csendélet. M. o., XXXI. évf. 151. sz. 1924 aug. 1.

235. Múzeum és a nemzeti géniusz. 8 Ó. U., X. évi. 173. sz. 1924 augusztus 23.
236. Természettudományi Múzeum a Vérmezőn. M. o., XXXI. évf. 174. sz. 1924 augusztus 24.
237. Múzeumi képtelenségek és Magyar British Múzeum. (Melka Vince és Rudolf trónörökös. — A Pulszkyak presztízse. — Múzeumi romok. — Szétszórt gyűjtemények. — Magyar Northgaléria. — A derék részlettudósok. — Meglesz a természettudományi múzeum.) 8 Ó. U., X. évf. 179. sz. 1924 aug. 30.
238. Gazdasági főiskola Magyarországon. 8 Ó. U., X. évf. 197. sz. 1924 szeptember 8.
239. Vigyék vidékre a Néprajzi Múzeumot, ha a fővárosnak nem kell. M. o., XXXI. évf. 188. sz. 1924 szept. 11.
240. Diófa, tuberkulózis és a szociális higiénia. Az Est. XV. évf. 190. sz. 1924 szept. 13.
241. Trefort, a tanárképzés és a mostani reform. 8 Ó. U., X. évf. 197. sz. 1924 szept. 21.
242. Küszöbünkön kopogtat a kultúrcsőd. (Mi lett Berzeviczy Albert ideájából. — Tanárgyártás nyelvismeret nélkül. — Meltzl Hugó és Apáthy István. — Eötvös Lóránt báró tanársága. — Koldustanya a középiskola.) 8 Ó. U., X. évf. 199. sz. 1924 szept. 24.
243. Egyetemi önkormányzat és az államhatalom. 8 Ó. U. X. évf. 202. sz. 1924 szept. 27.

Időközi és hírlapokba szánt kéziratok:

244. Munkácsy Mihály és gróf Apponyi Albert Neuillyben, Pozsony, 1920 január 15. (Röpirat.)
245. Csehek uralma Pozsonyban.
246. Keresztény tudományosság és magyar fajszeretet.
247. Apponyi Albert és a keresztény tudományosság.
248. Gróf Andrássy Gyula és az angol orientáció.
249. Egyetemeink és a Habsburgok.
250. Lóczy Lajos sírjánál. (Balaton-Avács.)
251. Istvánfi Gyula és a francia tudományosság.
252. Egyetemek életképességéről.
253. Magyar Egyetem, Akadémia és a tudomány kultusza.
254. Magyar kultúránai felsőbbség és honvédelem.
255. A Magyar Tudományos Akadémia és a classicus műveltség.
256. Néhány szó a Magyar Tud. Akadémia anyagi kríziséhez (az elnökség kívánságára nem közöltem).
257. Tudomány és Népszerűség. (Utóhangok az Akadémia nagyhetéhez.)
258. Orell—Füssli és a magyar kultúrcsőd.
259. Oktatásügyi politikánk néhány kérdéséről.
260. Magyar egyetemi élet furcsaságai.
261. Jogakadémia és tudománytisztelet.
262. Többtermelés és a jogászai meddőség.
263. Jogásztréfák a tudomány nevében.
264. Jogakadémia és az Egyetem.
265. Komoly intelmek.
266. Kultúrpolitikai csőd Magyarországon.
267. A Vörös- vagy Rozmaringfenyő mint haszonfa. (Természettudományi tárcacikk.)

268. Koháry—Kóburg Ferdinánd bolgár király Gömörben. (Ennek a nyomán jelent meg 168.)
269. Magyar Kultúrpolitika és Eötvös báró tanszéke. (176-ot előző cikk.)
270. Lechner Károly emlékezete. (Megszűnt „Magyar Helikon“ szerkesztőségénél elveszett.)
271. Haraszi Gyula emlékezete. (N. U. szerk.-nél elkallódott.)
272. Kacsóh Pongrác Riminiben. (Egy Klisérajzról: K. P. Beöthy Lászlóék családi körében. A P. N. szerk.-ben elkallódott.)
273. Hollandia kultúrlelkülete. (Megemlékezés a „LaFontaine-társaság“ Vilma királynő urakodásának 25. évfordulóján tartott ünnepén.)
274. Illemtan és az iskola.
275. Pozsony művészeti multja és jelene.
276. Népszövetségi delegáció és a magyar kultúrcsőd.
277. Alföldi fásítás és a botanikus kerti csendélet. (Relexiók Kaán államtitkár Széchenyi-körben megtartott előadásához.)
278. A növényi test élete és az Örökélet.
279. Kecskemét mezőgazdasági és gyümölcsstermelési kísérleti intézete. (Javaslat a felesleges jogakadémia mikénti felhasználására. A P. N. szerkesztőségében elveszett.)
280. Népszerű orvoslástan és a botanika. (A P. N. szerk.-ben elveszett.)
281. Kávéfa az ember kultúrájában. (Az Est szerk.-ben.)
282. A kávéital és a kávéház. (Az Est szerk.-ben.)
283. A teafa. (Az Est szerk.-ben.)
284. A teafa az ember szolgálatában. (Az Est szerk.-ben.)
285. A tea mint élvezeti ital. (Az Est szerk.-ben.)
286. A tea hamisítványai. (Az Est szerk.-ben.)
287. Színes fák és business. (Az Est szerk.-ben.)
288. Vörösfenyő és az ember. (Az Est szerk.-ben.)

Tudományos szakművek:

289. Physiológiai anatómia-tanulmány a tropus-amerikai *Peperomia scandens* Ruiz et Par.-ról. (Bemutattatott a M. T. Akad. III. oszt. 1918 ápr. 22-iki ülésén. Összefügg a 138. sz. alatti munkával sorsával.)
290. Marcgraviaceák isomorph tagjainak származástani (phylogenetikai) kapcsolata. (Bézsán-pályázatra benyújtott tervezet, mintegy 60 táblával, 4°; olv. Ak. Ért. 1918. évf.)
291. Miként nyilatkozik meg a külalak és a belső szerkezet közt fennálló correlatio a különböző növények levelein tapasztalható isomorphia esetében. (Megírására akadémiai megbízást nyert. Oly. Ak. Ért., 1918. p. 187.)
292. Ilex-tanulmányok. (Számos rajzzal. Kéziratban.)
293. Tetramerista-növény-nemzetség alkattanai (anatomiai) magánrajza. (1—45 kettős lithogr. táblával. Kézirat.)
294. Marcgraviaceák és Tetrameristák nectariumai. (Számos rajzzal.)

Schafarzik Ferenc r. t.

1. Budapest székesfőváros legújabb geológiai térképezéséről. Székfoglaló előadás. M. és T. É. XXXIX. köt.
2. Über die neuere geologische Kartierung von Budapest und Umgebung. M. und N. B. aus U. Kötet 1923.

3. A budapesti héviórrások fejlődéstörténete. Hidrológiai Közlemények, 1921. é. (Nyomás alatt.)
4. Zur Entwicklungsgeschichte der Budapester Thermen. Hidrol. Közl., 1921. é. (Nyomás alatt.)
5. Megemlékezés Kovách-Sebestényen Aladárról, a Magy. Hidr. szakosztály első elnökéről. Hidr. Közl. 1921. é. (Nyomás alatt.)
6. Zur Erinnerung an A. Kovách-Sebestény, den ersten Präsidenten der Ung. Hidr. Section. Hidr. Közl. 1921. é. (Nyomás alatt.)
7. A Hypsospatangus Hantkeni, Pávay sp. fajnak Budapesten a budai márgában való újabb tömeges előfordulásáról. Előadta a Mk. Földt. Társ. 1921 nov. 9-iki Hantken-ülésén. Földt. Közl. LI—LII. köt. 1921—22.
8. Über ein neues, massenhafter vorkommendes Hypsospatangus Hantkeni, Pávay sp. im Ofner Mergel zu Budapest. Vortrag aus der Hantken-Sitzung des Ung. Geol. Ges. am 9. Nov. 1921. Földt. Közl. LI—LII. Bnd. 1921—22.
9. Déchy Móri tag emlékezete. A M. Tud. Akad. emlékbeszédei. XVIII. köt. 5. sz. 1922.
10. Adat Budapest talajismeretéhez. Hidr. Közl. 1922. é. (Nyomás alatt.)
11. Daten zur Kenntnis des Untergrundes v. Budapest. Hidr. Közl. 1922. é. (Nyomás alatt.)
12. Elnöki megnyitó a Hidrológiai szakosztály évi gyűlésén. Hidr. Közl. 1922. (Nyomás alatt.)
13. A budapesti ásványvizek hidrogeológiai viszonyai. 1 táblamelléklettel. Előadás a fővárosnak Brüsszelben rendezett állandó fürdőszeti kiállítására alkalmából. Hidr. Közl. 1924. (Nyomás alatt.)
14. Über die Hydrogeologischen Verhältnisse der Budapester Mineralwasser. Mit einer Tafel. Vortrag anlässlich der balneologischen Ausstellung der Hauptstadt in Brüssel. Hidr. Közl. 1924 (Nyomás alatt.)
15. Megemlékezés Stache Guido-ról a Mk. Földtani Társ. tiszt. tagjáról. Földt. Közl. LI—LII. köt. 1921—22. (Nyomás alatt.)
16. Zur Erinnerung an G. Stache, Ehrenmitglied der Ung. Geol. Gesellsch. Földt. Közl. LI—LII. Bud. 1921—22. (Nyomás alatt.)

Sigmond Elek i. t.

1. „A hazai szikések és megjavítási módjaik“ a M. Tud. Akadémia által a Lévy Henrik-jutalommal koszorúzott pályamunka. Megjelent a M. Tud. Akadémia kiadásában. Ugyanezt a munkáját a Magyar Mérnök és Építész Egylet az egyleti anyanyerémmel tün-tette ki.
2. A Szent István Akadémián mint rendes tag székfoglaló értekezést tartott „A tervezett mélybevezetésű Duna—Tisza-csatorna mentén elterülő szikések ismertetése és javítási lehetőségei“ címen.
3. A IV. római nemzetközi talajtani konferencián résztvett és a II. nemzetközi talajtani bizottság ülésein elnökölt; ugyanitt következő című előadásokat tartott: „La préparation des échantillons du sol pour l'analyse mécanique du sol. La valeur pratique de l'acide phosphorique du sol soluble dans les acides dilués. Les relations. Résumé et proposition concernant une méthode conven-

les propriétés physiques des sols alcalins. Les sols alcalins de la Hongrie, leurs propriétés physiques et chimiques et leurs améliorations. Résumé et proposition concernant une méthode conventionnelle simple pour la préparation de l'extrait par l'acide chlorhydrique concentré. — Neuere Erfahrungen über einige physikalische Bodenbestimmungsmethoden. „A chemiai vizsgálat a IV. római nemzetközi konferencián.“ Megjelent „Gaea“ közgazdasági hetilap, 1924. évf. 221. l. — „A talajban élők világa.“ „Gaea“ közgazd. hetilap, 1924. évf. 257. l. — A Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetségének debreceni osztálya közgyűlésén „A hortobágyi sziketek ismertetése és javítási lehetőségei“ címen 1924. év április hó 6-án előadást tartott. T. K. 1923. évf. 1—4. sz. pótfüzet 1. l. — A M. Tud. Akadémia Pasteur-centennárium ünnepélyén „Pasteur stereo-chemiai, erjedés és ösnevezéstanj munkásságának jellemzése“ címen előadást tartott.

Steiner Lajos l. t.

1. „A z Időjárás“, 1920. évf. 14—15. l. Irodalmi ismertetés.
2. „A z Időjárás“, 1923. évf. Egv kis szélstatisztika, 1—5. l. — Adatok a légnnyomás napi ingadozásához. 125—129. l. — Dr. Schenzl Guidó földmágnességi vizsgálatai. 189—192. l. — Ismertetések és kisebb közlemények a 42., 45—48., 77—81., 112—113., 104—105. lapokon.
3. „A z Időjárás“, 1924. évf. A felhőzet szerepe az időjólásban. 21—25. l. — A levegő hőmérséklete és a napfoltok. 37—39. l. — Ismertetések és kisebb közlemények a 30—32., 46—47., 60—64., 66—67. lapokon.
4. Természettud. Közöny, 1923. évf. A napsugárzás változása. 238—242. l. — 1924. évf. A földmágnességi erőtl vas-tárgyakban keltett mágnesség. 109—110. l.
5. Das Wetter. P. L. 1923 1. Juli, Morgenblatt. — Die Wärme-strahlung der Sonne. U. o. 5. Aug. Morgbl. — Guido Schenzl. U. o. 10. Dez. Abendblatt. — Das Schallexperiment in Lyon. U. o. 1924 16. Mai. Morgbl. — Über Gewitter. U. o. 24. Juni. Morgbl. — Die Erforschung der oberen Luftschichten. U. o. 18. Juli Abdbl. — Kisebb közlemények és könyvismertetések a P. L. 1924 ápr. 2. (Morgbl.), márc. 8. (Abdbl.), május 10. (Abdbl.), július 10. (Abdbl.), július 24. (Abdbl.) számaiban.
6. Önálló nagyobb munkái: A Föld mágneses jelenségei. Budapest, 1923. Lantos r. k. kadása, 207. old.

Szádeczky Lajos r. t.

(1911—1924).

1. Rectori beszédek a kolozsvári egyetemen 1910/11-ben. Kolozsvárt 1911, 93. l.
2. Rectori beszámoló beszéd 1911-ben. Kolozsvárt 42. l.
3. Utazás Dalmácia, Hercegovina és Boszniába. (Különnyomat az „Erdély“ 1911. évf.) Kolozsvárt 1911, 19. l.
4. Magyarország története, I—II. rész, 2. kiadás. Bpest, 1912 172. és 183. l.; 1918, 172. l.

5. A „Gyergyó” név eredete. A Magyar Nyelvőr s az „Erdély” 1912. évf. 3. sz.
6. Iparfejlődés és a csehek története Magyarországon. (Okiratgyűjtemény, 1307—1848.) Bpest, 1913, 243. és 376. l.
7. II. József császár utazása Erdélyben 1733-ban. Az „Erdély” 1913, 1. szám.
8. Bethlen Gábor és Trencsén vármegye 1619—1629. Bpest, 1915, 56. l. Különyomat a „Századok”-ból.
9. Bethlen Gábor levelei Illésházy Gáspárhoz 1619—1629. (A M. Történelmi Társaság XXVII. k.) Bpest, 1915, 132. l.
10. Az erdélyi szorosok hadászati jelentősége. Az „Erdély” 1915. 1—6. szám.
11. Lengyel magyar történelmi vonatkozások. (A hadi felolvasások sorozatában.) Bpest, 1915, 15. l.
12. Przemyszlól Brest-Litowskig. Harctéri élmények és lengyel-magyar történelmi emlékek. Bpest, 1916, 247. l.
13. A nagyszebeni csata. (1916, szept. 25—28.) A „Magyar Figyelő” 1918 májusi füzetében.
14. A brassói csata, 1916 okt. 8. A „Magyar Figyelő” 1918 júl. füz.
15. Harctéri tudósítások Erdélyből és Bukarestből 1916—18-ból. (A hírlapokban.)
16. Az Űzi-szoros. A „Túristaság és Alpinizmus” 1917 ápr. f. 10 képpel.
17. A rigómezei csatákról. A Vasárnapi Újság 1918, 5. sz. 6 képpel.
18. A székely puccs 1877-ben. Székely légió szervezése az orosz-török háborúban. Bpest, 1920, 154. l.
19. Nemetgyűlési beszédek (15) 1920—1922. A nsz. Naplóban.
20. Előszó gr. Bethlen Káth. írásai és levelezései. bp., 1922. kiadásához.
21. Székelyek és oláhok (A székely kongresszuson 1918. nov. tartott felolvasás.) A „Magyar Élet” 1922. évf.
22. Gróf Bethlen Miklós ismeretlen műveiről. A „Magyar Élet” 1922 nov. és dec. füz.
23. Gróf Bethlen Miklós rabságában írt emlékiratai, imádságai (1704—1714). A Budapesti Szemle 1923. évf. és különyomatban. Budapest, 1923, 34. l.
24. Gróf Bethlen Miklós: Moribunda Transylvania c. emlékirata 1688-ból. (Kéziratban.)
25. Gróf Bethlen Miklós: Sudores et Cruces c. emlékirata 1708-ból. (Kéziratban.)
26. Gróf Bethlen Miklós bécsi fogságában írt imádságai, önvallo-másai, elmélkedései. (Kéziratban.)
27. A székelyek története és alkotmánya. Két kötet. (Kéziratban.)
28. A székelyek oláh rokonságának meséje. Akadémiai 1923 fel-olvasás (Kéziratban.)
29. Az 1791-iki lengyel alkotmányról. Felolvasás a „Lengyel-Magyar Egyesület” 1923 május 3. ünnepén. (Kéziratban.)
30. Lengyelek az 1848/49. magyar szabadságharcban. Bem, Petőfi és a székelyek. Felolvasás a Lengyel-Magyar Egyesület 1924 március 15. ünnepén. (Kéziratban.)
31. Az oláhok betörése Erdélybe és kiveretésük 1916-ban. (Egy kö-nyvetnyi kéziratban.)
32. Európa politikai és gazdasági csődjéről s a békerevizióról. Olasz, francia, angol, német és lengyel írók nyomán. (Kéziratban.)

Szinnyei Ferenc i. t.

1. Levelek a régi Pestről. Napkelet, 1924.
2. Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharcig. Bpest, 1924.
3. Kármán József és az Uránia névtelenjei. Bpest, 1924.
4. Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig. Kath. Szemle, 1924.
5. Kármán József és az Uránia névtelenjei. Akad. Ért. 1924.
6. Jelentés az 1922. évi gr. Teleki és Péczely-jutalomról. Akad. Ért., 1924.
7. Bírálatok a Napkeletben, 1924.
8. A regény és novella fejlődése (Az Irodalomtudomány kézikönyve számára. Kézirat).
9. Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig. Két kötet. Kézirat.

Szinnyei József ig. és r. t.

1. Ünnepi beszéd. (Vázlatok a magyar nyelvtudomány történetéből.) Elmondotta a budapesti kir. m. Pázmány Péter tudományegyetem tanévnyitó közgyűlésében.
2. Ünnepi beszéd. (Jó magyarság.) Elmondotta a budapesti kir. m. Pázmány Péter tudományegyetem újjáalakításának évfordulóján.
3. Beiträge zur ungarischen Wortbildungs-Budapest, 1923 (n 8. r. XII. és 304. lap. lehre. (Ung. Jahrbücher).
4. Rendszeres magyar nyelvtan. 15. kiadás.
5. Iskolai magyar nyelvtan. 18. kiadás.

Thirring Gusztáv i. t.

1. Budapest székesfőváros Statisztikai Évkönyve. XII. évfolyam, 1913—1920. (Az 1921—1923. évekre vonatkozó főbb adatokkal.)
2. Budapest székesfőváros Statisztikai Zsebkönyve. Kivonat Budapest félszázados fejlődése című kiadványból. XII. évfolyam. 1923. Együttal visszapillantásokkal az 1873—1922. évekre. Kiadja Budapest székesfőváros statisztikai hivatala, Budapest, 1924. (32—r. 87. lap.)
3. Részletes magyar útikalauzok. I. kötet: Budapest és környéke. 2. füzet: Budapest Duna-jobbparti környéke. 52 képpel, 6 lát-képpel, 10 alaprizzal, 2 várostervrajzzal és 3 térképpel. II. kiadás. Budapest, 1923. (kis 9—r. VIII. és 216. lap). 3. füzet: Budapest Duna-balparti környéke. 65 képpel, 1 várostervrajzzal és 2 térképpel. (k. 8—r. IV. és 204. lap.)
4. Guide book of Budapest. Budapest, 1923. 47 képpel és 1 térképpel. (kis 8—r. 73. lap.)
5. La statistique de la propriété de maison de Budapest. (Revue de la Société hongroise de Statistique. I-e année 1923. No. 1. 18—38 lap.)
6. Essai sur les principes fondamentaux de la statistique des nationalités. (Revue de la Société hongroise de Statistique II-e année 1924. No. 1. 18—25. lap.)

7. Statistik des Hausbesitzes. I. Ziele und Aufgaben der Statistik des Hausbesitzes. II. Die bisherigen Leistungen und der heutige Stand der Statistik des Hausbesitzes. III. Die Ergebnisse der Budapester Statistik des Hauseigentumes. (Allgemeines Statistisches Archiv, Band XIV. 1923—1924. 81—113 lap.)
8. L'Annuaire statistique des grandes villes. (Bulletin de l'Institut international de Statistique. Tome XXI. La Haye 1924. II. partie. 390—392. lap.)
9. Grönland népessége. (Földrajzi közlemények. 51. kötet. 4—7. füzet, 1923. 88—92 lap.)
10. Magyarország földrajza és általános statisztika. 297. cikk, Révai Nagy Lexikonának XV—XVI. kötetében.
11. Budapest ötven éve. (Székesfővárosi útmutató az 1923-ik évre. II. évfolyam. Szerkeszti Dr. Matolay Viktor. Budapest. 1923. 15—24. lap.)
12. Lakásbőség vagy lakáshiány? (Magyarság, IV. évf. 1923 márc.)
13. Burgenland osztrák uralom alatt. (Magyarság, IV. évf. 185. sz. 1923 augusztus 18.)
14. A ötvenéves Budapest. (Magyarság, IV. évf. 260. sz. 1923 nov. 17.)
15. A zene hőroszainak sírjánál. (Magyarság, V. évf. 1924 szept. 20.)

Szerkesztések:

16. Budapest székesfőváros Statisztikai Havifüzetek. LI—LII. évfolyam, 1923—1924.
17. Budapest székesfőváros Statisztikai Hetikimutatásai. LI—LII. évfolyam, 1923—1924.

Tolnai Vilmos I. t.

1. Madách Imre: Az ember tragédiája. Első kritikai szövegkiadás. Sajtó alá rendezte T. V. Napkelet Könyvtára 1. szám. Második, javított és bővített kiadás, 1924.
2. Széchenyi István: Blick és kisebb döblingi iratok. Szerkesztette, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta T. V. (Sz. I. Döblingi irodalmi hagyatéka. III. köt.) Kiadja a M. Történelmi Társulat. Budapest 1925. (Megjelent 1924 nov. 15.) Nagy 8-rét. 936. lap, a döblingi tébolyda képével.
3. Széchenyi István és a magyar nyelv. Tanulmány. Széchenyi Eszmevilága, III. szám. Kultúra és Tudomány. Franklin Társ. Budapest, 1924.
4. Borura derü. Cikk. M. Ny. XX. 26.
5. Szamárlenyer. Cikk. M. Ny. XX. 36.
6. Jendrassik Ernő emlékezete. M. Ny. XX. 40.
7. Berbecs. Cikk. M. Ny. XX. 42.
8. Helyesírási kérdések. M. Ny. XX. 44.
9. Halhatatlan magyar nyelv. Tudomány. M. Ny. XX. 50.
10. Vörösmarty Két Szomszédvárának eredete. Cikk. Napkelet. I. 302.
11. Babits Mihály: Aranygaras. Bír. U. o. 361
12. A Walesi Bárdok s a „Báranyfelhő.” Cikk. U. o. 396.
13. Berend Miklósné: Ben Aluja. Bír. U. o. 471.
14. Szavak és színek. Cikk. U. o. 492.
15. Réthei Prikkel M.: A magyarság táncai. Ism. U. o. II. 69.
16. Winkler E.: Bűnök és büntetések a régi Sopronban. Ism. U. o. 71

17. Lermontov: Históriás ének. Ism. U. o. 168.
18. Horger A.: Magyar szavak. Ism. U. o. 172.
19. Thoroczkaí Wigand E.: A kert. Bír. U. o. 261.
20. A magyar királyné vize. Cikk. U. o. 383.
21. Ipolyi Arnold: A magyar mythologia és írója. Népélet. I. 3.
22. Mitrovic Gyula: Az egység és sokféleség elve az Emb. Tr.-ban. Irod. Közl. XXXIV. 137.
23. Budapest nevééről. Föld és ember. IV. 43.
24. Budapest utcanevei. U. o. 46.
25. Hólen woningen (Barlang lakások). Haagsche Courant. jan. 10.
26. Hongaarsche nitvindingen. (Magyar találmányok.) U. o. febr. 16.
27. De sage van den oorsprung der Hongaren. (A magyarok eredetének mondája). U. o. márc. 1.

Előadások.

- Arany férfikor lírája. Uránia jan. 4.
 Arany Ószikéi. U. o. jan. 25.
 Az utópiák és Madách falansztere. U. o. febr. 1.
 Népballadánk. U. o. febr. 8.
 Műballadánk. U. o. febr. 15.
 Petőfi hitvilága. VII. ker. Keresztény Liga, márc. 23.
 Madách művészete. Miskolc. Szabad Egyetem, márc. 29.
 A regösökről. Zeneakadémia, ápr. 2.
 A romantizmus irodalmunkban. Szabad egyetem, nov. és dec. négy előadás.

Verebély Tibor i. t.

„Az emlő plasticus műtéteiről“. Orvosi Hetilap. 1924 szept.

Báró Wlassics Gyula t. t.

1. Interparlamentáris unióra vonatkozó levél Rákosi Jenőhöz. B. H. október 27. 1923.
2. Visszsaesés a kisebbségi jogvédelemben. (Rückfall im Bereiche des Minderheitenschutzes) P. Ll. október 12. 1923., esti lap.
3. A kisebbség sikere az állandó nemzetközi bíróság előtt. (Un succès de la minorité devant le Cour internationale à la Haye. Kelet népe 1923 november 11. sz.)
4. A választói felebbezések sorsáról. Az Ujság november 30. 1923.
5. A magyar állam költségvetési joga. Magyar Jogi Szemle 1923 decemberi füzeté.
6. A nemzetek szövetsége és a fegyverkezés csökkentése. Der Völkerbund und die Frage der Abrüstung. 1923. P. Ll. december 7.
7. A magyar nemzetiségi kérdés. Keresztény politika, 1923 december.
8. Az átmeneti korszakok és az államhatalmak címe alatt a közgazgatási bíróság teljes ülésén tartott beszéd, melvet egész terjedelmében közölt a P. Ll., Die Übergangsepochen und die Staatsgewalten cím alatt (1924 január 9-iki szám) és bő kivonat — a Magyar Jogi Szemlében. Az Ügyvédek Lapjában és a főbb napilapokban.
9. Az angol alkotmány és a Macdonald kabinett (Das Cabinet Macdonald und die englische Verfassung). P. Ll. 1924 január 30.

10. Az alsófokú közigazgatási bíróság. Jogállam januári szám, 1924.
11. A kölcsön és a jóvátétel. Uj Nemzedék, 1924 január 13.
12. Az átmeneti idők hatása a törvényhozó, a végrehajtó és bírói natalomra. Kelet Népe. januári szám, 1924.
13. A hágai állandó nemzetközi bíróság két véleménye. Békejog és békegazdaság. Február—áprilisi szám, 1924.
14. Amerika békéje. Brum volt uruguayi köztársaság elnökének levelével küldött röpirata alkalmából. P. Ll. 1924 febr. 16. száma Der Friede Americas“ cím alatt (esti lap).
15. Deux avis de la Cour Permanente de Justice Internationale de la Haye. Revue de Hongrie 1924 márciusi szám.
16. Magyarország és a felszabadulási adósságok. Uj Nemzedék, március 2. szám.
17. A török alkotmány és a kalifatus. Uj Nemzedék. 1923 március 19. sz.
18. A nemzetek szövetsége. Magyar Jövő (miskolci lap) 1924 április 20.
19. Loyalitás és kisebbségi védelem. (Loyalität und Minderheitenschutz) P. Ll. esti lap, 1924 május 6.
20. A közigazgatási bíróság előtti garantiális panasz és az új jegybank. 8 Órai Ujság, 1924 május 8.
21. Macdonald beszéde. Uj Nemzedék, 1924 május 18.
22. A nemzetek szövetségének értéke. Keresztény politika, 1924 április—május.
23. A prágai legfelsőbb közigazgatási bíróság (Das Oberste Verwaltungsgenicht). P. Ll. május 15. sz.
24. Utóhangok a hágai konferencia jubileumához (Nachklänge zum Jubiläum der Haager Konferenz). P. Ll. 1924 május 25.
25. Kónyi Manó. Pesti Hírlap, 1924 június 1. sz.
26. A vitás illetőségi kérdés (Die strittige Zuständigkejt). Prager Tagblatt, 1924 június 5. sz.
27. A kisebbségi védelem és a köteleességteljesítés (Der Minoritätenenschutz und die Pflichterfüllung). P. Ll. 1924 június 8.
28. A népszövetségi ligák uniójának közgyűlése (Versammlung der Union der Völkerbundligen). P. Ll. 1924 június 25-iki esti lap.
29. A népszövetségi ligák lyoni közgyűlése. Uj Nemzedék, 1924 június 27. sz.
30. A jóvátételi bizottság és a Dawes-tervezet (Reparations-commission und Dawesplan). P. Ll. 1924 július 12.
31. A kisebbségi kérdésről Baranyai Zoltán által kiadandó könyvhöz írt előszóból kivonat. P. Ll. 1924 szeptember 24. sz.
32. Az illetőségi kérdés és a prágai legfőbb közigazgatási bíróság La Question de l'indigénat et le haut tribunal administratif de Prague). Revue de Hongrie 1924 augusztus 15-iki sz.
33. Jogos érzékenység (Kisebbségi kérdés). P. H. 1924 szeptember 17.
34. Az Egyesült európai államok és a népszövetség. Uj Nemzedék, 1924 november 1. sz.
35. A genfi jegyzőkönyv és Sir William Good (Sir William Good und das Genfer Protocoll). P. Ll. 1924 november 16.
36. A hercegprímás aranymiséje alkalmából. Képes Krónika, 1924 november 16. szám. Egy másik cikk a Pester Lloyd november 9-iki számban. Üdvözlő felirat (teljes szövegében) P. Ll. 1924 november 18-iki számában.

Zelovich Kornél I. t.

1. A magyar államvasutak gazdasági és pénzügyi helyzetéről. A Közgazdasági Szemle 1923. év. 66. kötet, 6—7. számában.
2. A vasutak üzemi költségeiről. A M. Tud. Akadémia III. oszt. Math. és Természettudományi Értesítőjében, 1923.
3. A vasutak üzemi költsége. A Közgazdasági Szemle 1923 66 kötet, 10—11. számában.
4. Zelovich Kornél lelépő Rector Magnificus. Beszámoló beszéde az 1922/23. tanévről. Különlenyomat. Pátria irod. nyomda r.-t. 1924.
5. A magyar tudományos munka válsága. Budapesti Szemle 1924 jan. füzetében.
6. A középiskolai reform kritikája. A felső oktatási egyesület közleményei, 1924.
7. A technika hatása a közlekedésre. Budapesti Szemle 1924 szeptemberi számában.

Zimmermann Ágoston I. t.

1. Das Reizleitungssystem des Herzens bei Equiden. Verhandlungen der Anatomischen Gesellschaft auf der 32. Versammlung in Heidelberg. Ergänzungsheft zum 57. Band des Anatomischen Anzeigers, 1923. 252—258.
2. A szívizomzat ingervezető rendszeréről. Négy képpel. Állatorvosi Lapok, 1923. 21—24. sz.
3. A kopasz kutyák bőrének szerkezetéről. Állatorvosi Lapok, 1924. 5—6. sz.
4. Zur Entwicklung der Tubendivertikel (Luftsäcke) der Equiden. Verhandlungen der Anatomischen Gesellschaft auf der 33. Versammlung in Halle a. S. Ergänzungsheft zum 58. Band des Anatomischen Anzeigers, 1924. 252.
5. Adatok az Eustach-féle fülkürt kitérkedéseinek (a ló ú. n. légzacskóinak) fejlődéséhez. Állatorvosi Lapok, 1924. 11—12. sz.
6. Tanévmegnyitó beszéd a budapesti m. kir. állatorvosi főiskolának 1924. évi október hó 19-én megtartott jubiláris és tanévmegnyitó ünnepélyén. A m. kir. állatorvosi főiskola kiadványai, 1924. 39. sz. 17—26.
7. Szerkesztette az Állatorvosi Lapok XLVII. évfolyamát és a Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből című folyóirat XVII. kötetét.
8. Számos ismertető közlemény a Természettudományi Közlöny, Köztelek, Népegészségügy, Állatorvosi Lapok, Berliner Tierärztliche Wochenschrift és Wiener Tierärztliche Monatsschrift című folyóiratokban.

Zlinszky Aladár I. t.

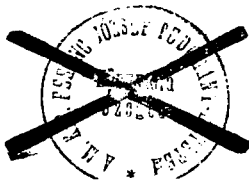
Az eufémizmus. Székfoglalói értekezés. 1923.

Klasszicizmus és romantizmus. Szent István-Akadémia felolvasásai, I. 5. 1924.

Riedl Frigye.: Petőfi. Irodalomtörténeti Közlemények, 1924.

Jelentés a Farkas—Raskó-pályázatról. Akad. Értesítő, 1924.

Posch Jenő életrajza. Budapest, VIII. k. Zrinyi Miklós-főgimnázium Értesítője, 1924.

I N H A L T.

	Seite
I. Die inneren Mitglieder der Akademie	1
II. <i>Die LXXXIV. festliche Generalversammlung der Ung. Akad. der Wissenschaften.</i>	
1. Das neue internationale Recht, Eröffnungsrede des Vizepräsidenten Victor Concha dir. und ord. Mitglied	5
2. Dem Andenken Zsolt Beöthys, von Ladislaus Négyesy o. M.	16
3. Blutige Karpaten-Blumen, v. Erzhg. Josef dir. u. Ehrenmitglied	36
4. Bericht des Generalsekretärs, v. Eugen Balogh o. M. Gen. Sekretär	53
III. Tätigkeit der Ung. Ak. d. Wiss. im J. 1923.	67
IV. Berichte über die Wirksamkeit der Ausschüsse	70
V. Berichte über die Entscheidung der ausgeschriebenen Preisaufgaben.	
1. Bericht über den Gross-Preis und den Marczibányi Neben-Preis	73
2. Bericht über den Szilágyi István-Preis.	79
3. Bericht über den von Michael Kugler gestifteten Rákosi Jenő-Preis	81
4. Bericht über den Preis der zweiten Rákosi Jenő Stiftung	82
5. Bericht in Bezug auf die Ausfolgung des Preises aus der Makfalvay-Stiftung	83
6. Bericht über den Sámuel-Kölber-Preis	85
7. Bericht über den Nádasdy-Preis des Jahres 1924	86
8. Bericht über den Preis der Haupt- und Residenzstadt Budapest	87
9. Bericht über den Bródy-Preis	88
10. Bericht in Bezug auf den Preis der Wahrman-Stiftung	91
VI. <i>Kantfeier der Ung. Ak. d. Wissenschaften.</i>	
1. Eröffnungsrede des Präsidenten Albert von Berzeviczy dir. und Ehrenmitglied, am 28. April 1924	96
2. Kant, Festvortrag v. Ákos Pauler o. M.	98
VII. Lebensgeschichte des französischen Marschalls Graf Ladislaus Bercsényi. Auszug aus dem Vortrage B. Julius Forster's, dir. und Ehrenmitglied, abgehalten am 12. Mai 1924	108
VIII. Bitte an sämtliche Mitglieder der Ung. Akad. d. Wiss.	110
IX. Nachrufe	111
X. Preisaufgaben der Ung. Akad. d. Wiss.	116
XI. Rechnungslegung vom Jahre 1923	126
XII. Kostenanschlag für das Jahr 1924.	
1. Für die I. Hälfte	137
2. Für die II. Hälfte.	141

TABLE DES MATIÈRES.

	Page
I. <i>Membres internes de l'Académie</i>	1
II. <i>LXXXIVème séance plénière solennelle de l'Académie Hongroise des Sciences:</i>	
1. <i>Le nouveau droit international; discours d'ouverture de Mr. Victor Concha, vice-président</i>	5
2. <i>Commémoration du feu membre Zsolt Beöthy, par Mr. Ladislav Négyesy, membre ord.</i>	16
3. <i>«Fleurs de sang des Carpathes», par S. A. l'Archiduc Joseph, membre honoraire</i>	36
4. <i>Rapport annuel du Secrétaire Général Eugène Balogh</i>	55
III. <i>Activité de l'Académie Hongroise des Sciences en 1923</i> . .	67
IV. <i>Rapports sur l'activité des commissions</i>	70
V. <i>Résultat des concours:</i>	
1. <i>Grand Prix et prix Marczibányi</i>	73
2. <i>Prix Étienne Szilágyi</i>	79
3. <i>Prix Eugène Rákosi, fondé par Mr. Michel Kugler</i> . .	81
4. <i>Prix du fond Eugène Rákosi</i>	82
5. <i>Prix Makfalvay</i>	83
6. <i>Prix Samuel-Kölber</i>	85
7. <i>Prix Nádasdy (1924)</i>	86
8. <i>Prix de la résidence-capitale Budapest</i>	87
9. <i>Prix Bródy</i>	88
10. <i>Prix Wahrmann</i>	91
VI. <i>Fête commémorative de Kant, organisée par l'Académie Hon- groise des Sciences:</i>	
1. <i>Discours d'inauguration prononcé le 28 avril 1924 par S. E. Albert de Berzeviczy, président</i>	96
2. <i>Kant: conférence, tenue par Mr. Akos Pauler, m. o.</i> . .	98
VII. <i>Biographie du comte Ladislav Bercsényi, maréchal de France. Extrait de la conférence tenue le 12 mai 1924 par Mr. le baron Jules Forster, membre honoraire</i>	108
VIII. <i>Demande à tous les membres de l'Académie</i>	110
IX. <i>Nécrologues</i>	111
X. <i>Thèses pour les prix de l'Académie Hongr. des Sciences.</i> . .	116
XI. <i>Compte rendu de la gestion financière de l'an 1923</i> . . .	126
XII. <i>Budget pour l'an 1924:</i>	
I ^{er} semestre	137
II nd semestre	141
XIII. <i>Extrait du discours de Mr. Concha viceprésident</i>	145

50024

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

BALOGH JENŐ

FŐTITKÁR.

XXXV. KÖTET.

409—420. FÜZET, 1924. JAN.—DECEMBER.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1925.

TARTALOM.

	Oldal
I. Berzeviczy Albert ig. és t. tag elnök úr megemlékezése id. Szily Kálmán ig. és t. tag elhunytáról	151
II. Az összes ülésnek ugyanekkor hozott határozata	153
III. Némethy Géza r. t. osztályelnök üdvözlő beszéde Berzeviczy Albert elnök úrnak ötvenéves írói jubileuma alkalmából	154
IV. Az elnök úr válasza	154
V. Berzeviczy Albert elnök úr megemlékezése Csernoch János bíboros hercegprímás ig. és t. t. jubileumáról; gróf Apponyi Sándor ig. és t. t. könyvadományáról; Fraknói Vilmos ig. és t. t. elhunytáról és Szabó Károly születésének centennáriumáról	155
VI. Berzeviczy Albert elnök úr „Az absolutizmus kora Magyarországon” c. műve II. kötetéből tartott felolvasásának kivonata	157
VII. Concha Győző másodelnök üdvözlő beszéde a Wodianer-díj átadása alkalmából	159
VIII. Bizottsági jelentések a pályázatok eldöntéséről.	
1. A Vojnits-jutalomról	161
2. A Farkas-Raskó-díjról	167
3. A gróf Karácsonyi-pályázatról	171
4. A gróf Teleki-pályázatról	174
5. Az Oliványi-pályázatról	176
6. A Péczely-jutalomról	177
7. Az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár által kitűzött jutalomdíjról	177
8. A Pesti Hazai Takarékpénztár Egyesület Fáy András-alapítványából kitűzött jutalomdíjról	178
9. A Körösy József-pályázatról	181
10. A Röckk Szilárd-jutalomról	181
IX. A LXXXIV. nagygyűlés jegyzőkönyve	183
X. A M. Tud. Akadémia megalapításának századik évfordulója	191
XI. Az értelmi együttműködés tárgyában alakított Magyar Nemzeti Bizottság munkássága 1922 novembertől—1924 végéig	192

(Folytatása a boríték 3. oldalán.)

	Oldal
XII. Némethy Géza osztályelnök üdvözlő-beszédei az I. osztályban tartott székfoglalók alkalmából	194
XIII. A báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány ügyrendje	202
XIV. A néhai Hosszu Nándor-alapítvány ügyrendje	203
XV. A M. Tud. Akadémiának 1924-ben választott új tagjai	204
XVI. Az Akadémia halottjai 1924-ben	205
XVII. Nekrologok	206
XVIII. Adományok és alapítványok folytatólagos jegyzéke	218
XIX. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványainak jegyzéke	219
XX. A tudományos kiadványok nyomdai költségei 1924-ben	219
XXI. Költségvetés 1925. első felére (január—június)	220
XXII. Le centenaire de la fondation de l'Académie Hon- groise des Sciences	225
XXIII. A tartalom-mutató német fordítása	226
XXIV. A tartalom-mutató francia fordítása	227
XXV. Az Akadémia belső tagjainak irodalmi munkássága I-XXXIV	

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INT. RT.
NYOMDÁJA
BUDAPEST V.
ÜGYNÖK-
UTCA
8.